

ΤΟ 1992 ΕΙΝΑΙ ΠΙΑ ΜΑΚΡΙΑ

Συνέχειες και ασυνέχειες του διεθνοποιημένου ελληνικού εθνικισμού

Αν περπατούσες σε ίσιωμα και είχες την καλή θέληση να βαδίσεις, έκανες όμως βήματα προς τα πίσω, τότε αυτό θα ήταν απελπιστικό· αφού όμως αναρριχίσαι σε μια τόσο απότομη πλαγιά, τόσο απότομη περίπου ώστε να βλέπεις τον ίδιο τον εαυτό σου από κάτω, τα βήματα προς τα πίσω μπορεί να έχουν προκληθεί μόνο από τη φύση του εδάφους, και δεν πρέπει να απελπίζεσαι.

Φραντς Κάφκα, Αφορισμός 14*

Δυο λόγια για την έκδοση

Στις 3 Μαρτίου 2018, ως «προλετάριοι ενάντια στο έθνος και τους φίλους του», διοργανώσαμε στην κατάληψη κτήματος Πραποπούλου την εκδήλωση-συζήτηση με τίτλο «Το 1992 είναι πια μακριά. Ο εθνικισμός ως κρίση στη σχέση κράτους και λαού.»¹ Περίπου έναν χρόνο αργότερα, στις 26 Ιανουαρίου 2019, συμμετείχαμε στην εκδήλωση-συζήτηση στα πλαίσια των 2 ημερών ενάντια στο έθνος που διοργάνωσε η Φάμπρικα Υφανέτ υπό τον γενικό τίτλο «το 1992 είναι πια μακριά. Το μακεδονικό ζήτημα στη σύγχρονη συγκυρία». Όσα ακολουθούν, αποτελούν προϊόν, συνέχεια και κατάληξη αυτής της δημόσιας ανταλλαγής απόψεων, την οποία ηχογραφήσαμε, επεξεργαστήκαμε και επιλέξαμε να εκδώσουμε με τη μορφή κειμένου. Οι «συνέχειες και ασυνέχειες του διεθνοποιημένου ελληνικού εθνικισμού» δεν περιλαμβάνουν, με την αυστηρή έννοια, τη μερική ή πλήρη αποτύπωση όσων ακούστηκαν, αλλά αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο εμείς χρησιμοποιήσαμε και διευρύναμε έναν διάλογο για να προσεγγίσουμε θεωρητικά και πολιτικά μια συγκυρία. Παρόλη την έκταση του γραπτού και την αποφασή μας να καταγράψουμε συνοπτικά την ιστορική αναδρομή αυτής της ιδιαίτερης κοινωνικής μορφής που αποκαλείται «ελληνικό έθνος/ελληνικός λαός» και η οποία αναπαράγεται μέσω ενός ιδιαίτερου συνόλου πρακτικών που αποκαλούνται «ελληνικός εθνικισμός» υπό την κυριαρχία της πολιτικής μορφής που αποκαλείται «ελληνικό κράτος», απώτερη επιδίωξή μας είναι να μη γίνει αντιληπτή η μοναδικότητα της τρέχουσας συγκυρίας με περιορισμένο τρόπο. Και αυτό χρειάζεται να τονιστεί, γιατί ο περιορισμένος αριθμός των αναφορών σε μηντιακές και άλλες πηγές που τελικά χρησιμοποιήθηκε στη σύνθεση του κειμένου δεν αντανάκλα πλήρως την αποδελτίωση και εν γένει την προσπάθεια που καταβάλαμε να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις σε καθημερινή βάση. Από την άλλη, αυτή η επικέντρωση στη συγκυρία αποτελεί και τον κύριο λόγο συγγραφής του κειμένου, πέρα από τις δικές μας ανάγκες θεωρητικής και πολιτικής αξιολόγησης των μεταξύ μας συζητήσεων. Στην αναγκαιότητα συγγραφής αυτών των δύο κειμένων συνέβαλε με τον τρόπο της και η παμβαλκανική πορεία που διοργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 10 Μαρτίου 2018. Τέλος, πρέπει να δηλώσουμε ρητά ότι η αντίληψή μας καθοδηγήθηκε από την ευρύτερη ανάγκη να καταδείξουμε πως οι παράγοντες που καθορίζουν θεμελιακά τις κρατικές εθνικιστικές επιλογές είναι οι ταξικοί συσχετισμοί στο εσωτερικό κάθε κράτους και οι ανάγκες διαχείρισης του προλεταριάτου.

Είναι αυτονόητο ότι η υπογραφή δηλώνει μόνο αυτούς που αναλαμβάνουν την ευθύνη για το τελικό αποτέλεσμα, όχι όμως και τον τρόπο που αυτό παράχθηκε. Ευχαριστούμε το συντροφικό περιβάλλον μας –αυτοί και αυτές που αποτελούν μέρος του γνωρίζουν για ποιο πράγμα μιλάμε– για την ανεκτίμητη συμβολή του, χωρίς την οποία θα μπορούσαμε να κατορθώσουμε πολύ λιγότερα πράγματα. Αυτονόητα οι παραλείψεις και τα σφάλματα αφορούν αποκλειστικά εμάς.

Δεν είναι πολλά αυτά που μπορεί να κάνει κάποιος για να αναμετρηθεί με τη διαρκή αίσθηση ότι κάτι του διαφεύγει και η θεωρητική συζήτηση παραμένει μια διέξοδος όσο, παραφράζοντας κάτι που έχει ήδη ειπωθεί, η κριτική παραμένει εγκέφαλος του πάθους και όχι πάθος του εγκεφάλου.

Κατά τα άλλα, όπως είπε και κάποιος, τράβα τον δρόμο σου και άσε τους άλλους να λένε.

Αθήνα, Μάρτιος 2019
2008-2012.net

¹ Πριν και από τις δυο συζητήσεις, προβλήθηκε το βίντεο «Με αφορμή το όνομα. Συγκυρία και στρατηγική στα Βαλκάνια», το οποίο αποτελείται από ένα μοντάζ επιλεγμένων αποσπασμάτων από τις ομιλίες της Ντόρας Μπακογιάννη και του Ευάγγελου Βενιζέλου στην ομώνυμη ανοιχτή συζήτηση που διοργάνωσε το think tank Κύκλος Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία στις 12.2.2018, από το ekyklos.gr.

Ένα από τα πικρά διδάγματα της ιστορίας του εργατικού κινήματος είναι πως η κριτική του κεφαλαίου όχι μόνο δεν εξαντλεί, αλλά και δεν προϋποθέτει την κριτική της μορφής-έθνος. Στην περίπτωση της μορφής-κράτος, η ίδια η ύπαρξη του φορντικού συμβιβασμού, είτε στην κεϋνσιανή είτε στην «υπαρκτή» σοσιαλιστική εκδοχή του, εμφανίζεται να συνηγορεί προς την αντίθετη κατεύθυνση και μάλιστα, στις πιο εξελιγμένες εκδοχές της, η κριτική του κεφαλαίου έμοιαζε να εξαντλεί το ζήτημα. Είναι πράγματι βολικό, ως κόμμα-πρωτοπορία της εργατικής τάξης, στα λόγια να μιλάς για κράτος των καπιταλιστών και στην πράξη να το ανάγεις σε ένα μονοδιάστατο σύνολο σχέσεων, σε ένα πεδίο μάχης όπου συγκρούονται δυο στρατόπεδα και γι' αυτό είναι ουδέτερο, υπονοώντας σιωπηρά ότι ουδέτερο είναι και το ζήτημα του έθνους. Γιατί τι άλλο, υποτίθεται, είναι το έθνος πέρα από ψευδή συνείδηση που θα καταργηθεί με την κατάλληλη πολιτική προπαγάνδα; Μεταφράζοντας το κράτος είτε ως λαϊκό είτε ως αστικό, ανάλογα με τις πολιτικές προτιμήσεις αυτών που το υιοθετούν, το θεωρητικό σχήμα πάντοτε προϋπέθετε ότι κράτος και κεφάλαιο είναι η μήτρα που παράγει τον κόσμο ολόκληρο, αρνήθηκε όμως ότι αυτή η μήτρα μπορεί να έχει παραπάνω από μια διάσταση. Η μετάβαση, παρόλα αυτά, από το παλιό καθεστώς στον καπιταλισμό δεν είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των ίδιων των καπιταλιστικών σχέσεων, αλλά των προϋποθέσεων για την περαιτέρω ανάπτυξή τους. Με τα λόγια της Heide Gerstenberger²

Η ουσία κάθε αστικής επανάστασης δεν ήταν η συνέχιση του καπιταλισμού αλλά η εγκαθίδρυση ενός αστικού κράτους. Ο μηχανισμός του δεν ανήκει σε κανέναν – και γι' αυτό ανήκει στο «έθνος». Το αστικό κράτος διαχωρίζεται από την κοινωνία καθώς μετασχηματίζει την ανισότητα των κοινωνικών θέσεων στην ισότητα των νομικών υποκειμένων, ενώ την ίδια στιγμή επικυρώνει την ύπαρξη (και περαιτέρω ανάπτυξη) της θεμελιώδους ανισότητας στις υλικές συνθήκες ζωής των πολιτών επικυρώνοντας κάθε είδους ατομική ιδιοκτησία.

Η στιγμή της αναγνώρισης, επομένως, της σχετικής αυτονομίας του κράτους, του λαού και του έθνους ως προϊόν της μεταξύ τους σχέσης και της ιστορίας τους αποτελεί την αφετηρία, το πρώτο αναγκαίο βήμα της ίδιας της κριτικής τους. Από εδώ και στο εξής, το βασικό πρόβλημα είναι να αποφευχθεί η ταύτισή τους, η κατάρρευση του ενός μέσα στο άλλο, και να διακριθούν οι διαφορετικές ποιότητες που τα συγκροτούν, διαπερνώντας το ένα το άλλο. Όχι πια ως κράτος-έθνος όπου τακτοποιημένα και βολικά το ένα προσαρμόζεται στα όρια του άλλου ως οντότητες που προϋπάρχουν της μεταξύ τους σχέσης, αλλά ως εθνικό κράτος, όπου από τη μια αναδεικνύεται η αναγκαία πρόσδεση και επένδυση του αστικού κράτους με εθνικά χαρακτηριστικά χωρίς, από την άλλη, να ακινητοποιείται ο άξονας περιστροφής του κράτους γύρω από το έθνος και αντίστροφα, παγώνοντας τη δυναμική μεταξύ τους. Κράτος, έθνος και λαός δεν ταυτίζονται πάντα· ειδικά σε περιόδους κρίσης.

¹ προσθήκη: Αναμφίβολα, η ασιατική μορφή κοινότητας, αναπόσπαστο τμήμα του ομώνυμου τρόπου παραγωγής, εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελεί αφετηριακή προϋπόθεση γι' αυτό που αργότερα θα προσεγγιστεί ως ελληνικό έθνος μετά την αστική, και γι' αυτό λαϊκή, επανάσταση του 1821. Αφήνοντας στην άκρη τις ιδεολογικές αναφορές περί φυσικού χαρακτήρα των προκαπιταλιστικών κοινοτικών μορφών και περί Gemeinwesen (κοινότητας) που σχετίζονται με τη συγκρότηση του ίδιου του Ανθρώπου ως τέτοιου, η αντεθνική κριτική χρειάζεται να συμπεριλάβει το γεγονός ότι η ασιατική κοινότητα παρουσίασε τη μεγαλύτερη διάρκεια και ανθεκτικότητα στον χρόνο πριν ανατραπεί από την καπιταλιστική κρατική μορφή· καθώς και το γεγονός ότι η άρνηση της αυτοτέλειας του ατόμου υπήρξε πολύ βαθύτερα εμπεδωμένη σε σχέση με την κοινότητα και την ανάγκη αυτοσυντήρησής της, οπότε και τα άτομα ήταν περισσότερο υποταγμένα σε αυτήν. Ούτε στον ίδιο τον ανατολίτη ηγεμόνα αναγνωριζόταν από νομικής άποψης το δικαίωμα στην ατομική ιδιοκτησία. Ενάντια στη διάλυση του ατόμου εντός της κοινότητας, αλλά και υπό το βάρος της εποχής που γράφει μιας και το άτομο στο οποίο αναφέρεται δεν διαθέτει περαιτέρω έμφυλους, φυλετικούς κ.α. προσδιορισμούς, ο Μαρξ θα προχωρήσει πιο μακριά από πολλούς επιγόνους του³:

Κάθε άτομο συμπεριφέρεται σαν ιδιοκτήτης ή κάτοχος μονάχα σαν όργανο, σαν μέλος αυτής της κοινότητας. Η πραγματική ιδιοποίηση με τη διαδικασία της εργασίας γίνεται κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις που δεν είναι οι ίδιες προϊόν της εργασίας παρά εμφανίζονται σαν φυσικές ή θείκες της προϋποθέσεις. Η μορφή αυτή, βασισμένη στην ίδια θεμελιακή σχέση, μπορεί η ίδια να πραγματοποιείται με πολύ διαφορετικούς τρόπους. Για παράδειγμα, καθόλου δεν αντιστρατεύεται το ότι, όπως γίνεται στις περισσότερες ασιατικές θεμελιακές μορφές, η περιεκτική ενότητα που βρίσκεται πάνω απ' όλες αυτές τις μικρές κοινότητες εμφανίζεται σαν ανώτερος ιδιοκτήτης, ή σαν ο μοναδικός ιδιοκτήτης, άρα οι πραγματικές κοινότητες μόνο σαν κληρονομικοί κάτοχοι. Μιας και πραγματικός ιδιοκτήτης και πραγματική προϋπόθεση της συλλογικής ιδιοκτησίας είναι η ενότητα, η τελευταία μπορεί να εμφανίζεται η ίδια σαν κάτι ξεχωριστό και ανώτερο από τις πολυάριθμες πραγματικές ξεχωριστές κοινότητες· τότε το το άτομο στην πραγματικότητα δεν έχει ιδιοκτησία, μ' άλλα λόγια η ιδιοκτησία – δηλαδή η σχέση του ατόμου προς τους φυσικούς όρους της εργασίας και αναπαραγωγής σαν όρους που του ανήκουν, σαν το αντικειμενικό, υπαρκτό ήδη σαν ανόργανη φύση σώμα της υποκειμενικότητάς του – εμφανίζεται να διαμεσολαβείται για το άτομο από την παραχώρηση της συνολικής ενότητας – υλοποιημένης στη μορφή του δεσπότη σαν του πατέρα πολλών κοινοτήτων – στο άτομο με τη μεσολάβηση της ξεχωριστής ενότητας. Το υπερπροϊόν – που άλλωστε καθορίζεται νομικά σαν συνέπεια της πραγματικής ιδιοποίησης με εργασία – ανήκει έτσι αυτόματα στην υπέρτατη αυτή ενότητα. Στο κέντρο λοιπόν του ανατολίτικου δεσποτισμού και της έλλειψης ιδιοκτησίας που αυτός φαίνεται νομικά να εμπεριέχει, υπάρχει στην πραγματικότητα σαν βάση αυτή η ιδιοκτησία της φυλής ή της κοινότητας, δημιουργημένη τις πιο πολλές φορές μ' έναν συνδυασμό μεταποίησης και γεωργίας στο εσωτερικό της μικρής κοινότητας, που γίνεται έτσι ολότελα αυτοσυντήρητη και κλείνει μέσα της όλους τους όρους αναπαραγωγής και παραγωγής πλεονάσματος. Ένα μέρος από την υπερεργασία της ανήκει στην ανώτερη συλλογικότητα, που υπάρχει τελικά σαν πρόσωπο· κι αυτή η υπερεργασία εκδηλώνεται τόσο στον φόρο

² Heide Gerstenberger, *Πόσο αστικές ήταν οι αστικές επαναστάσεις;*, 2017, από την ειδική έκδοση του περιοδικού *Historical Materialism*, η σύνοψη του άρθρου μπορεί να βρεθεί εδώ: <https://doi.org/10.1163/1569206X-12341529>. Επιδιώκοντας την καλύτερη κατανόηση όσων γράφουμε και τη μείωση της απόστασης που τυχόν μας χωρίζει από τον αναγνώστη/την αναγνώστρια που δεν γνωρίζει ξένες γλώσσες, έχουμε μεταφράσει στα ελληνικά όλους τους τίτλους των άρθρων και των βιβλίων που χρησιμοποιήσαμε. Αυτονόητα, όποιος ή όποια δεν μπορέσει να τα βρει με κάποιον τρόπο, μπορεί να επικοινωνήσει μαζί μας στο 2008to2012.net@gmail.com.

³ Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, τόμος Β', σελ. 359, εκδόσεις Στοχαστής, 1990.

υποτέλειας κλπ. όσο και σε κοινά έργα για τη δόξα της ενότητας – κατά ένα μέρος του πραγματικού δεσπότη, κατά ένα άλλο μέρος της φανταστικής φυλετικής υπόστασης, του θεού.

2.

Σύμφωνα με το θεωρητικό σχήμα του Hroch⁴, σχετικά με την εξέλιξη των εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων στην Ευρώπη και ειδικότερα την ελληνική περίπτωση, η φάση της προπαγάνδης των συμφερόντων του καταπιεσμένου έθνους πολιτικοποιείται γρήγορα, καθώς θα συμπεριλάβει από νωρίς διατυπωμένο πολιτικό πρόγραμμα, ενώ η διακήρυξη της ελληνικής ανεξαρτησίας θα προηγηθεί της μαζικής συμμετοχής στην ένοπλη αντίσταση απέναντι στο οθωμανικό καθεστώς. Η υιοθέτηση ενός Συντάγματος, από τα πιο φιλελεύθερα της εποχής, και γενικότερα η καθιέρωση ενός πολιτικού συστήματος έπονται της νίκης της ελληνικής επανάστασης. Το έθνος πρέπει να επιβεβαιωθεί δια της δημοκρατικής οδού. Η όποια εκβιομηχάνιση και οι κοινωνικές αντιφάσεις που αυτή δημιουργεί θα λάβει χώρα μετά από δεκαετίες εμπέδωσης του νέου ντόπιου καθεστώτος, κυρίως εμπορικού και εφοπλιστικού και περιορισμένα βιομηχανικού, καπιταλιστικού οπωσδήποτε, εθνικού χωρίς αμφισημίες. Ας υπενθυμιστεί εδώ, ενσωματώνοντας ορισμένες χρήσιμες παρατηρήσεις του Hobsbawm, ότι ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας της ελληνικής επανάστασης δεν καθορίζεται μόνο από την ενεργό εμπλοκή της ελληνικής διασποράς της ανατολικής οθωμανικής αυτοκρατορίας της εποχής και των ρωσικών παραλίων του Εύξεινου Πόντου, αλλά και από το γεγονός ότι, αποτέλεσε τη μόνη

«από τις επαναστάσεις του 1820-1821 [που] κατόρθωσε να επιβληθεί, και αυτό αποδίδεται εν μέρει στην επιτυχία της να πάρει τη μορφή γνήσιας λαϊκής επανάστασης και εν μέρει στην ευνοϊκή διπλωματική κατάσταση... Η Ελλάδα, συνεπώς, έγινε πηγή έμπνευσης του διεθνούς φιλελευθερισμού, και ο φιλελληνισμός, που συνεπέφερε οργανωμένη υποστήριξη για τους Έλληνες και συμμετοχή πολυάριθμων εθελοντών στον ελληνικό αγώνα, έπαιξε στη συσπείρωση της ευρωπαϊκής αριστεράς στη δεκαετία του 1820 ρόλο ανάλογο με αυτόν που θα έπαιξε στο τέλος της δεκαετίας του 1930 η υποστήριξη στην Ισπανική Δημοκρατία⁵»

Ας υπενθυμιστεί, σε αυτό το πλαίσιο, ότι για τον Αλέξανδρο Υψηλάντη η απελευθέρωση του ελληνικού έθνους ήταν συνώνυμη με την απελευθέρωση ολόκληρης της βαλκανικής χερσονήσου. Κατά την αστική εθνικοαπελευθερωτική επανάσταση του '21 και την επακόλουθη ίδρυση του ελληνικού κράτους, το να είσαι Έλληνας άρχισε να σημαίνει πολιτική υποστήριξη της Ελλάδας, γεγονός που σταδιακά περιόρισε τη βαλκανική εμβέλεια της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και προκάλεσε στροφή των αφομοιωμένων και εξελληνισμένων βαλκανικών μορφωμένων τάξεων προς την ανάπτυξη των δικών τους εθνικών κινήσεων. Και αυτό πραγματοποιήθηκε παρά το γεγονός ότι βάση οικοδόμησης της ελληνικής εθνικής ταυτότητας αποτέλεσε η χριστιανική θρησκεία και παρά το γεγονός ότι η ορθόδοξη χριστιανική πίστη ήταν κοινή και ευρέως διαδεδομένη στους βαλκανικούς πληθυσμούς. Η καθολικότητα των θρησκευτικών ηθών αποδείχτηκε περιορισμένη ως αποκλειστική βάση συνοχής εξουσιαστικών κοινωνιών, την εποχή της ανάπτυξης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων και της συγκρότησης καπιταλιστικών κρατών, σε σχέση με τα ιδεώδη του Διαφωτισμού.

¹ προσθήκη: Από τη σύλληψή της, η ελληνική εθνική ταυτότητα έχει πεδίο αναφοράς την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων ως περιφέρειας της οθωμανικής αυτοκρατορίας και διαθέτει, με μια πιο σύγχρονη ορολογία, από τη σύλληψή της διεθνοποιημένα χαρακτηριστικά· δεν μπορεί να γίνει νοητή χωρίς την αλληλεπίδρασή της με τις γειτονικές εθνικές ταυτότητες, ενίοτε και τη σύγκρουση με αυτές. Κάτι που ισχύει λιγότερο ή περισσότερο για κάθε εθνική ταυτότητα και ενισχύει την αυτοτέλειά της αντί να την υπονομεύει. Επιπλέον, όσο κι αν μπορεί να θεωρηθεί ότι το ελληνικό έθνος επινοήθηκε από τους Φαναριώτες –οι οποίοι αποτελούσαν το κατεξοχήν προνομιούχο ελληνόφωνο στρώμα εντός του οθωμανικού διοικητικού μηχανισμού– και ευρύτερα από την πλούσια ελληνική διασπορά της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, αυτό που πρέπει να εξηγηθεί είναι οι συνθήκες που συνέβαλαν ώστε ευρύτερα κομμάτια που συμμετείχαν στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα στην ηπειρωτική και νησιώτικη Ελλάδα να θεωρήσουν εαυτούς έλληνες⁶. Κάτι που δύσκολα μπορεί να παρακάμψει το μακροχρόνιο βίωμα του μέλους ενός ιδιαίτερου millet της οθωμανικής αυτοκρατορίας και την τριβή με τους τοπικούς θεσμούς του. Μπορεί στην προμετωπίδα του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδας, το οποίο συντάχθηκε στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου στις 16.1.1822 να γράφει

«Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό την φρικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον και απαραδειγμάτιστο ζυγόν της τυρρανίας, και αποσείσας αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διά των νομίμων Παραστατών του, [...] την Πολιτικήν αυτού Ύπαρξιν και Ανεξαρτησίαν»

δεν θα έπρεπε, παρόλα αυτά, σε αυτή τη διακήρυξη να εντοπίσουμε την καθαρή αντανάκλαση των επιρροών του Διαφωτισμού. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα λόγια ενός καθόλα σεβαστού μέλους του συριζαϊκού θινκ τανκ⁷,

Το πολιτικό έθνος είναι το έθνος που προκύπτει από τη σύμπτωση των βουλήσεων των ανθρώπων που ζουν μαζί. Το πολιτικό έθνος είναι έθνος επιλογής και συνείδησης, υπό την έννοια ότι σφυρηλατεί τους δεσμούς αλληλεγγύης των μελών του πάνω στο κριτήριο της κοινής βούλησης του ανήκειν σε αυτό, ανεξαρτήτως της καταγωγής των ανθρώπων. Αντιθέτως, το φυλετικό έθνος είναι αυτό που προτάσσει ως αποκλειστικό κριτήριο αλληλεγγύης την καταγωγή. Τότε μόνο νιώθει ασφαλές. Υπό την έννοια αυτή, το πολιτικό έθνος δένει το παρόν κοιτώντας στο μέλλον, ενώ το φυλετικό σφυρηλατεί την ενότητα κοιτώντας στο παρελθόν που περισσότερο επινοεί παρά ανακαλύπτει. Το ελληνικό έθνος έχει στοιχεία που παραπέμπουν και στις δύο ως άνω παραδόσεις που σχηματικά εν είδει εισαγωγής παρουσίασα.

⁴ Miroslav Hroch, *Ευρωπαϊκά Έθνη – Εξηγώντας τον Σχηματισμό τους*, Verso, 2015. Το βιβλίο πρωτοεκδόθηκε στα γερμανικά το 2005.

⁵ Eric Hobsbawm, *Η εποχή των Επανάστασεων*, σελ.171, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2002.

⁶ Στο αναντικατάστατο από κάθε άποψη βιβλίο του Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη, β' έκδοση, Κριτική, 2000, ο Γιάννης Μηλιός θα θέσει το επιπλέον ερώτημα γιατί η ελληνική επανάσταση θα ξεσπάσει και θα ριζώσει αρχικά σε ορισμένες μόνο περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας, το οποίο μπορεί απαντηθεί μόνο στη βάση των αναπτυγμένων καπιταλιστικών σχέσεων και την ανοχή/συμμετοχή των τοπικών εκπροσώπων του οθωμανικού καθεστώτος σε αυτές. Σε άλλο σημείο, θα υποστηρίξει πως κράτος, έθνος και κεφάλαιο αποτελούν όψεις της ίδιας καπιταλιστικής εξουσίας, όπου το κράτος αποτελεί την πολιτική διάστασή της ενώ το έθνος σχετίζεται με την πολιτιστική και οικονομική μορφή της, καθώς, λέμε εμείς, προκύπτει ιστορικά από την ανάδυση της αστικής κοινωνίας πολιτών.

⁷ Δημήτρη Χριστόπουλος, ομιλία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στις 25.5.15 με αφορμή τον εορτασμό της επετείου του 1821, μπορεί να βρεθεί στο anapeotiki.gr. Όσα ακολουθούν, αντλούν από αυτόν τον προβληματισμό, πάντα με τους ενδοιασμούς και την απαισιοδοξία του τι (πρέπει να) συζητάμε εμείς και τι συζητάνε αυτοί μεταξύ τους.

Χρειάζεται να σταθούμε λίγο παραπάνω στην επιλογή της χριστιανικής πίστης ως κριτήριο της ελληνικής ιθαγένειας. Μακριά από το να αποτελεί πολιτική έκφραση της επιθυμίας για στασιμότητα και απομόνωση του νεοσύστατου κράτους, και πέρα από φορέας συντηρητισμού και απαίτησης για νομιμοφροσύνη απέναντι σε όλες τις εξουσίες, θεϊκές και κοσμικές, ο καθολικός και πέρα-απόμενα-σύνορα χαρακτήρας της θρησκείας προσδίδει ανάλογα χαρακτηριστικά στην ταυτότητα του έλληνα πολίτη. Η ελληνική ταυτότητα συγκροτείται δυναμικά και συντονίζεται με ένα νεοσύστατο εθνικό κράτος που βλέπει χριστιανούς ορθόδοξους, και άρα δυναμικά έλληνες, και στις υπόλοιπες μη απελευθερωμένες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, τις οποίες προσδοκά να κατακτήσει:

«Α. Όσοι κάτοικοι της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι Έλληνες. [...] Β. Όσοι κάτοικοι της Ελλάδος δεν πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι Μέτοικοι.» Το απόσπασμα αυτό από τη Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος που συντάχθηκε στα Σάλωνα το φθινόπωρο 1821 έχει ένα τροχιοδεικτικό ενδιαφέρον. Δεν φτιάχνει πολίτες, καθώς τα τοπικά πολιτεύματα δεν είχαν τέτοιες ιδιότητες, αλλά δείχνει με τον πιο εύγλωττο τρόπο την κατεύθυνση για τη συγκρότηση της ιδιότητας του πολίτη στην επαναστατημένη επικράτεια. Η πρώτη ύλη του έλληνα πολίτη δεν είναι εθνική. Είναι καταρχήν θρησκευτική.

Για περίπου εκατό χρόνια, από την κήρυξη της ανεξαρτησίας μέχρι την επαύριο της Μικρασιατικής Καταστροφής το 1922 και την ανταλλαγή πληθυσμών που ακολουθεί, η ελληνική ιθαγένεια παραμένει δυναμικά ανοιχτή, έτοιμη να συμπεριλάβει τους οθωμανούς υπηκόους που θα γίνουν οι επόμενοι πολίτες του διευρυμένου κάθε φορά ελληνικού κράτους. Παρότι στη συνέχεια το δίκαιο του αίματος και η αρχή της καταγωγής θα αποτελέσουν τον πυρήνα της ελληνικής ιθαγένειας, αυτό δεν μπορεί να γίνει εξαρχής, γιατί τα κράτη, ειδικά αν είναι προϊόντα μιας επαναστατικής διαδικασίας, πρέπει να δημιουργήσουν τον πολίτη τους στη βάση του προϋπάρχοντος εθνοτικού υλικού. Και αυτό γίνεται με πολιτικό τρόπο, αλλά όχι αυθαίρετα, σαν να μπορούσε η ιθαγένεια να δομηθεί με οποιονδήποτε τρόπο. Φυσικά, αυτός ο «αίωνας της συμπερίληψης» δεν είναι τόσο ειρηνικός όσο αφήνει να εννοηθεί η δημοκρατική φρασεολογία και παρόλη την πληθώρα των μέσων που επιστρατεύονται (προσάρτηση εδαφών, βίαιος εξελληνισμός, ανταλλαγή πληθυσμών, κατάταξη στον ελληνικό στρατό, απλή εγκατάσταση με παραχώρηση κλήρου προς καλλιέργεια), ο συγκεκριμένος ορισμός της ελληνικής ιθαγένειας φτάνει στο ιστορικό όριό του με την ήττα της Μεγάλης Ιδέας κατά τη μικρασιατική εκστρατεία. Όσο κι αν αναδύεται η εργατική τάξη ως κοινωνικό υποκείμενο διεκδικήσεων από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, όσο κι αν η διεξαγωγή πολέμων συνδυάζεται με πολιτική αστάθεια, πραξικοπήματα και εθνικό διχασμό, είναι ο ερχομός των μεταναστών και μεταναστριών από τη Μικρά Ασία και η μετέωρη θέση τους μεταξύ λαού και έθνους αυτός που θα φέρει στα όριά της την κρατούσα πολιτική απόδοσης ελληνικής ιθαγένειας⁸. Το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και ο Εμφύλιος θα στρέψουν οριστικά το ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους προς το εσωτερικό, καθώς η ανάγκη σταθεροποίησης ενός καθεστώτος συσσώρευσης σε εθνική βάση είναι επιτακτική και με βάση τα διεθνή κενσινανά πρότυπα πλέον. Πρέπει να είναι σαφές ποιο είναι το ελληνικό έθνος που θα απολαμβάνει τα προνόμια της κοινωνικής πολιτικής και ποιος όχι: οι γυναίκες αποκτούν υποτυπωδώς δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές το 1930, μόνο αν είναι άνω των 30 ετών και γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή χωρίς να έχουν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, καθώς και πλήρη πολιτικά δικαιώματα το 1952, που όμως θα εφαρμοστούν πλήρως στις εκλογές του 1956⁹. Εντούτοις, το δίκαιο του αίματος εντούτοις προβλέπει πως έλληνας το γένος είναι μόνο αυτός που ο πατέρας του είναι έλληνας. Έλληνας γεννιέσαι από εδώ και στο εξής, το δίκαιο του αίματος και η αντίστιξη μεταξύ ομογενών και αλλογενών θα διαπερνάει όλο το καθεστώς ιθαγένειας. Όταν σε εγκύκλιο του υπουργείου Εσωτερικών το 1961 διαβάζουμε ότι:

... το Υπουργείον, εν τη ερμηνεία των όρων «ομογενής» και «αλλογενής» δεν ελάμβανεν ως μόνο κριτήριον την φυλετικήν καταγωγήν του προσώπου. Αντιθέτως μάλιστα, εν αρμονία και προς την γνώμην του Συμβουλίου Ιθαγενείας και προς τα εν τη επιστήμη κρατούντα, το Υπουργείον εδέχθη πάντοτε ότι κύριον κριτήριον προς διάκρισην ομογενών και αλλογενών είναι η εθνική συνειδήσις. Ούτως, εις παρουσιασθείσας περιπτώσεις προσώπων ελληνικής φυλετικής καταγωγής εκρίθησαν αλλογενή ως εστερημένα Ελληνικής εθνικής συνειδήσεως, ενώ άλλα μη ελληνικής καταγωγής (Βαυαροί, Ισραηλίται) εθεωρήθησαν ομογενή ως εμφορούμενα υπό

⁸ Και θα οξύνει την απόκλιση της από τις καθημερινές κοινωνικές, ρατσιστικές αντιλήψεις του «κανονικού» ελληνικού έθνους, στον οποίο οι παλαιοελλαδίτες θεωρούν ότι ανήκουν μόνο οι ίδιοι και όχι οι «τουρκόσποροι» πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Αυτονόητα, ίσως, την ίδια αντιμετώπιση είχαν και οι κάτοικοι των Νέων Χωρών, όπως αποκαλείτο η Βόρεια Ελλάδα κατά την προσάρτησή της το 1912, από τους παλαιοελλαδίτες και κρητικούς δημοσίους υπαλλήλους που στάλθηκαν εκεί για να στελεχώσουν τον νεοσύστατο κρατικό μηχανισμό. Είναι εκείνη την περίοδο που ριζώνει ο κοινωνικός ρατσισμός ως φαινόμενο μεγάλης κλίμακας στην ελληνική επικράτεια. Δομικό στοιχείο αυτού του ρατσισμού είναι να εμφανίζεται ότι αποστασιοποιείται από τον επίσημο κρατικό ορισμό της ιδιότητας του πολίτη αρνούμενος τον κρατικό ορισμό του έθνους.

⁹ «Η απόκτηση από τις γυναίκες των πολιτικών τους δικαιωμάτων έχει τη δική της ιστορία, μια ιστορία που δεν έχει γραφτεί και δεν έχει αποτυπωθεί στη συλλογική μνήμη... Η ιστορία των γυναικείων πολιτικών δικαιωμάτων αποτελείται αφενός από την κατανόηση του τι σήμαινε για την κοινωνική θέση των γυναικών ο αποκλεισμός τους από την πολιτική σφαίρα –που καθόρισε τις σχέσεις των δυο φύλων για έναν και πλέον αιώνα– και αφετέρου από την καταγραφή των κινητοποιήσεων και των απόψεων, που ανέπτυξαν όσες και όσοι τάχθηκαν υπέρ της πολιτικής ισότητας, καθώς και από τις νομικές διαδικασίες που οδήγησαν στην κατοχύρωση των γυναικείων πολιτικών δικαιωμάτων... Η ιστορία της πολιτικής ισότητας των δύο φύλων είχε πολλαπλό ενδιαφέρον: αφενός, ενδιέφερε την εκάστοτε πολιτική εξουσία και τα κόμματα, αφού η παραχώρηση ψήφου στις γυναίκες θα άλλαζε το ποσοστό του πολιτικά αντιπροσωπευόμενου πληθυσμού [δηλαδή του λαού], αυξάνοντας το εκλογικό σώμα. Από την άλλη, είχε σημασία για την κοινωνική θέση των γυναικών, της πολυπληθέστερης δηλαδή κατηγορίας πολιτών που στερούνταν των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, η πολιτική χειραφέτηση των γυναικών δεν ήταν απλά ένα νομικό ζήτημα· υπήρξε ζήτημα κοινωνικό, ιδεολογικό, πολιτικό και κομματικό», γράφει η Δήμητρα Σαμίου στο άρθρο της Τα Πολιτικά Δικαιώματα των Ελληνίδων (1864-1952), από το ejournals.epublishing.ekt.gr. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο Σύνταγμα του 1864, το οποίο καθιερώνει για πρώτη φορά την καθολική ψηφοφορία, αυτονόητα μόνο για άνδρες, εισάγεται η θεμελιώδης διάκριση μεταξύ ενεργών και μη-ενεργών πολιτών. Αυτή είναι η μήτρα που γεννάει τη διάκριση λαού και μη-λαού, η οποία με τη σειρά της θα διατρέχει στο εξής το νεόδμητο ελληνικό κράτος: «Ενεργοί είναι οι πολίτες που δικαιούνται εκλογικών δικαιωμάτων και συμμετέχουν ενεργά στη διοίκηση της πολιτείας· ως μη-ενεργοί πολίτες ορίζονται οι γυναίκες, τα παιδιά, οι αλλοδαποί, οι πνευματικά ανήμποροι και οι κακοποιοί». Από την πλευρά μας, για το ζήτημα που μας ενδιαφέρει εδώ, θα προσθέσουμε μόνο ότι, μετεμφυλιακά, «η ξαφνική μεταστροφή των διαθέσεων της πολιτικής εξουσίας από τον Μάρτιο του 1951 στον Φεβρουάριο του 1952», μπορεί να εξηγηθεί ως εξής: «Η Ελλάδα θα καθυστερήσει την υπογραφή της Σύμβασης [για τα πολιτικά Δικαιώματα των Γυναικών, που συντάχθηκε από την Επιτροπή για τη Θέση της Γυναίκας του ΟΗΕ], για να προλάβει να χορηγήσει εκλογικά δικαιώματα στις ελληνίδες με εσωτερικό νόμο, γεγονός που θα βοηθήσει στη συγκάλυψη του ότι η παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων ήταν ως έναν βαθμό προϊόν εξωτερικών πιέσεων... [ενώ] θα παίζει κι έναν άλλο ρόλο: θα έρθει να καλύψει τον αυταρχισμό του πολιτικού καθεστώτος και την κατάφωρη παραβίαση των πολιτικών ελευθεριών, παρουσιάζοντας το πολίτευμα ως δημοκρατικό». Πρέπει να τονιστεί ότι αυτές οι ιστορικές διαδικασίες δεν αφορούν μια δήθεν μονωμένη κρατική πολιτική σφαίρα, καθώς η (μη) συμπερίληψη του γυναικείου φύλου στον λαό επέδρασε, και επιδρά, επίσης στον τρόπο με τον οποίο έγινε, και γίνεται, αντιληπτή η πολιτική ισότητα και συμμετοχή στα συνδικάτα, τα κόμματα και τις οργανώσεις της αριστεράς. Και όχι μόνο.

ελληνικής εθνικής συνειδήσεως. Ούτως η διάκρισις μεταξύ «ομογενούς» και «αλλογενούς» δεν θεμελιούται κυρίως επί της φυλετικής καταγωγής του προσώπου (εθνικότητας, θρησκείας, γλώσσης). Η φυλετική καταγωγή ή η εθνική προέλευσις του προσώπου δεν προσδιορίζει αυτή και μόνη την έννοιαν του ομογενούς ή αλλογενούς, αλλά αποτελεί επίκουρον στοιχείον προς συνεκτίμησιν εν τη όλη συγκεκριμένη κρίσει περί του χαρακτηρισμού του προσώπου ως ομογενούς ή αλλογενούς, η οποία κρίσις κατά κύριον λόγον θεμελιούται επί της εθνικής αυτού συνειδήσεως.

εμφανίζεται πιο καθαρά η ελληνική ιδιαιτερότητα, όπου δυο παράγοντες δομούν την ιθαγένεια: η φυλετική καταγωγή και η εθνική συνείδηση, εναλλάξιμοι μεταξύ τους κατά περίπτωση. Η κατασκευή του πολίτη φέρει μέσα της αναπόφευκτα τον προσδιορισμό του μη-πολίτη και είναι οι ανάγκες του κοινωνικού ανταγωνισμού αυτές που καθορίζουν ποιο κριτήριο θα χρησιμοποιηθεί κάθε φορά:

Αυτό που κατεξοχήν λοιπόν χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή είναι ότι όσο οξύνονται οι πολιτικοί ανταγωνισμοί που κορυφώνονται με τον Εμφύλιο, το συστατικό όριο της καταγωγής αδρανοποιείται με ρητό τρόπο και εφεξής η «εθνική συνείδηση» είναι το ζωτικό κριτήριο. Αυτήν που φέρονται πως δεν έχουν οι ηττημένοι του Εμφυλίου εξού και εξομοιώνονται απολύτως με τους «εξ αίματος» αλλογενείς. Με απλά λόγια, οι έλληνες κομμουνιστές γίνονται ΕΑΜοβούλγαροι, ουσιαστικά μη Έλληνες. Το φρόνημα γίνεται γένος και το γένος φρόνημα. Αυτή είναι η ιδεολογική αποκορύφωση της αναδίπλωσης της ελληνικής ιθαγένειας: η άρνηση της ιδιότητας του πολίτη στους γενεολογικά φερόμενους ως ανήκοντες στο ελληνικό έθνος λόγω κομμουνιστικού φρονήματος. Η διαίρεση μεταξύ λαού και έθνους που σημαδεύει την ελληνική ιστορία του 20ού αιώνα έχει ως αναγκαία θεσμική απόληξη τη στέρηση της ιθαγένειας του «εσωτερικού εχθρού».

2^η προσθήκη: Το γεγονός ότι το ελληνικό κράτος μπόρεσε να υπάρξει μόνο με τη βοήθεια ξένων δυνάμεων, ως διεθνές προτεκτοράτο, συμβάλλει στον διεθνοποιημένο χαρακτήρα του ελληνικού έθνους, στον πολλαπλασιασμό των σημείων αναφοράς του, και δεν μειώνει την υποστασιακή ισχύ του, καθώς, λόγω του μακροχρόνιου απελευθερωτικού αγώνα που προηγήθηκε, η έξωθεν στήριξη δεν παρεμπόδισε την αυτοκατανόησή του γενικά ως αντιστασιακό, επαναστατικό και γι' αυτό ως πολιτικά βολονταριστικό: «Ο πόλεμος ήταν γενικώς όλης της ελληνικής φυλής κατά των Μωαμεθανών, και τούτο ουδείς το αρνείται», όπως σημειώνεται ανδρομικά στα πρακτικά της τρίτης Σεπτεμβρίου 1844 εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως. Ο ετεροκαθορισμός από την οθωμανική κυριαρχία είναι ισχυρός, όμως είναι σαφές ότι η πρώιμη ελληνική πολιτική κοινότητα, υπαγόμενη στο ορθόδοξο γένος, δεν συγκροτείται στη βάση ρατσιστικών συνδηλώσεων ή θρησκόληπτων επιλογών:

«Επαρχίαι της Ελλάδος είναι όσοι έλαβον και θα λάβουν τα όπλα κατά της οθωμανικής δυναστείας» διαβάζει κανείς στο Κεφάλαιο Β' του Συντάγματος της Τροιζήνας. Ήδη δηλαδή από τα πρώιμα συνταγματικά κείμενα αυτό το στοιχείο πολιτικού βολонταρισμού συνυπάρχει με την όποια νομική στατικότητα του γένους. Φυσικά δεν υπήρξαν και πολλοί μουσουλμάνοι που πολέμησαν στο πλευρό των επαναστατών, αλλά φαίνεται πως όσοι –Αλβανοί κατά τεκμήριο– το έκαναν, ενδεχομένως και να δικαιώθηκαν διά της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας. Μέσα από το κέλυφος του ιδιότυπου θρησκευτικού εθνοφυλετισμού, η ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα κρύβει έναν πυρήνα βαθύτατου πολιτικού βολонταρισμού, με όλες τις σημασίες του: το «ποιοι είμαστε» έχει ως όριο το γένος, διότι πρέπει να έχει ένα όριο, και το γένος είναι το μόνο ασφαλές στην περίοδο κατά την οποία οριοθετείται το νοερό σύνορο. Άλλο σύνορο –όπως η γλώσσα– συρρικνώνει. Η καταγωγή; Ανεξιχνίαστη και απατηλή... Σε τελευταία ανάλυση, κανενός ο γόνος δεν είναι έλληνας πολίτης μέσα στην αυτοκρατορία. Η απάντηση στο ερώτημα ποιοι είναι οι «έλληνες το γένος» έχει διαφορετικές αναγνώσεις, το περιεχόμενο και ο τόνος των οποίων υπαγορεύεται τόσο από το ιστορικό βάρος του «γένους» όσο όμως και από τη χρηστικότητα του εντός της εκάστοτε συγκυρίας.

Ο βίαιος εξελληνισμός των τοπικών πληθυσμών κατά τους βαλκανικούς πολέμους στις αρχές του εικοστού αιώνα δείχνει το πραγματικό νόημα αυτού του πολιτικού βολонταρισμού που θα επιδιώξει την εθνική ομοιογένεια του συνεχώς επεκτεινόμενου, και γι' αυτό συνεχώς νεοσύστατου, ελληνικού κράτους. Έχει πλέον δείχτει ότι στη σύνδεση της μακεδονικής εθνικής ταυτότητας με τους αρχαίους μακεδόνες, και γενικότερα τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, συνέβαλαν τα μέγιστα η ελληνική και η σερβική κρατική προπαγάνδα, οι οποίες επεδίωκαν με τον τρόπο αυτό να αποδυναμώσουν τους δεσμούς των ντόπιων κατοίκων με τη βουλγαρική εθνική κοινότητα και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ιδιαίτερης μακεδονικής εθνικής ταυτότητας, η οποία να διαθέτει τα δικά της σημεία αναφοράς. Περίπου τρεις δεκαετίες αργότερα, το 1944, το Συμβούλιο Ιθαγένειας ορίζει πως άτομο ελληνικής καταγωγής, το οποίο «δεν έχει ελληνική συνείδηση, δεν δύναται να θεωρηθεί ομογενής», ενώ κατά τη διάρκεια του εμφυλίου το γεγονός ότι έλληνες κομμουνιστές ανήκουν στο γένος δεν θα εμποδίσει τις μαζικές αφαιρέσεις ιθαγένειας, καθώς αυτή δεν αφαιρείται από έλληνες, αλλά από «εαμοβούλγαρους», «σλαβους ληστοσυμμορίτες», «σλαβοκομμουνιστές. Όσοι στερούνται εθνικής συνείδησης εξομοιώνονται με τους αλλογενείς από καταγωγή και ο πολιτικός βολонταρισμός των νικητών παίρνει τη μορφή εθνικού ολοκληρωτισμού στρέφοντας προς τους αντιπάλους του την εθνική ταυτότητα που ο ίδιος συνέβαλε¹⁰ να δημιουργηθεί... Το μετεμφυλιακό κράτος, περισσότερο γνωστό από τον χαρακτηρισμό «κράτος της δεξιάς» που του απέδωσε η αριστερή πολιτική ηγεμονία μετά τη μεταπολίτευση και που ισοπεδώνει βολικά τις διαφορετικές πολιτικές αντιλήψεις στο συντηρητικό στρατόπεδο, θα κάνει τα πάντα για να διατηρήσει αυτή την πολιτική διαίρεση εντός του ελληνικού έθνους για τις τρεις επόμενες δεκαετίες μέχρι τη μεταπολίτευση, φροντίζοντας να διατηρεί στην πράξη την υποδεέστερη θέση των αριστερών εντός της θεσμικής και παραθεσμικής πρακτικής που παράγει και αναπαράγει τον ελληνικό λαό. Εκτός από το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων, στυλοβάτης του καθεστώτος θα είναι ο καθημερινός ρατσισμός απέναντι στους «κομμουνιστές», πολιτικοποιημένος βαθιά από τους προνομιούχους του πελατειακού κράτους νέας κοπής, οι οποίοι αισθάνθηκαν νικητές σε όλα τα επίπεδα.

3.

Ειδικά μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και τη ραγδαία καπιταλιστική ανάπτυξη του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, η οποία έχει ήδη ξεκινήσει από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα και θα διαρκέσει χοντρικά μέχρι τη γερμανική κατοχή, το ελληνικό

¹⁰ Ακόμα και σήμερα παραμένει καλά κρυμμένη στα χρονοντούλαπα των λεγόμενων ανατρεπτικών κύκλων η αποτίμηση της λενινιστικής γραμμής που ακολούθησε εκείνη την περίοδο το ΚΚΕ, το οποίο εξ αρχής στήριξε τον μακεδονικό αγώνα για ανεξαρτησία προσδοκώντας στη διάλυση του ελληνικού κράτους, ενώ την περίοδο του εμφυλίου υποσχέθηκε ανεξάρτητο εθνικό κράτος στους μακεδόνες του ΝΟΦ προκειμένου αυτοί να ενισχύσουν τις τάξεις του ΕΛΑΣ. Η απολογία του Παντελή Πουλιόπουλου στις δίκες του 1925 είναι αρκετά καθαρή ως προς αυτό, μπορεί να βρεθεί στο elaliberta.gr. Σε αυτό το ζήτημα θα επανέλθουμε παρακάτω.

κράτος παύει να αποτελεί προτεκτοράτο των τριών Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής (Γαλλία, Ρωσία, Ηνωμένο Βασίλειο) και θεωρεί ότι μπορεί να αναπτύξει μια αυτόνομη επεκτατική πολιτική. Ο ελληνικός εθνικισμός θα τιμωρηθεί γι' αυτό και η πιο καθαρή απόδειξη γι' αυτό είναι η έκβαση της μικρασιατικής εκστρατείας. Παρά τις απόπειρες αστικοδημοκρατικού εκσυγχρονισμού των κρατικών θεσμών από τους βενιζελικούς, το βάρος των παραδοσιακών θεσμών (βασιλεία, εκκλησία) και της ευρείας λαϊκής στήριξης προς αυτούς από τους αυτόχθονες της Παλιάς Ελλάδας κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού θα αποδειχτεί ισχυρότερο στον καθορισμό του τι (πρέπει να) αποτελεί έθνος και τι όχι. Οι βενιζελικοί που στήριξαν τη δεύτερη κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης (κυρίως οι νέοι έλληνες από τη Βόρεια Ελλάδα, αλλά και οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία) δεν θα θεωρηθούν εύκολα το ίδιο έλληνες με τους υπόλοιπους. Ο στρατός θα αποτελέσει τον μόνο μηχανισμό ικανό να ισορροπήσει τους επιμέρους ορισμούς του εθνικού συμφέροντος σε ένα βάθος χρόνου, υιοθετώντας ο ίδιος τον ισορροπιστικό και σταθεροποιητικό ρόλο της μορφής-κράτος –η οποία δεν μπορεί να αναπτύξει αυτοφυώς τους δικούς της θεσμούς με συνεκτικό τρόπο– και επηρεάζοντας καθοριστικά την πολιτική σκηνή μέχρι την πτώση της δικτατορίας το 1974. Με τα λόγια του τότε αντιμπεριαλιστή Θεόδωρου Πάγκαλου, και στόχου για τα βελάκια των σημερινών αντιμνημονιακών που ηθελήμενα λησμονούν την προέλευση του ντεμέκ ιδιαίτερου αντιμπεριαλισμού τους, από ένα παλιό άρθρο του¹¹:

«Οι στρατιωτικοί, συνδεδεμένοι με πιο φιλελεύθερα, πιο εκσυγχρονιστικά και πιο επεκτατικά αστικά στοιχεία, παρεμβαίνουν το 1843 για να επιβάλλουν ένα πρώτο Σύνταγμα· το 1909 για περιορίσουν τις αυθαίρετες παρεμβάσεις του παλατιού, να εκσυγχρονίσουν το κράτος και να εισάγουν την αγροτική μεταρρύθμιση· το 1917, για να εκδιώξουν από την εξουσία τη βασιλική οικογένεια και να προκαλέσουν την είσοδο της χώρας στον Μεγάλο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Η Δημοκρατία αποκαθίσταται το 1923, και παρά την κυβερνητική αστάθεια, αναλαμβάνεται ένα ευρύ πρόγραμμα κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Μετά από μια σύντομη ενδιάμεση περίοδο στρατιωτικών δικτατοριών, περισσότερο ή λιγότερο βοναπαρτιστικών μεταξύ 1925 και 1928, το χαμένο πραξικόπημα των φιλελεύθερων στρατιωτικών το 1933 και η εκκαθάριση που ακολουθεί αποτελούν μια μεγάλη καμπή. Ο στρατός θα είναι πλέον πιστός στον βασιλιά και αντιδραστικός. Θα στηρίζει τη μοναρχο-φασιστική δικτατορία του Μεταξά και θα παράσχει πολλά στελέχη στα στρατεύματα που συνεργάστηκαν κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, τα «τάγματα ασφαλείας». Αποκατεστημένος μετά την απελευθέρωση, ο στρατός θα καταστείλει άγρια τους εξεγερμένους κομμουνιστές και τους πληθυσμούς που τους υποστήριζαν. Ο εμφύλιος πόλεμος παρέχει επομένως το ιδεολογικό και πολιτικό πλαίσιο που επιτρέπει στα φασιστικά ρεύματα να εγκαθιδρύσουν την κυριαρχία τους επί του στρατού».

Αξίζει να σημειωθεί ότι, στο ίδιο άρθρο, η αντίφαση μεταξύ δημοκρατικής και συντηρητικής αντίληψης για το έθνος –την οποία ηθελήμενα αγνοούν όσοι χαρακτηρίζουν μονόπλευρά «δεξιούς συνεργάτες των ναζί» όσους δεν συμμετείχαν στον Δημοκρατικό Στρατό υπό την ηγεμονία του αγαπημένου τους ΚΚΕ– εμφανίζεται να διαπερνά και τον ίδιο τον στρατό, όταν γράφεται ότι:

«Η σύγκρουση ανάμεσα σε φιλελεύθερους και φασίστες αξιωματικούς είναι υπόκωφη και διαρκής. Εκφράζεται με βία κατά τη διάρκεια του τελευταίου [Β΄ Παγκοσμίου] πολέμου: οι προοδευτικοί θεωρούν ότι πρωταρχικό καθήκον τους είναι να πολεμήσουν τον κατακτητή με όλα τα μέσα· οι συντηρητικοί εκτιμούν ότι αυτό που πρέπει να κάνουν είναι να διατηρήσουν τις δυνάμεις τους για να αποκαταστήσουν την τάξη όταν οι μεγάλες δυνάμεις θα έχουν απελευθερώσει τη χώρα».

Αντανάκλαση αυτής της πρωτοκαθεδρίας είναι και η πρωθύτερη είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, ήδη από το 1952 και κατά το δεύτερο κύμα διεύρυνσής του στα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου. Δεν είναι, όμως, οι όποιες συντηρητικές αντιλήψεις του στρατιωτικού προσωπικού ούτε η δήθεν υποταγή στις ξένες δυνάμεις, αυτές που θα καθορίσουν τις κρατικές επιλογές· η καπιταλιστική κρατική μορφή έχει σκοπό τη σταθερότητα και τη συνολική αναπαραγωγή του κοινωνικού σχηματισμού και όχι ως προτεραιότητα την ατομική επιβεβαίωση του όποιου φασίστα. Καθοριστικό στοιχείο, αδίρητη ανάγκη για την προσχώρηση στο δυτικό μπλοκ αποτελεί το ξεπέραςμα της εσωτερικής αστάθειας κάτι το οποίο άλλωστε χαρακτηρίζει περισσότερο ή λιγότερο ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη εκείνη την περίοδο. Αυτή, επομένως, η συνθήκη είναι που καθορίζει τις επιλογές του ελληνικού κράτους και το οδηγεί να εκχωρήσει ένα τμήμα της εθνικής κυριαρχίας του· κάτι για το οποίο, άλλωστε, θα ανταμειφθεί αδρά από το σχέδιο Μάρσαλ, και μάλιστα χωρίς έλεγχο από τους χρηματοδότες του. Ας μην ξεχνάμε, επίσης, πως το 1948 η Ελλάδα συμμετέχει στην ίδρυση του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας –προδρόμου του σημερινού ΟΟΣΑ, του οποίου επίσης θα αποτελέσει ιδρυτικό μέλος το 1961– ο οποίος συγκροτείται με σκοπό την υλοποίηση του Σχεδίου Μάρσαλ σε ευρωπαϊκό έδαφος και την κοινωνική και πολιτική ανασχεση του «κομμουνιστικού κινδύνου». Με ταυτόχρονη ανάπτυξη των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Διόλου τυχαία, καθώς καπιταλιστική στρατιωτικοποίηση και συσσώρευση κεφαλαίου πάνε μαζί, ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου, γνωστότερος ως Βορειοατλαντική Συμμαχία ή ΝΑΤΟ, έπεται χρονικά καθώς δημιουργείται έναν χρόνο αργότερα κατόπιν συμφωνίας μεταξύ δώδεκα χωρών της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής.

¹¹ προσθήκη: Στην ελληνική περίπτωση, η σταθερότητα θα επέλθει με την αποκατάσταση μιας προνομιακής πελατειακής σχέσης μεταξύ του κράτους και ενός τμήματος της κοινωνίας πολιτών, του ελληνικού λαού που νίκησε στον εμφύλιο. Από εδώ, από την ιστορικά ιδιαίτερη επιτακτικότητα του παγώματος των κοινωνικών αντιφάσεων, προκύπτει η ιδιαίτερη ανάγκη δημιουργίας και αναπαραγωγής μιας διευρυμένης παραδοσιακής μεσαίας τάξης, στυλοβάτη των κυρίαρχων εξουσιαστικών σχέσεων. Πρόκειται για την ίδια τάξη, η οποία παρόλες τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις της, θα ενοποιηθεί στη βάση του συντηρητισμού, της έμφυλης ανωτερότητας, της ρατσιστικής υποτίμησης των αριστερών, της εννόησης του εαυτού της ως σύμπτωση του λαού και του έθνους αποκτώντας ισχυρή αυτοαντίληψη και αυτοαναφορικές παραστάσεις. Από την άλλη, η έλλειψη σταθερότητας με τους συνεχείς επεκτατικούς πολέμους και τα πραξικοπήματα –αλλά και η ασυνέχεια της καπιταλιστικής συσσώρευσης, της οποίας η εντατικοποίηση μπορεί να εντοπιστεί σε ορισμένες χρονικές περιόδους (κυρίως 1960-1973 για την περίοδο που εξετάζουμε) καθιστώντας ασυνεχείς με τη σειρά τους τις προσδοκίες της εργατικής τάξης και ευρύτερα των καταπιεσμένων για ένα καλύτερο και πιο δημοκρατικό μέλλον– κατέστησε δομική την καχυποψία, την αποστασιοποίηση λαού απέναντι στο ίδιο του το κράτος. Όσο κι αν η παραδοσιακή μικροαστική δομή της ελληνικής οικονομίας έχει ενισχύσει την αντίληψη περί αυτάρκειας του μεμονωμένου άνδρα παραγωγού επικεφαλής της οικογενειακής μονάδας –προσδίδοντας έναν επιπλέον αέρα πολιτικού βολонταρισμού και αρσενικής ελευθερίας στον προσδιορισμό του ελληνικού έθνους και ορθώνοντας ένα αντικειμενικό εμπόδιο στην ταύτιση του

¹¹ Θεόδωρος Πάγκαλος, Ο ρόλος των ένοπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή, Le Monde Diplomatique, Νοέμβριος 1977.

έλληνα με το κράτος του– αυτή η απόσταση δεν είναι δυνατόν να αναπαράγεται διαρκώς ως τέτοια, γιατί διακυβεύεται η ίδια η κοινωνική συνοχή και η φημισμένη εθνική ενότητα. Η ισχυροποίηση της μεσαίας τάξης, μαζί με τη διαρκή αναπαραγωγή ενός μη-λαού στις παρυφές του ελληνικού λαού αποτέλεσαν τον δομικό τρόπο με τον οποίο επιτεύχθηκε η σχετική σταθερότητα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Ο οποίος, ας υπενθυμιστεί εδώ, θα δει πάνω από ένα εκατομμύριο ντόπιων εργατών, πάνω από το 30% του ενεργού πληθυσμού, να μεταναστεύουν προς τις χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού την περίοδο 1960-1975, αλλάζοντας με τη σειρά τους διαρκώς τη σύνθεση του πληθυσμού και αποτελώντας έναν επιπλέον παράγοντα που εμπόδισε την ταύτιση μεταξύ έθνους, λαού και κράτους.

2^η προσθήκη: Είναι εντός αυτού του δύσκολου διεθνούς περιβάλλοντος που το ελληνικό κράτος θα επιλύσει επί της ουσίας το μακεδονικό ζήτημα, όταν στη βάση του επαναπροσανατολισμού των εθνικών συμφερόντων του, πάντα στη βάση της σταθερότητας της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων, θα αναγνωρίσει το γιουγκοσλαβικό κράτος. Παρά το γεγονός ότι το τελευταίο έχει ονομάσει «Μακεδονία» μια επικράτεια στο εσωτερικό του, ενισχύοντας και ουσιαστικά επανασυγκροτώντας την εθνική συνείδηση των μακεδόνων υπηκόων του. Αντιγράφοντας από το άρθρο του Νικόλαου Μισολίδη¹²

Τις εξελίξεις επιτάχυνε ο πόλεμος της Κορέας, που διήρκησε από τον Ιούνιο του 1950 ως τον Ιούλιο του 1953. Ο πόλεμος αυτός, που προκλήθηκε με την επίθεση της Βόρειας Κορέας στη Νότια και ενέπλεξε τις δυο υπερδυνάμεις, κατέδειξε ότι ο Ψυχρός Πόλεμος δεν έχει γεωγραφικά όρια... Έτσι, κυρίως λόγω του ασταθούς και επικίνδυνου διεθνούς περιβάλλοντος δόθηκε μια νέα ώθηση στις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις... Η δεινή οικονομική κατάσταση της Γιουγκοσλαβίας, η οποία κινδύνευε με χρεοκωπία, και η πιθανότητα κατάρρευσης του συστήματος αυτοδιαχείρισης των εργατών, την ανάγκασαν να επιταχύνει τις διαδικασίες. Ο Τίτο ζήτησε νέο δάνειο από την Αμερική και το έλαβε, αλλά η τροφοδοσία της Γιουγκοσλαβίας από τη Θεσσαλονίκη ήταν πια κάτι παραπάνω από επιβεβλημένη... Υπό το φως λοιπόν αυτών των εξελίξεων ο Σοφοκλής Βενιζέλος στις 28 Νοεμβρίου [1950] ανακοίνωσε στην ελληνική Βουλή την πλήρη αποκατάσταση των σχέσεων Αθήνας-Βελιγραδίου. Τον Δεκέμβριο έγινε η ανταλλαγή πρεσβευτών... και μέχρι τα μέσα του 1951 οι σχέσεις είχαν εξομαλυνθεί πλήρως.

σε μια προσπάθεια να δειχτεί η σταθερή εθνική γραμμή σε σχέση με το μακεδονικό ζήτημα παρά τις όποιες εντάσεις μεταξύ ελλήνων πολιτικών. Τα δύο κράτη, ήδη από τότε, μπορούν να συνεργάζονται πολιτικά και στρατιωτικά, ενόσω μεταξύ τους δημιουργούνται μικρής έκτασης διπλωματικά επεισόδια· αρκεί να διαχειρίζονται σωστά το προλεταριάτο τους και να το συγκρατούν εντός των συνόρων. Το ελληνικό κράτος, σαράντα χρόνια μετά, θα υποστηρίξει εκ νέου την ίδια εθνική γραμμή μη διάλυσης του γιουγκοσλαβικού κράτους, ακόμα και όταν θα φανεί ότι προτάσσει την πιο «εθνικοθησκευτική» εκδοχή της στήριξης προς τη Σερβία. Χωρίς όμως επιτυχία, όπως γνωρίζουμε, καθώς η παραγόμενη αστάθεια λόγω ταξικών και εθνικιστικών αιτιών στο εσωτερικό του γιουγκοσλαβικού κράτους θα είναι τέτοια που θα οδηγήσει τελικά στη διάλυσή του.

3^η προσθήκη: Από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου το 1914 μέχρι το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1945, μεσολαβούν προσεγγιστικά 10 χρόνια πολέμου, 20 χρόνια πολιτικής και οικονομικής κρίσης και 70 εκατομμύρια νεκροί. Είναι μέσα από αυτή τη χαοτική συνθήκη, και ειδικά την ανάγκη για μεταπολεμική διευθέτηση, που θα προκύψει η προοπτική της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης και συνεργασίας¹³. Και όχι κάποιο επαναστατικό κύμα, όπως πίστευαν πολλοί από τους ανατρεπτικούς της εποχής, αν και ο φόβος του στα μυαλά των διαχειριστών της εξουσίας ήταν κάτι παραπάνω από υπαρκτός:

*Η μεταπολεμική διευθέτηση κατέληξε στην καθιέρωση του κράτους πρόνοιας, της πλήρους απασχόλησης και της ενσωμάτωσης των εργατικών οργανώσεων στη διαχείριση της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Επίσης, προκάλεσε μια οικονομική ανάπτυξη χωρίς προηγούμενο και τη μαζική αύξηση του διεθνούς εμπορίου. Ο δυτικός κόσμος θυμάται καλά τη ραγδαία ανάπτυξη. Σχεδόν σε κάθε χώρα η τριακονταετής περίοδος μετά το 1945 διαθέτει ένα ιδιαίτερο όνομα που δίνει έμφαση στη μοναδικότητά της: *Les Trentes Glorieuses* (Γαλλία), *Wirtschaftswunder* (Γερμανία), *Rekordåren* (Σουηδία), «Οικονομικό Θαύμα» (Ιταλία, Ιαπωνία, Ελλάδα) ή απλά η «Χρυσή Εποχή» (ΗΠΑ και Ηνωμένο Βασίλειο)*

Μέσω της ίδρυσης κατάλληλων ρυθμιστικών θεσμών, κατέστη δυνατή η αύξηση των μισθών και η γενικότερη βελτίωση του επιπέδου ζωής με την παράλληλη διασφάλιση ενός ποσοστού κέρδους, το οποίο θα επέτρεπε νέες επενδύσεις και τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Όμως, η διαχείριση των προσδοκιών της εργατικής τάξης δεν ήταν το μόνο πεδίο ενδιαφέροντος για τους νικητές του πολέμου, τις κατά τόπους αστικές τάξεις και τους συμμάχους τους στα εκάστοτε αντιφασιστικά λαϊκά μέτωπα. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, δεν αποτέλεσε μόνο η μαχητικότητα των εργατών παράγοντα αστάθειας: Σε τέσσερις τουλάχιστον χώρες (Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Αυστρία), η άκρα δεξιά κατέλαβε την εξουσία στηριζόμενη στη λαϊκή υποστήριξη των αγροτών, οι οποίοι είχαν πληγεί βαριά από τη βαθιά ύφεση και απαιτούσαν μεγαλύτερη εθνική αυτάρκεια και προστασία από τη διεθνή αγορά. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική της νεοϊδρυθείσας Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας θα δημιουργηθεί το 1957 ακριβώς για να απομακρύνει τον κίνδυνο επανεμφάνισης τέτοιου είδους κινημάτων.

4^η προσθήκη: Στις μέρες μας, επιβιώνει ακόμα η αναπόληση της χρυσής μεταπολεμικής εποχής τόσο στη Δεξιά όσο και στην Αριστερά του κράτους, μεταξύ άλλων και ως μιας περιόδου όπου για πρώτη φορά οι λαοί μπόρεσαν με δημοκρατικό τρόπο να συμβάλλουν στη χάραξη της εθνικής πολιτικής.

Το φαινόμενο παράδοξο εδώ είναι ότι αυτή η ανάδυση της λαϊκής κυριαρχίας πήγαινε χέρι-χέρι με την ανάπτυξη ενός επιπέδου υπερεθνικής διακυβέρνησης, το οποίο δεν είχε υπάρξει στο παρελθόν. Διεθνώς, αυτή εκπροσωπήθηκε από τη δημιουργία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου και την Παγκόσμια Τράπεζα. Αλλά αυτή η ανάπτυξη ήταν ακόμα περισσότερο ακραία, όπου αναδύθηκε μια ευρεία γκάμα νέων θεσμών: ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) που υπάρχει σήμερα ως Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η Ευρωπαϊκή Κοινότητα

¹² «Οι Ελληνο-Γιουγκοσλαβικές σχέσεις 1950-1954. Από την εξομάλυνση στην υπογραφή του Β΄ Βαλκανικού Συμφώνου», από το grafidaskapani.wordpress.com. Κατά την κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών από το ελληνικό κοινοβούλιο, ο μόνος πολιτικός αρχηγός που αναφέρθηκε στο θεμελιακό αυτό γεγονός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν ο Μιχαλολιάκος της Χρυσής Αυγής.

¹³ Τα αποσπάσματα και οι θέσεις που ακολουθούν προέρχονται από το ενδιαφέρον άρθρο του Oisín Gilmore Ευρώπη «Σφυρηλατημένη στην Κρίση: Η Ανάδυση και η Ανάπτυξη της ΕΕ», από το viewpointmag.com.

Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ), η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ), η Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών (ΕΕΠ) και φυσικά η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) και η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Με τη Συνθήκη του Παρισιού το 1951, η οποία γέννησε την ΕΚΑΧ, δημιουργήθηκε εμβρυακά το σύνολο των θεσμών που συγκροτούν τη σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ένωση: μια Υψηλή Εξουσία (ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), μια Κοινή Συνέλευση (ο πρόεδρος του Ευρωκοινοβουλίου), ένα Συμβούλιο Υπουργών (ο πρόεδρος του Συμβουλίου Υπουργών) και ένα Δικαστήριο (ο πρόεδρος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Πέρα από τη φεντεραλιστική μυθολογία που πλασάρουν οι ίδιοι οι ευρωπαϊστές για τον εαυτό τους, η δημιουργία της ΕΚΑΧ προκύπτει από τις συγκεκριμένες ανάγκες διαφύλαξης της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή μεταξύ Γερμανίας, Λουξεμβούργου, Γαλλίας και νοτιοανατολικού Βελγίου, όπου βρίσκονται τα πλουσιότερα ορυχεία άνθρακα και χάλυβα της και η οποία αποτέλεσε το επίκεντρο όλων των πρόσφατων στρατιωτικών συγκρούσεων. Πέρα από τη γεωστρατηγική θέση της, όμως, ήταν και η επικράτεια όπου η εργατική τάξη ήταν καλύτερα οργανωμένη, καθιστώντας υψηλότερο τον κίνδυνο κοινωνικών συγκρούσεων σε περίπτωση απελευθέρωσης της αγοράς άνθρακα και χάλυβα και μετάβασης σε μια φιλελεύθερη οικονομική πολιτική. Γι' αυτό και η Συνθήκη του Παρισιού μπορεί να γίνει κατανοητή όχι μόνο ως διπλωματικό υποκατάστατο μιας συνθήκης ειρήνης, αλλά και ως η στιγμή που το Βέλγιο εισέρχεται επίσημα στη μεικτή οικονομία. Το αποφασιστικό βήμα για τη δημιουργία της ΕΟΚ γίνεται με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1957, η οποία μέχρι και σήμερα συνιστά χοντρικά τα τρία τέταρτα του «Συντάγματος» της ΕΕ. Με τη δημιουργία της Κοινής Αγοράς και την κατάργηση των δασμών και των εμπορικών φραγμών μεταξύ των συμμετεχόντων χωρών, η ΕΟΚ αποτελεί πλέον ένα περιφερειακό μπλοκ με ενιαία τελωνειακή πολιτική απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο, στο εσωτερικό του οποίου το εμπόριο έχει απελευθερωθεί. Καθώς η ενσωμάτωση της εργατικής τάξης αποτελούσε μονόδρομο και ο εκδημοκρατισμός της πολιτικής ζωής έγειρε πιο σύνθετες απαιτήσεις διαχείρισης, το κράτος έπρεπε να επεκτείνει τις λειτουργίες του και σε σφαίρες της κοινωνικής ζωής, τις οποίες προηγουμένως δεν είχε υπό τον έλεγχό του:

Επομένως, η ενσωμάτωση του ευρωπαϊκού εμπορίου μετά τον πόλεμο απαιτούσε όχι μόνο τη μείωση των φραγμών, αλλά και τα μέσα με τα οποία η μείωση αυτών των φραγμών θα μπορούσε να λάβει χώρα χωρίς να απειλεί το βιοτικό επίπεδο των ευρωπαίων πολιτών... Η δημιουργία της ΕΟΚ επέφερε τη μείωση των εμπορικών φραγμών, την επέκταση του εμπορίου εντός Ευρώπης και έτσι συνεισέφερε στην καπιταλιστική ανάπτυξη. Η δημιουργία αυτής της υπερεθνικής οργάνωσης δημιούργησε νέα μέσα προσδιορισμού των κοινωνικών κανόνων. Με αυτόν τον τρόπο αύξησε την ισχύ των εθνικών κρατών στον προσδιορισμό αυτών των κανόνων και διευκόλυνε τη δημοκρατική διοίκηση της οικονομικής ζωής. Μπορεί τώρα να γίνει αντιληπτό πως δεν έχει πολύ νόημα να αντιπαραθέτει κανείς την εθνική κυριαρχία με την εθνική διακυβέρνηση. Αντί να απειλεί την ισχύ του κράτους, η ΕΟΚ δημιουργήθηκε ως μέσο, με το οποίο η ισχύ του κράτους μπορούσε να διατηρηθεί και ενισχυθεί.

5^η προσθήκη: Ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, και περισσότερο εντατικά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ορισμένες πολιτικές τάσεις (σοσιαλιστές, κομμουνιστές, χριστιανοδημοκράτες, φιλελεύθεροι), των οποίων τα κόμματα είναι οργανωμένα σε εθνική βάση, διασυνδέονται σε διεθνές επίπεδο προσδίδοντας κάθε φορά ένα συγκεκριμένο νόημα στην έννοια του διεθνισμού και της διεθνούς αλληλεγγύης. Η αντίληψη της Ενωμένης Ευρώπης ως πραγμάτωση ενός ορισμένου τύπου διεθνισμού θα εμφανιστεί μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και θα αντλήσει τόσο από την ανάγκη για συνεργασία των λαών ώστε να μη λάβει ξανά χώρα σύρραξη μεταξύ τους όσο και από τη δημοκρατική εναντίωση στον φασισμό/ναζισμό και τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Στην πράξη, κυοφορείται στο εσωτερικό της ανερχόμενης μεσαίας τάξης, η οποία συνδέει το παρόν και το μέλλον της με τη συσσώρευση κεφαλαίου σε διεθνοποιημένη πλέον βάση και τη ραγδαία βελτίωση των συνθηκών ζωής. Πολιτικοί εκπρόσωποι του νεοεμφανιζόμενου ευρωπαϊσμού –συνώνυμου της δημοκρατίας, της ανάπτυξης και της προόδου– είναι οι χριστιανοδημοκράτες, οι φιλοευρωπαίοι του σοσιαλιστικού κόμματος και οι φιλελεύθεροι, ενώ οι πρώτες προσπάθειες συντονισμού των κομμάτων σε ευρωπαϊκή βάση αρχίζουν το 1947, όπως μπορούμε να διαβάσουμε σε άρθρο της *Le Monde* της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 1992 σχετικά με τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Η «διαμόρφωση μια ευρωπαϊκής συνείδησης» και η «έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών της Ευρώπης», όμως, θα ενισχυθεί σημαντικά από τον θεσμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τη συγκρότηση μη εθνικών πολιτικών κοινοβουλευτικών ομάδων των εθνικών κομμάτων ήδη από το 1953. Στην Ελλάδα, η φιλοευρωπαϊκή προοπτική δεν θα μπορέσει να εκφραστεί πολιτικά, καθώς η μεσαία τάξη θα συνδέσει την αναπαραγωγή της με την κρατική εξισορρόπηση των συνεπειών του εμφυλίου και επομένως με τον στενό εθνικό ορίζοντα, και θα μπλοκαριστεί για πολλά χρόνια τόσο από τους υπέρμαχους του «κράτους της δεξιάς», οι οποίοι δεν συνδέουν την πολιτική τους επιβίωση με τον εκδημοκρατισμό και τον εκσυγχρονισμό, όσο και από τους σταλινικούς για προφανείς λόγους. Οι φιλοευρωπαϊκές πολιτικές δυνάμεις θα εμφανιστούν στο προσκήνιο για πρώτη φορά ως τέτοιες κατά τη Μεταπολίτευση, ενώ έχουν ήδη προηγηθεί αρκετά χρόνια τριβής των εξόριστων της χούντας με τη «δημοκρατία» στις ευρωπαϊκές χώρες που βρίσκονταν, και ειδικότερα τον ευρωκομμουνισμό για τους προοδευτικούς και τη φιλελεύθερη δεξιά για τους συντηρητικούς.

4.

Αν μη τι άλλο, οι αντιμπεριαλιστές της εποχής έβλεπαν πιο καθαρά την ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού¹⁴:

Από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και μετά, η οικονομική πολιτική του ελληνικού κράτους βρίσκεται κατανεμημένη μεταξύ δυο αναγκαιοτήτων που δύσκολα συμφιλιώνονται μεταξύ τους: α) από τη μια, διασφάλιση των συνθηκών ενός εθνικού οικονομικού «θερμοκηπίου», με την τάση να ενθαρρύνει την πρωτοβουλία του τοπικού καπιταλισμού· β) από την άλλη, αέναη αναζήτηση των ανοιγμάτων του συστήματος προς τα έξω, προκειμένου να απορροφηθούν οι εσωτερικές πληθωριστικές τάσεις. Από λογική άποψη, θα υπήρχε εδώ μια αντίφαση επί της αρχής ανυπέρθλητη: ο προστατευτισμός δημιουργεί τον πληθωρισμό, ο οποίος, με τη σειρά του, επιβάλλει το άνοιγμα της αγοράς προς τα έξω· αυτό το παιχνίδι τελειώνει πάντα με την αμφισβήτηση των ίδιων των θεμελίων της προστατευτικής πολιτικής. Εντούτοις, είναι πάνω σε αυτούς τους άξονες, φαινομενικά ασύμβατων, που οικοδομήθηκε πρακτικά η ελληνική ανάπτυξη την περίοδο μετά τον [Β' Παγκόσμιο] πόλεμο. Η παραδοσιακή αδυναμία της ελληνικής αγοράς και η υψηλή συγκέντρωση των εισοδημάτων πάντοτε αποθάρρυναν τις επενδύσεις στους παραγωγικούς τομείς. Τα κεφάλαια προσελκύνστηκαν περισσότερο από τις θαλάσσιες μεταφορές, τις τράπεζες, το εμπόριο, την οικοδομή. Η μικρή έλξη που

¹⁴ Κώστας Βεργόπουλος, *Τα αφεντικά και το κράτος μπροστά στην προσχώρηση στην ΕΟΚ*, *Le Monde Diplomatique*, Νοέμβριος 1977. Τα στοιχεία που ακολουθούν προέρχονται από αυτό το άρθρο, καθώς και από το άρθρο του Κωνσταντίνου Τσουκαλά, *Οικονομικός εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη μιας εργατικής τάξης*, στο ίδιο τεύχος-αφιέρωμα.

παρουσιάζει η βιομηχανία δεν είναι αποτέλεσμα κακών υπολογισμών εκ μέρους των ελλήνων επιχειρηματιών, καθώς το ξένο κεφάλαιο που ρέει προς τη χώρα αποδεικνύεται ανάλογα διστακτικό.

Μεταξύ 1945 και 1953, η ελληνική οικονομία ήταν πρακτικά κλειστή προς τα έξω. Η αποτυχία των διάφορων πλάνων ανοικοδόμησης εν μέσω ισχυρού προστατευτισμού, η έκρηξη του πληθωρισμού που γίνεται οργανικός παρά τις επτά υποτιμήσεις της δραχμής που οδήγησαν στην απώλεια του 99% της αξίας της σε σχέση με το δολάριο οδηγούν σε μια συνθήκη σχεδόν χωρίς συσσώρευση και χωρίς εκβιομηχάνιση, καθόλου ευνοϊκές για την ανάπτυξη του κεφαλαίου. Από το 1953 και μετά, έτος υιοθέτησης του θεσμικού πλαισίου για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων και ίδρυση παραρτημάτων πολυεθνικών εταιριών, τίθεται σε εφαρμογή ένα νέο οικονομικό μοντέλο: η αξιοσημείωτη, για την εποχή, νομισματική σταθερότητα που θα συνοδεύσει τη χώρα για πολλά χρόνια είναι αποτέλεσμα μιας πολιτικής που συνδυάζει τον προστατευτισμό (υψηλοί δασμοί, υποτίμηση της δραχμής), την απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών χωρίς ποσοτικά όρια και την ραγδαία ροή εμβασμάτων από τη ναυτιλία και τους μετανάστες του εξωτερικού, χρήματος από τον τουρισμό, κεφαλαίων από το εξωτερικό και πίστωσης λόγω εξωτερικού δανεισμού. Η πολιτική οικονομία θα βρει εκείνη τη συνταγή που θα οριοθετήσει τον πληθωρισμό και θα προωθήσει πραγματικά την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Το ελληνικό κράτος αρχίζει έκτοτε να έχει ξανά διεθνή προσανατολισμό και να επιδιώκει με τον τρόπο του να ορίσει το ελληνικό εθνικισμό ως μείγμα εσωτερικών και εξωτερικών σημείων αναφοράς, του οποίου η πραγμάτωση περνάει σιγά-σιγά και στο πεδίο των διεθνών συσχετισμών. Εκ των υστέρων, μπορεί βέβαια να υποτεθεί πως η είσοδος στο ΝΑΤΟ συνόδευσε και διασφάλισε το αίτημα για εκ νέου διεθνοποίηση της οικονομίας και συνδέεται με το πρώτο κύμα ανάπτυξης μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60. Είναι η υποβολή της αίτησης για σύνδεση με την ΕΟΚ το 1959, και η υπογραφή της το 1961, που θα δώσουν νέα ώθηση στη διεθνοποίηση της ελληνικής οικονομίας και μαζί της του ορισμού του εθνικού συμφέροντος. Όσο κι αν λόγω της χούντας των συνταγματαρχών η ΕΟΚ θα διακόψει τις ενταξιακές διαδικασίες της χώρας αποπέμποντας την το 1969, κατά την περίοδο 1960-1973 η ελληνική οικονομία θα αναπτυχθεί σωρευτικά κατά 102%. Κυρίως λόγω της μεγέθυνσης της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία θα αυξηθεί κατά 267% το ίδιο χρονικό διάστημα μέσω και ξένων επενδύσεων, για πρώτη φορά τόσο μεγάλων σε μέγεθος (Pechiney, ESSO, κ.α.). Οπωσδήποτε, η μετατροπή της Ελλάδας σε παράδεισο φτηνού εργατικού δυναμικού και νομισματικής σταθερότητας οφείλεται πρωτίστως στους ταξικούς και ευρύτερα κοινωνικούς συσχετισμούς που αποκαθίστανται εντός της επικράτειας. Το κράτος όμως θα αποτελέσει πεδίο σφοδρής αντιπαράθεσης όσον αφορά την κατεύθυνση που πρέπει να δοθεί στην υπό εξέλιξη καπιταλιστική αναδιάρθρωση και τον τρόπο που πρέπει να πειθαρχηθεί η μαζικά αναδυόμενη ντόπια εργατική τάξη. Τα Ιουλιανά αποτελούν την έκφραση της οξείας κρίσης των σχέσεων κράτους και λαού σε επίπεδο δρόμου, της αδυναμίας να εκσυγχρονιστεί ο κρατικός μηχανισμός ώστε να συμπεριλάβει τις ανάγκες ενός ανεμπόδιστου αστικού επιχειρείν, τις προσδοκίες της παλιάς μικροαστικής και νέας μισθωτής μεσαίας τάξης –στο εσωτερικό της οποίας συναντιούνται αριστεροί αποκλεισμένοι από τη δημόσια ζωή και προοδευτικοί με κεντρώες και φιλελεύθερες απόψεις– αλλά και τις προσδοκίες της υπό ανάδυση μεσαίας τάξης των φοιτητών, οι οποίοι βλέπουν ένα μέλλον κλειστό από παντού. Όσο κι αν προσπάθησε το δικτατορικό καθεστώς να παρέμβει δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για τη βιομηχανική ανάπτυξη –για πρώτη φορά στηρίχθηκαν με κρατικές επιδοτήσεις περίπου 100 επιχειρηματικά πρότζεκτ σε διάφορους κλάδους– αυτό το οικονομικό μοντέλο θα φτάσει στα όριά του την περίοδο 1972-1973.

1^η προσθήκη: Ο Βεργόπουλος αναφέρει δυο σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες που οδήγησαν σε αποτυχία τους κρατικούς σχεδιασμούς –αύξηση της τιμής του πετρελαίου διεθνώς που προκαλεί την ανεξέλεγκτη επανεμφάνιση του πληθωρισμού σε όλη την Ευρώπη, πρόσδεση της δραχμής στην υποτίμηση του δολαρίου το 1973– παρόλα αυτά είναι το ρήγμα στο εσωτερικό της αστικής τάξης που θα συμβάλλει καθοριστικά στην πτώση του δικτατορικού καθεστώτος. Με τα λόγια ενός άλλου ψαγμένου αντιιμπεριαλιστή της εποχής¹⁵:

Έτσι, οι αντιφάσεις [μεταξύ] μεταπρατικής και ενδογενούς αστικής τάξης, και η επαγωγική αναπαραγωγή των αντιφάσεων [μεταξύ] Ηνωμένων Πολιτειών και Κοινής Αγοράς, συναρθρώθηκαν και συμπυκνώθηκαν με επίκεντρο προνομιακό το εθνικό κράτος, και συνεπώς την καθεστωτική μορφή του. Για να αντιληφθούμε το φαινόμενο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η σημερινή φάση του ιμπεριαλισμού και η επιταχυνόμενη διεθνοποίηση του κεφαλαίου και της παραγωγής δεν αφαιρούν καμία δικαιοδοσία (όπως συχνά εσφαλμένα νομίζουμε) από τον ρόλο του εθνικού κράτους στη συσσώρευση κεφαλαίου. Δεν αληθεύει διόλου ότι η διαδικασία διεθνοποίησης συντελείται πλέον «πάνω από το κεφάλι» του εθνικού κράτους και ότι τάχα συνεπάγεται είτε την αντικατάσταση του ρόλου του από τον ρόλο «οικονομικών δυνάμεων» είτε τη γέννηση ενός πραγματικού υπερεθνικού κράτους (η Ενωμένη Ευρώπη ή το αμερικάνικο υπερ-κράτος). Αν αυτό συνέβαινε πραγματικά, δεν θα καταλαβαίναμε ποτέ πώς και γιατί η διεθνοποίηση και οι εσωτερικές αντιφάσεις που αυτή δημιούργησε στο πλαίσιο του άρχοντος συγκροτήματος των χωρών που μας απασχολούν, συγκεντρώθηκαν πάνω στο ζήτημα του εθνικού κράτους και της καθεστωτικής μορφής του. Τα εθνικά κράτη παραμένουν νευραλγικά κέντρα της διαδικασίας διεθνοποίησης, πράγμα που τόνισε τον αποφασιστικό τους ρόλο στη συσσώρευση του κεφαλαίου (κυρίως λόγω των οικονομικών τους λειτουργιών). Έτσι, εξηγείται το γεγονός ότι παραμένουν, όσο ποτέ, το κατεξοχήν επίδικο αντικείμενο για τα διάφορα τμήματα της αστικής τάξης.

Είναι όμως και η διαφορετική σχέση αυτών των μερίδων με τη λαϊκή δημοκρατική δυσaráεσκεια, κορυφαία στιγμή της οποίας παραμένουν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου¹⁶:

Ωστόσο, η πολιτική της ενδογενούς αστικής τάξης απέναντι στις λαϊκές μάζες –και ιδιαίτερα απέναντι στην εργατική τάξη– διαφοροποιήθηκε προοδευτικά σε σχέση με την πολιτική της μεταπρατικής αστικής τάξης, αποκρυσταλλωμένη από τα δικτατορικά καθεστώτα. Η πολιτική της ενδογενούς αστικής τάξης υιοθέτησε ορισμένες θέσεις πιο ανοιχτές και διαλλακτικές απέναντι στις διεκδικήσεις των λαϊκών μαζών... Η διαφοροποίηση της πολιτικής της ενδογενούς αστικής τάξης οφείλεται, καταρχήν, στο γεγονός ότι, καθώς ήταν συγκεντρωμένη στον βιομηχανικό τομέα και δεν διέθετε τις δυνατότητες των πολυεθνικών εταιριών να μεταθέτει γρήγορα τον κύριο όγκο της παραγωγής της από τη μια χώρα στην άλλη, προσβαλλόταν άμεσα από τις αδέσποτες κινητοποιήσεις που ξεσπούσαν στον δοσμένο τομέα. Μπροστά στην αδυναμία των δικτατορικών καθεστώτων να συγκρατήσουν με την καταπίεση την εργατική κινητοποίηση, η ενδογενής αστική τάξη αναγκάστηκε σιγά-

¹⁵ Νίκος Πουλιαντζάς, *Η Κρίση των Δικτατοριών: Πορτογαλία – Ελλάδα – Ισπανία*, Αθήνα, εκδόσεις Θεμέλιο, σελ.48.

¹⁶ Στο ίδιο, σελ.49-50.

σιγά να αναγνωρίσει τον συνδικαλισμό στην προσπάθειά της να βρει τους «έγκυρους» και αντιπροσωπευτικούς «συνομιλητές» για κάποια επίλυση, στη βάση διαπραγματεύσεων, των διαφορών της με την εργατική τάξη... Η ενδογενής αστική τάξη είχε επίσης συμφέρον να προωθήσει τη ντόπια εκβιομηχάνιση, η οποία όμως, λόγω των δομικών δυσκολιών της, απαιτούσε πραγματική ιδεολογική και πολιτική κινητοποίηση της εργατικής τάξης και των λαϊκών μαζών, κινητοποίηση την οποία τα δικτατορικά καθεστώτα στάθηκαν ανίκανα να πραγματοποιήσουν. Απ' αυτή την άποψη, οι δικτατορίες ξεχωρίζουν από τα κλασικά φασιστικά καθεστώτα (τύπου γερμανικού ναζισμού ή ιταλικού φασισμού) γιατί δεν μπόρεσαν να γίνουν ουσιαστικά και αρθρωμένα κινήματα μαζών.

Τα γεγονότα της Κύπρου το 1974 θα πλήξουν ανεπανόρθωτα το γόητρο των συνταγματάρχων και γενικά της εθνοκρονονοπαράταξης, καθώς θα βιωθούν κοινωνικά ως βαριά εθνική ήττα. Όμως, είναι η οικουμενική κυβέρνηση της εποχής, υπό την προοδευτική δεξιά υπό τον Καραμανλή, αυτή που θα συνδέσει για πρώτη φορά ευθέως τον κρατικό εθνικισμό με τον αντιαμερικανισμό διατάσσοντας την προσωρινή αποχώρηση της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και μάλιστα άμεσα, το ίδιο καλοκαίρι που πραγματοποιείται η τουρκική εισβολή¹⁷. Είναι αυτός ο πολιτικός χώρος, σύστοιχος των πολιτικών δυνάμεων που καθόρισαν την ευρωπαϊκή πορεία και των άλλων χωρών-μελών που θα κατορθώσει να προσδέσει εκ νέου, και οριστικά αυτή τη φορά, την Ελλάδα στο πολιτικό άρμα της ΕΟΚ. Και αυτό υποβάλλοντας επίσημη αίτηση ένταξης έναν χρόνο μετά, η οποία θα γίνει δεκτή λίγους μήνες αργότερα. Αυτό που μεσολαβεί μεταξύ της μεταπολίτευσης και την επίσημη ένταξη την 1^η Ιανουαρίου 1981 δεν είναι μόνο η επιστροφή της χώρας στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ τον Οκτώβριο του 1980 –απαραίτητη προϋπόθεση για την επίσημη ένταξη– και οι πολύμηνες διαπραγματεύσεις. Εναντία στην προσπάθεια μιας μερίδας της αστικής τάξης, που ευνοήθηκε από την πολιτική της χούντας και φοβάται ότι η ένταξη στην ΕΟΚ θα τερματίσει την πολιτική του προστατευτισμού, να αποσταθεροποιήσει μέσω μιας «απεργίας επενδύσεων» περισσότερο τον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό –ο οποίος ήδη βιώνει μια αλλαγή καθεστώτος που συνοδεύει την βαθιά αλλαγή της κοινωνικής δομής τα τελευταία είκοσι χρόνια– ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Ζολώτας δήλωνε το 1976 ότι

Η εποχή των ισχυρών οικονομικών κινήτρων, του υπερβολικού προστατευτισμού και του χαμηλού μισθολογικού κόστους, που διασφάλιζαν τη σχεδόν εύκολη και γρήγορη συσσώρευση κεφαλαίου, έχουν παρέλθει ανεπιστρεπτί.

ενώ ο Πεσμαζόγλου, πρόεδρος της κοινοβουλευτικής επιτροπής Ελλάδας-ΕΟΚ την ίδια περίοδο, κατήγγειλε την «προστατευμένη μιζέρια», προειδοποιώντας τους επιχειρηματίες ότι «όλες οι προνομιακές καταστάσεις και οι υπάρχουσες αποκλειστικότητες οφείλουν να εξαφανιστούν με την είσοδο στην ΕΟΚ». Όλα αυτά σε μια συνθήκη όπου η εξαθλίωση έχει εξαφανιστεί, η ανεργία έχει φτάσει να είναι σχεδόν μηδενική από το 20% στα αστικά κέντρα. Ενώ ήδη έχουν καταφτάσει οι πρώτοι μετανάστες εργάτες, πάνω από 100.000 σύμφωνα με τα στοιχεία της περιόδου και διάφορων εθνοκοτήτων, οι οποίοι εργάζονται ως επί το πλείστον υπό καθεστώς παρανομίας...

5.

Σχετικά με την καθιέρωση του οκτάωρου στην Ελλάδα, με την επίσημη φωνή του λατρεμένου από τους φιλοσταλινικούς κάθε απόχρωσης¹⁸:

Στην Ελλάδα η μείωση της εργάσιμης ημέρας ήταν βασικό αίτημα των εργατών από τις πρώτες κιόλας σοβαρές απεργιακές τους κινητοποιήσεις. Τέτοιο αίτημα έθεταν - ανάμεσα σε άλλα - οι εργάτες της Σύρου στην ιστορική απεργιακή τους κινητοποίηση το 1879, την πρώτη μεγάλη απεργιακή κινητοποίηση στην Ελλάδα. Τότε ο στόχος ήταν να μειωθεί η εργάσιμη ημέρα από 12 ή 14 ώρες στις 10 ώρες... Το αίτημα της οκτάωρης εργάσιμης ημέρας περνάει και στις ελληνικές εργατικές κινητοποιήσεις όταν γίνεται πια παγκόσμιο αίτημα του προλεταριάτου, δηλαδή μετά τη ματοβαμμένη Πρωτομαγιά στο Σικάγο το 1886 και συγκεκριμένα στις πρωτομαγιάτικες κινητοποιήσεις του 1890. Έτσι, το 1893, στον πρώτο μεγάλο γιορτασμό της Εργατικής Πρωτομαγιάς στην Ελλάδα ένα από τα κεντρικά αιτήματα είναι «Να περιορισθή η εργασία των εργατών εις οκτώ ώρας από δώδεκα και πλέον που εργάζονται. Στη συνέχεια, σε όλες τις μεγάλες και μικρές εργατικές κινητοποιήσεις το αίτημα του οκτάωρου θα κατέχει κεντρική θέση, αν και θα αργήσει πολύ να αποτελέσει τμήμα της ελληνικής νομοθεσίας.

Στην Ελλάδα με νομοθετήματα του Νοέμβρη του 1909 και του Μάρτη του 1910 καθιερώνεται η αργία της Κυριακής για τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας. Με κατοπινή νομοθεσία του 1913 καθορίστηκε το δεκάωρο για τους εργάτες επιφανείας των μεταλλείων και το 8ωρο για όσους απασχολούνταν σε υπόγειες εργασίες. Επιμέρους διευθετήσεις της εργάσιμης ημέρας συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια, ενώ η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας για το Οκτάωρο, που είχε θεσμοθετηθεί, όπως προαναφέραμε, το 1919, επικυρώθηκε στην Ελλάδα μόλις το 1920, όχι όμως με στόχο την άμεση και καθολική εφαρμογή της. «Οι περισσότεροι νόμοι - γράφει γι' αυτή την περίοδο ο Κ. Φουντανόπουλος - είχαν χιλιάδες εξαιρέσεις και επιμέρους ρυθμίσεις για "ειδικές" περιπτώσεις, οι οποίες στην ουσία ακύρωναν το νομοθετικό έργο. Ακόμη και για τη σημαντικότερη των διεθνών συμβάσεων, εκείνη που αφορούσε την καθιέρωση της οκτάωρης διάρκειας εργασίας, η Ελλάδα κατόρθωσε να υπαχθεί στην κατηγορία των χωρών όπου η εφαρμογή της θα γινόταν σταδιακά». Έτσι για παράδειγμα το 1921 μόνο εργοστάσια που είχαν λίγες δουλιές δούλευαν προσωρινά οκτάωρο και μόνο οι ηλεκτροτεχνίτες και οι τροchioδρομικοί - ύστερα από αγώνες - είχαν κατακτήσει την οκτάωρη εργάσιμη ημέρα.

Η υιοθέτηση της Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας για το Οκτάωρο έγινε μόνιμο και σταθερό αίτημα, σε κάθε μικρό ή μεγάλο εργατικό αγώνα για την καθολική εφαρμογή του μέτρου. Έτσι όλη η περίοδος του μεσοπολέμου σφραγίζεται από τους αγώνες για το οκτάωρο, στην πραγματικότητα από σκληρές ταξικές συγκρούσεις και φυσικά από επιτυχίες των εργατών που επιτυγχάνουν την επέκτασή του ευρύτερα σε διάφορους κλάδους και τμήματα της εργατικής τάξης. Τη γενική εφαρμογή της οκτάωρης εργάσιμης ημέρας θα καθιερώσει τυπικά η μεταξική δικτατορία, αποδεχόμενη στην ουσία αυτό που είχε γίνει πραγματικότητα στην πράξη,

¹⁷ Σε σύμπλευση με την παραδοσιακή αριστερή αντιιμπεριαλιστική ρητορική από τον εμφύλιο και μετά, σε μια πρώτη προσπάθεια εθνικής συμφιλίωσης. Δεν είναι τυχαία άλλωστε και η παράλληλη νομιμοποίηση του ΚΚΕ. Πάνω στο ιστορικό βάθος του αντιαμερικανισμού ως ιδεολογία συγκάλυψης των ταξικών σχέσεων, ο οποίος παρεπιπτόντως είναι απών από τα συλλαλητήρια της περιόδου '92-'94, υπάρχει η εισήγηση της εκδήλωσης με τίτλο «αντιαμερικανικό κράτος – ο αντιαμερικανισμός ως ιδεολογία του ελληνικού εθνικού κορμού» που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2005 από τα Μητροπολιτικά Συμβούλια.

¹⁸ Μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία εδώ από το rizospastis.gr.

πολύ πριν. Φυσικά, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι το δικτατορικό καθεστώς είχε φροντίσει προηγουμένως να καταργήσει και να ποινικοποιήσει κάθε εργατική - συνδικαλιστική και πολιτική - δραστηριότητα.

Για την κανονικοποίηση μισθωτής εργασίας δεν αρκεί η τυπική υιοθέτηση του οκταώρου. Πολλές εργατικές εμπειρίες από την περίοδο της Μεταπολίτευσης συγκλίνουν στο ότι αρκετά από τα βασικά στοιχεία της εργατικής νομοθεσίας που ισχύει τυπικά μέχρι σήμερα (οκτάωρη εργασία, πληρωμένες διακοπές, άδειες μητρότητας, επιδόματα κλπ) δεν εφαρμόζονταν όπως πρέπει ή δεν υπήρχαν καθόλου. Μπορεί βέβαια να υποστηριχτεί, αντίθετα με την ιδεολογία του πασοκισμού, ότι προϋπόθεση για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας ήταν η εναρμόνιση της εγχώριας εργατικής νομοθεσίας με τα ευρωπαϊκά στάνταρ –σε πλήρη αντιστοιχία με ό,τι έπρεπε να συμβεί και με τη νομοθεσία σε άλλους τομείς όπως π.χ. με το δικαίωμα στην άμβλωση και τον πολιτικό γάμο, η οποία όφειλε να εκφράσει σε νομικό επίπεδο τους κινηματικούς συσχετισμούς της εποχής– κι ο εκδημοκρατισμός των χώρων εργασίας, της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Ο μύθος του εθνικού ηγέτη Παπανδρέου –αρχέτυπο κάθε ντόπιου σοσιαλδημοκράτη, ένοπλου ή μη– οποίος κερδίζει τις εκλογές του '81 με το ιστορικό σύνθημα «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ, το ίδιο συνδικάτο» έχοντας ήδη υποστηρίξει νωρίτερα ότι¹⁹

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΕΟΚ θα ολοκληρώσει την απόδοση ενός συμπληρωματικού και περιφερειακού χαρακτήρα στην οικονομία της. Θα ολοκληρώσει την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην τροχιά του παγκόσμιου καπιταλισμού. Εδώ εντοπίζεται ο αληθινός στόχος αυτών που σπρώχνουν προς τη συμμετοχή αυτής της χώρας στην ΕΟΚ. Αυτή η συμμετοχή θα στερήσει τα μέσα ποσοτικού και ποιοτικού ελέγχου της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, του κεφαλαίου ή της εργασίας. Οι αποφάσεις για την πορεία της χώρας μας θα παίρνονται στις Βρυξέλλες και όχι στην Αθήνα. Αυτό αντιφάσκει με κάθε προσπάθεια σχεδιοποίησης και όπωσδήποτε με κάθε προσπάθεια σοσιαλιστικής σχεδιοποίησης. Το πιο σημαντικό ζήτημα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού σε μια χώρα της Δυτικής Ευρώπης σχετίζεται με την ενσωμάτωση στον παγκόσμιο καπιταλισμό και πιο συγκεκριμένα με τη συμμετοχή στην ΕΟΚ. Κατανοούμε την επιχειρηματολογία των δυνάμεων της αριστεράς της Δυτικής Ευρώπης, σύμφωνα με την οποία αυτές οφείλουν, αφού βρίσκονται εντός της Ευρώπης των μονοπολίων, να διεξάγουν τη μάχη εκ των έσω. Γιατί επιμένουν, όμως, ώστε εμείς, που δεν βρισκόμαστε στην ίδια θέση, εμείς που δεν έχουμε πλήρως ενσωματωθεί στον καπιταλισμό, να μπορούμε στο κλουβί της ΕΟΚ και να διεξάγουμε τη μάχη εκ των έσω; Είναι κρίμα που δεν έχει γίνει ακόμα κατανοητό ότι η αποφασιστική σύγκρουση, η κυρίαρχη μορφή της ταξικής πάλης στην εποχή μας, είναι η σύγκρουση μεταξύ μητροπολιτικών κέντρων και περιφέρειας, η σύγκρουση μεταξύ ιμπεριαλισμού και δυνάμεων εθνικής απελευθέρωσης. Η αλλαγή θα προέλθει ιστορικά από τον Νότο. Αυτός είναι ο λόγος που παίρνουμε θέση ενάντια στη συμμετοχή στην ΕΟΚ.

μπόρεσε να οικοδομηθεί επειδή εφάρμοσε τα τότε «μνημόνια» επιδιώκοντας να ενσωματώσει και να αφομοιώσει τις εργατικές και λαϊκές προσδοκίες σε μια νέα αντίληψη για το κράτος, το εθνικό συμφέρον και τη δημοκρατία. Δηλαδή, ό,τι έκανε και ο ΣΥΡΙΖΑ όταν έγινε κυβέρνηση, οπωσδήποτε τηρουμένων των ιστορικών αναλογιών.

¹⁹ προσθήκη: Από τη σκοπιά του εθνικισμού του κράτους, το ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του '80 θα μείνει στην ιστορία γιατί επί των ημερών του αναγνωρίστηκε η Εθνική Αντίσταση, αποκαταστάθηκαν οι αριστεροί ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας και, εν γένει, δημιούργησε τις προϋποθέσεις ώστε λαός και έθνος να συμπέσουν για πρώτη φορά στην ελληνική ιστορία. Απαραίτητη προϋπόθεση αυτής της σύμπτωσης είναι η επιβεβαίωση της κυριαρχίας του γένους στον προσδιορισμό του ελληνικού εθνικισμού και το θυμίζει, πάνω από όλα, ο αποκλεισμός των μακεδόνων εξόριστων του εμφυλίου από τη νεοδημιούργητη εθνική ενότητα. Όπως μας το θυμίζει ήδη το 2010, μεταξύ άλλων, ο σημερινός συνομιλητής της ακροδεξιάς και πρώην αρχιστέλεχος του ΣΥΡΙΖΑ Λαφαζάνης²⁰:

Προς τους κ.κ. Υπουργούς

- Εσωτερικών
- Εξωτερικών

Θέμα: Πρόσφυγες του εμφυλίου.

Μετά το νόμο 1285/1982 «για την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης του Ελληνικού Λαού εναντίον των στρατευμάτων κατοχής 1941 – 1944», ο Υπουργός Εσωτερικών Γιώργος Γεννηματάς και ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης Γιάννης Σκουλαρίκης της κυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ. εξέδωσαν κοινή απόφαση (106841/29-12-1982) με θέμα «Ελεύθερος επαναπατρισμός και απόδοση της Ελληνικής Ιθαγένειας στους πολιτικούς πρόσφυγες»... «στα πλαίσια της πολιτικής της Κυβέρνησης για Εθνική συμφιλίωση και ομοψυχία» και όρισαν ότι «Μπορούν να επιστρέψουν στην Ελλάδα όλοι οι Έλληνες το γένος, που κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 και λόγω αυτού κατέφυγαν στην αλλοδαπή ως πολιτικοί πρόσφυγες έστω και αν αποστέρηθηκαν της Ελληνικής Ιθαγένειας».

Η διάκριση αυτή που εξαίρεσε όλους τους αποκαλούμενους μη «Έλληνες το γένος» Έλληνες πολίτες αποτελεί σαφώς απαράδεκτη διάκριση -διάκριση λόγω εθνοτικής καταγωγής και δεν έχει καταργηθεί ακόμα-, παρά τις επανειλημμένες δεσμεύσεις του ΠΑΣΟΚ και τις συστάσεις προς την Ελλάδα Ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης στην έκθεσή της για την Ελλάδα το 2009 «συστήνει ξανά στις Ελληνικές αρχές να λάβουν μέτρα για να εφαρμόσουν, με μη-μεροληπτικό τρόπο, τα μέτρα συμφιλίωσης που έλαβαν για όλους εκείνους που τράπηκαν σε φυγή λόγω του εμφυλίου πόλεμου».

¹⁹ Ανδρέας Παπανδρέου, Οι δομές της εξάρτησης, Le Monde Diplomatique, Νοέμβριος 1977.

²⁰ Από το raposz.wordpress.com, όπου, επίσης, μπορούμε να διαβάσουμε τον αρκετά διαφωτιστικό διάλογο μεταξύ του χρήστη Greek Helsinki Monitor και ορισμένων «ξεψαγμένων» ρατσιστών όσον αφορά τον εγκλωβισμό της κριτικής συζήτησης στα όρια της διαλεκτικής αντίφασης έθνους και δημοκρατίας.

Επειδή δεν είναι δυνατόν να παρατείνονται μέχρι σήμερα μετεμφυλιακά σύνδρομα σε βάρος ελλήνων πολιτών- πολιτικών προσφύγων του εμφυλίου πολέμου που ζουν σε άλλες χώρες, επειδή δηλώνουν διαφορετική από την ελληνική εθνική καταγωγή

Ερωτώνται οι κ.κ.Υπουργοί:

- 1) Περισσότερα από εξήντα χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου και εικοσιπέντε μετά την επιστροφή των περισσότερων πολιτικών προσφύγων στην Ελλάδα, τι σκοπούς εξυπηρετεί η απαγόρευση επιστροφής των εναπομεινάντων πολιτικών προσφύγων;
- 2) Αναγνωρίζουν ότι αυτή η ανοικτή ακόμα πληγή του εμφυλίου αποτελεί στίγμα για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Ελλάδα;
- 3) Πότε σκοπεύουν να αφαιρέσουν από τους παραπάνω νόμους την μεροληπτική, ρατσιστική και μισαλλόδοξη διάκριση «Έλληνες το γένος»;

Οι ερωτώντες βουλευτές:

Λαφαζάνης Παναγιώτης, Αμμανατίδου-Πασχαλίδου Ευαγγελία,

Δρίτσας Θεοδωρής, Κουράκης Αναστάσιος, Μουλόπουλος Βασίλης

Επί ΠΑΣΟΚ, καθίσταται δυνατή για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού η σύλληψη του εθνικού συμφέροντος ως ενιαίου, καθολικού και επουλωτικού των εμφύλιων διαιρέσεων που ταλανίζουν το ελληνικό κράτος με διάφορες μορφές όλον τον 20^ο αιώνα. Γι' αυτό και η ισχύς του αγνού πασοκικού πατριωτισμού δεν έχει ιστορικό προηγούμενο. Παρόλα αυτά, δεν πρέπει να αγνοηθεί ότι η συγκρότηση αυτού που θα ακολουθεί έκτοτε την πορεία του κοινωνικού σχηματισμού ως σύγχρονη εθνική ενότητα έλαβε χώρα υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις: αναγνώρισης της εργατικής ταυτότητας και του συνδικαλιστικού κινήματος ως ισότιμου συνομιλητή δίπλα στα αφεντικά και τους κρατικούς υπαλλήλους, υπαγωγή του εργατικού συμφέροντος στην εθνική ανάπτυξη, εθνική ομοιογένεια του πληθυσμού, εισροή ευρωπαϊκών πακέτων οικονομικής ενίσχυσης πλάι στις υπάρχουσες μορφές εξωτερικής χρηματοδότησης, πατριωτισμός, αριστερή φρασεολογία και φαινόμενος αντιδυτικισμός, αυξημένο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων κλπ· σε διπλωματικό επίπεδο, όμως, ευθυγράμμιση με τη φιλοδυτική/φιλοευρωπαϊκή γραμμή που πρώτη είχε χαράξει η λεγόμενη συντηρητική παράταξη. Με αυτόν τον τρόπο, επανέρχεται στο προσκήνιο η εμπειρία της αντικατοχικής πάλης του '40 και η χαμένη ευκαιρία να αποκατασταθεί η εθνική ενότητα σε πιο ευρωπαϊκές, αντιφασιστικές και δημοκρατικές βάσεις. Αυτός ο τύπος εθνικής ενότητας και η διαφύλαξή της θα γίνει αναπόσπαστο στοιχείο της κρατικής πολιτικής από τότε και μετά, καθιστώντας ακόμα περισσότερο σύνθετο τον ελληνικό εθνικισμό. Αντανάκλαση αυτής της νέας ενότητας σε διεθνές επίπεδο είναι το γεγονός ότι η Ελλάδα γίνεται ένα από τα λίγα ευρωπαϊκά κράτη που διατηρούν σχετικά σταθερές διπλωματικές σχέσεις με χώρες και του ανατολικού μπλοκ και της Δύσης, καθώς επίσης της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής, δυνητικά με οποιονδήποτε ωθώντας σε άλλο επίπεδο την ένταξη της χώρας σε διεθνή δίκτυα συνεργασίας και κατ' επέκταση τον βαθμό διεθνοποίησης του εθνικού συμφέροντος²¹.

6.

Το ΠΑΣΟΚ θα πατήσει πάνω στο αίτημα για αποπυρηνικοποίηση των Βαλκανίων ώστε να αποκατασταθεί η διαβαλκανική συνεργασία, αλλά και οι διμερείς και πολυμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας, Αλβανίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας· φτάνοντας στο σημείο, τον Αύγουστο του 1987, να καταργήσει το καθεστώς εμπόλεμης συνθήκης με την Αλβανία, το οποίο υπήρχε από το 1940, ώστε η τελευταία να συμμετάσχει για πρώτη φορά σε ένα συνέδριο με όλα τα βαλκανικά κράτη. Η συμμετοχή της χώρας στην ΕΟΚ υπαγόρευε την προώθηση της περιφερειακής συνέργειας ως προϋπόθεση για την παροχή οικονομικής βοήθειας μέσω των ευρωπαϊκών πακέτων. Μεταξύ 1981 και 1990 η Ελλάδα θα λάβει περισσότερο από 18 δισ. δολάρια, όμως ποιος θα ισχυριστεί ότι το ελληνικό κράτος τα κάνει όλα αυτά καταναγκαστικά, όταν το ελληνικό κεφάλαιο ήδη κοιτάει προς τη βαλκανική ενδοχώρα²²; Η περίοδος της λιτότητας, η οποία ξεκινάει επίσημα με τη δεύτερη τετραετία του ΠΑΣΟΚ ενώ έχουν προηγηθεί δυο υποτιμήσεις της δραχμής το 1983 και το 1985, συμπίπτει χρονικά με την περίοδο που η ΕΟΚ αρχίζει να ασκεί μεγαλύτερο έλεγχο στην ελληνική οικονομία και στη διαχείριση της οικονομικής βοήθειας. Όταν τον Μάρτιο του 1990, ο τότε πρόεδρος της Κομισιόν Ντελόρ απειλεί με περικοπή της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης και συνδέει το νέο δάνειο 2,2 δισ. ECU με 22

²¹ Η Ελλάδα υπήρξε ιδρυτικό μέλος της «ομάδας των έξι» (Ελλάδα, Σουηδία, Αργεντινή, Μεξικό, Ινδία και Τανζανία), της οποίας στόχος ήταν υποτίθεται η προώθηση του αφοπλισμού και της ειρήνης στον πλανήτη. Επίσης, πέρα από τις προσωπικές σχέσεις με τον Αραφάτ της PLO και τον Καντάφι, ο Παπανδρέου δεν θα καταδικάσει ούτε το πραξικόπημα του στρατηγού Γιαρουζέλσκι στην Πολωνία, ενώ την Αθήνα θα επισκεφτεί και ο διαβόητος ρουμάνος δικτάτορας Τσαουσέσκου.

²² Στις 26 Ιανουαρίου 1976 διεξάγεται δεκαήμερο συνέδριο βαλκανικής συνεργασίας στην Αθήνα: «Πρόκειται, στην πραγματικότητα, για μια προπαρασκευαστική συνάντηση ειδικών, η οποία όμως διαφέρει από τις πολυάριθμες εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στις βαλκανικές πρωτεύουσες και αποτελούν σημείο συνάντησης τεχνικών, σοφών, γιατρών, αρχαιολόγων, δημοσιογράφων. Αυτή τη φορά οι αντιπροσωπείες καθοδηγούνται από τους αναπληρωτές γραμματείς των κρατών. Εκπροσωπούνται η Ελλάδα, η Τουρκία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Γιουγκοσλαβία. Το συνέδριο αποτελεί προσωπική επιτυχία του έλληνα πρωθυπουργού, ο οποίος επέστρεψε το Σάββατο στην Αθήνα μετά από τριήμερη επίσκεψη στην Αίγυπτο. Από την επιστροφή της χώρας του στη δημοκρατία και μετά, ο κ. Καραμανλής πολλαπλασιάζει τις προσπάθειες να δοθεί μια ώθηση στη βαλκανική συνεργασία, η οποία παραμένει μια από τις σταθερές της γενικής πολιτικής της Ελλάδας. Εντούτοις, η Αλβανία παραμένει εκτός παιχνιδιού και η Τουρκία καθυστέρησε κάπως να δώσει τη συγκατάθεσή της. Ομοίως, οι κυβερνήτες της Σόφιας ξεκαθάρισαν ότι θα ήταν καλύτερο να εξεταστεί η δυνατότητα ανάπτυξης διμερών συναλλαγών, και τίποτε άλλο, τουλάχιστον προς το παρόν. Δεν τίθεται θέμα μιας νέας περιφερειακής οργάνωσης ούτε μιας ομαδοποίησης που θα μπορούσε να καταλήξει σε ένα νέο μπλοκ. Δεν τίθεται θέμα, επιπλέον, έγερσης τόσο λεπτών ζητημάτων όπως της Κύπρου, του Αιγαίου Πελάγους ή της Μακεδονίας. Στόχος αυτού του συνεδρίου είναι να κάνει τον απολογισμό αυτού που έχει μέχρι τώρα πραγματοποιηθεί και να προσδιορίσει το πλαίσιο εκείνο που είναι ικανό να ενεργοποιήσει τη διαδικασία τρέχουσας συνεργασίας. Οι πολλαπλές επιτροπές θα εξετάσουν τα πρακτικά μέσα αποκατάστασης μια πιο συγκεκριμένης συνεργασίας στο οικονομικό, τεχνικό, επιστημονικό, τουριστικό και πολιτιστικό πεδίο. Είναι μέσω σταδίων που οι βαλκανικές χώρες θα αναζητήσουν την πραγματοποίηση των κοινών στόχων». Από δημοσίευμα της εφημερίδας Le Monde, 27.1.1976. Το 1979, οι διμερείς συναλλαγές μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας θα ξεπεράσουν τα 200 εκατ. και προφανώς η ύπαρξη της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στο εσωτερικό της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας δεν αποτέλεσε κανένα εμπόδιο. Εννιά χρόνια αργότερα, στο Βελιγράδι, οι υπουργοί εξωτερικών έξι βαλκανικών χωρών (Αλβανία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία, Τουρκία και Γιουγκοσλαβία) θα καθήσουν στο ίδιο τραπέζι για πρώτη φορά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

όρους, «οι οποίοι είναι πιο σκληροί από αυτούς που θα μπορούσε να μας επιβάλλει το ΔΝΤ» σύμφωνα με έναν έλληνα τραπεζικό²³, ήδη ο πληθωρισμός βρίσκεται στο 18%, το εξωτερικό χρέος αγγίζει τα 22 δισ. δολάρια, το έλλειμμα του προϋπολογισμού αντιστοιχεί σε 20% του ΑΕΠ και το 35% του προϋπολογισμού χρησιμοποιείται για να καλύψει την τρύπα του δημοσίου χρέους. Ενώ οι 660.000 δημόσιοι υπάλληλοι είχαν ήδη αντιμετωπίσει πρόβλημα πληρωμής του μισθού τους στα τέλη του 1989. Και, φυσικά, η μαύρη οικονομία από 15% του ΑΕΠ το 1980 έχει φτάσει στο 35% το 1991. Η κρίση, όμως, δεν είναι ποτέ μόνο οικονομική, μιας και η αναπαραγωγή του κεφαλαίου σε αυτό τον τόπο γίνεται ιστορικά υπό συνθήκες πολιτικής κρίσης: από τον Ιούνιο του 1989 ως τον Απρίλιο του 1990, λαμβάνουν χώρα τρεις εκλογικές διαδικασίες και θα σχηματιστούν πέντε κυβερνήσεις: κυβέρνηση ΝΔ-Συνασπισμού της Αριστεράς (όπου συμμετέχει και το ΚΚΕ) μεταξύ Ιουλίου και Οκτωβρίου 1989, τεχνοκρατών μεταξύ Οκτωβρίου και Νοεμβρίου 1989, ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-Συνασπισμού μεταξύ Νοεμβρίου 1989 και Φεβρουαρίου 1990, τεχνοκρατών το δίμηνο Φεβρουαρίου-Απριλίου 1990, ενώ στη συνέχεια η ΝΔ θα κερδίσει τις εκλογές σχηματίζοντας αυτοδύναμη κυβέρνηση. Οι συνθήκες συσσώρευσης για τη συσσώρευση κεφαλαίου είναι μάλλον ασφυκτικές, ο εσωτερικός εχθρός είναι στον δρόμο και υπάρχουν ήδη νεκροί. Και στα σύνορα έχουν ήδη ξεκινήσει οι πρώτες απελάσεις αλβανών μεταναστών, οι οποίοι έρχονται να αναζητήσουν εδώ ένα καλύτερο μέλλον μετά από την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ που μόλις έχει ξεκινήσει...

¹ προσθήκη: Η Ελλάδα ήταν μια από τις πρώτες χώρες που επικύρωσε κοινοβουλευτικά τη συνθήκη του Μάαστριχτ ήδη από τον Αύγουστο του 1992, με ψήφους 286 υπέρ, 8 κατά και 6 απόντες, η οποία αναμφίβολα άνοιγε την προοπτική και για ένταξη της δραχμής στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα. Καθώς η αναδιάρθρωση του κεφαλαίου ήταν τότε σε πλήρη εξέλιξη και εφαρμόζονταν ένα-ένα τα μέτρα λιτότητας συναντώντας μεγάλες κοινωνικές αντιστάσεις, είναι σαφής η προτεραιότητα που αποδίδει το ελληνικό κράτος στις σχέσεις του με την ΕΟΚ επιδιώκοντας να αξιοποιήσει την πολιτική και οικονομική αξιοποίηση της θέσης του εντός της προκειμένου να στηρίξει την επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου στα Βαλκάνια. Η ελληνική διπλωματία θα επικεντρώσει στο ζήτημα της ονομασίας της Μακεδονίας, η οποία έχει κηρύξει την ανεξαρτησία της περίπου έναν χρόνο πριν, εντός αυτού του πλαισίου αναδιάταξης των συσχετισμών δύναμης στην περιοχή και ανάδυσης ευκαιριών που ανοίγονται για την εκμετάλλευση των βαλκάνιων προλεταρίων. Παρακάμπτοντας το ζήτημα της Κύπρου και των σχέσεων με την Τουρκία, το οποίο αποτελούσε το βασικό συστατικό του κρατικού εθνικιστικού λόγου μέσα στη δεκαετία του '80 σε σύγκλιση με τον αντιτουρκικό λαϊκό εθνικισμό. Ο νέος ορισμός του εθνικού συμφέροντος απαιτεί ρεαλισμό και χάραξη στρατηγικής, οι συναισθηματισμοί περί «ψωροκώσταινας», «ανάδελφου έθνους» και «κυπρίων αδερφών» είναι για λαϊκή κατανάλωση και πρέπει πλέον να περάσουν σε δεύτερη μοίρα. Αυτή η μετατόπιση είχε ήδη διαφανεί από τη διετία 1988-1989 εν μέσω της προπαγανδισμένης ευφορίας περί ελληνοτουρκικής προσέγγισης. Το κράτος δεν μπορεί να εννοηθεί χωρίς να διασφαλίζει τις συνθήκες της αναπαραγωγής του κεφαλαίου, καθώς αυτή πλέον περνάει μέσα από την περιφερειακή συνεργασία, την πρόσβαση σε αγορές και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα πέραν της εκάστοτε εθνικής αγοράς.

² προσθήκη: Όταν κάποιοι ακαδημαϊκοί μιλάνε λιγότερο ιδεολογικά από τους συνεπείς αντιιμπεριαλιστές²⁴:

Η διαδικασία εξευρωπαϊσμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έχει υπάρξει μακρά και επίπονη. Πρόκειται για κάτι παραπάνω από την επίτευξη της «ευρωπαϊκότητας» ή του να θεωρείσαι «υπέρ της Ευρώπης» ή «με ευρωπαϊκό προσανατολισμό». Συμπεριέλαβε και τον εκδυτικισμό και τον εκσυγχρονισμό. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, κατά τη διάρκεια της εξομάλυνσης από τα χρόνια του Παπανδρέου και των προβλημάτων από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, συμπεριέλαβε και την επιδίωξη της κανονικοποίησης. Πιο πρόσφατα, σε αυτό που αποκαλώ περίοδο της μεταεξομάλυνσης, τα συμφέροντα κλειδιά της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μερικώς αποεθνικοποιήθηκαν και κατέστησαν πολυμερή. Επί της ουσίας, ο πραγματικός εξευρωπαϊσμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έλαβε χώρα στο πεδίο της μετατόπισης των προτιμήσεων και των συμφερόντων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον όσον αφορά δυο περιοχές κλειδιά, την Τουρκία και την Κύπρο. Ενώ ο εξευρωπαϊσμός συμπεριέλαβε στοιχεία τόσο από τη διαδικασία «από πάνω προς τα κάτω» όσο και από τη διαδικασία «διαμόρφωσης ταυτότητας», εδώ υποστηρίζεται πως ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μπορεί να εξεταστεί και κατανοηθεί με τον βέλτιστο τρόπο μέσω ενός ιδιαίτερου είδους προσέγγισης «από κάτω προς τα πάνω». Ενώ το στυλ της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έχει εξευρωπαϊστεί υπό την επίδραση της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι έλληνες διαμορφωτές πολιτικής, σε διάφορες στιγμές και με διάφορους τρόπους, εξευρωπαϊσαν την ουσία της εξωτερικής πολιτικής τους.

Όσοι κατέβηκαν στα πρόσφατα μακεδονικά συλλαλητήρια, αλλά και όσοι αυτοαποκαλούμενοι αντικαθεστωτικοί αδυνατούν να ξεφύγουν από το εθνικιστικό πλαίσιο σκέψης που ορίζει το ελληνικό κράτος, ξεχνούν ότι είναι οι ίδιοι οι Ελληνοκύπριοι που θα προτιμήσουν να απορρίψουν το σχέδιο Ανάν τον Απρίλιο του 2004, σχεδόν τριάντα χρόνια μετά την ντεφάκτο διχοτόμηση του νησιού, στη βάση της ρεαλιστικής προσέγγισης ότι προτιμούν να έχουν ένα (ελληνοκυπριακό) κράτος πλούσιο και ισχυρό, αλλά ένα (κυπριακό) έθνος διαιρεμένο. Και φυσικά προτιμούν η Κύπρος-όπως-είναι να γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης την ίδια περίοδο. Τα οικονομικά συμφέροντα επηρεάζουν τις αντιλήψεις των ανθρώπων, οι οποίοι δεν είναι οντολογικά αλλά κοινωνικά και ταξικά προσδιορισμένοι. Κατ' αναλογία, και σε σύγκριση με το 1992, στις μέρες μας η συζήτηση στους κύκλους των επιχειρηματιών και της μεσαίας τάξης στη Βόρεια Ελλάδα έχει ήδη μετατοπιστεί από τη διεκδίκηση του Ήλιου της Βεργίνας και του Μεγάλου Αλεξάνδρου

²³ Όλα τα στοιχεία προέρχονται από το άρθρο του Christophe Chiclet, *Η Ελλάδα ή το χαϊδεμένο παιδί της Κοινότητας*, Le Monde Diplomatique, Μάρτιος 1992.

²⁴ Spyros Economides *Ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Western European Politics. Το άρθρο αυτό, γραμμένο το 2005, εξετάζει και την άποψη ότι η Ελλάδα εξαρχής μπήκε στην τότε ΕΟΚ προκειμένου να μετατρέψει τα διμερή προβλήματα με την Τουρκία σε ευρωπαϊκό ζήτημα. Επίσης, αφήνει να εννοηθεί ότι το ελληνικό κράτος τήρησε σκληρή στάση όσον αφορά το μακεδονικό ζήτημα στις αρχές της δεκαετίας του '90 θέλοντας να διαπραγματευτεί εκ νέου τη θέση του εντός της τότε ΕΟΚ, γιατί διέβλεπε πως, με την πτώση του ανατολικού μπλοκ, οι ευρωπαϊκοί πόροι θα στρέφονταν κατά προτίμηση προς τον εκδημοκρατισμό των ανατολικών χωρών, εγκαταλείποντας τις διαδικασίες εκδημοκρατισμού των χωρών του ευρωπαϊκού νότου (Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα) που βρίσκονταν επί χρόνια κάτω από δικτατορικά καθεστώτα. Παράλληλα, βέβαια, ήθελε να εξισορροπήσει την αύξηση της ισχύος της Τουρκίας, η οποία είχε εμπλακεί ενεργά στον πρώτο πόλεμο του Κόλπου το 1991. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η γεωπολιτική προσέγγιση, τόσο προσφιλής σε ορισμένους ανατρεπτικούς κύκλους, δεν μπορεί να θεωρηθεί πιο σημαντική από ό,τι η κοινωνική-ταξική ανάλυση, η οποία δεν φετιχοποιεί ούτε τα έθνη ούτε τα κράτη και αποδίδει στους εκάστοτε παράγοντες εσωτερικής αστάθειας κάθε κράτους την προτεραιότητα που τους αντιστοιχεί.

σε πιο ρεαλιστικούς καπιταλιστικούς στόχους, οι οποίοι μένει να φανεί τι επίδραση θα έχουν στην επίλυση της κρίσης εθνικής ταυτότητας και στον σχηματισμό ενός περιφερειακού, ειδικά βορειοελλαδικού εθνικισμού²⁵:

Ο τίτλος «Μακεδονία» και τα παράγωγά της χρησιμοποιούνται στην επωνυμία 182 ελληνικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων και 39 επιχειρήσεων που ανήκουν στον αγροτικό και διατροφικό κλάδο, ενώ πάνω από 4.000 είναι οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τον όρο για κάποιο από τα προϊόντα τους. Είναι σαφές ότι οι επιχειρηματίες της ΠΓΔΜ - Βόρειας Μακεδονίας αποκτούν πλέον το δικαίωμα χρήσης του ονόματος. Γι' αυτό ακριβώς θα πρέπει να υπάρξει εποικοδομητικός διάλογος και να συμφωνηθούν οι απαραίτητες ρυθμίσεις. Καθώς επικρατεί αυξημένη ασάφεια για σειρά από κρίσιμες λεπτομέρειες, η καλύτερη συμβουλή που δίδεται από τους ειδικούς στους Έλληνες επιχειρηματίες είναι να σπεύσουν να κατοχυρώσουν τα σήματα και τις επωνυμίες τους ακολουθώντας τις ήδη υπάρχουσες ευρωπαϊκές και διεθνείς διαδικασίες. Τα Επιμελητήρια της Βορείου Ελλάδος έχουν ήδη ενεργοποιηθεί και προσφέρουν νομική και συμβουλευτική αρωγή. Επισημαίνεται, πάντως, ότι τα Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και τα Προϊόντα Γεωγραφικής Ενδειξης (ΠΓΕ) είναι «στέρεα». Οι επωνυμίες τους θεωρούνται μη αμφισβητούμενες, αφού έχουν προσδιοριστεί μέσα από τη συμμόρφωση με προβλέψεις, όρους και αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

3^η προσθήκη: Υπάρχει πάντα συσχέτιση ανάμεσα στην παραγωγή θεωρίας και την εμφάνιση έντονων κοινωνικών συγκρούσεων και το κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση δεν αποτελεί εξαίρεση. Βρισκόμαστε ακόμα εντός της ιστορικής προβληματικής, η οποία εμφανίζεται και γενικεύεται από τα τέλη της δεκαετίας του '90 και μετά αναζητώντας, μεταξύ άλλων, τη σχέση μεταξύ κυριαρχίας του εθνικού κράτους και παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου. Η ίδια η εμφάνιση της κρίσης από το 2007 και το ξέσπασμα των κινημάτων των πλατειών δείχνουν ότι βρισκόμαστε ακόμα βαθιά μέσα σε αυτή την προβληματική, πολλοί, όμως, από όσους συμμετείχαν στις διεθνείς συναντήσεις διαμαρτυρίας, ακόμα και ως μέλη του μυθικού black block, έχουν εκδηλώσει πιο ρητά την προτίμησή τους στις ντόπιες κυβερνήσεις των χωρών τους, ειδικά αν είναι αριστερές, αναπαράγοντας με γκροτέσκο τρόπο την αριστερή ιδεολογική ηγεμονία. Κάθε κρίση που είναι άξια του ονόματός της οδηγεί όχι μόνο σε επαναδιαπραγμάτευση προταγμάτων και θεωρητικών εργαλείων, αλλά και στο εκ νέου γράψιμο της ιστορίας «μας», η οποία γίνεται αντιληπτή με τον καινούργιο τρόπο που επιβάλλει η τωρινή συγκυρία. Χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια και πολλά ιδεολογικού μπετόν για να παραμείνεις ανεπηρέαστος, όταν γύρω σου λαμβάνουν χώρα κοινωνικά κινήματα μεγάλης κλίμακας. Παρόλα αυτά, αφήνουμε στους όψιμους μαρξιστές ιδεολόγους να απαντήσουν το ερώτημα αν οι τρέχουσες αντιιμπεριαλιστικές αναφορές και η πρόσφατη σύμπλευση με τον Σύριζα ήταν προδιαγεγραμμένες ήδη από τότε· από την πλευρά μας, θα αρκεστούμε να επισημάνουμε πως μεταξύ των πολιτικών προετοιμασιών για τη Συνόδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Θεσσαλονίκη το 2003, οι οποίες συνδυάζονταν με συζητήσεις περί διεθνοποίησης της κυριαρχίας, και των σημερινών αντινατοϊκών βολικοτήτων όσον αφορά το μακεδονικό ζήτημα, δεν μεσολαβεί μόνο η επίσημη χρεωκοπία του ελληνικού κράτους αλλά και ο διακαής πόθος να μετατραπεί ο αναρχικός/αντιεξουσιαστικός χώρος σε υπεύθυνη πολιτική δύναμη, σε μια (μη χρεωκοπημένη) αριστερά στη θέση της (χρεωκοπημένης) αριστεράς. Και μόνο ο χείμαρρος και το βάθος πολιτικών επιχειρημάτων και αναλύσεων που εξαπέλυσαν κοινωνικά οι απανταχού συριζαίοι δημοσιογράφοι, ακαδημαϊκοί, πολιτικοί, συμπαθούντες, «φίλοι του κόμματος» σε σχέση με το μακεδονικό αρκεί για να αποδείξει ποιος ηγεμονεύει ιδεολογικά σε αυτόν τον τόπο. Και πόσο απέχει σε επίπεδο περιεχομένου και θεματολογίας ο δημόσιος διάλογος μεταξύ ΚΚΕ-ΝΔ-ΣΥΡΙΖΑ, όσον αφορά τη Συμφωνία των Πρεσπών, από την γκάμα της κριτικής που αναπτύχθηκε από τους λεγόμενους ανατρεπτικούς κύκλους.

4^η προσθήκη: Ίσως το πρώτο βήμα για την επεξεργασία της σύγχρονης σχέσης μεταξύ παγκόσμιου και τοπικού, η οποία να διατηρεί την πρωτοκαθεδρία της μορφής-κράτος εντός όμως ενός αυξανόμενα διεθνοποιημένου περιβάλλοντος, είναι η υπονόμηση των λειτουργιών εκείνων της πολιτικής γεωγραφίας που πραγματοποιούν την κλίμακα του εθνικού αδυνατώντας να συλλάβουν τις διάφορες κλίμακες στις οποίες πραγματώνεται η λεγόμενη παγκοσμιοποίηση: από την πλανητική και την περιφερειακή ως την υποεθνική και αστική²⁶. Αδυνατώντας παράλληλα να αποκωδικοποιήσουν τον ειδικά εθνικό χαρακτήρα ενός κοινωνικού γεγονότος ή μιας κοινωνικής σχέσης, αυτού που αναπαρίσταται και βιώνεται ως εθνικό. Το ζήτημα της κλίμακας δεν είναι ουδέτερο ούτε ανάγεται σε ζήτημα ιεραρχίας μεγέθους, αποτελεί πολιτικό ζήτημα και, επομένως, η κλίμακα του εθνικού δεν μπορεί να είναι αμοιβαία αποκλειόμενη από την πλανητική κλίμακα. Τα παραδείγματα υπάρχουν και είναι κοντινά: Ήδη το κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση

προκάλεσε την ανάδυση μιας μορφής πλανητικότητας, η οποία ήταν επικεντρωμένη σε τοπικούς αγώνες και δρώντα υποκείμενα που αποτελούν τμήμα διασυννοριακών δικτύων· αυτή είναι μια μορφή πλανητικής πολιτικής που δεν περνάει μέσα από πλανητικούς θεσμούς αλλά μέσα από τοπικούς.

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες φάσεις παγκοσμιοποίησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, η τρέχουσα φάση, η οποία διήρκησε τέσσερις δεκαετίες περίπου πριν δεχτεί την αντεπίδραση της πρόσφατης κρίσης, βρήκε τη σύνθετη μορφή του εθνικού κράτος να έχει κυριαρχήσει και να έχει εμπεδωθεί σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της υφηγής. Η πύκνωση των δικτύων της παγκόσμιας αγοράς, οι τροποποιήσεις στις συνθήκες διεξαγωγής του διεθνούς εμπορίου, η βιομηχανική αναδιαρθρωση με τον σχηματισμό διεθνοποιημένων αξιακών αλυσίδων: όλα αυτά οικοδομούνται πάνω στη βάση ενός λιγότερο ή περισσότερο πυκνού εθνικού πλαισίου υπό την εξουσία του κράτους, με διαφορετικές χρονικότητες σε κάθε περίπτωση. Και αντίστροφα, εθνικό είναι το επίπεδο όπου αρθρώνονται όλες εκείνες οι διαδικασίες με πλανητικό, περιφερειακό, τοπικό κλπ επίπεδο αναφοράς, ακόμα κι αν το αποστεθεροποιούν:

Η ιστορία του νεωτερικού κράτους μπορεί να αναγνωστεί ως η εργασία που καθιστά εθνικές σχεδόν όλες τις κρίσιμες πτυχές της κοινωνίας: εξουσία, ταυτότητα, επικράτεια, ασφάλεια, νόμος, συσσώρευση κεφαλαίου. Κατά τις περιόδους που προηγήθηκαν της ανόδου του εθνικού κράτους υπήρξαν μάλλον διαφορετικοί τύποι κλίμακας, με επικράτειες που τυπικά υπόκεινταν σε πολλαπλά συστήματα κυριαρχίας παρά στην αποκλειστική εξουσία του κράτους. Η σημερινή δυναμική της αλλαγής κλίμακας ξεπερνάει τα όρια των θεσμικών μεγεθών και των θεσμικών εγκλιβωτίσεων της επικράτειας που παρήχθησαν από τον σχηματισμό του εθνικού

²⁵ «Ελλάδα και ΠΓΔΜ απέναντι στο μέλλον», kathimerini.gr.

²⁶ Όσα ακολουθούν, αντλούν από τη γενικότερη προβληματική της Saskia Sassen πάνω στο ζήτημα της μερικής αποεθνικοποίησης του κράτους. Για τις ανάγκες αυτού του κειμένου χρησιμοποιήσαμε το άρθρο της με τίτλο «Το Κράτος και η Παγκοσμιοποίηση: Αποεθνικοποιημένη Συμμετοχή», *Michigan Journal of International Law*, τόμος 25, τεύχος 4, 2004.

κράτους. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι παλιές ιεραρχίες εξαφανίζονται, αλλά ότι η νέα κλίμακα αναδύεται δίπλα στην παλιά, και η πρώτη μπορεί να επισκιάσει την τελευταία. Οι παλιές ιεραρχίες κλίμακας που συγκροτήθηκαν ως τμήμα της ανάπτυξης του εθνικού κράτους συνεχίζουν να λειτουργούν, αλλά το κάνουν σε ένα πολύ μικρότερο πεδίο αποκλειστικότητας σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν.

Χρειάζεται να γίνει σαφής ο τρόπος με τον οποίο το εθνικό κράτος προσπαθεί να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες –πέρα από αποπροσανατολιστικές γενικότητες περί «νεοφιλελεύθερης προσαρμογής», «αλληλεπίδρασης των καπιταλιστικών οικονομιών», «γενικευμένης απορρύθμισης» ή «υποταγής στα κελεύσματα του διεθνούς κεφαλαίου»– και να καταστήσει ενδογενείς τις αλλαγές κλίμακας, να ενσωματώσει τους κραδασμούς της παγκοσμιοποίησης δίνοντάς της μια εθνική χροιά. Είναι η πρωτοκαθεδρία της κρατικής ισχύος, και κατ' επέκταση των εσωτερικών κοινωνικών συσχετισμών, επί της διαδικασίας που επιβάλλει την είσοδο κάθε κράτους στην παγκοσμιοποιητική διαδικασία με διαφορετικούς όρους, μεταβαλλόμενους και ποτέ ταυτόσημους στο σύνολό τους με αυτούς ενός άλλου κράτους. Όσο κι αν καθίσταται αναγκαία η υιοθέτηση κοινών μέτρων πέρα από μια συγκεκριμένη χώρα, κάθε κράτος διαπραγματεύεται τη θέση του με συγκεκριμένο τρόπο και ενίοτε αντιστέκεται στη διεθνοποίηση άνευ όρων. Το καίριο στοιχείο εδώ δεν είναι ο σχηματισμός ενός αυτοκρατορικού, μεταεθνικού επιπέδου, όσο η ανάγκη να αποεθνικοποιηθούν συγκεκριμένες θεσμικές πτυχές της πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής, δικαστικής, νομικής εξουσίας. Και αυτό δεν γίνεται ούτε αυτόματα ούτε χωρίς τριβές, γιατί κάθε θεσμός έχει τη δική του ιστορία και διαπερνάται με διαφορετικό τρόπο από τους ταξικούς, και ευρύτερα κοινωνικούς, συσχετισμούς. Η έννοια της εθνικής κυριαρχίας επιβάλλει τη σύνδεση με την παγκοσμιοποίηση, όχι την υποταγή σε αυτήν. Ας μην λησμονείται πως η αρχή του πλέον ευνοούμενου κράτους και η αρχή της εθνικής μεταχείρισης αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους του εμπορικού δικαίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ως σήμερα.

7.

Σήμερα, όπως και στις αρχές της δεκαετίας του '90, η συζήτηση για το λεγόμενο μακεδονικό ζήτημα οφείλει να ξεκινήσει από τη μόνη νόμιμη αφετηρία: τη θέση της Ελλάδας στον διεθνή, και ειδικότερα τον ευρωπαϊκό, καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας. Εκείνη την περίοδο, η σχετική διερεύνηση κωδικοποιήθηκε ως «θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια», καθόλου τυχαία μιας και η επέκταση του ελληνικού κεφαλαίου σε όλες σχεδόν τις χώρες της χερσονήσου του Αίμου, που είχαν προκύψει από τη βίαιη διάλυση του ανατολικού μπλοκ, συνέστησε την πιο δυναμική φάση της συσσώρευσής του για πολλά από τα επόμενα χρόνια. Αυτή ήταν η πραγματική βάση της κριτικής που κατευθυνόταν προς το κεφάλαιο και, γενικότερα, όλες τις μορφές εξουσίας, χωρίς να αποσυνδέεται από την καθημερινή ζωή των προλετάρων που μετανάστευαν στην Ελλάδα και τα προβλήματα που αυτοί αντιμετώπιζαν κατά την αναπαραγωγή τους. Η ανάγκη εναντίωσης στις επιλογές του ελληνικού κράτους και του ελληνικού κεφαλαίου κατείχαν ουσιαστική θέση σε αυτή τη διερεύνηση, η οποία τόσο πολύ είχε απασχολήσει τον αναρχικό-αντιεξουσιαστικό και, ειδικά, τον αυτόνομο χώρο και διήρκεσε για πολλά χρόνια. Πρέπει να πούμε πως αυτού του τύπου η συζήτηση απουσιάζει εκκωφαντικά από το προσκήνιο σήμερα. Και το χειρότερο, μοιάζει σαν να μην έγινε ποτέ και να απομένουν μόνο οι αφηρημένες γεωπολιτικές αναλύσεις. Το ζήτημα, όμως, δεν λύνεται δια της ισοπέδωσης ούτε δια της ηθελημένης λήθης και είναι αποπροσανατολιστικό να προπαγανδίζεις ότι δεν πέρασε μια μέρα από το πάνω από ένα εκατομμύριο διαδηλωτές της 14^{ης} Φεβρουαρίου 1992, όπου κεντρικό σύνθημα ήταν «Η Μακεδονία είναι ελληνική και πρωτεύουσά της η Θεσσαλονίκη». Επίσης, είναι πολύ βολικό να μιλάς σήμερα για επανεμφάνιση-ωσάν-Δευτέρα-Παρουσία του εθνικού κορμού, όταν θέλεις να αποφύγεις τις συνέπειες που θα είχε για τις πολιτικές θέσεις σου, αν εξηγούσες τι έχει αλλάξει από τότε. Κάποιοι άλλοι, γνήσιοι αντιιμπεριαλιστές πράγματι, ισχυρίζονται ότι πρέπει να στηρίζουμε το ελληνικό κράτος στον αγώνα του ενάντια στη Μέρκελ και τα μνημόνια, γιατί, λέει, έχει αλλάξει θέση και έχει μετατραπεί σε χώρα-προτεκτοράτο της Δύσης· και, αλίμονο, μια τέτοια χώρα, αίφνης μη καπιταλιστική αλλά εθνικά καθαγιασμένη, δεν μπορεί να ασκεί επεκτατική πολιτική σε κανέναν και τίποτα. Όμως, το έθνος και ο εθνικισμός –όπως η εργατική τάξη, η συσσώρευση κεφαλαίου, το κράτος και άλλες κοινωνικές μορφές– δεν αποτελούν ουσίες που εκδηλώνονται αναλλοίωτες κάθε στιγμή, αλλά μετασχηματίζονται με το πέρασμα του χρόνου. Η κριτική της ιδεολογίας έχει τον ίδιο βηματισμό με την εκ νέου προσέγγιση της ιστορίας, γι' αυτό είναι αναγκαία η ιστορική σύγκριση δυο περιόδων. Όμως, η ιστορικοποίηση των μορφών εκδήλωσης των κοινωνικών αντιφάσεων μπορεί να είναι χρήσιμη μόνο όταν είσαι σε θέση να δεχτείς τις πολιτικές και θεωρητικές συνέπειές της.

8.

Τα συλλαλητήρια του 1992 λαμβάνουν χώρα εν μέσω ευρείας αναδιάρθρωσης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Η τριετία '90-'93 αποτελεί την πρώτη περίοδο που θα επιχειρηθεί η συντονισμένη και συνεκτική εφαρμογή πολιτικών λιτότητας προς όφελος του κεφαλαίου· η επόμενη θα είναι η σύγχρονη περίοδος των μνημονίων. Είναι απαραίτητο να τονίσουμε εξ αρχής ότι –σε αντίθεση με την περίοδο 90-93, όπου το εθνικό ζήτημα, δηλαδή ο ορισμός του εθνικού συμφέροντος, τέθηκε εν μέσω της αναδιάρθρωσης προκειμένου να σταθεροποιηθεί ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός– σήμερα το μακεδονικό ζήτημα τίθεται εκ νέου σε έναν κοινωνικό σχηματισμό που έχει σχετικά σταθεροποιηθεί. Το ρίσκο είναι πολύ μικρότερο και σε καμία περίπτωση οι κυρίαρχες μερίδες της αστικής και της μεσαίας τάξης δεν θα ρισκάρουν να πριμοδοτήσουν τη συνεχή κάθοδο στο δρόμο και τη διατάραξη της καθημερινότητας ούτε γι' αυτό το ζήτημα. Πόσο μάλλον να ρισκάρουν μια σκλήρυνση των όρων δανειοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, και κατά συνέπεια την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας, τη στιγμή μάλιστα που η ελληνική οικονομία ανακάμπτει.

1^η προσθήκη: Σε όλη τη διάρκεια αυτής της καθ' όλα ιδιαίτερης ιστορικής περιόδου, ξεσπούν αγώνες και συγκρούσεις των οποίων η ένταση είναι μεγάλη και ευθέως ανάλογη του ιδιαίτερου, και άρα ειδικά κοινωνικού, χαρακτήρα των αιτημάτων που αρθρώνονται. Οι εργατικοί και κοινωνικοί αγώνες δεν εκδηλώνονται ποτέ άμεσα ως καθολικοί, δηλαδή ως επαναστατικοί με στόχο την ανατροπή των κοινωνικών σχέσεων, ούτε ως άμεσα καθολικοί, δηλαδή ως φορείς μιας καθαρής πολιτικής ιδεολογίας με αναφορά στο κράτος. Εκκινούν, παρόλα αυτά, από μια κοινωνική και πολιτική συνθήκη όπου, μετά τους διεκδικητικούς αγώνες της Μεταπολίτευσης και την νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές, η εργατική τάξη έχει αναγνωριστεί από το κεφάλαιο και το κράτος ως επίσημος εθνικός εταίρος. Ειπωμένο αλλιώς, η εργατική τάξη, ή τουλάχιστον ένα σεβαστό τμήμα της, θα διεκδικήσει και θα λάβει το δικαίωμα να καταθέτει προτάσεις για το μέλλον της χώρας στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου εθνικισμού της εθνικής συμφιλίωσης και ενός συγκεκριμένου λαϊκισμού, του σοσιαλπατριωτικού «ο λαός στην εξουσία»²⁷. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '80, όπου θα ξεκινήσουν οι πρώτες

²⁷ Γράφει η *Théorie Communiste* στην μπροσούρα της *Περί της πολιτικής στο Ιράν*, Senonevero, 2010, σελ.69-70: «Ο λαϊκισμός ορίζεται επί της ουσίας ως η θέληση της κατάργησης, εντός της πολιτικής, της διάκρισης μεταξύ κοινωνικών κινήματων και πολιτικής δράσης, θέληση της κατάργησης του διαχωρισμού μεταξύ Κράτους και κοινωνίας, Κράτους και ταξικής πάλης. Ενάντιος της δημοκρατίας, ο λαϊκισμός αρνείται να αναγνωρίσει ως μη αναγώγιμες τις αντιφάσεις

κοινωνικές αντιδράσεις ενάντια στις περικοπές εν μέσω της σφοδρής ιδεολογικής επίθεσης εκ μέρους των απολογητών των συμφερόντων της αστικής τάξης, η αναγνωρισμένη εργατική τάξη θα εξωθηθεί στην αντιφατική θέση από τη μια της προάσπισης των ιδιαίτερων συμφερόντων της και από την άλλη της πιθανής απώλειας της θέσης της ως συνομιλητής σε εθνικό επίπεδο. Η ενσωμάτωση είναι πολύ πρόσφατη, και άρα εύθραυστη, αλλά ήδη πολύ γλυκιά. Παράλληλα, εκδηλώνονται διαφωνίες και ανταγωνισμός μεταξύ μερίδων της αστικής τάξης για το ποια θα είναι η κατεύθυνση της αναδιάρθρωσης και κατ' επέκταση ποιο θα είναι το μέλλον της συσσώρευσης σε αυτό τον τόπο. Αν ληφθεί υπόψη και το περιβάλλον απαξίωσης που κομματικού προσωπικού του ΠΑΣΟΚ που έχει διαμορφώσει η ευρεία σκανδαλολογία της περιόδου (Κοσκωτάς), μπορεί ίσως να γίνει κατανοητό ότι το κράτος απονομιμοποιείται από διάφορες κατευθύνσεις και η αναπαραγωγή του κεφαλαίου επιτυγχάνεται αναγκαστικά μέσω πολιτικής κρίσης. Με άλλα λόγια, ειδικά όταν η υποτίμηση είναι απαραίτητη για να μπορέσει να διασφαλιστεί ο αναγκαίος βαθμός εκμετάλλευσης της εργασίας, η έξοδος από την κρίση υπερσυσσώρευσης υπονομεύει την ταύτιση των συμφερόντων του κεφαλαίου με τα συμφέροντα όλης της κοινωνίας και η αστική τάξη παύει να εμφανίζεται ως εκπρόσωπος ολόκληρης της κοινωνίας. Εντός μιας τέτοιας συνθήκης, όπου το δημοκρατικό κράτος είναι αναγκασμένο να εμφανίζεται ως ουδέτερο και διαχωρισμένο από μια κοινωνία των πολιτών που μαίνεται από εσωτερικές διαιρέσεις για να μπορεί να ορίσει αντικειμενικά το εθνικό συμφέρον, αυτό που διακυβεύεται είναι ο ορισμός του ίδιου του λαού. Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι ο ειδικός χαρακτήρας που αποκτά αυτός ο επαναπροσδιορισμός στα μάτια της εργατικής τάξης, η οποία εμφανίζεται εδώ πολύ περισσότερο ταυτισμένη με τον λαό επειδή για πολλά χρόνια υπήρξε διασφαλισμένη κοινωνικά η έντονη κοινωνική κινητικότητα μεταξύ των τάξεων, ειδικά μεταξύ της εργατικής τάξης και των μικροαστικών/αγροτικών στρωμάτων, επειδή οι μισθωτοί του δημοσίου τομέα είναι ήδη πολυάριθμοι συμβάλλοντας στη σύνδεση του κόσμου της εργασίας με το κράτος, αλλά και επειδή είναι, σε υψηλότατο βαθμό, εθνικά ομοιογενής. Αυτό που επιδιώχθηκε με τα συλλαλητήρια του '92 είναι από τη μια, με πιο κλασσικό τρόπο, να διεμβολιστεί και να γίνει εσωτερικά διαχειρίσιμο το κοινωνικό ζήτημα που επανατοποθετήθηκε από τους ταξικούς και κοινωνικούς αγώνες της περιόδου και, από την άλλη, να εργαλειοποιηθεί ο αυτοφυής λαϊκισμός, η τάση να πρέπει να εισακουστούν τα αιτήματα του λαού από την κορυφή του κράτους μέχρι τα νύχια του. Πάντα στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων για τη νέα θέση του ελληνικού κεφαλαίου στα Βαλκάνια.

2^η προσθήκη: Η στενή σύνδεση του εθνικισμού με την ανάγκη εσωτερικής διαχείρισης του προλεταριάτου και τον κοινωνικό ανταγωνισμό της περιόδου, με τη διπλή σημασία της διαφύλαξης της σταθερότητας αλλά και της ενεργητικής αμφίδρομης διεργασίας που δημιουργεί τον λαό, δεν είναι ασύμβατη με την ενσωμάτωσή του στη χάραξη και υλοποίηση μιας επεκτατικής κρατικής στρατηγικής που διευκολύνει τη διευρυμένη, σε βάθος και έκταση, αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων. Δείχνει, όμως, ποια είναι η σειρά θεωρητικής και πολιτικής προτεραιότητας· πρέπει πρώτα να διασφαλιστεί η κοινωνική ειρήνη και να αποφευχθεί ο εμφύλιος στο εσωτερικό για να διεξάγεις κατακτητική εκστρατεία. Κάθε εθνικισμός, ή ακριβέστερα η ιστορική εκδοχή που επικρατεί κατά τη διευθέτηση των ενδοταξικών συγκρούσεων της κρισιακής περιόδου, μεταφράζει τις κοινωνικές και πολιτικές προσδοκίες στη φαινομενικά α-εξουσιαστική και φυσικοποιητική γλώσσα του έθνους και τις ταξινομεί κατά προτεραιότητα επιτρέποντας κοινωνικά σε κάποιες να υλοποιηθούν και καταστέλλοντας τις υπόλοιπες. Πρόκειται για τη βίαιη ιεράρχηση που βιώνουν μόνο τα σώματα των από κάτω, ταξικά, έμφυλα και φυλετικά προσδιορισμένα. Παραμένει, όμως, ευσεβής πόθος όσο δεν ιεραρχεί επαρκώς τις ίδιες τις κοινωνικές τάξεις, τους άνδρες και τις γυναίκες, τους ντόπιους και τους «ξένους»· όσο δεν κατανέμει επαρκώς υπεραξία και εξουσία. Πάντα, πρώτα και κύρια, στο εσωτερικό της επικράτειας, όπου οι ρατσιστικοί ορισμοί παράγονται με εθνική, κρατική και λαϊκή εγγύηση. Μόνο δευτερευόντως το κράτος εξάγει τις εξωτερικές αντιφάσεις του στο περιφερειακό διακρατικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, στον ζωτικό χώρο του κεφαλαίου του, και επιδιώκει να τις επιβάλλει στο προλεταριάτο εκτός των συνόρων του.

9.

Η υψηλότερη ιεραρχικά θέση που βρέθηκε το ελληνικό κράτος στις αρχές του '90 μπορεί να αποδίδεται γενικά στην ένταξή του στην τότε ΕΟΚ –μοναδικό προνόμιο μεταξύ των βαλκανικών κρατών τότε– αλλά, πέρα από τα ήδη υψηλότατα ποσά διαρθρωτικών ενισχύσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, δεν υποβοηθείται ενδογενώς από τη θέση σε έναν ανεπτυγμένο ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας: ο βαθμός διασύνδεσης των ευρωπαϊκών οικονομιών είναι μικρός, καθώς η συνθήκη του Μάαστριχτ, κεντρική για την αρχιτεκτονική της φιλελευθεροποίηση των ευρωπαϊκών οικονομιών, ψηφίζεται μόλις την ίδια χρονιά με τα πρώτα συλλαλητήρια. Είναι περισσότερο ως δυτική, δημοκρατική χώρα, ως η πιο κοντινή πιθανότητα πραγμάτωσης χρόνια καταπιεσμένων προσδοκιών που η Ελλάδα, μαζί με την Ιταλία, θα αποτελέσει προορισμό για εκατοντάδες χιλιάδες προλετάρους και προλετάρειες των διαλυμένων βαλκανικών χωρών του ανατολικού μπλοκ. Είναι οι παραστάσεις των ρακένδυτων αλβανών μεταναστών στην Ομόνοια που προηγούνται και δίνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο στα δημοκρατικά, αυθαίρετα εναλλάξιμα σε εθνικά ή ευρωπαϊκά, ιδεώδη όσων, ήδη από το 1989, αστών και μικροαστών στοχάζονται για τις ευκαιρίες που γεννιούνται από την εξαφάνιση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η κήρυξη της ανεξαρτησίας της Μακεδονίας στις 16 Δεκεμβρίου 1991 έπεται και χρονικά και πολιτικά. Τα μαζικά συλλαλητήρια που το ίδιο το ελληνικό κράτος διοργανώνει και στηρίζει, ενώ εμφανίζονται να απευθύνονται

και τα σχίσματα της κοινωνίας και να αποδεχτεί την ειρήνευσή τους εντός του Κράτους και με τη μεσολάβηση του πολίτη. Για τον λαϊκισμό, η κοινωνία συνιστά μια κοινότητα, η οποία εκπροσωπείται ως τέτοια εντός του Κράτους που αναλαμβάνει άμεσα την ευθύνη της. Η κοινότητα είναι ο λαός εναντίον των κοινωνικών τάξεων από τη μια και εναντίον πολίτη από την άλλη. Από την άλλη, αυτός ο λαός ως κοινότητα δεν αποτελεί μια κατάσταση, ένα δεδομένο, πρέπει να κατασκευαστεί με την ενοποίηση αυτού που ήταν διαχωρισμένο, αποσυντεθειμένο: η κοινωνία και η θρησκεία, το δημόσιο και το ιδιωτικό, η οικονομία και η ηθική, η τεχνική και το πολιτιστικό, οι μάζες και οι ελίτ κλπ. Ως πολιτικό και ιδεολογικό κίνημα, όπως μόλις τον περιγράψαμε, ο λαϊκισμός συγκροτείται πάνω στα όρια των αγώνων του προλεταριάτου και στρέφεται εναντίον του. Είναι η δράση του προλεταριάτου εντός των διεκδικητικών αγώνων του και πιέζοντας το Κράτος, καθώς και οι προσπάθειές του να οργανώσει την κοινωνία σύμφωνα με τις ανάγκες και τα συμφέροντά του, που παράγουν τον λαό, και ο λαός, που δεν παραδέχεται τις αντιφάσεις, τις συγκρούσεις και τα σχίσματα στο εσωτερικό του, στρέφεται εναντίον του. Αλλά αυτός ο λαός, ειπώθηκε, δεν αποτελεί δεδομένο, δεν αποτελεί κοινωνική τάξη, ούτε ακόμα και κοινωνιολογική ομάδα, είναι κάτι προς κατασκευή και προς εκπροσώπηση. Μέσω αυτού, γίνεται προνόμιο της μόνης τάξης που είναι ικανή να ενοποιήσει τις κοινωνικές αντιφάσεις και να τις αναπαράξει, γιατί κρατάει τα κλειδιά της αυτοπροϋπόθεσης του κεφαλαίου: η αστική τάξη. Αυτή μπορεί να αναθέσει, ορισμένες φορές με συγκρουσιακό τρόπο, τη διεύθυνση του κινήματος στις μεσαίες τάξεις, ή σε κοινωνικές κατηγορίες περισσότερο έτοιμες να τις εκπροσωπήσουν επειδή είναι επαρκείς ως προς το περιεχόμενό του όπως οι παπάδες, σε άλλα πλαίσια ο στρατός ή το συνδικάτο». Υπό αυτή την έννοια, και με τον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης, η ιστορία της ανάπτυξης του καπιταλισμού στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό μέσα στον 20^ο αιώνα –από το κίνημα στο Γουδί του 1909 περνώντας από τον Εθνικό Διχασμό, τον εμφύλιο, τα Ιουλιανά, τη χούντα και την άνοδο του ΠΑΣΟΚ μετά τη Μεταπολίτευση– μπορεί να θεωρηθεί ως συγκρουσιακή συνύπαρξη διαφορετικών ορισμών του εθνικού συμφέροντος μεταξύ κράτους και λαού, διαδοχικών φάσεων ανόδου και υποχώρησης του λαϊκισμού εκπροσωπημένου από διάφορους θεσμούς. Κάτι που δείχνει τη σχετική αδυναμία του κράτους και των λειτουργών του να εκπέμψουν με σαφήνεια και να επιβάλλουν κάθε φορά τι είναι το έθνος και πώς πρέπει να στηριχτεί.

στις ευρωπαϊκές δυνάμεις κατά βάση πριν από κρίσιμες συναντήσεις κορυφής προσαρτώντας τον λαϊκό εθνικισμό στην κρατική πολιτική, επί της ουσίας απευθύνονται στο βαλκανικό προλεταριάτο και αποτελούν τη συμπυκνωμένη διατύπωση της κυρίαρχης ρατσιστικής εθνικής πρότασης για το πώς αυτό θα πρέπει να αντιμετωπιστεί: οι μακεδόνες της νότιας Γιουγκοσλαβίας ως μετωνυμία όλων των βαλκάνιων προλεταρίων που ήδη έρχονταν στη χώρα με όλους τους δυνατούς τρόπους και ήδη υφίσταντο τις συνέπειες της ελληνικής φιλοξενίας²⁸.

¹ προσθήκη: Το ίδιο το κράτος, αυτονόητα, διατηρεί τη σχετική αυτονομία των κινήσεών του: Μεταξύ του συλλαλητηρίου 700.000 συμμετεχόντων στη Θεσσαλονίκη στις 14.2.1992, του συλλαλητηρίου σχεδόν ενός εκατομμυρίου στην Αθήνα στις 10.12.1992 και του αρκετά μικρότερου συλλαλητηρίου στη Θεσσαλονίκη στις 31.3.1994²⁹, η Ελλάδα έχει γίνει ο πρώτος ξένος επενδυτής στη Βουλγαρία και την Αλβανία και ο δεύτερος στη Ρουμανία. Το ελληνικό κράτος, ενισχύοντας με οικονομικά και διπλωματικά μέσα τη βαλκανική επέκταση του κεφαλαίου, ρισκάρει μεταξύ της ευρωπαϊκής γραμμής διασφάλισης των γενικών συνθηκών επέκτασης και αναπαραγωγής του κεφαλαίου, η οποία περνάει μέσα από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, και της αυτόνομης κίνησης, καθώς παραβιάζει συστηματικά το εμπάργκο στη Σερβία επιδιώκοντας τη μη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και την υπεράσπιση μόνο των δικών του συμφερόντων. Και θα το τραβήξει το σχοινί αρκετά: τον Απρίλιο του 1993 η Μακεδονία αναγνωρίζεται από 63 χώρες και γίνεται δεκτή στον ΟΗΕ, τον Ιούνιο ο ακροδεξιός πρώην υπουργός εξωτερικών Σαμαράς ρίχνει την κυβέρνηση 151 βουλευτών της ΝΔ στην οποία ο ίδιος συμμετείχε ενεργά³⁰, τον Οκτώβριο γίνονται εκλογές τις οποίες κερδίζει το ΠΑΣΟΚ με ακραία εθνικιστική ρητορεία³¹, τον Δεκέμβριο έξι ευρωπαϊκές χώρες μέλη της ΕΟΚ (Γερμανία, Δανία, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία) αναγνωρίζουν τη μακεδονικό κράτος, την 1^η Ιανουαρίου 1994 η Ελλάδα αναλαμβάνει την προεδρία της ΕΟΚ, στις αρχές Φεβρουαρίου η Ρωσία αναγνωρίζει τη Δημοκρατία της Μακεδονίας, λίγες μέρες μετά θα ακολουθήσουν οι ΗΠΑ και η Αυστραλία³². Εν τέλει, στις 16 Φεβρουαρίου, η Ελλάδα επιβάλλει εμπάργκο, το οποίο θα διαρκέσει 20 μήνες, στα εμπορεύματα που κατευθύνονται προς τη Μακεδονία από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης «με την εξαίρεση όσων είναι απολύτως απαραίτητα για ανθρωπιστικούς λόγους όπως τρόφιμα και φάρμακα», το οποίο εξαγγέλλεται τέσσερις μέρες πριν εκπνεύσει το τελεσίγραφο του ΝΑΤΟ προς τις σερβοβοσνιακές δυνάμεις να αποσυρθούν από τις περιοχές που έχουν καταλάβει. Η τελευταία κίνηση αποτελεί ανοιχτή παραβίαση των άρθρων 224 και 225 της συνθήκης του Μάαστριχτ, στα οποία προβλέπεται ότι

«χώρα της Ένωσης δεν μπορεί, χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους Δώδεκα [τόσα ήταν τα μέλη της ΕΟΚ τότε], να κλείνει τα σύνορά της με τρίτη χώρα... κάτι τέτοιο μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο σε περίπτωση μεγάλων εσωτερικών προβλημάτων που άπτονται της δημόσιας τάξης, σε περίπτωση πολέμου ή μεγάλης διεθνούς έντασης που συνιστά απειλή πολέμου».

Το εμπάργκο θα αρθεί μετά από μεσολάβηση του ειδικού αμερικάνου απεσταλμένου Χόλμπρουκ, εκτός δηλαδή των διαύλων της ΕΟΚ, και αφού η Μακεδονία θα αλλάξει το άρθρο 49 του Συντάγματός της, καθώς και τη σημαία της³³. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μακεδονική βουλή θα ψηφίσει ομοφωνα αυτές τις αλλαγές στις 6 Οκτωβρίου 1995, ένα περίπου μήνα μετά την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας μεταξύ των δυο χωρών στον ΟΗΕ αλλά και τρεις μέρες μετά την απόπειρα δολοφονίας του Γκλιγκόροφ, τότε προέδρου της χώρας. Το ελληνικό κράτος εμφανίζεται να αυτονομείται από το πολιτικό περιβάλλον της ευρωπαϊκής

²⁸ Ήδη εδώ έχουμε τις πρώτες εκδηλώσεις του σύγχρονου διαφορικού ρατσισμού, ο οποίος μπορεί να συνυπάρχει με πιο κλασικές, φυλετικές, μορφές. Περισσότερα πάνω στον τρόπο, με τον οποίο αναδιοργανώθηκε η ελληνική εθνική ταυτότητα στη βάση της ρατσιστικής αντιμετώπισης των βαλκάνιων προλεταρίων που εισήλθαν μαζικά στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, στην έκδοση της Λέσχης Κατασκόπων του 21^{ου} αιώνα με τίτλο περί της (ανομολόγητης) καταγωγής των ρατσιστικών ιδεωδών της ελληνικής κοινωνίας και περί της (ομολογημένης) χρησιμότητάς τους, β' έκδοση, Αθήνα 2010.

²⁹ Ο σχεδιασμός των διοργανωτών γι' αυτό το συλλαλητήριο, η τοπική αυτοδιοίκηση της Μακεδονίας και της Θράκης με την υποστήριξη της εκκλησίας και των μεγάλων κομμάτων, προέβλεπε ότι θα ήταν η συγκέντρωση της δεκαετίας. Γι' αυτόν τον λόγο κινητοποιήθηκαν τα τότε τηλεοπτικά κανάλια με διαφημίσεις μια εβδομάδα πριν, διευκολύνσεις από τα μέσα μεταφοράς σε όσους ήθελαν να συμμετάσχουν, διακοπή της λειτουργίας των σχολείων, κλείσιμο καταστημάτων και επιχειρήσεων από το μεσημέρι και μετά. «Η συμμετοχή είναι χαμηλότερη από ό,τι δυο χρόνια πριν, είναι φυσιολογικό, ο κόσμος έχει κουραστεί από την κρίση», θα παραδεχτεί τότε ένας αιρετός του δημοτικού συμβουλίου της Θεσσαλονίκης. Ο δημοσιογράφος της *Le Monde* θα επισημάνει την ατμόσφαιρα γιορτής και την έντονη παρουσία της ελληνικής παράδοσης στο συλλαλητήριο. Ένας έλληνας ακαδημαϊκός, μέλος του τότε Συνασπισμού, θα ασκήσει κριτική «στον κομφορμισμό και την απάθεια» που ήδη επιδεικνύουν οι έλληνες σε σχέση με τα εθνικά θέματα εκτιμώντας ότι «ο εθνικισμός βρίσκεται σε παρακμή και αποδυναμωμένος». Παρά την κινητοποίηση μιας διμοιρίας ελικοπτέρων, τριών αερόστατων, πολλών ψαροκάικων και άλλων πλοιαρίων στον Θερμαϊκό και πληθώρας παπάδων, το συλλαλητήριο θα ολοκληρωθεί μέσα σε μιάμιση ώρα. Είναι η προοπτική καπιταλιστικής και ρατσιστικής εκμετάλλευσης του προλεταριάτου στα Βαλκάνια, αλλά και εντός της ελληνικής επικράτειας, η κατεύθυνση προς την οποία θα «εκτονωθεί η κοινωνική δυσαρέσκεια» και όχι ένας εθνικισμός πολιτικού τύπου.

³⁰ Πρόκειται για την περίοδο όπου τα μαζικά κόμματα περιείχαν στο εσωτερικό τους μέλη από μια μεγάλη γκάμα πολιτικών τάσεων, και ειδικά η ΝΔ μπορούσε μέχρι την πρόσφατη περίοδο των μνημονίων να περικλείει στο εσωτερικό της μια καθαρή ακροδεξιά τάση. Γενικότερα μιλώντας, η πολιτική διαφοροποίηση των κομμάτων, η οποία φτάνει σε ανώτερο επίπεδο με την εμφάνιση θεματικών κομμάτων (π.χ. υπέρ της ελεύθερης πρόσβασης στο διαδίκτυο) συμβαδίζει με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και τη διαφοροποίηση της εμπορευματικής παραγωγής.

³¹ Κατά τις προγραμματικές δηλώσεις του στη Βουλή, στις 23 Οκτωβρίου 1993, ο Ανδρέας Παπανδρέου θα υποστηρίξει ότι «Η πολιτική εθνικής άμυνας βασίζεται στην ενότητα του ελληνικού χώρου (Κύπρος, Αιγαίο Πέλαγος, Θράκη, Μακεδονία, Ήπειρος). Έχει χαρακτήρα αποτρεπτικό. Ο στρατηγικός προσανατολισμός μας βασίζεται στο γεγονός ότι ο κύριος εχθρός έρχεται εξ ανατολών». Ο τότε εκδότης του Βήματος Ριχάρδος Σωμερτίτης θα δηλώσει ότι «είναι οι μεσαίες τάξεις, επηρεασμένες από την κρίση, που θέλουν να δουλεύουν λιγότερο και να κερδίζουν περισσότερο, αυτές που οδήγησαν ξανά τους σοσιαλιστές στην εξουσία». Πρόκειται για τη φρασεολογία που θα χρησιμοποιήσει ο κρατικός εθνικισμός για να υποδείξει στον λαό τη θέση του έθνους στη νέα συνθήκη, οπωσδήποτε μακριά από τις περιοχές που επεκτείνεται το ελληνικό κεφάλαιο και οπωσδήποτε μετά την εκκαθάριση του μη παραγωγικού κεφαλαίου, το κλείσιμο των προβληματικών και τις ιδιωτικοποιήσεις που έχει κάνει η «επάρατος δεξιά». Τα απόσπασμα προέρχονται από τη *Le Monde* εκείνης της περιόδου.

³² Σε δηλώσεις του στις αρχές του '94, ο Πάγκαλος μπορούσε να χαρακτηρίζει τη Γερμανία ως «γίγαντα με κτηνώδη δύναμη και μυαλό παιδιού» και να την καθιστά υπεύθυνη για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Ο αντιγερμανισμός στην Ελλάδα έχει κι αυτός βαθιές ρίζες, βαθύτερες από τον αντιαμερικανισμό, όπως αποδείχτηκε στις μέρες μας. Παρόλα αυτά, στα πλαίσια του λεγόμενου αντιμνημονιακού αγώνα δεν είχε θέση η υπενθύμιση της στάσης της Γερμανίας εκείνη την περίοδο, κάτι που δείχνει ότι ο εθνικισμός από τα κάτω βασίζεται σήμερα σε άλλα στοιχεία για να συγκροτηθεί.

³³ Σε μια πρόσφατη συνέντευξή του, ο Λιάνης, πρώην βουλευτής και υπουργός του ΠΑΣΟΚ στη Φλώρινα και γνώστης όσο λίγοι της κατάστασης της μακεδονικής μειονότητας, θα θυμίσει ότι το εμπάργκο «δεν λειτούργησε», καθώς «το μόνο αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν ότι φτώχυναν κομμάτια της ελληνικής Μακεδονίας, ενώ τα λεφτά που δόθηκαν ως αντισταθμιστικά για το εμπάργκο πήγαν στα χέρια δέκα πλουσίων ξενοδόχων της Χαλκιδικής και πέντε ενδιάμεσων». Ολόκληρη η συνέντευξη με τίτλο «Αν είχαμε τη Συμφωνία των Πρεσπών το '90 θα μιλούσαμε για θρίαμβο» στο efsyn.gr. Γενικότερα μιλώντας, τα μήντια και οι διανοούμενοι του ΣΥΡΙΖΑ, λόγω και της δικής τους μακρόχρονης εμπλοκής, έκαναν ό,τι περνούσε από το χέρι τους για να νοσηματοδοτήσουν εκ νέου τη διαδρομή που ακολούθησε το μακεδονικό από τα συλλαλητήρια της περιόδου '92-'94 ως σήμερα, προσφέροντας αριστερή ευαισθησία και επιστημονική αιτιολόγηση στην κρατική επανατοποθέτηση του ελληνικού εθνικισμού σε σύγχρονες εκσυγχρονιστικές ράγες. «Ξεχνώντας», φυσικά, την εθνικιστική θέση που κράτησε ο τότε Συνασπισμός εκείνη την περίοδο.

συνεργασίας την ίδια στιγμή που δημιουργεί εκ νέου τον έθνος του μέσω των συλλαλητηρίων, ενώ μετατοπίζεται ο εθνικισμός του συγκλίνοντας με τον φιλοσερβικό λαϊκό ορισμό του εθνικού συμφέροντος. Για λόγους εσωτερικής σταθερότητας, το κράτος δεν μπορεί να εμφανιστεί ούτε ασυνεπές σε σχέση με την «αδιαπραγμάτευτη» στάση που τηρούσε το 1992 σε σχέση με το όνομα ούτε, φυσικά, να φανεί ότι το ελληνικό έθνος δεν επιβεβαιώνεται ως αντιστασιακό, κόντρα σε όσους ξένους το επιβουλεύονται. Επιβολή εμπάργκο στη Μακεδονία και εθνικιστική διέξοδος προς τα εμπρός, λοιπόν, για το ελληνικό κράτος όσον αφορά τη βελτίωση της θέσης του στα Βαλκάνια, τη στιγμή που, κατά τα άλλα, ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία φαίνεται να οδεύει προς το τέλος του και η Γιουγκοσλαβία να διαμελίζεται.

2^η προσθήκη: Όταν κοιτάς απ' έξω, τα βαρίδια έρχονται πιο εύκολα στην επιφάνεια. Ειδικά, όταν σου παίρνει συνέντευξη ο διευθυντής του ελληνικού προγράμματος της Deutsche Welle³⁴:

«Μετά το 1974 έχουμε τη λεγόμενη ρεβάνς των ηττημένων, όσον αφορά τη μνήμη του Εμφυλίου και γενικότερα της δεκαετίας του 1940. Μετά τη χούντα καταργούνται όλες οι «γιορτές μίσους» των εθνοκροτόνων, τον έλεγχο της δημόσιας σφαίρας στην Ελλάδα αναλαμβάνουν πλέον πολιτικοί, δημοσιογράφοι και επιστήμονες με αριστερή προσέγγιση των πραγμάτων. Και ιδίως μετά την άνοδο του ΠαΣοΚ στην εξουσία το 1981 αλλάζει ραγδαία τουλάχιστον η κρατικά κατευθυνόμενη μνήμη του Εμφυλίου. Έχουμε μια ιστορική «αποκατάσταση» του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και συνολικά της συμμετοχής της Αριστεράς στον Εμφύλιο». Στη νέα επίσημη Ιστορία η μακεδονική εμπλοκή του ΚΚΕ την εποχή του Εμφυλίου αποσιωπάται και οι νέες γενιές δεν μαθαίνουν τίποτε για αυτό. Η εξωτερική πολιτική της Αθήνας έχει εξάλλου αντικαταστήσει στο μεταξύ τον «κίνδυνο από Βορρά» με τον «κίνδυνο εξ Ανατολών», την Τουρκία. Κατά συνέπεια και μετά το 1974 η επίσημη Ιστορία είναι γεμάτη χάσματα και σιωπές. Πάντα η επίσημη Ιστορία εξοβελίζει ό,τι δεν συνάδει με τον ψυχωφελή και παραμυθητικό χαρακτήρα της.

Έτσι η κοινή γνώμη στην Ελλάδα ήταν στην ουσία απροετοίμαστη για τις εξελίξεις του 1991, όταν η πΓΔΜ κήρυξε την ανεξαρτησία της. «Πολλοί Έλληνες και κυρίως νέοι», επισημαίνει ο Σκόρδος, «δεν ήξεραν καν το 1991 ότι η Γιουγκοσλαβία αποτελούνταν από έξι ομόσπονδες δημοκρατίες, η μία από τις οποίες λεγόταν Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Ειδικά στις νοτιότερες περιοχές της Ελλάδας η άγνοια για τη μακεδονική εθνογένεση που καλλιεργήθηκε στα Σκόπια το αργότερο από το 1944 ήταν τεράστια. Κι εγώ δεν εξετάζω καν το αν η εθνογένεση αυτή υπήρξε ιστορικά τεκμηριωμένη. Πρέπει όμως να εξετάσουμε το γεγονός ότι στο κράτος αυτό γαλουχήθηκαν γενιές ολόκληρες με αυτή την ιδεολογία και ήρθαμε εμείς ξαφνικά το 1991 να τους πούμε μέσα σε μία ημέρα ότι δεν είστε αυτό που νομίζετε, αλλά κάτι άλλο, τι ακριβώς δεν ξέρουμε ούτε εμείς, βρείτε το μόνοι σας». Το αποτέλεσμα ήταν η δημόσια συζήτηση να κυριαρχηθεί στην Ελλάδα από παλαιούς και νέους «μακεδονομάχους» και να τροφοδοτηθεί με υπερβολές, παραποιήσεις, μισές αλήθειες. Η παραπαίουςα και μικροσκοπική πΓΔΜ πήρε τις διαστάσεις γίγαντα που ήταν έτοιμος να συνθλίψει την Ελλάδα.

Στον υστερικό εθνικισμό δεν αντιτάχθηκαν με σαφήνεια ούτε το ΚΚΕ ούτε ο ΣΥΝ. Για τον Αδαμάντιο Σκόρδο ήταν μια λογική συνέπεια των όσων είχαν προηγηθεί: «Μετά το 1974 μία από τις βασικές προτεραιότητες για το ΚΚΕ ήταν η ιστορική και εθνική του αποκατάσταση. Ακόμα και η ΝΔ και ο προσκεϊμένος σε αυτήν Τύπος υποβάθμιζαν τότε στην προπαγάνδα και στη ρητορική τους το ζήτημα της μακεδονικής εμπλοκής του ΚΚΕ στον Εμφύλιο, επειδή θα μπορούσε να δημιουργήσει νέους διχασμούς. Το Μακεδονικό ήταν ένα βαρίδι για την Αριστερά, ακόμα και ιδίως το 1991, όταν προέκυψε το ζήτημα του ονόματος των Σκοπίων. Ήταν πρόβλημα η στάση που θα τηρούσαν και το ΚΚΕ και ο ΣΥΝ, ώστε μην ξαναβρεθούν αντιμέτωπα με την κατηγορία της εθνικής προδοσίας».

Προτεραιότητα, λοιπόν, για το ελληνικό κράτος εκείνη την περίοδο παίρνει ξανά η υπεράσπιση της αριστερής πτέρυγας του, η αποτροπή της εσωτερικής αστάθειας και της ανάδυσης νέων διχασμών που θα διασάλευαν την πολύτιμη εθνική ενότητα ενόψει αναδιάρθρωσης. Θα υπενθυμίσουμε απλά ότι στο κρίσιμο συμβούλιο πολιτικών αρχηγών του 1992³⁵ –μετά το οποίο κατατομήθηκε ο Σαμαράς και διαφάνηκε η δυνατότητα μιας άλλης εκδοχής ορισμού του εθνικού συμφέροντος, πολύ πιο αυτόνομα εθνικιστικής και πλαισιωμένης από τη σύγκλιση μεταξύ Παπανδρέου και Σαμαρά όπως αυτή εκφράστηκε επί τόπου– συμμετείχαν κανονικά και η Δαμανάκη και η Παπαρήγα, στην ηγεσία τότε του Συνασπισμού και του ΚΚΕ αντίστοιχα. Ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, ειδικά όσον αφορά τη συμμετοχή στα μακεδονικά συλλαλητήρια από όπου το ΚΚΕ απείχε ενώ ο Συνασπισμός τα συνδιοργάνωνε, τα αριστερά κόμματα στήριξαν την εθνική ενότητα απαρνούμενα το ίδιο το ιστορικό παρελθόν τους³⁶. Δεν θα

³⁴ Από τη συνέντευξη του ελληνοαυστριακού ιστορικού Αδαμάντιου Σκόρδου με τίτλο «Το Σκοπιανό ήταν βαρίδι για την ελληνική Αριστερά», από το tonima.gr.

³⁵ Όπως αυτό δόθηκε στη δημοσιότητα μετά από 25 χρόνια, μια από τις πολλές αναφορές στο protagon.gr.

³⁶ Στην πιο προχωρημένη εκδοχή της, η φιλοσυριζαϊκή προπαγάνδα, δια στόματος του δηλωμένου αντιεθνικιστή Τάσου Κωστόπουλου από το efsyn.gr, θα κατηγορήσει το ΚΚΕ ότι κατά τη διάρκεια της συζήτησης στη Βουλή για τη Συμφωνία των Πρεσπών προέβη σε «μεταχρονολογημένη δήλωση μετανοίας» γιατί «αν κάτι σημάδεψε βαριά την τριήμερη κοινοβουλευτική αντιπαράθεση, αυτό ήταν η θλιβερή συμμόρφωση του ΚΚΕ με τον σκληρό πυρήνα των επιχειρημάτων της εθνικιστικής δεξιάς περί Μακεδονικού, σε βάρος της ίδιας της εκατοντάχρονης ιστορίας του». Κατ' αντίστοιχία, επομένως, ο αναγνώστης αφήνεται να υποθέσει ότι η κρατική πολιτική του Σύριζα αποτελεί όχι μόνο τη δικαίωση των αγώνων της μακεδονικής μειονότητας για αναγνώριση και σεβασμό, όπως άλλωστε επεδίωξε και ο Τσίπρας στην αντίστοιχη ιστορική ομιλία του στη Βουλή –η οποία μπορεί να βρεθεί στο avg1.gr– αναφερόμενος στην πρώτη νεκρή του εμφυλίου Μίρκα Γκίνοβα, αλλά και την πιο προχωρημένη εκδοχή του επαναστατικού κινήματος στην Ελλάδα. Από την πλευρά μας, αφήνουμε όσους/ες θεωρούν τους/τις εαυτούς/ές τους μακεδόνες και διαμένουν σε ελληνικό έδαφος να επιλέξουν τους πολιτικούς που εκτιμούν ότι εκπροσωπούν καλύτερα τα συμφέροντά τους. Κατά τη δική μας άποψη, η Συμφωνία των Πρεσπών διατρέχεται από μια σκόπιμη αντίφαση: από τη μια, αναγνωρίζει την ύπαρξη μακεδονικού έθνους και μακεδονικής γλώσσας εντός της πολιτικής επικράτειας της Βόρειας Μακεδονίας, από την άλλη αρνείται να παραδεχτεί την ύπαρξη μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα, ενώ δεν επιλύει το χρόνιο ζήτημα των μακεδόνων προσφύγων από την εποχή του εμφυλίου. Συνδέει, με άλλα λόγια, τη θεμελιακή προτεραιότητα του (βορειομακεδονικού) κράτους στον ορισμό του (βορειομακεδονικού) λαού με τον περιορισμό του μακεδονικού έθνους εντός των συνόρων του, κάτι που δεν ισχύει. Η δημοκρατία στην τρέχουσα εγκλωβιστική κομματική εκδοχή της έχει αποδειχτεί ότι λειτουργεί ως σύστημα κατανομής προνομίων, ισχύος και ψήφων με φόντο τη φαινομενικά αντιφατική και πάντα ανεκπλήρωτη υπόσχεση της ελευθερίας, της αναγνώρισης/ενσωμάτωσης και της ισοτιμίας των αποκλεισμένων και καταπιεσμένων. Ο πρόεδρος της Βουλής Βούτσης κάτι ξέρει από αυτά όταν δήλωνε ήδη το φθινόπωρο του '18 ότι «δεν γνωρίζω καμία μακεδονική γλώσσα να μιλιέται στην Ελλάδα», όταν το ίδιο το κόμμα του έχει βουλευτή Φλώρινας τον Κώστα Σέλτσα, ο οποίος το 1997 είχε προσφύγει κατά της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τη μη αναγνώριση του σωματείου «Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού» στη Φλώρινα, όπως γράφει το voria.gr. Πάντως, σε αυτό που έχει δικίο ο κ.Κωστόπουλος είναι πως η επίλυση του ονοματολογικού ζητήματος, η οποία δεν επετεύχθη παρότι πέρασαν πάνω από δυο δεκαετίες και αρκετά διαδοχικά κυβερνητικά επιτελεία, μπορούσε να γίνει μόνο από μια βολонταριστική κυβέρνηση

θρηνήσουμε γι' αυτό, όμως είχε συνέπειες στον τρόπο που και μέσα στον, πολύ μικρό τότε, αντιεξουσιαστικό χώρο έγινε αντιληπτό το ίδιο το μακεδονικό ζήτημα. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που θα επιλέξουν να ασκήσουν κριτική στο ίδιο τους το κράτος, ορισμένοι αριστεροί μάλιστα θα υποστούν και διώξεις για τις απόψεις τους³⁷. Για ιστορικούς και μόνο λόγους θα παραθέσουμε εδώ ένα απόσπασμα από το άρθρο του Παντελή Πουλιόπουλου *Το Μακεδονικό Ζήτημα και οι Κομμουνιστές*, γραμμένο μέσα από τις φυλακές της Ακροναυπλίας τον Μάιο του 1940³⁸, ζήτημα για το οποίο ο ίδιος και άλλα στελέχη της ηγεσίας του ΚΚΕ πέρασαν από δίκη το 1925:

1. Όποιος αρνείται την ύπαρξη, αλύτου ως τώρα, ενός **εθνικού μακεδονικού ζητήματος** στην ελληνική, βουλγαρική, σερβική Μακεδονία είναι **δίχως άλλο** λακές της μπουρζουαζίας.
2. Όποιος αρνείται το ιστορικό απελευθερωτικό κίνημα των Μακεδόνων, αυτός ή είναι αμαθής και τότε πρέπει να μάθει την ιστορία του κινήματος αυτού και των εθνικών του ηρώων ή είναι πάλι λακές μιας από τις τρεις καταπιέζουσες μπουρζουαζίες.
3. Το κίνημα αυτό έχει πνιγεί ως τώρα στο αίμα και στην προδοσία ή έχει πάθει μια καταστρεφτική για τα συμφέροντα των Μακεδόνων εργατών και χωρικών εκμετάλλευση από τη (βουλγαρική ιδίως) βαλκανική μπουρζουαζία.
4. Το κίνημα αυτό μπορεί να ξαναβρεί μια νέα ανάπτυξη κάτω από ευνοϊκές νέες ιστορικές συνθήκες -κοινωνικές, οικονομικές (εκμετάλλευση άγρια των εργαζομένων μακεδονικών μαζών από τις καταχτητικές εθνικές μπουρζουαζίες, ζητήματα αγροτικής ιδιοκτησίας κλπ.), πολιτικές (εσωτερικές κρίσεις στα βαλκανικά κράτη, πόλεμος) και πολιτιστικές συνθήκες.
5. Όποιος αρνείται αυτή τη δυνατότητα είναι τυφλός ή εθελοτυφλεί, αν δεν είναι λακές των εθνικιστών εξανδραποδιστών του πολυπαθούς μακεδονικού λαού.
6. Οι κομμουνιστές δεν αναλαμβάνουν να «δημιουργήσουν» εθνικά κινήματα εκεί όπου τέτοια δεν υπάρχουν, έργο χιμαιρικό. Υποστηρίζουν τέτοια κινήματα όπου εκδηλώνονται.
7. Οι κομμουνιστές μπροστά σ' ένα νικημένο ή προδομένο εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα ή μπροστά σε εξεθνιστικές, εξανδραποδιστικές ενέργειες της εθνικής τους μπουρζουαζίας δεν κλείνουν τα μάτια και δεν γίνονται λάτρεις του «τετελεσμένου γεγονότος». Δεν θ' αρνηθούνε την πραγματικότητα της εθνικής καταπίεσης μιας εθνότητας και τον **πόθο** της (που υπάρχει στην καρδιά και στο μυαλό κάθε Μακεδόνα εργαζομένου) ν' αποτινάξει μια μέρα τον εθνικό ζυγό. Οι κομμουνιστές κάνουν δικούς τους τους απελευθερωτικούς αυτούς πόθους του μακεδονικού λαού και διακηρύττουν δυνατά από τώρα το δικαίωμά του να αυτοδιατεθεί μέχρι και του κρατικού αποχωρισμού του, αν τέτοια είναι η θέλησή του. Υπερασπίζονται κάθε μέρα κάθε άμεση εθνική του διεκδίκηση, οικονομική, πολιτική, πολιτιστική, και έτσι ετοιμάζουν από τώρα την αυριανή επαναστατική συμμαχία του κοινωνικού επαναστατικού κινήματος του προλεταριάτου με το εθνικό επαναστατικό κίνημα των Μακεδόνων κατά του κοινού εχθρού της βαλκανικής μπουρζουαζίας.

10.

Ο ιστορικά κυρίαρχος ορισμός του εθνικού συμφέροντος, και όχι ο θρησκευτικά αφηρημένος που ουσιοποιεί το έθνος ως ενιαίο και αδιαίρετο, συνεπάγεται την αποκατάσταση μιας κοινωνικής και πολιτικής ιεραρχίας και μεταξύ των διαφορετικών ενδοεθνικών ορισμών που απέτυχαν να βρεθούν στη θέση του κυρίαρχου. Οι τελευταίοι, όσο ηττημένοι και μεμψίμοιροι, γραφικοί και αν αυτοπαρουσιάζονται, δεν θα πρέπει να διαφεύγουν της αντεθνικής κριτικής που θέλει να είναι συνεπής με τον εαυτό της. Δεν μπορεί ποτέ μια μειοψηφική ομάδα βολονταριστών σαν τους εθνικιστές του ΜΑΒΗ –οι οποίοι τον Απρίλιο του 1994, και εν μέσω διαπραγματεύσεων με τη Μακεδονία στον ΟΗΕ, θα δολοφονήσουν δυο αλβανούς στρατιώτες στα σύνορα– ή υψηλά ιστάμενοι ακροδεξιόι, όπως ο Σαμαράς που ως υπουργός Εξωτερικών το 1992 εμφανιζόταν να αποδέχεται την πρόταση Μιλόσεβιτς για μοιρασιά της Δημοκρατίας της Μακεδονίας μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας, να καταλαμβάνουν όλο το φάσμα της κριτικής. Όσο κι αν κάποιοι, περισσότερο ή λιγότερο πολυπληθείς, κύκλοι μέσα στον στρατό, στον επιχειρηματικό κόσμο κλπ. επιθυμούσαν μια άλλη εξέλιξη, το ΜΑΒΗ εξαρθρώθηκε, η Δημοκρατία της Μακεδονίας αναγνωρίστηκε ως τότε ανεξάρτητο κράτος, αν και επισήμως με προσωρινή ονομασία. Αυτό αποτέλεσε παγκόσμια πρωτοτυπία για τα δεδομένα του ΟΗΕ, αλλά αυτό δεν καταδεικνύει μόνο την εθνική καταπίεση που επεδίωξε να ασκήσει το ελκηνικό κράτος στο μακεδονικό, αλλά και την τάση μετάλλαξης του διεθνούς συστήματος κρατών, όπου πλέον η πλήρης σύνδεση μεταξύ κράτους και έθνους δεν είναι δομικά απαραίτητη. Η έμφαση και η προτεραιότητα, αυτονόητα, αποδίδονται στην ύπαρξη και λειτουργία του κράτους, του μακεδονικού εν προκειμένω, το μακεδονικό έθνος μπορεί να περιμένει πριν λάβει την τελική μορφή του.

¹ προσθήκη: Λόγω της συμμετοχής του ελληνικού κράτους στην ΕΟΚ, που υπαγόρευε τη μη εμπλοκή κανενός μέλους σε προσαρτήσεις εδαφών και αλλαγή συνόρων ως ασύμβατες με την ταυτόχρονη ανάπτυξη καπιταλιστικών σχέσεων και δημοκρατικών ιδεωδών, ο κυρίαρχος ελληνικός εθνικισμός δεν θα μπορούσε να είναι εδαφικά επεκτατικός. Δεν τέθηκε ποτέ πραγματικά ζήτημα αναβίωσης της Μεγάλης Ιδέας, όσο κι αν κάποιοι το ονειρεύονταν. Ήδη από τότε, λοιπόν, το ελληνικό κράτος, διατηρώντας όσο μπορεί την πρωτοβουλία των κινήσεων του, επιλέγει να προσαρμοστεί στο διακρατικό πλαίσιο της εποχής της παίζοντας όσο μπορεί το διπλό παιχνίδι της αυτόνομης προώθησης των δικών του συμφερόντων μέχρι του σημείου να μη διακυβευτεί η συμμετοχή του στην ΕΟΚ και να αφήσει στην άκρη προοπτικές υποσχόμενες αυτοκρατορική αίγλη μεν, σημαντικά ζημιογόνες βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα δε. Η πολιτική είναι κάτι παραπάνω από τέχνη του εφικτού, όταν μιλάμε για εθνικά συμφέροντα μιας καπιταλιστικής χώρας, γι' αυτό θα ήταν αφελές να αποδοθεί η απόρριψη της κατάκτησης εδαφών σε ορισμένα πεφωτισμένα και μετριοπαθή στελέχη του ελληνικού κράτους, δήθεν φίλα προσκείμενα στην ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας σε

που θα έβαζε ως προμετωπίδα της προπαγάνδας της τον φιλοευρωπαϊσμό της πιο προχωρημένης φράξιας του κεφαλαίου και της μεσαίας τάξης. Αποκαλύπτοντάς τον ταυτόχρονα ως το τελευταίο αποκούμπι μιας σύγχρονης ακροαριστερής ρητορικής, η οποία κάνει ό,τι μπορεί για να συριζοποιήσει τους όποιους κοινωνικούς αγώνες φροντίζοντας πρώτα από όλα για τη δική της αναπαραγωγή ως μηντιακή διαμεσολάβηση. Erga omnes πάντα.

³⁷ Για παράδειγμα, πέρα από αιρετικά για την εποχή τους κείμενα, στην προσούρα με τίτλο *Η Κρίση στα Βαλκάνια, το Μακεδονικό και η Εργατική Τάξη*, εκδόσεις Εργατική Δημοκρατία, γ' έκδοση συμπληρωμένη, Δεκέμβρης 1992, μπορεί να βρεθεί και μια αναφορά στους 5 της ΟΣΕ, οι οποίοι διώχθηκαν για την κυκλοφορία της εν λόγω προσούρας. Στο άρθρο του Κώστα Παπαδάκη με τίτλο «Δίκες Πολιτικών Διώξεων Αντιεθνικιστικού Λόγου για το Μακεδονικό, 1992-1993» από το randiera.gr περιγράφονται συνοπτικά οι τρεις μεγάλες δίκες που έγιναν την περίοδο εκείνη στην Αθήνα: των μελών της ΟΣΕ που αναφέρθηκε προηγουμένως, της Οργάνωσης για την Ανασυγκρότηση του ΚΚΕ και της Αντιπολεμικής Αντιεθνικιστικής Συσπείρωσης. Αφήνουμε στον αναγνώστη τη μέριμνα να μάθει ποιοι προσήλθαν ως μάρτυρες υπεράσπισης σε αυτές τις δίκες. Απλά, θα προσθέσουμε εδώ ότι στο ίδιο άρθρο γίνεται και απλή αναφορά στις διώξεις από τα δικαστήρια της Φλώρινας απέναντι σε όσους υπερασπίζονταν ανοιχτά την ύπαρξη μακεδονικής μειονότητας.

³⁸ Ολόκληρο το άρθρο μπορεί να βρεθεί στο elaliberta.gr.

αντίθεση με τους διατυπωμένους εθνικούς στόχους. Ήταν πράγματι βάσιμο ότι οι η ελληνική αστική τάξη θα διακύβευε τη διπλή προοπτική της επέκτασης στα Βαλκάνια και την εκμετάλλευση των βαλκάνιων προλεταρίων εδώ για να στηρίξει μια στρατιωτική επέμβαση και προσάρτηση ενός τμήματος, στην καλύτερη, της Μακεδονίας; Η ανάπτυξη των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων, η τάση για κατάκτηση νέων αγορών και εμπάθυνση των ήδη υπαρχόντων, η ανάγκη για εκμετάλλευση νέας εργασιακής δύναμης που φέρνει μαζί της η διεύρυνση των αγορών διαμορφώνουν από μόνες τους ένα επαρκές πλαίσιο που επιβάλλει την υλοποίηση ορισμένων επιλογών και την απόρριψη κάποιων άλλων. Και η υλοποίηση αυτού του πλαισίου ήταν πράγματι εθνικά ανατρεπτική, με την έννοια ότι άλλαξε βαθιά τον τρόπο ζωής και τις αναπαραστάσεις των ελλήνων. Το ζήτημα ήταν ποιος ορισμός του εθνικού συμφέροντος θα προωθούσε καλύτερα την αύξηση του βαθμού συσσώρευσης κεφαλαίου, εντός και εκτός Ελλάδας, και όχι δήθεν κάποιος μετασχηματισμός του ελληνικού κράτους σε φασιστικό. Ήδη με την Ενδιάμεση Συμφωνία Ελλάδας-Σκοπίων το 1995, σε συνδυασμό με τη συνθήκη του Ντέιτον που ρύθμιζε το καθεστώς στη διαλυμένη πλέον Γιουγκοσλαβία, αναγνωριζόταν από την ελληνική διπλωματία το δικαίωμα χρήσης του όρου «Μακεδονία» για την ονομασία του νέου τότε κράτους και προωθήθηκε η διαδικασία εύρεσης συμβιβασμού, αντίθετα με ό,τι αξίωναν τα εθνικιστικά συλλαλητήρια περί δήθεν ελληνικότητας της Μακεδονίας. Και με κρατική βούλα ας μην ξεχνάμε. Δεν κατόρθωσε ούτε ο μαζικός, λαϊκός εθνικισμός να επιβάλλει τον εαυτό του ως εθνική στρατηγική, απλά χρησιμοποιήθηκε από το κράτος ως εργαλείο διαπραγμάτευσης³⁹. Χρειάζεται να ληφθεί σοβαρά υπόψη η εκκεντρότητα που παράγεται μεταξύ κράτους και έθνους, ειδικά σε περιόδους κρίσης, και να μην αναπαράγεται αφελώς ούτε η πλήρη και αφηρημένη ταυτίσή τους ούτε τη δυνατότητα του ενσωματωμένου σε μάζα εθνικισμού να εννοηθεί αποκλειστικά ως εγγεγραμμένος στις κρατικές πολιτικές. Ο «εθνικός κορμός» που φύτρωσε μέσα στα συλλαλητήρια δεν ήταν τίποτε άλλο από τη νέα μορφή που πήρε η εθνική ενότητα ηγεμονευόμενη αυτή τη φορά από τη μαζική παρουσία των παλιών και νέων μεσαίων τάξεων, τις τόσο πολυπληθείς και διεισδυτικές ιδεολογικά στην ελληνική επικράτεια, που διεκδίκησαν, και πήραν σε βάθος χρόνου, τη μη απαξίωση των μικρών κεφαλαίων τους μαζί με το ποσοστό από την υπεραξία και τα προνόμια που αντιστοιχούσε στην υπό διαμόρφωση νέα κοινωνική ιεράρχηση· ιεράρχηση που περιέλαβε και την παγίωση μιας διαφοράς μισθών μεταξύ ντόπιων και μεταναστών εργατών, όπως και την ιδιοποίηση των σωμάτων των βαλκάνιων γυναικών.

11.

Υπάρχουν πολλές σύνθετες διαδικασίες που συνοδεύουν τα συλλαλητήρια του '92 και του '94: συνέχιση της κατάρρευσης των χωρών του ανατολικού μπλοκ και σταδιακή σταθεροποίηση τους στις κατώτερες θέσεις της καπιταλιστικής ιεραρχίας, διεξαγωγή και ολοκλήρωση δυο πολέμων στην πρώην Γιουγκοσλαβία μέχρι το '99, εξέγερση στην Αλβανία το '97, ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία από τις αρχές του '00 και μετά... Είναι κρίσιμο, όμως, να μη χαθεί η ιδιαιτερότητα της περιόδου κάτω από μια ανεργάτιστη αφαιρετική λίστα γεγονότων και διαδικασιών. Από τη μια, το ελληνικό κράτος κάνει τα πάντα για να βοηθήσει το ελληνικό κεφάλαιο να βρει σταθερές θέσεις αξιοποίησης σε όσο το δυνατόν περισσότερα βαλκανικά κράτη συνδυάζοντας εκεί την κατά τόπους στρατιωτική παρουσία με εντατική διπλωματία, συνεργασία με άλλα κρατικά υποστηριζόμενα κεφάλαια της δυτικής Ευρώπης και όχι μόνο· και, κυρίως, πρόσβαση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σε φθηνές πιστώσεις από την, πλέον, Ευρωπαϊκή Ένωση και έκτοτε μετασχηματισμό του τελευταίου στη ραχοκοκαλιά της επέκτασης βαθμηδόν σε όλη τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, πέραν των Βαλκανίων. Ο κυρίαρχος εθνικισμός, που πάνω από όλα θα πλαισιώσει το βάθεμα των εκμεταλλευτικών σχέσεων εντός και εκτός συνόρων, θα μπορεί να συμβαδίσει με παλιότερες εκδοχές όπως του π.χ. με αναφορές στην ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία, δίνοντάς τους ένα συγκεκριμένο καπιταλιστικό νόημα. Αμέσως μετά την ανεξαρτητοποίηση του αλβανικού κράτους, το οποίο ήταν επισήμως άθεο επιτρέποντας ωστόσο την ανεπίσημη επιβίωση ενός μετριοπαθούς ισλάμ, το 1991, ξεσπάει μια διαμάχη με το ελληνικό κράτος όσον αφορά την αναδιοργάνωση της ορθόδοξης εκκλησίας εκεί, γιατί οι αλβανικές αρχές, ενώ αποδέχονται τον διορισμό του μετριοπαθούς αρχιεπισκόπου Αναστάσιου, απορρίπτουν τη χειροτόνηση των τριών μητροπολιτών του, επίσης ελλήνων, λόγω της ευαισθησίας του λεγόμενου βορειοηπειρωτικού ζητήματος. Στις 24 Ιουνίου 1993, εν μέσω της διαπραγμάτευσης στον ΟΗΕ για το μακεδονικό, απελαύνεται από την Αλβανία ο έλληνας αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Μαϊδώνης επειδή μοιράζει προκηρύξεις και χάρτες προπαγανδίζοντας την ένωση με την Ελλάδα⁴⁰. Αποδεικνύεται ότι ο εν λόγω φασίστας πηγαινοέρχεται τακτικά στο Αργυρόκαστρο κάνοντας αυτή τη δουλειά. Με πρόφαση της άσκηση βίας κατά την απέλαση, και μέσα σε μερικές μέρες, το ελληνικό κράτος απελαύνει περίπου 10.000 αλβανούς μετανάστες, ανεξάρτητα αν φέρουν χαρτιά ή όχι. Η πειθάρχηση του βαλκανικού προλεταριάτου, επομένως, περιφερειοποιείται εντασσόμενη άμεσα στις διακρατικές σχέσεις· πρεμιέρα μιας πολιτικής που θα εννοήσει τις μεταναστευτικές ροές ως μέσο πίεσης και πολιτικό νόμισμα προς εξαργύρωση, στεγανοποιώντας τον ελληνικό λαό από τους παράγοντες που μπορούν να μετασχηματίσουν τη σύνθεσή του⁴¹.

¹⁷ προσθήκη: Στον πρώτο πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, το ελληνικό κράτος μπορεί να συνδυάζει τη μυστική αποστολή εθελοντών στη Βοσνία, όπου μεταξύ άλλων συμμετέχουν και στη σφαγή της Σρεμπρένιτσα, στο πλάι των σερβικών δυνάμεων με μια επισήμως ουδέτερη θέση για το γιουγκοσλαβικό. Ο κρατικός εθνικισμός, δια στόματος υψηλά ιστάμενων και για λόγους εσωτερικής συνοχής, αυτονομείται σχετικά και αναμειγνύεται σε δόσεις με τον λαϊκό εθνικισμό που θεωρεί τους σέρβους αδέρφια των ελλήνων λόγω

³⁹ Όπως αναφέρει με μοναδικό στυλ και ο Βενιζέλος στην ομιλία του που αναφέρθηκε στην αρχή, είχαμε συλλαλητήρια το 1992 «για να στηριχθεί η διαπραγμάτευση επί μιας εθνικής θέσης που απεδείχθη ότι δεν ήταν ακριβής, ακριβής έγινε αυτή η θέση μετά τον Απρίλιο του 1993».

⁴⁰ Οι αναλογίες με την περίπτωση του φασίστα Κασιφά στις μέρες μας είναι κάτι παραπάνω από προφανείς, σε αυτούς τους κύκλους όμως λείπει η φαντασία, όπως και να το κάνουμε. Δεν υπάρχουν, όμως, σήμερα οι προϋποθέσεις να εμφανιστεί ένα νέο ΜΑΒΗ με σοβαρές αξιώσεις πολιτικής απεύθυνσης. Οι έλληνες φασίστες προτιμούν να πηγαίνουν στη νότια Αλβανία με πούλμαν και να διαδηλώνουν δημόσια γιατί πλέον είναι ισχυροποιημένοι κοινωνικά, προφανώς κάτι παραπάνω από εργαλείο των μυστικών υπηρεσιών.

⁴¹ «Μεταξύ 1.000 και 1.500 αλβανοί επαναπροωθούνται κάθε μέρα από τον στρατό στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Πρόσφατα, αυτή τη φορά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, έξι ρουμάνοι έπεσαν πάνω σε νάρκη, οι δύο σκοτώθηκαν. Για τρεις εβδομάδες, 77 ιρακινοί βρίσκονται εγκλωβισμένοι μεταξύ Χίου και Μποντρούμ (στο Αιγαίο Πέλαγος)... Από τη δύση ως την ανατολή περνώντας από τον βορρά, η Ελλάδα, η οποία θέλει να παρουσιάζεται ως η περιφερειακή βιτρίνα του δυτικού κόσμου, πρέπει να αντιμετωπίσει τη μαζική έλευση οικονομικών μεταναστών... Η κυρία Βιργίνια Τσουδερού, γενική γραμματέας του υπουργείου Εξωτερικών για τα Βαλκάνια εντός της συντηρητικής κυβέρνησης, εκτιμά ότι σε αυτή τη φάση υπάρχουν στην Ελλάδα μεταξύ 350.000 και 500.000 παράνομων οικονομικών προσφύγων. Αντιπροσωπεύουν περίπου το 5% του πληθυσμού. Η πλειοψηφία μεταξύ τους είναι αλβανοί (περίπου 150.000). Μετά έρχονται οι Βούλγαροι (50.000), οι πολωνοί, οι φιλιππινέζοι, οι κούρδοι, οι ρουμάνοι, οι ιρακινοί, οι πακιστανοί, οι αιθίοπες... “Πριν την αλβανική οικονομική καταστροφή και τις μαζικές αποχωρήσεις από αυτή τη χώρα”, λέει, “υπήρχε μια ορισμένη ανοχή στην πολιτική μας σε σχέση με τους οικονομικούς μετανάστες. Ήμασταν ήρεμοι, δεν δημιουργούσαν δυσκολίες ή προβλήματα ανασφάλειας. Ήταν εξάλλου πολύ χρήσιμοι σε οικονομικούς τομείς όπου οι έλληνες δεν ήθελαν πλέον να δουλεύουν. Κυρίως στον αγροτικό τομέα και την οικοδομή. Αλλά τώρα, είναι στ’ αλήθεια υπερβολικά πολλοί, και αυτό δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα και προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας”... Το κοινωνικό κόστος είναι εξίσου “τεράστιο”, σημειώνει η κυρία Τσουδερού, παραθέτοντας το ποσό των 2,5 δισ. δρχ. για ιατρικά και νοσοκομειακά έξοδα που αποδόθηκε μόνο για τους εννιά πρώτους μήνες του 1991, την επόμενη της μαζικής άφιξης των Αλβανών». Από άρθρο της εφημερίδας *Le Monde*, 19.2.1992.

της κοινής ελληνορθόδοξης πίστης. Σε καμία φάση όμως δεν δεσμεύεται από αυτόν. Γι' αυτό και θα μπορέσει λίγα χρόνια αργότερα κατά τον πόλεμο στο Κόσοβο, με ελάχιστες τριβές στο εσωτερικό του και στα πλαίσια της εκσυγχρονισμένης εκδοχής του, να δώσει το λιμάνι της Θεσσαλονίκης στα στρατεύματα του ΝΑΤΟ που κατευθύνονταν στο μέτωπο της νότιας Γιουγκοσλαβίας ενάντια στον Μιλόσεβιτς⁴². Το ελληνικό κράτος παίρνει σαφή θέση εκείνη την περίοδο δείχνοντας πόσο έχει μετατοπιστεί πολιτικά υπέρ μιας κοινής ευρωπαϊκής θέσης απέναντι στο σερβικό καθεστώς και πόσο πήρε στα σοβαρά τις κατηγορίες ότι παραβίαζε τότε το εμπάργκο όπλων στον σερβικό στρατό. Ας θυμηθούμε πως μερικά χρόνια νωρίτερα είναι το «όχι» της Δανίας στη Συνθήκη του Μάαστριχτ στις 3 Ιουνίου 1992 μετά από διεξαγωγή δημοψηφίσματος που μάλλον γλυτώνει το ελληνικό κράτος από την άσκηση περαιτέρω πίεσης από τα υπόλοιπα μέλη της τότε ΕΟΚ, η οποία δεν θέλει να ανοίξει δεύτερο μέτωπο στους κόλπους της, και που του αφήνει εκείνο το κρίσιμο περιθώριο για σχετικά αυτόνομη πολιτική κινητικότητα. Γι' αυτό και η απόφαση της Συνόδου Κορυφής της Λισαβόνας, στις 28 Ιουνίου 1992, μπόρεσε από να παρουσιαστεί από τον τότε έλληνα πρωθυπουργό ως νίκη και δικαίωση των μακεδονικών συλλαλητηρίων, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για αποδοχή από τους ευρωπαίους εταίρους ενός προσωρινού συσχετισμού δυνάμεων. Τα πράγματα θα αλλάξουν όταν, μετά από δεύτερο δημοψήφισμα, η Δανία θα εγκρίνει τη συνθήκη στις 18 Μαΐου 1993, ανοίγοντας τον δρόμο για τη διευθέτηση του μακεδονικού καταρχήν στον ΟΗΕ και μετά εντός της ΕΟΚ, η οποία θα οδηγήσει στην αναγνώριση του μακεδονικού κράτους εκ μέρους της Ελλάδας με την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995, αν και υπό το προσωρινό όνομα Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Για λόγους διαφύλαξης της περιφερειακής σταθερότητας, με την οποία εμπεδώνεται η κυρίαρχη εθνική γραμμή για το μακεδονικό, αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα ύπαρξης του μακεδονικού κράτους και διαχωρίζεται από την έμπρακτη αναγνώριση ενός μακεδονικού έθνους υπονομεύοντας σε βάθος χρόνου την ίδια την απαίτηση για σταθερότητα. Πρώτα το κράτος, μετά το έθνος ή αλλιώς σχηματισμός εθνικού κράτους με δόσεις: αυτή είναι η αντιφατική ευρωπαϊκή γραμμή για τη μεταπολεμική διευθέτηση στα Δυτικά Βαλκάνια που θα υλοποιηθεί το επόμενο διάστημα, όχι χωρίς ασυνέχειες. Και είναι η σχετικά αυτόνομη ύπαρξη του έθνους μετά την κατάρρευση της μεταεθνικής Γιουγκοσλαβικής ταυτότητας που θα αποδειχθεί μείζον πολιτικό πρόβλημα ως σήμερα λόγω του μεγάλου βάρους που συνεχίζει να ασκεί στη ζωή των υπηκόων. Ειδικά όσον αφορά την ελληνική πλευρά, καθώς θεωρείται πως κανείς δεν πρέπει να είναι σε θέση να διαχειρίζεται το συμβολικό κεφάλαιο των ελλήνων πέρα από τα σύνορα, ακόμα κι αν ο Ήλιος της Βεργίνας και οι υπόλοιπες εθνοποιητικές αναφορές στην αρχαία Μακεδονία αποτελούν τότε τον μόνο τρόπο να ξεπεραστεί η αντίθεση μεταξύ των δυο κύριων εθνοτικών ταυτώσεων στο γειτονικό κράτος: της σλαβομακεδονικής και της αλβανικής. Σε βάρος, φυσικά της δεύτερης, που θα κάνει ό,τι μπορεί για να αλλάξει τους συσχετισμούς: από τις επιθέσεις του UCK στη μακεδονική αστυνομία στις αρχές του 2000 με αίτημα, μεταξύ άλλων, την αναγνώριση της αλβανικής γλώσσας ως τα παζάρια της τελευταίας στιγμής ενόψει των τελικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων στη Μακεδονία ενόψει της κύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών. Και θα καταφέρει, αλλάζοντας μαζί και τη φυσιογνωμία του μακεδονικού κράτους, το οποίο γίνεται πλέον επίσημα διεθνικό σε όλα τα επίπεδα. Από την οπτική γωνία του ειδικά αλβανομακεδονικού εθνικισμού, η Συμφωνία των Πρεσπών αποτελεί συνέχεια της Συμφωνίας της Οχρίδας του 2001, η οποία έληξε την ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ των ειδικά σλαβομακεδονικό εθνικισμό⁴³. Από την πλευρά του, και εντός του νέου πλαισίου που διαμορφώνεται από τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία» εκείνη την περίοδο, ο αλβανικός εθνικισμός φαίνεται ότι επιδιώκει να αυξήσει την επιρροή του τονίζοντας τα κοσμικά χαρακτηριστικά του και στηρίζοντας την ένταξη στους ευρωατλαντικούς θεσμούς με την επιδίωξη να περιορίσει την επιρροή του ισλαμικού παράγοντα στους αλβανόφωνους κατοίκους της Αλβανίας, της Μακεδονίας και του Κόσοβου.

²¹ προσθήκη: Ήδη από τα πρώτα χρόνια μετά την ανεξαρτητοποίησή του το 1991 και την πολιτική ουδετερότητας που ακολουθήθηκε από τον τότε πρόεδρο Γκλιγκόροφ, το μακεδονικό κράτος κατανοεί και προβάλλει τον εαυτό του ως πρότυπο συνεργασίας και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, σε αντίθεση με τους εθνικισμούς των υπόλοιπων χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι οποίοι εκδηλώθηκαν σαφώς πιο επιθετικά. Το μικρό μέγεθος της χώρας δεν φαίνεται να θεωρήθηκε εμπόδιο από τις σύγχρονες κυρίαρχες τάξεις, οι οποίες ιστορικά έχουν επιλέξει επί της αρχής την προοπτική αυτόνομου μακεδονικού κράτους χωρίς την απορρόφησή τους από κάποιο γειτονικό ήδη από την εξέγερση του Ίλιντεν το 1903. Το γεγονός ότι σε αυτή τη φάση έχουν προσδεθεί στον διεθνή παράγοντα για την επίτευξη του στόχου αυτού, δεν στερεί τον ενδογενή χαρακτήρα του μακεδονικού εθνικισμού ούτε τη σχετική ελευθερία κινήσεών του. Με τα λόγια ενός μέλους της μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα, από τη σελίδα του στο facebook:

Η λέξη έθνος πράγματι υπήρχε από την αρχαιότητα και την συναντάμε πρώτη φορά στους αρχαίους Έλληνες. Αλλά δεν είχε την έννοια της σημερινής λέξης έθνος αλλά σήμαινε εθνότητα. Για παράδειγμα ο Αρριανός στο «Αλεξάνδρου Ανάβασις» γράφει: «Επιπλέον τα δύο έθνη, το ελληνικό και το μακεδονικό, πείσμωνσαν.» Εδώ δεν γίνεται λόγος για δύο έθνη που τείνουν να δημιουργήσουν το δικό τους εθνικό κράτος, αλλά για δύο ξεχωριστές εθνότητες που έχουν πάμπολλα κράτη η καθεμία ενώ δεν έχουν τάσεις ενοποίησης σε ένα κεντρικό εθνικό κράτος. Το ίδιο ισχύει και για το βασίλειο των Βουλγάρων κατά τον μεσαίωνα. Ούτε το κράτος τους ήταν εθνικό, ούτε υπήρχε Βουλγαρικό έθνος. Και φυσικά και το κράτος αυτό, όπως και τα υπόλοιπα της εποχής, είναι πολυφυλετικό. Αργότερα κατά την περίοδο των εθνικών «αφυπνίσεων», εξεγέρσεων, επαναστάσεων κτλ η μία μετά την άλλη εθνοτική πληθυσμιακή ομάδα ξεκίνησε να οργανώνεται μέσα από την ιδεολογία του εθνικισμού και της έννοιας του ξεχωριστού έθνους με απώτερο σκοπό την δημιουργία του δικού της εθνικού κράτους. Έτσι οι σλαβικοί πληθυσμοί της Βουλγαρίας «αφυπνίστηκαν», δηλαδή οργανώθηκαν και δημιούργησαν το Βουλγαρικό έθνος που διεκδίκησε με εξεγέρσεις και πέτυχε το δικό

⁴² Στο τεύχος 8 των Παιδιών της Γαλαρίας, το οποίο κυκλοφόρησε τον Μάιο του 2000, υπάρχει μια εκτενής ανάλυση σχετικά με τον πόλεμο στο Κόσοβο και τους βομβαρδισμούς στη Σερβία, η οποία, μεταξύ άλλων, τονίζει αυτή τη διάσταση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από μια γενικότερη οπτική εγκατάλειψης του παλιομοδίτικου ελληνικού εθνικισμού και αντικατάστασής του από την αναζήτηση μιας όσο το δυνατόν καλύτερης θέσης εντός των διεθνικών-περιφερειακών μπλοκ κυριαρχίας που διαμορφώνονται στην περιοχή. Ενώ, όμως, οι συγγραφείς φτάνουν στο σημείο να αναγνωρίσουν πως π.χ. η σλοβένικη εθνοποίηση των κοινωνικών συγκρούσεων εμπεριείχε μεταμοντέρνα μητροπολιτικά χαρακτηριστικά, δηλαδή ότι ο εθνικισμός είναι μια σχετικά αυτόνομη μορφή κοινωνικοποίησης, συνεχίζουν να μιλούν μόνο για εθνοποίηση του κοινωνικού ζητήματος. Το αντίστροφο, η κοινωνικοποίηση του έθνους και των αποκλεισμών που επιβάλλει τίθεται σε δεύτερη μοίρα. «Η εθνικιστική μεταστροφή των «εδώ και τώρα» κοινωνικών απαιτήσεων σε υπόσχεση συμμετοχής σ' ένα μελλοντικό κοινωνικό πλούτο που θα προκύψει από την ισχυροποίηση και επέκταση του «δικού μας» εθνικού κεφαλαίου» (σελ.14) δεν έχει ως μόνη, ούτε καν κύρια, προϋπόθεση ύπαρξης τη νεοφιλελεύθερη απορρύθμιση.

⁴³ Οι Sašo Ordanoski και Aleksandar Matovski στο άρθρο τους «Μεταξύ Οχρίδας και Ντέιτον: Το μέλλον της Συμφωνίας Πλαισίου της Μακεδονίας», *Südosteuropa Mitteilungen*, τεύχος 4, 2007, υποστηρίζουν πως, σε αντίθεση με το βοσνιακό πολυεθνικό μοντέλο που προέβλεπε εδαφικό διαχωρισμό των εθνοτικών ομάδων και ξεχωριστή εκπροσώπησή τους στο επίπεδο της κυβέρνησης, το μακεδονικό πολυεθνικό μοντέλο εθνοτικής ενσωμάτωσης υπό ένα ενιαίο εδαφικά κράτος αποδείχτηκε ως εκείνη τη στιγμή πιο επιτυχημένο ως πρόταση πολιτικής ανοικοδόμησης των κοινωνικών σχηματισμών μετά τον πόλεμο.

του εθνικού κράτος, ενώ λίγα χρόνια αργότερα οι σλαβικοί πληθυσμοί της Μακεδονίας επίσης «αφυπνίστικαν» οργανώθηκαν σε Μακεδονικό έθνος και διεκδίκησαν επίσης με εξεγέρσεις το δικό τους εθνικό κράτος. Δεν ξεπήδησε το Μακεδονικό έθνος μέσα από το Βουλγαρικό. Δημιουργήθηκαν μέσα από δύο ξεχωριστές διαδικασίες εθνογένεσης. Η θετική προοπτική στο μέλλον θεωρείται απαραίτητο για τις ακόμη καλύτερα διακρατικές σχέσεις και ευρύτερα, ο Ελληνικός και Βουλγαρικός εθνικισμός-ιδεολογία να προχωρήσουν σε ιδεολογική μεταρρύθμιση με κύρια παράμετρος την αναγνώριση και το σεβασμό της ιδιαίτερης Μακεδονικής εθνικής ταυτότητας και κατ' επέκταση του σύγχρονου Μακεδονικού έθνους.

3^η προσθήκη: Η στήριξη που παρέχει το ελληνικό κράτος στη συνέργεια NATO-Ευρωπαϊκής Ένωσης, για πρώτη φορά στην ιστορία, στον πόλεμο του Κοσόβου το 1999 δεν πρέπει να ειπωθεί μόνο ως ενίσχυση του εκσυγχρονιστικού ορισμού του εθνικού συμφέροντος έναντι παραδοσιακών οπισθοδρομικών προσεγγίσεων. Η ελληνική οικονομία διεθνοποιείται ραγδαία δεσμεύοντας το ελληνικό κράτος σε μια τέτοια κατεύθυνση, η είσοδος στην ΟΝΕ είναι ήδη πολύ κοντά. Η ένταξη σε διεθνείς συμμαχίες τέτοιας εμβέλειας απαιτεί όχι μόνο την έμπρακτη στήριξη με υλικό τρόπο, αλλά την αντίστοιχη ενδογενή ιδεολογική επένδυση και δικαιολόγηση· και η σύμπλευση με τις φιλοσερβικές εθνικιστικές πεποιθήσεις μεγάλων κομματιών του λαού δεν μπορεί να στηρίξει αυτόν τον αναγκαίο πολιτικό μετασχηματισμό. Γι' αυτό και το ελληνικό κράτος θα στηρίξει έμπρακτα το μακεδονικό κράτος, όταν αυτό θα δεχτεί μεγάλο αριθμό κοσσοβάρων προσφύγων εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων στεγάζοντάς τους σε κατάλληλα στρατόπεδα. Στα πλαίσια της «ανθρωπιστικής» μεταχείρισης των ξεριζωμένων προλετάρων, και πάντα υπό την υψηλή εποπτεία των θεσμών της διεθνούς του κεφαλαίου, το ελληνικό και το μακεδονικό κράτος θα συνεργαστούν αποκομίζοντας πολύτιμο κπων-*how* όσον αφορά τη διαχείριση προσφύγων· σε μια ιεραρχική βάση, όμως, καθώς στρατόπεδα «φιλοξενίας» δεν επιτρέπεται να κατασκευαστούν στην ελληνική πλευρά των συνόρων⁴⁴. Αιτία αυτής της απόστασης από την προηγούμενη φάση μη συνεργασίας των αρχών της δεκαετίας δεν είναι άλλη από την ανάγκη αναπαραγωγής της ραγδαίας καπιταλιστικής ανάπτυξης της περιόδου και των ηθών που τη συνοδεύουν, τα οποία στο τέλος της δεκαετίας του '90 αρχίζουν να κάνουν περισσότερο αισθητή την παρουσία τους. Η νέα θέση του ελληνικού κράτους στον περιφερειακό καταμερισμό εργασίας πρέπει να αντιστοιχεί στη διεύρυνση της απόσπασης υπεραξίας εκτός συνόρων και εντός συνόρων, η οποία πρέπει να επικοινωνείται με μια ενιαία γλώσσα που να διατυπώνει επαρκώς τον διεθνοποιημένο εθνικισμό του κράτους, να εκφράζει την ενιαία καπιταλιστική πραγματικότητα εντός και εκτός ελληνικών συνόρων, η οποία να διατηρεί τα υπαρκτά σύνορα και ταυτόχρονα να τα υπερβαίνει. Μπροστά στη γλώσσα του εμπορεύματος και της δημοκρατίας, ο εθνικισμός θρησκευτικού τύπου υστερεί και θα αρχίσει σταδιακά να περιθωριοποιείται στη δημόσια σφαίρα.

4^η προσθήκη: Τον Δεκέμβριο του 1991, με αφορμή τον εορτασμό των Χριστουγέννων και της καινούργιας χρονιάς, ο πάπας κάνει τις ευχές του στη μακεδονική γλώσσα, κάτι που προκαλεί την οργισμένη αντίδραση της ορθόδοξης ιεραρχίας στην Ελλάδα. Καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου των μακεδονικών συλλαλητηρίων, η Εκκλησία είναι πανταχού παρούσα, όπως και στην ίδια την καθημερινή ζωή του πληθυσμού⁴⁵. Μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση, αποτελεί τον μηχανισμό εκείνο που στηρίζει τις κινητοποιήσεις και ορίζει σημαντικά το περιεχόμενο του εθνικισμού των μαζικών κινητοποιήσεων. Παρόλα αυτά, η επίθεση στο Βατικανό και τους καθολικούς, μη αμελητέα τότε, απουσιάζει παντελώς από τα στόματα των ομιλητών στις συγκεντρώσεις σήμερα, όσο τουλάχιστον μπορούμε να γνωρίζουμε, και τη θέση της έχει πάρει η επίθεση στους μουσουλμάνους και το ισλάμ, πολύ πιο έντονη και σύνθετη⁴⁶. Και αυτό οφείλεται πρωτίστως στη μαζική παρουσία μεταναστών από τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής στην Ελλάδα. Η προσαρμοστικότητα του θρησκευτικού περιεχομένου του εθνικισμού δεν φέρει μέσα της κάτι το γελοίο, αλλά αποτελεί συνέπεια του καθολικού χαρακτήρα της θρησκείας, που όχι μόνο υπερβαίνει τα σύνορα αλλά, μέσω του νόμιμου εκφραστή της, την Εκκλησία, διαθέτει μια δική της οργανωτική δομή που διατρέχει όλη την ελληνική επικράτεια και συνδιαλέγεται αυτόνομα με τον πληθυσμό. Μόνο με τον στρατό μπορεί να συγκριθεί από αυτή την άποψη, μόνο που ο δεύτερος δεν μπορεί τόσο εύκολα και γρήγορα να προσαρμοστεί ιδεολογικά σε μια νέα συνθήκη, καθώς ο δικός του εθνικισμός είναι προσαρμοσμένος σε ένα εδαφικά προσδιορισμένο κράτος και γι' αυτό περισσότερο ανελαστικός. Αν και η ηγεσία και η βάση του ποτέ δεν δεσμεύτηκαν από κανέναν χριστό για να σκοτώσουν. Και στους δυο πάντως, αν και πολιτικά χρεωμένοι στη δεξιά και γι' αυτό πιο άκαμπτοι σύμφωνα με την αριστερή αφήγηση, μπορούν ιστορικά να εμφανιστούν, και έχουν εμφανιστεί, φαινόμενα βοναπαρτισμού και μετατροπής των ηγετών τους σε αυτόκλητους εκφραστές και υπερασπιστές της λαϊκής βούλησης με στόχο την υπεράσπιση, ή και την ανατροπή, της καθεστηκυίας τάξης. Το ελληνικό κράτος, πάντως, αν και δεσμευμένο από την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, δεν θα επιλέξει να ανοίξει το ζήτημα αναγραφής του θρησκευόμενου στις ταυτότητες το 1993, αθετώντας τις ευρωπαϊκές υποχρεώσεις του. Θα περάσουν περίπου δέκα χρόνια, μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ, μέχρι το Συμβούλιο της Επικρατείας να ταχθεί υπέρ όχι μόνο της μη αναγραφής, αλλά και της μη προαιρετικής αναγραφής του θρησκευόμενου στις ταυτότητες. Σε αντίθεση με την ιθαγένεια, με το σκεπτικό ότι η ταυτότητα αποτελεί ταξιδιωτικό έγγραφο.

12.

Αναφερόμενοι στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, οι αναρχικοί από το Ζάγκρεμπ⁴⁷ γράφουν:

⁴⁴ Στη *Le Monde* της 7^{ης} Απριλίου 1999 διαβάζουμε ότι «περίπου 400.000 άτομα έχουν διαφύγει από το Κόσοβο από τότε που ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί, στις 24 Μαρτίου. Από αυτούς, 226.000 βρήκαν καταφύγιο στην Αλβανία, 120.000 στη Μακεδονία, 35.700 στο Μαυροβούνιο, 7.900 στη Βοσνία και 6.000 στην Τουρκία. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία, η ροή των κυνηγημένων κοσσοβάρων συνεχίζει να αυξάνεται κατά “30.000” όλες τις μέρες», ενώ σε προηγούμενο άρθρο αναφέρεται ότι η Ελλάδα σκεφτόταν να υποδεχτεί 5.000 πρόσφυγες. Μέσα σε έναν μήνα, ο αριθμός των προσφύγων στα μακεδονικά στρατόπεδα θα ξεπεράσει τις 200.000, ενώ σύντομα θα αρχίσουν και αναφορές για άσχημες συνθήκες διαβίωσης, κακή μεταχείριση από τους μακεδόνες επιτηρητές.

⁴⁵ Το 1983, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ψηφίζει νόμο που επιτρέπει τον πολιτικό γάμο. Για πολλά χρόνια, μόνο μια μειοψηφία του πληθυσμού στρεφόταν προς τα εκεί, δείκτης μεταξύ άλλων της επιρροής της θρησκείας στα ελληνικά ήθη και έθιμα. Στις μέρες μας, αντίθετα, σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας για το 2017, οι πολιτικοί γάμοι είναι περισσότεροι από τους θρησκευτικούς, ενώ μια μικρή μερίδα υιοθετεί το σύμφωνο συμβίωσης. Όσο κι αν υπάρχουν οικονομικοί λόγοι που στέλνουν τα ζευγάρια στα δημαρχεία, αυτή η εξέλιξη συνιστά σαφές δείγμα του εκσυγχρονισμού της κοινωνίας πολιτών και της αποδυνάμωσης της θρησκευτικής συνείδησης.

⁴⁶ Οι θεωρίες περί εβραϊκής συνομοσίας, παρόλα αυτά, παραμένουν σταθερά σημεία αναφοράς, κάτι που δείχνει πως ο αντισημιτισμός παραμένει βαθιά ριζωμένος σε αυτόν τον τιμημένο τόπο.

⁴⁷ Πρόκειται για την εισήγηση τους στην εκδήλωση με θέμα “Από τα Βαλκάνια της εκμετάλλευσης και του εθνικισμού στα Βαλκάνια της αλληλεγγύης και των αγώνων” που διοργανώθηκε από το δίκτυο *Balkansolidarity* στη Σχολή Θετικών Επιστημών του ΑΠΘ στις 10 Μαρτίου 2018, λίγο μετά το τέλος της Παμβαλκανικής Διαδήλωσης Αλληλεγγύης. Ολόκληρη το κείμενο της εισήγησης μπορεί να βρεθεί στο 0151.espinblogs.net.

Προς το τέλος της δεκαετίας του '80 η συνθήκη για αιματηρές συρράξεις είχε προετοιμαστεί· μόνο η μοιρασιά των νέων θέσεων και η εισαγωγή των «νέων» (στην πραγματικότητα παλιών) δραστών που θα οδηγούσαν το «λαό» σε μια καινούρια «εθνική επιτυχία» δεν είχε ολοκληρωθεί. Την ίδια στιγμή ολόκληρη η προετοιμασία έμοιαζε σαν «ο λαός» να έψαχνε μια διέξοδο μέσω του εθνικισμού και σαν να ήταν ένα αυθεντικό κίνημα από-τα-κάτω. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, είχαμε μια σειρά παραγόντων που δημιούργησαν ή επέτρεψαν να αναπτυχθεί έτσι η κατάσταση εξαιτίας των δικών τους συμφερόντων και των συμφερόντων των μελλοντικών κρατών. Για τα κράτη, αυτός είναι ένας εντελώς κανονικός τρόπος να δράσουν. Φυσικά, η διαδικασία εκκίνησης της σύγκρουσης δεν ήταν αρκετά εύκολη, επειδή μεγάλο μέρος της κοινωνίας δεν ήθελε τον πόλεμο, ούτε σκεφτόταν τον εθνικισμό σαν κάτι καλό ούτε ότι ο πόλεμος ήταν μια λύση απέναντι στα προβλήματα που συσσωρεύονταν. Απειλές, μαζικές 'εθνοσυνελεύσεις', άνοδος των οδοφραγμάτων, εξοπλισμοί (ανεξάρτητοι ή οργανωμένοι από αυτή ή την άλλη δημοκρατική κυβέρνηση ή στρατό), δολοφονίες ανθρώπων που σε θεσμικό επίπεδο αντιτέθηκαν στον πόλεμο, καταστροφή των αντιφασιστικών μνημείων, εμπρησμοί σπιτιών γειτόνων που εντάσσονταν σε 'λάθος' εθνική ομάδα, διάχυση του φόβου, συστηματική εθνικιστική προπαγάνδα μέσω των μίντια και πολλών άλλων βδελυγμάτων ήταν ένα μέρος ενός μηχανισμού που ξεσήκωσε ένα νέο επίπεδο εθνικισμού και μίσους εναντίον των 'άλλων'. Τη στιγμή που ξεκίνησε ο πόλεμος, όταν οι χειροβομβίδες εκτοξεύονταν παντού και οι πολεμικές επιχειρήσεις περιλάμβαναν την καταστροφή ολοένα και περισσότερων ζώων, ο εθνικισμός είχε κανονικοποιηθεί και ήταν πανταχού παρών μέχρι το σημείο κάθε κριτική να είναι σχεδόν αδύνατη επειδή δεν άγγιζε κανέναν.

Τηρουμένων των ιστορικών αναλογιών με την πρώην Γιουγκοσλαβία, αυτό το δυστοπικό εργαστήριο χρήσης του εθνικισμού για τον διεμβολισμό του κοινωνικού ζητήματος το οποίο οπωσδήποτε δεν αγνοούσε η ελληνική αστική τάξη, μπορούμε να πούμε πως στα συλλαλητήρια του '92 υπάρχει αυτή η μαζική αναζήτηση διεξόδου μέσω του εθνικισμού, αυτή η αίσθηση ανάδυσης ενός σχετικά αυτοτελούς κινήματος από τα κάτω εκ μέρους του λαού, οι οποίες όμως δεν μπορούν να εξεταστούν αποκομμένες από τον εκάστοτε κρατικό σχεδιασμό. Ο ορισμός του εθνικού συμφέροντος δεν είναι κάτι δοσμένο μια για πάντα και πρέπει να προσδιορίζεται συνεχώς, ούτε οι λαϊκές μάζες είναι τόσο άβουλες ώστε να ανταποκρίνονται σε οποιοδήποτε εθνικιστικό πρότζεκτ τους προταθεί προς υιοθέτηση. Είναι πρόβλημα, στα πλαίσια της επιθυμίας να καταργηθεί η διάκριση μεταξύ εθνικισμού «από τα πάνω» και «από τα κάτω», να αντιμετωπίζεται μονίμως το κράτος και ο λαός ως στιγμές του έθνους, ουσιαστικά καταργούμενες ως μορφές που δημιουργούνται από την ίδια την ταξική πάλη και γενικότερα από τον κοινωνικό ανταγωνισμό, αποδίδοντας στο έθνος τις ίδιες εξουσίες και δυνατότητες που έχει το κράτος. Ο λαός, ως το σύνολο των πολιτών ενός κράτους, ορίζεται από αυτό και δεν έχει νόημα χωρίς αυτό· θα συγκροτηθεί ως έθνος μόνο όταν η προηγούμενη σχέση του με το κράτος έχει διαταραχθεί και επιδιώκει να την ορίσει εκ νέου: είτε θα ταυτιστεί με το κράτος σε μια πολεμική συνθήκη, κάτι που μπορεί να σημαίνει και την εξάλειψή του, είτε καλώντας την κυβέρνηση να φέρει το κράτος στον λαό μετασχηματιζόμενο το ίδιο σε λαϊκό κράτος μέσω εκλογών. Είναι η μεταβλητή σχέση μεταξύ των στοιχείων του τετράπτυχου λαός-κράτος-έθνος-κυβέρνηση που αποτελεί τη μήτρα των επάλληλων, παράλληλων και, πολλές, φορές αντιτιθέμενων εθνικισμών στο εσωτερικό ενός κοινωνικού σχηματισμού, των οποίων φορείς είναι κάθε φορά ιστορικά συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις και μερίδες. Όσο συνεκτική και επεξεργασμένη κι αν είναι κάθε εκδοχή εθνικισμού, δεν μπορεί να είναι κανονικοποιημένη και «πανταχού παρούσα», δηλαδή κυρίαρχη, παρά μόνο σε μια συνθήκη πολέμου, όταν κάθε εσωτερική αντιπαράθεση πρέπει να παύσει. Παρόμοια συλλαλητήρια μετά την περίοδο '92-'94 δεν θα υπάρξουν ποτέ ξανά και αυτό δεν οφείλεται μόνο στο ότι το ελληνικό κράτος δεν αποβλέπει πλέον σε μια παρόμοια εργαλειοποίηση του εθνικισμού από κάτω· αλλά και στο γεγονός ότι, σε όλη τη δεκαετία του '90, και χωρίς διακοπή μέχρι σήμερα, πράγματι διεξήχθη ένας πόλεμος, κοινωνικός γι' αυτό αορατοποιημένος απέναντι στους μετανάστες εργάτες και τις εργάτριες που ήρθαν στην ελληνική επικράτεια. Ο ρατσισμός της ελληνικής ανωτερότητας απέναντι στους μετανάστες και τις μετανάστριες, η φυσικοποίηση της κατώτερης θέσης τους μέσω δολοφονιών, σεξουαλικής εκμετάλλευσης, βαρύτερης υποτίμησης από τους ντόπιους, αποτέλεσε το πραγματικό «νέο επίπεδο εθνικισμού» που συνέκλιναν και επαναπροσδιορίστηκαν όλοι οι υπόλοιποι. Από τώρα και στο εξής δεν θα μπορεί να υπάρξει κάποιος ορισμός του εθνικού συμφέροντος που να μπορεί να αγνοήσει την επιτακτικότητα του ρατσισμού και της θεμελιωμένης σε αυτόν εκμετάλλευσης για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους και τη ζωογόνηση του έθνους.

13.

Την 1^η Ιανουαρίου 2001, όταν η Ελλάδα μπαίνει και επίσημα στην Ευρωζώνη μόλις δυο χρόνια μετά την καθιέρωσή της, το μεταπολιτευτικό σύνθημα «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ, το ίδιο συνδικάτο» ήδη βρίσκεται έτη φωτός μακριά από την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της περιόδου και εμφανίζεται ως αυτό που είναι: κατάλοιπο μιας σύντομης εποχής, όπου μπόρεσε να επικρατήσει μια περιορισμένη εκδοχή φορντικού μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας, εννοούμενης ως ένα σχετικά κλειστό περιβάλλον συσσώρευσης με εθνικά σύνορα και εθνική αγορά. Με τα διαρθρωτικά μέτρα που θα αρχίσουν να υιοθετούνται σταδιακά από τα μέσα της δεκαετίας του '80, με τη ραγδαία επέκταση της εσωτερικής αγοράς και, πάνω από όλα, με τη διπλή ευκαιρία εκμετάλλευσης της εργασιακής δύναμης των μεταναστών εντός και εκτός συνόρων αποφεύγεται πολιτικά και κοινωνικά η ευρεία απαξίωση κεφαλαίου και ξεπερνιέται προσωρινά η κρίση υπερσυσσώρευσης. Το μοντέλο ανάπτυξης μετασχηματίζεται αποκτώντας περισσότερο διεθνοποιημένο χαρακτήρα, «παγκοσμιοποιείται», σύμφωνα με τη νέα ορολογία του συρμού. Βασικός φορέας αυτού του μετασχηματισμού είναι οι πολυεθνικές εταιρίες που εγκαθιδρύουν ή μετατρέπουν εξαρτημένες παραγωγικές διαδικασίες, που παλιότερα αποτελούσαν ανταλλακτικές σχέσεις μεταξύ εθνικών εταιριών, σε ενδοεταιρικές σχέσεις πολυεθνικών. Η επιρροή επί ελληνικού εδάφους αυτής της συνολικής αλλαγής του παγκόσμιου καταμερισμού εργασίας θα είναι, όπως παντού, σημαντική και θα θέσει τα θεμέλια για την όξυνση της αντίφασης μεταξύ του ελέγχου που ασκούν οι πολυεθνικές εταιρίες στις παραγωγικές διαδικασίες που θέτουν σε κίνηση και του ελέγχου που οφείλει να ασκήσει το κράτος επ' αυτών⁴⁸. Αυτονόητα, οι πρώτες επιδιώκουν να λειτουργήσουν με τους μικρότερους δυνατούς περιορισμούς από τη μεριά του δεύτερου, καθώς η συσσώρευση κεφαλαίου γίνεται κατανοητή πλέον ως δυνατότητα υπέρβασης των εθνικών συνόρων και αναζήτηση ευνοϊκότερων συνθηκών κερδοφορίας. Μπορεί η έξοδος από την κρίση του παγκόσμιου φορντισμού να προκάλεσε την υιοθέτηση μιας εξίσου παγκόσμιας πολιτικής διαφοροποίησης και ευελιξίας όσων αφορά τις παραγωγικές μεθόδους και τις καταναλωτικές νόρμες, αλλά το «τελικό χτύπημα» στη δυνατότητα οικονομικής και κοινωνικής ρύθμισης από την πλευρά του κράτους θα αποδειχθεί ευσεβής πόθος. Για παράδειγμα, η νέα διαδικασία αξιοποίησης και συσσώρευσης ερχόταν αυξανόμενα σε σύγκρουση με τα υπολείμματα

⁴⁸ Ορισμένα ιστορικά στοιχεία για τη δραστηριοποίηση πολυεθνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα μπορούν να βρεθούν στη διπλωματική εργασία με τίτλο «Πολυεθνικές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα» από το hellanicus.lib.aegean.gr. Στην απώλεια του κρατικού ελέγχου πάνω στη διαδικασία συσσώρευσης θα συνεισφέρουν και οι χιλιάδες ελληνικές επιχειρήσεις, πολυεθνικές κι αυτές με τη σειρά τους, που μετεγκαταστάθηκαν στα Βαλκάνια από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και μετά.

του φορντικού μοντέλου ρύθμισης, δηλαδή με ένα κράτος βασισμένο σε κορπορατιστικές και μονοπωλιακές δομές και προσοδικούς μηχανισμούς, που κατόρθωσαν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, αντί να απορρυθμιστούν εθελοντικά. Σε κάθε περίπτωση, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για να κλονιστεί κάθε παραδοσιακή αντίληψη του τι είναι πλέον δυνατό να είναι «εθνικό» στην οικονομία, αλλά και στην κοινωνία γενικότερα, καθώς η αξιοποίηση του κεφαλαίου και η αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης αποσυνδέονται από τη αναγκαία φορντική τους σύγκλιση σε έναν εθνικά ενιαίο γεωγραφικό χώρο⁴⁹:

Ενάντια στον προηγούμενο κύκλο αγώνων, η αναδιάρθρωση κατέργησε κάθε ιδιαιτερότητα, στάτους, “welfare”, “φορντικό συμβιβασμό” καταμερισμό του παγκόσμιου κύκλου σε εθνικές περιφέρειες συσσώρευσης, σε καθορισμένες σχέσεις μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, σε ζώνες εσωτερικής συσσώρευσης (Ανατολή/Δύση). Η απόσπαση υπεραξίας στη σχετική μορφή της πρέπει να ανατρέπει τον εαυτό της συνεχώς και να καταργεί κάθε εμπόδιο όσον αφορά την άμεση διαδικασία παραγωγής, την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης, τη σχέση των κεφαλαίων μεταξύ τους (εξίσωση των ποσοστών κέρδους)... Από την αναδιάρθρωση της σχέσης εκμετάλλευσης προέκυψε ένας νέος κόσμος. Εκεί όπου υπήρχε συνδυαστική τοπικοποίηση των συμφερόντων της βιομηχανίας, του χρηματοπιστωτισμού και της εργασιακής δύναμης είναι δυνατόν να εγκαθιδρυθεί μια αποσύνδεση μεταξύ αξιοποίησης του κεφαλαίου και αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης. Από τη μια, μερίδες ή τμήματα του διεθνούς κύκλου του κεφαλαίου σε παγκόσμιο επίπεδο δημιουργούν έναν «πλεονάζων κόσμο» σε επίπεδο επενδύσεων, παραγωγικής διαδικασίας, πίστωσης, χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, κυκλοφορίας της υπεραξίας, ανταγωνιστικού πλαισίου. Από την άλλη, «οι από κάτω» έχουν δικαίωμα στη στήριξη λόγω οίκτου και «οι ακόμα πιο κάτω» στις αστυνομικές επιχειρήσεις και τις ανθρωπιστικές αποστολές.

¹ προσθήκη: Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η ελληνική περίπτωση, όπου η διεθνοποίηση της οικονομίας συνδέεται με μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη του εμπορίου, του τραπεζικού συστήματος και γενικότερα του τριτογενούς τομέα των υπηρεσιών⁵⁰, πρέπει να εξετάσουμε πιο συγκεκριμένα το ζήτημα της ενοποίησης των εθνικών αγορών σε μια ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη δημιουργία του κοινού νομίσματος. Τη δεκαετία του '80, το πρόβλημα της τότε ΕΟΚ ήταν το πώς θα μπορούσε να επιτύχει ταυτόχρονα στο εσωτερικό της ελεύθερο εμπόριο, κινητικότητα κεφαλαίων, ανεξάρτητες εθνικές νομισματικές πολιτικές και σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες. Τα δύο πρώτα προβλήματα επιλύθηκαν με το πρόγραμμα της ενιαίας αγοράς και την απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων. Τα άλλα δύο ζητήματα όμως ήταν ασυμβίβαστα, με αποτέλεσμα να πρέπει τελικά εγκαταλειφθούν οι ανεξάρτητες εθνικές νομισματικές πολιτικές με τη δημιουργία μιας νομισματικής ένωσης με κοινό νόμισμα και κοινή κεντρική τράπεζα. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι στη σύλληψή της, και ανεξάρτητα του τρόπου με τον οποίο θα εξελιχθεί, η μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται ως νομισματική κι όχι ως πολιτική ένωση. Εντός ενός τέτοιου πλαισίου, ο ρόλος των κρατών οφείλει να αλλάξει ριζικά χωρίς να εγκαταλείπεται κατ' όνομα η κυριαρχία τους επί του εθνικού εδάφους. Η κρατική πολιτική πρέπει να εγκαταλείψει κάθε μέριμνα εδαφικής επέκτασης, και άρα κατά προτεραιότητα κάθε λογική που θα καθιστούσε το εθνικό έδαφος και τον εθνικό πληθυσμό άξονα περιστροφής της, και να στραφεί στην ενίσχυση των ανταγωνιστικών οικονομικών πλεονεκτημάτων κάθε διοικητικής περιφέρειας και στη στήριξη της διεθνικής επέκτασης των εθνικών κεφαλαίων τους. Συνεπώς, τα κράτη οφείλουν να συνεισφέρουν στην ενίσχυση της πυκνότητας και της ενότητας της παγκόσμιας αγοράς και των παγκόσμιων οικονομικών δικτύων, κάτι το οποίο είναι ασυμβίβαστο με τον προστατευτισμό. Επί της αρχής τουλάχιστον. Αυτό σήμαινε πως κατά βάση αίρεται ο μεσολαβητικός ρόλος του κράτους στη διαπραγμάτευση των όρων της ταξικής εκμετάλλευσης· καθώς η εργατική ταυτότητα παύει να αναγνωρίζεται, η ικανοποίηση των ταξικών διεκδικήσεων μπορεί και να τίθεται εκτός ορισμού του εθνικού συμφέροντος⁵¹. Αυτό είναι το επίσημο κρατικό όραμα πίσω από το «Όλοι μαζί δημιουργούμε τη Νέα Ελλάδα», κεντρικό προεκλογικό σύνθημα του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές της 9^{ης} Απριλίου 2000, του ίδιου κόμματος που δεκαετηχρία πριν εξέφραζε μια άλλη λαϊκή σοσιαλπατριωτική αντιευρωπαϊκή κοινωνική πλειοψηφία. Τώρα, όμως, τα πράγματα έχουν αλλάξει

⁴⁹ Théorie Communiste No 22, Η αναδιάρθρωση ως τέτοια, 2009, σελ.21-22, 84-85.

⁵⁰ Στο βιβλίο των Μηλιού-Ιωακείμογλου «Η Διεθνοποίηση του Ελληνικού Καπιταλισμού και το Ισοζύγιο Πληρωμών», Εξάντας, 1990, περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο διεθνοποίηση και ανάπτυξη του κεφαλαίου πάνε μαζί για όλη την περίοδο 1960-1989, υπό την αναγκαία προϋπόθεση του ξεπεράσματος της κρίσης υπερσυσσώρευσης σε δυο φάσεις. Αξίζει να σημειωθεί πως ένα από τα συμπεράσματα των συγγραφέων γι' αυτή την περίοδο είναι πως «Η στρατηγική του (ελληνικού) κεφαλαίου απέναντι στην κρίση είναι, ας το τονίσουμε και πάλι, η κεφαλαιοκρατική αναδιάρθρωση. Στην κατεύθυνση αυτή το ελληνικό συνολικό-κεφάλαιο (όπως και το συνολικό-κεφάλαιο κάθε άλλης καπιταλιστικής χώρας) προσφεύγει και στα μέσα και τις «ευκαιρίες» που παρέχει η διεθνοποίηση της παραγωγής... Συμπερασματικά: Αναδιάρθρωση της παραγωγής με εκμετάλλευση της διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, πρόσδεση στη στρατηγική αναβάθμισης των δυτικοευρωπαϊκών καπιταλισμών, παραπέρα βελτίωση των δεικτών κεφαλαιακής συσσώρευσης... αυτοί είναι οι βασικοί άξονες της πολιτικής του ελληνικού καπιταλισμού στη σημερινή συγκυρία και για τα επόμενα χρόνια» (σελ.207, 209-10). Από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για την περίοδο 1995-2017 είναι εμφανές πως, μετά την αναδιάρθρωση της περιόδου 1990-1993 και την εκμετάλλευση της εργασιακής δύναμης των μεταναστών εντός και εκτός συνόρων, για όλη την περίοδο 1995-2008, το ΑΕΠ, όπως και όλοι οι οικονομικοί δείκτες μεγεθύνονται. Ένα ενδεικτικό λινκ: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/2017>. Η πρόσφατη έκθεση του καθ' όλα αξιόπιστου Bloomberg που αποτιμά την επίδραση του ευρώ στις χώρες της Ευρωζώνης δείχνει πως, παρά τη μακροχρόνια ύφεση, τα μνημόνια, τη μείωση του ΑΕΠ κατά περίπου 30% τη δεκαετία 2008-2018 κλπ, η Ελλάδα κατατάσσεται στις χώρες με ικανοποιητική βαθμολογία (Β), ψηλότερα από χώρες όπως η Γαλλία, η Ισπανία ή η Ιταλία. Η μακροπρόθεσμη θετική επίδραση του κοινού νομίσματος στον ελληνικό καπιταλισμό αντανάκλαται αναμφίβολα και στις στατιστικές του ευρωβαρόμετρου, όπου οι υποστηρικτές του υπερτερούν σημαντικά των «σκεπτικιστών» από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά, ενώ η υποστήριξη στο κοινό νόμισμα έβαινε συνεχώς μειούμενη από την υιοθέτησή του 2001 ως το 2008... Αν πιστέψουμε τα γραφήματα, δε, μόνο για λίγο βρέθηκε ελάχιστα κάτω από το 50%. Το λινκ της έρευνας: <https://www.bloomberg.com/graphics/2018-euro-at-20/>. Ακόμα περιμένουμε τους οπαδούς του αγωνιστικού ΟΧΙ στο δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 να πουν κάτι για τη «σκληρά» φιλοευρωπαϊκή πλειοψηφία που έχει διαμορφωθεί στο εσωτερικό του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, η οποία προφανώς περιλαμβάνει και μεγάλα τμήματα της ντόπιας εργατικής τάξης. Ούτε λόγος φυσικά για τον καθοριστικό ρόλο που παίζει η ευρωπαϊκή προοπτική στις ζωές των μεταναστών προλετάρων, αυτοί δεν ανήκουν στον ελληνικό λαό για να δοθεί σημασία στους αγώνες τους.

⁵¹ «Μετά την πρώτη περίοδο της ανάπτυξης της πραγματικής υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο, η κρίση που ανοίγεται στις αρχές της δεκαετίας του '70 καταλήγει στην αναδιάρθρωση της καπιταλιστικής σχέσης εκμετάλλευσης. Εντός αυτής της αναδιάρθρωσης καταργείται και ξεπερνιέται η αντίφαση που στήριζε τον προηγούμενο κύκλο αγώνων μεταξύ, από τη μια της δημιουργίας και ανάπτυξης μιας εργασιακής δύναμης η οποία κατασκευάστηκε, αναπαράχθηκε και χρησιμοποιήθηκε από το κεφάλαιο με συλλογικό και κοινωνικό τρόπο, και, από την άλλη, των μορφών ιδιοποίησης από το κεφάλαιο αυτής της εργασιακής δύναμης είτε εντός της άμεσης διαδικασίας παραγωγής (εργασία στην αλυσίδα παραγωγής, το σύστημα του «μεγάλου εργοστασίου»), είτε εντός της διαδικασίας αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης (το welfare) είτε εντός της σχέσης των κεφαλαίων μεταξύ τους (εθνικές περιφέρειες εξίσωσης του ποσοστού κέρδους). Ήταν εκεί, η συγκρουσιακή συνθήκη η οποία, εντός του προηγούμενου κύκλου, εκδηλώθηκε ως εργατική ταυτότητα επιβεβαιωμένη εντός της ίδιας της αναπαραγωγής του κεφαλαίου και την οποία καταργεί η αναδιάρθρωση. Ήταν ο τρόπος με τον οποίο ήταν αρχιτεκτονικά δομημένες, από τη μια, η ενσωμάτωση της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης, από την άλλη, ο μετασχηματισμός της υπεραξίας σε πρόσθετο κεφάλαιο και τέλος η συσσώρευση υπεραξίας με σχετικό τρόπο εντός της άμεσης διαδικασίας παραγωγής, που έγιναν εμπόδια στην αξιοποίηση στη βάση της σχετικής υπεραξίας». Théorie Communiste No 22, Η αναδιάρθρωση ως τέτοια, 2009, σελ.20-21.

ανεπιστρεπτί, το εθνικό συμφέρον δεν νοείται εκτός της ευρωπαϊκής προοπτικής, η ίδια σε μεγάλη άνθιση καθώς με τη σύνοδο της Κοπεγχάγης το 2002 εντάσσονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση ακόμα δέκα κράτη (Κύπρος, Μάλτα, Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία, Σλοβενία), ενώ πολύ σύντομα θα ακολουθήσουν η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Κροατία.

2^η προσθήκη: Πλέον, μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι το ελληνικό κράτος που μπήκε το 2001 στο κλαμπ των ισχυρών της Ευρώπης –τότε δώδεκα σήμερα δεκαεννιά στη ζώνη του ευρώ– δεν ήταν νομικά ενιαίο, όπως πιστεύουν όλοι όσοι εννοούν τον νόμο και το δίκαιο ως φύση πέρα από την ιστορία και την πολιτική, αλλά δυσπόστατο. Καθώς η είσοδος και εγκατάσταση μεταναστών εργατών συνεχίζεται αμείωτη καθ' όλη τη δεκαετία του '90, η εργατική τάξη δεν αποτελεί πλέον ολόκληρο μέρος του λαού για να μπορεί να διαλύεται εντός του· ένα κομμάτι της, προερχόμενο από τις βαλκανικές, και γενικότερα τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δεν θα έχει πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, θα παραμείνει είτε σε ένα καθεστώς αορατότητας και παρανομοποίησης είτε θα αποκτήσει πρόσβαση σε ένα πολύ περιορισμένο ποσοστό προνομίων του έλληνα πολίτη· χωρίς να γίνει ποτέ πλήρως τέτοιος. Παράλληλα με μια νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική στρατηγική που παύει να αναγνωρίζει την εργατική τάξη ως τυπικά ισότιμο συνομιλητή, το κράτος δημιουργεί μια συνειδητά θολή, από πλευράς νομικού καθεστώτος, αυθαίρετη και ασφυκτική ζώνη γύρω από αυτό που δεν είναι, και δεν μπορεί να γίνει, σύμφωνα με μια ρατσιστική λογική, ελληνικός λαός· μετασηματιζόμενο το ίδιο σε διπλό κράτος: κράτος της νόρμας για τους «κανονικούς» πολίτες, κράτος των έκτακτων μέτρων για τους μη κανονικούς, δηλαδή μη πολίτες και μη έλληνες⁵². Και ανταγωνιστικό κράτος ασφάλειας για όλους. Η ανάγκη αναπαραγωγής ρατσιστικά διαφορικών συνθηκών εκμετάλλευσης για κάθε τμήμα της εργατικής τάξης υπονομεύει εσωτερικά τον ενιαίο χαρακτήρα και τη συνέχεια του κράτους, καθώς αυξάνει την πιθανότητα αυτονομησης των επιμέρους λειτουργιών του, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί την ανάγκη αποσώβησης των μεταξύ τους τριβών. Την ίδια στιγμή που οφείλει να διατηρεί την κοινωνική συνοχή ρυθμίζοντας τις ανταγωνιστικές σχέσεις μεταξύ των δυο κομματιών της εργατικής τάξης. Είναι πιο εύκολο να επιβληθεί στο σύνολο του κράτους μια λογική διαφύλαξης και αναπαραγωγής της διαφορικότητας της εκμετάλλευσης, όσο το πλειοψηφικό τμήμα του ελληνικού λαού μετέχει του κοινωνικού πλούτου ως μικροαστός ιδιώτης και μπορεί να διάγει απρόσκοπτα τον βίο του σε απόσταση από το κράτος του. Την ίδια στιγμή που οξύνεται η πραγματική υπαγωγή της εργασίας και της ζωής στο κεφάλαιο και το κράτος –στην αξία, τον νόμο και την πολιτική, την έμφυλη καταπίεση ως θεμελιώδεις μορφές κοινωνικοποίησης– η ρατσιστική ιεραρχική διαστρωμάτωση στην κατανομή δικαιωμάτων και πλούτου αποδεικνύεται επιτυχημένη, καθώς σταθεροποιεί σχετικά τον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό μειώνοντας τον αριθμό χαμένων ωρών από απεργίες και το ξέσπασμα ταξικών αγώνων⁵³· με εξαίρεση την περίοδο '98-'99, που όμως και πάλι δεν θα φτάσει το επίπεδο των αρχών της δεκαετίας. Εντός αυτού του κινηματικά κρυσταλλικού περιβάλλοντος, αλλά και σε πλήρη συνέχεια και συνέπεια με τον δομικά αντιιμπεριαλιστικό προσανατολισμό της, η αριστερά, σιωπηλά, αλλά με βαθιές συνέπειες για την ίδια, μετέχει στη διαμόρφωση της ιστορικής συνθήκης με δυο τουλάχιστον τρόπους: από τη μια, ορίζοντας με τους όρους του λαού το εθνικό συμφέρον, παίρνοντας το μέρος του εναντίον διαδοχικά των ιμπεριαλιστών, των πολυεθνικών, ξένων δυνάμεων, των ελίτ, φτάνοντας, στη στροφή της δεκαετίας, στις συγκεντρώσεις εναντίον της παγκοσμιοποίησης να νοηματοδοτήσει θετικά και αντιστασιακά τον εθνικισμό των αδύναμων λαών απέναντι στον παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό· από την άλλη, να συμβάλλει στην περαιτέρω μετεξέλιξη του δικαιώματος στη διαφορά σε διαφορικό ρατσισμό που κυριάρχησε έκτοτε στη βάση της ανυπέρβλητης μη ομοιότητας ημών και των «άλλων», είτε πρόκειται για «έλληνες» και «μετανάστες» είτε πρόκειται για τον «ελληνικό λαό» και τους «ξένους δυνάστες» που τον επιβουλεύονται. Στον πατριωτικό λόγο της αριστεράς, μήτρα όλων των υπόλοιπων παραλλαγών, ο εθνικισμός του λαού και ο διαφορικός ρατσισμός βρίσκουν την πιο καλολαδωμένη συνάρθρωσή τους και αυτό δεν είναι τυχαίο, γιατί η κατάληψη της εθνικής κρατικής εξουσίας

⁵² Η έννοια του διπλού, ή δυαδικού κατά την αγγλική μετάφραση, κράτους προέρχεται από το ομώνυμο βιβλίο του Ernst Fraenkel το οποίο, ενώ εκδόθηκε για πρώτη φορά στην αγγλική γλώσσα το 1941, στην πραγματικότητα αποτελεί τη διορθωμένη έκδοσή ενός χειρογράφου που αφορά τις εμπειρίες του συγγραφέα κατά την παραμονή του στο Βερολίνο την περίοδο 1933-1938 πριν διαφύγει στο εξωτερικό. Πιο ακριβής νοηματικά είναι η έννοια του «διπλού [doppel] κράτους», η οποία αποτελεί τον ακριβή τίτλο του βιβλίου και την οποία άλλωστε ο ίδιος ο συγγραφέας αντιπαραθέτει στην πρωθύστερη ιστορικά μορφή του «δυαδικού [dualistische] κράτους». Καταρχήν, παραθέτουμε ένα απόσπασμα από τον πρόλογο της γερμανικής έκδοσης του 1974, Fischer Taschenbuch Verlag, σελ.13, γιατί πάντα έχει σημασία από ποια θέση κανείς μιλάει: «Αν και εβραίος, μου επετράπη να εργάζομαι ως δικηγόρος ακόμα και μετά το 1933 [χρονιά που οι ναζί κατέλαβαν την εξουσία] εξαιτίας της συμμετοχής μου στον [Α' Παγκόσμιο] Πόλεμο. Η διχοστοασία της αστικής ύπαρξής μου με έκανε ιδιαίτερα ευαίσθητο στην αντιφατικότητα του χιτλερικού καθεστώτος... Στηριγμένος στην εποπτεία της λειτουργίας του χιτλερικού καθεστώτος, που προσέφερε η εξάσκηση του δικηγορικού επαγγέλματός μου, πίστεψα ότι βρήκα ένα κλειδί για την κατανόηση της εθνοσοσιαλιστικής κυριαρχικής τάξης στη συνύπαρξη ενός «κράτους της νόρμας», που γενικά σεβόταν τους δικούς του νόμους, και ενός «κράτους των έκτακτων μέτρων», που παρέβλεπε τους ίδιους νόμους». Επιπλέον, ο Fraenkel ήταν οργανωμένος στη σοσιαλδημοκρατία κατά την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και ενεργός πολιτικά. Γι' αυτό και, πέρα από την κεντρικότητα της έννοιας του δικαίου, από την ανάλυσή του δεν θα διαφύγει η συσχέτιση του διπλού κράτους με την ανάπτυξη του γερμανικού καπιταλισμού: «Τιθέμενος μπροστά στην επιλογή μεταξύ μιας ουσιώδους ορθολογικότητας και μιας ουσιώδους ανορθολογικότητας, ο γερμανικός καπιταλισμός αποφάσισε υπέρ της τελευταίας. Είναι έτοιμος να προσαρμοστεί σε κάθε ουσιώδη ανορθολογικότητα, αρκεί να διατηρούνται οι σημαντικές προϋποθέσεις για την τεχνική-ορθολογική τάξη του. Ο γερμανικός καπιταλισμός προτίμησε μια ανορθολογική ιδεολογία, η οποία διατηρεί τις δοσμένες συνθήκες τεχνικής ορθολογικότητας, αλλά ταυτόχρονα καταστρέφει όλες τις μορφές ουσιώδους ορθολογικότητας. Όταν μια τέτοια ουσιώδης ανορθολογική ιδεολογία χρησιμοποιεί τον καπιταλισμό, είναι αυτός έτοιμος να αποδεχτεί τους προγραμματικούς στόχους αυτής της ιδεολογίας. Αυτή η συμβίωση ανάμεσα στον καπιταλισμό και τον εθνοσοσιαλισμό βρίσκεται στο διπλό κράτος τη θεσμική έκφρασή του. Η κοινωνική σύγκρουση εκφράζεται στη διπλή φύση του κράτους. Το διπλό κράτος αποτελεί την αναγκαία πολιτική μορφή εμφάνισης μιας μεταπολεμικής περιόδου πλούσιας σε εντάσεις. Ο τρόπος με τον οποίο θα επιλυθούν οι εντάσεις, εξαρτάται εν τέλει από εμάς τους ίδιους» (σελ.241). Από την πλευρά μας, πάντως, θεωρούμε ότι η έννοια του διπλού κράτους μπορεί να συνδυαστεί σε μια πρόσφορη βάση με την έννοια της μερικής αποεθνοποίησης του κράτους που αναφέρθηκε νωρίτερα, ενώ είναι ασύμβατη με απλουστεύσεις που αναφέρονται σε αιχμαλώτιση του κράτους από ιδιωτικά συμφέροντα.

⁵³ Ο τρόπος με τον οποίο σταθεροποιήθηκαν ρατσιστικά οι καπιταλιστικοί κοινωνικοί σχηματισμοί στη Δύση με την είσοδο και ενσωμάτωση μεταναστών εργατών έχει να κάνει τόσο με την ταυτόχρονη καπιταλιστική ανάπτυξη όσο και με τη δομή και τις λειτουργίες του καπιταλιστικού κράτους. Η μεγάλη αντίδραση που προβάλλουν οι χώρες του Βίνσεγκραντ στο ενδεχόμενο μετεγκατάστασης προσφύγων στο εσωτερικό τους, και συνακόλουθα στο ενδεχόμενο εσωτερικής αποσταθεροποίησης λόγω εθνικιστικών αντιδράσεων από τα κάτω, έχει να κάνει με το γεγονός ότι το προλεταριάτο τους είναι ακόμα εθνικά ομογενές (η ύπαρξη π.χ. στο εσωτερικό της Τσεχίας ενός μεγάλου ποσοστού γερμανόφωνων δεν αναιρεί αυτόν τον συλλογισμό). Ο «κοινωνικός συμβιβασμός» εκεί φέρει εντός του στοιχείο της συγκάλυψης της βιαιότητας με την οποία εκθεμελιώθηκε η εργατική ταυτότητα από τις πρώην ανατολικές χώρες, όπου αποτελούσε τμήμα της κρατικής σοσιαλιστικής ιδεολογίας και του κρατικού εθνικισμού. Το κράτος σε αυτές τις χώρες δεν είναι ακόμα εξελιγμένο σε τέτοιο βαθμό που να μπορεί να προωθήσει το βάθεμα της εκμετάλλευσης χωρίς κραδασμούς. Ή καλύτερα, με τους μετανάστες να «απορροφούν αντικραδασμικά» τις πιο ακραίες μορφές εκμετάλλευσης. Για παράδειγμα, στην Ουγγαρία του Ορμπάν, η άλλη όψη της ακραίας αντιμεταναστευτικής ρητορικής είναι να μην μπορεί να περάσει χωρίς μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις τον νέο εργατικό νόμο, ο οποίος δίνει το διευθυντικό δικαίωμα στους εργοδότες να απαιτήσουν μέχρι και 400 ώρες υπερωριακής απασχόλησης ετησίως. Το εθνικό κράτος στην Ανατολική Ευρώπη διατηρεί ορισμούς του εθνικού συμφέροντος που είναι επίκαιροι και κοινοί με τους αντίστοιχους λαϊκούς, δεν έχει ακόμα αποβάλλει εντελώς τον παλιότερο χαρακτήρα του λαϊκού κράτους.

είναι σύμφυτη με τον ιστορικό ορίζοντα της αριστεράς. Κοιτώντας από αυτό το σημείο, της δομικής αλλαγής της θέσης του ελληνικού κράτους, γίνονται πιο φανερές οι προϋποθέσεις που καθιστούν έκτοτε παρωχημένη την αντιπαράθεση μεταξύ αριστερού και δεξιού εθνικισμού. Η οποία συνεχίζει να επιβιώνει μόνο χάρη σε όσους συνεχίζουν να πιστεύουν ότι την επανάσταση θα την κάνουν έλληνες.

14.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η θέση του ελληνικού κράτους στον ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας έχει ήδη διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Η διεθνοποίηση του κεφαλαίου βαθαίνει και μαζί της η ανάγκη για προσαρμογή του κρατικού μηχανισμού στις νέες, αμετάκλητες, απαιτήσεις πειθάρχησης του «πολυεθνικού», δηλαδή «εθνικά» διαστρωματωμένου, προλεταριάτου εντός των συνόρων. Ο «αλβανός», κυρίαρχη ρατσιστική αναφορά για κάθε κοινωνική χρήση καθ'όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, δεν θα γίνει ποτέ αποδεκτός ως αλβανός (χωρίς εισαγωγικά) από το ελληνικό κράτος· για να μπορέσει να υποτιμηθεί επαρκώς, ως «αλλοδαπή»/«άλλη» εργασιακή δύναμη, ως δομικά ξένη με το υπόλοιπο εθνικό σώμα, θα πρέπει, εξίσου δομικά, να μην αναγνωρίζεται επίσημα ως έλληνας πολίτης⁵⁴, με ό,τι αυτό θα συνεπαγόταν π.χ. για την ανάγκη εκμάθησης στο σχολείο της αλβανικής γλώσσας για τα παιδιά των μεταναστών και την ενσωμάτωσή τους ως ισότιμοι πολίτες. Μακράν από το να θεωρηθεί επιστροφή σε συνθήκες δουλείας, η σύγχρονη απόσπαση απόλυτης υπεραξίας, και μαζί της οι θέσεις χαμηλής παραγωγικότητας της εργασίας, απαιτεί στις δεδομένες συνθήκες τη μερική αποεθνοποίηση του προλεταριάτου· κοινωνικά «Αλβανός», πολιτικά ανύπαρκτος ακόμα και ως τέτοιος, δεδομένου ότι η σκιά της μη αναγνώρισης της εργατικής ταυτότητας πέφτει βαριά σε όλους. Σε κάποιους, όμως, παραμένει η αναγνώρισή τους ως έλληνες πολίτες, πέρα και πάνω από τη (μη) αναγνώρισή των εργασιακών δικαιωμάτων τους. Απέναντι στην εντεινόμενη επισφαλειοποίηση της ζωής, το ντόπιο τμήμα της εργατικής τάξης αποκτά εμπράκτως «εθνικά» χαρακτηριστικά από την πρόσβαση σε κοινωνικά επιδόματα, καθώς αυτά περικόπτονται ή επαναφέρονται, σε δάνεια από πιστωτικά ιδρύματα, σε ηπιότερη αστυνομική καταστολή, σε βολικούς και συγκριτικά φθηνούς βιασμούς μεταναστριών που εκδίδονται με τη βία· την οποία πρόσβαση το «αλλοδαπό» κομμάτι δεν διαθέτει με τέτοια ευκολία. Όσο η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται ραγδαία μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, το κράτος κινείται χωρίς ουσιώδεις τριβές εντός της αντιφατικής λειτουργίας που απαιτεί η αναπαραγωγή της ιεραρχικής, δηλαδή ρατσιστικής, διαστρωμάτωσης της εργασιακής δύναμης –από τη μια, συντονίζοντας τις εκτελέσεις μεταναστών στα σύνορα με τις δολοφονίες ανά την ελληνική επικράτεια από μικροαστούς και λούμπεν προλετάρους· από την άλλη, διασφαλίζοντας ότι η είσοδος επαρκών εργατικών χεριών θα συνεχίζεται παρά τις ακραίες διαφωνίες που θα έχει κομμάτι της εργατικής τάξης, και της κοινωνίας γενικότερα, το οποίο βλέπει απειλητικά τους «ξένους». Φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να συμμετέχει ενεργά, με διαρκείς επιχειρήσεις-σκούπα και με εγκλεισμούς σε γήπεδα, στη διακρατική πειθάρχηση του προλεταριάτου, του αλβανικού στην προκειμένη περίπτωση· τα συμφέροντα και των δυο κρατών, αλβανικού και ελληνικού, συνέκλιναν στην πειθάρχηση των αλβανών προλετάρων μετά από την κοινωνική, και όχι εθνική, εξέγερση του 1997 στην Αλβανία. Αυτή η θεμελιακή σύγκλιση –που είχε και διεθνή διάσταση, μιας και η στήριξη της ανεξαρτητοποίησης των αλβανόφωνων του Κοσόβου από τη Σερβία το 1999 συνετέλεσε στην εθνοποίηση του κοινωνικού ζητήματος εντός του αλβανικού έθνους⁵⁵– κατέστη εφικτή λόγω της μορφής που πήρε η διεθνοποίηση της κεφαλαιακής σχέσης σε αυτή την περιοχή του πλανήτη. Κεφάλαιο και εργασιακή δύναμη υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα και τα κράτη πρέπει, μετασχηματιζόμενα στη λειτουργική λογική τους, να μπορούν να συνεργαστούν παρά τις διαφορετικές θέσεις που πήραν τα δυο κράτη στον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, παρά τον διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης των κεφαλαίων τους, παρά... Υπάρχει η ανάγκη για περιφερειακή συνέργαση που υπαγορεύεται κυρίως τότε από την πειθάρχηση του προλεταριάτου, αλλά και από το γενικότερο αίτημα για σταθεροποίηση των συνθηκών συσσώρευσης. Μια τέτοια συνεργασία δεν γίνεται στη βάση μιας αφηρημένης συνωμοτικής αλληλοαναγνώρισης μεταξύ των κρατικών υπαλλήλων, αλλά στη βάση του άνισου βαθμού συσσώρευσης κεφαλαίου στο εσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού και των διαφορετικών αναγκών διαχείρισης του εσωτερικού εχθρού. Κάτι που δεν αποκλείει την πιθανότητα όξυνσης του μεταξύ τους ανταγωνισμού, όταν θα το απαιτήσουν οι ανάγκες ιεράρχησης των ίδιων των κρατών στην περιφερειακή εθνοκρατική κλίμακα. Υπάρχουν διαφορές στον τρόπο με τον οποίο σταθεροποιούνται τα εθνικά κράτη, των οποίων η εργατική τάξη είναι εθνικά ομογενής και συμπίπτει με τον λαό και τα μερικώς αποεθνοποιημένα κράτη, με τη διαστρωματωμένη εργατική τάξη, τις διαχωρισμένες αγορές εργασίας, τη διαφοροποιημένη αναπαραγωγή του προλεταριάτου. Και πρέπει να βρεθεί η νέα, διεθνοποιημένη γραμματική της κυριαρχίας, η οποία θα ρυθμίζει τις διαφορετικές συνθήκες ώστε αυτές να μπορούν να αντιμετωπιστούν από περιφερειακές συνεργασίες κρατών. Οι δυνατότητες διαχείρισης του καθενός ξεχωριστά δεν επαρκούν. Αυτή η νέα συνθήκη, στην οποία μετέχει και συνδιαμορφώνει το ελληνικό κράτος μαζί με άλλα⁵⁶, συμβαδίζει με τα διαδοχικά limit-up του χρηματιστηρίου, αλλά και με παράλληλες διαδικασίες αυτοπαραγωγής⁵⁷ του ελληνικού λαού ως «εθνικό πρωταθλητή», οι οποίες πλέον μπορούν να αυτονομηθούν σε σχετική απόκλιση από την εσωτερική λογική του κράτους. Η ραγδαία καπιταλιστική ανάπτυξη μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 απαιτεί την πλήρη υπαγωγή ενός προλεταριάτου –που ήδη δεν μπορεί να θεωρείται ένα, ελληνικό, αρσενικό και αδιαίρετο– και εντείνει αργά και σταθερά την απόκλιση μεταξύ κρατικής πολιτικής και εθνικής προτίμησης του λαού. Το πογκρόμ, άξιο του ονόματός του, σε βάρος αλβανών μεταναστών μετά τον ποδοσφαιρικό αγώνα Ελλάδας-Αλβανίας στις 4 Σεπτέμβρη 2004 είναι πολύ περισσότερο έργο ενός λαϊκού ρατσισμού που, θυμίζοντας βίαια τη

⁵⁴ Η μετανάστευση εργασίας συνδέεται καταρχήν με το ζήτημα του να είσαι πολίτης ενός κράτους, και όχι με το ζήτημα της αναγνώρισής του/της μετανάστη/στριας ως εθνική μειονότητα. Για να τεθεί το ζήτημα της αναγνώρισης ως εθνική μειονότητα στο εσωτερικό ενός εθνικού κράτους προϋπόθεση είναι να είσαι ήδη πολίτης του κράτους. Γι' αυτό, από τη σκοπιά της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και της κρατικής διαχείρισης, π.χ. οι έλληνες πολίτες μακεδονικής εθνοτικής καταγωγής είναι «πιο πάνω» ιεραρχικά από τους πακιστανούς, τους αλβανούς μετανάστες κλπ. Οι ζωές όλων, παρόλα αυτά, υπόκεινται σε υποτίμηση και κατασταλτική διαχείριση που είναι κοινωνικά και πολιτικά αδιανόητη για τους «αμιγώς» έλληνες πολίτες.

⁵⁵ Σχετικά με την αλβανική εξέγερση του 1997 υπάρχει ένα τουλάχιστον κατατοπιστικό εκτενές κείμενο στο τεύχος 7 των Παιδιών της Γαλαρίας.

⁵⁶ Το 1999 είναι σημαδιακό όχι μόνο ως το χρονικό σημείο που το ελληνικό χρηματιστήριο φτάνει ανώτατο ιστορικά σημείο του, αλλά και ως η χρονιά που παραδόθηκε ο ηγέτης των Κούρδων Οτσαλάν στους Τούρκους. Κόντρα σε κάθε λαϊκή αντίληψη εθνικού συμφέροντος, και επιβεβαιώνοντας την απόστασή του από τον ελληνικό λαό, το ελληνικό κράτος προωθεί τη δική του εκδοχή εθνικού συμφέροντος με βάση έναν «πατριωτισμό που κρίνεται στους διεθνείς συσχετισμούς», ήδη αποκάλυπτα από τότε.

⁵⁷ Σχετικά με την έννοια της παραγωγής του λαού, αλλά και για μια θεμελιακή προσέγγιση της μορφής-έθνος, στο άρθρο του Ετιέν Μπαλιμπάρ *Η μορφή έθνος: ιστορία και ιδεολογία*. Προτείνουμε στον αναγνώστη την αγγλική εκδοχή του άρθρου από το περιοδικό *Review (Fernand Braudel Center)* και όχι την ελληνική μετάφρασή του που περιέχεται στην κατά τα άλλα σημαντική έκδοση Φυλή, Έθνος, Τάξη: οι διαφορούμενες ταυτότητες, Ο Πολίτης, 1991, γιατί στην πρώτη περίπτωση περιέχεται ένα σημαντικό κομμάτι πάνω στην ορολογία που έλληνες εκδότες αγνοούσαν ή έχουν παραλείψει. Από την πλευρά μας, θεωρούμε σημαντικές τις κριτικές παρατηρήσεις του Μπαλιμπάρ όσον αφορά τη χρήση της έννοιας «κοινωνικός σχηματισμός» και τη διάκριση κοινωνικού/πολιτικού που φαίνεται να υπονοεί. Όπως προσπαθούμε να δείξουμε καθόλη την έκταση του αυτού του κειμένου, η πολιτική μορφή του κράτους και η μορφή έθνος αποτελούν αναπόφευκτα εργαλεία για τη μελέτη ενός ιστορικά συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού.

σωστή τάξη πραγμάτων σε όσους πίστεψαν ότι μπορούσαν να συμμετάσχουν επί ίσοις όροις στην εθνική ανάπτυξη, επιθυμεί κράτος, κεφάλαιο, κοινωνία να είναι μόνο δικά του.

15.

Με την κήρυξη του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» το 2001, η υποτίμηση του πλανητικού προλεταριάτου περνάει σε άλλη κλίμακα βίας, καθώς πλέον ο στρατός και ο πόλεμος γίνονται σύμφυτοι της διαχείρισής του στο έδαφος. Η υιοθέτηση, εκ μέρους των δυτικών δυνάμεων, του νέου δόγματος μπορεί να έχει αποδείξει την αιματηρή χρησιμότητά του όλα αυτά τα χρόνια, συνέβαλε, απρόσμενα ίσως, στην περαιτέρω υπονόμευση του εθνικισμού ως εργαλείο κρατικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο· ποια θέση στη σύσταση και τον ορισμό του εθνικού συμφέροντος θα μπορούσε να έχει η υπεράσπιση της όποιας ελληνικότητας, όταν οι παγκόσμιες ανακατατάξεις γίνονται αντιληπτές στρατηγικά ως σύγκρουση καθολικών ιδεολογιών, θρησκευτικών ή μη –όπως στην περίπτωση του ανθρωπισμού και των στρατιωτικών επεμβάσεων που γίνονται στο όνομά του– που διαπερνούν έθνη και σύνορα; Μπορεί ανέκαθεν ο λαϊκός εθνικισμός στην Ελλάδα να εμπεριείχε μια διεθνική αντιαμερικάνικη συνιστώσα, δεν θα μπορούσε όμως ποτέ η αναζωογόνησή της μέσω των αντιπολεμικών διαδηλώσεων του 2003 ενάντια στην επέμβαση στο Ιράκ, και παρόλες τις απέλπιδες προσπάθειες της αριστεράς, να αναπτρώσει τον ελληνικό εθνικισμό στα επίπεδα του '92. Εντούτοις, η μαζική συμμετοχή, για τα δεδομένα της εποχής, σε αυτές τις πορείες θα αναδείξει αφενός την τάση διεθνοποίησης του ίδιου του ελληνικού εθνικισμού και της αυξανόμενης στήριξής του σε στοιχεία που υπερβαίνουν την «ελληνικότητα» και έχουν παγκόσμια/καθολική αναφορά· και, αφετέρου, τη δυνατότητα ανανέωσης του εθνικισμού που εμπεριέχουν τα ίδια τα, αριστερού προσήμου και προοδευτικότητας, κινήματα της περιόδου: ποιος δεν θυμάται τη μεγάλη πορεία του 4^{ου} Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ τον Μάιο του 2006 και τα αντινεοφιλελεύθερα αντιπολεμικά χαρακτηριστικά της; Ανεπιστρεπτή, κάθε αναφορά σε εθνικό συμφέρον οφείλει να αναφέρεται σε παγκόσμιες διαδικασίες και παίρνει θέση σε σχέση με αυτές. Με κάποια χρονική καθυστέρηση και με σύστοιχο τρόπο, ο λαϊκός εθνικισμός ακολουθεί τον κρατικό εθνικισμό ως προς τον τρόπο αντίληψης και επινόησης του εθνικού συμφέροντος. Οι ιδιαίτερες πολιτιστικές αναφορές, πυρήνας της συγκρότησης των παλιότερων εθνικισμών (γλώσσα, θρησκεία, έθιμα, αγωνιστική παράδοση, σύμβολα) αποσπώνται προσωρινά από το εθνικό πλαίσιο τους για να αποδείξουν το κύρος τους σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο και να βρουν την κατάλληλη συγκολλητική ιδεολογία που θα ενώνει σε ένα νέο αμάλγαμα τα επιμέρους στοιχεία⁵⁸. επιστρέφοντας στη συνέχεια στο αρχικό πλαίσιο αναφοράς για να ενισχύσουν την ανάγκη συστράτευσης προς υπεράσπιση της εθνικής ιδιαιτερότητας που χάνεται σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον. Όταν ο λαός αισθάνεται ότι απειλείται, αντιλαμβάνεται τον εαυτό του περισσότερο ως φυλή, ως ταυτότητα, ως πολιτιστική ιδιαιτερότητα προς εξαφάνιση· όταν στρέφεται προς το κράτος για να μειώσει τη μεταξύ τους απόσταση, τότε γίνεται κίνημα που διεκδικεί την κοινότητα, πολιτική και οικονομική, στο όνομα του έθνους ως καθεστώς, ως φυσική τάξη πραγμάτων, φυσικοποιώντας παράλληλα όλες τις ρατσιστικές διαιρέσεις και ιεραρχήσεις.

^{1η προσθήκη:} Σε αντίθεση με τους προλετάρους των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης της προηγούμενης δεκαετίας, οι οποίοι προέρχονταν από κοινωνικούς σχηματισμούς όπου η αθεΐα ήταν διαδεδομένη και πολιτικά αναγνωρισμένη από το μονοκομματικό κράτος, οι μετανάστες που θα αρχίσουν να καταφτάνουν μαζικά στην Ελλάδα από τις χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, και αδιάλειπτα έκτοτε, θα προσδιορίζονται με βασικό χαρακτηριστικό τη θρησκεία, καθώς αυτή συνιστά την κύρια νόρμα διαχείρισης του προλεταριάτου στις χώρες προέλευσής τους, πλάι στο έθνος. Από το Μαρόκο μέχρι το Αφγανιστάν, ο κρατικός εθνικισμός συνυπάρχει αδιαχώριστα και αντιφατικά με το ισλάμ, το οποίο συμβάλλει καθοριστικά στην πειθάρχηση και την ιεράρχηση του πληθυσμού με τα δικά του, όμως, κριτήρια με βάση το φύλο κ.α. που όχι μόνο αποκλίνουν από τις δημοκρατικές νόρμες ενός τυπικού έθνους-κράτους, αλλά αποσταθεροποιούν εσωτερικά δομικά την ίδια την αυτόνομη ύπαρξή του. Καθώς έχουν ισχυρότατες αναφορές πέρα και πάνω από τα εθνικά σύνορα. Η ιστορική ήττα της παναραβικής ιδεολογίας, της κατεξοχήν εκδοχής αραβικού εθνικισμού που προωθήθηκε ακόμα και από συγκεκριμένα αραβικά κράτη και προσπάθησε να ενοποιήσει τους απανταχού Άραβες, από τον ισλαμισμό είναι δηλωτική ως προς αυτό. Παρά το γεγονός ότι συμπεριέλαβε μεταξύ άλλων την εξάλειψη των αριστερών και κομμουνιστικών αναφορών στις χώρες αυτές. Ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» αποτελεί την κωδική ονομασία για την παγκοσμιοποιημένη ιδεολογία και πρακτική που υποτιμά, μέχρι θανάτου αν χρειαστεί, τα σώματα και τις προσδοκίες όλων αυτών που θα προσπαθήσουν με κάθε μέσο να μεταναστεύσουν στην Ευρώπη. Η οποία έχει ανάγκη την εργασιακή δύναμη, αλλά και τη δομική περίσσειά, τους για να συνεχίσει να αναπαράγεται απρόσκοπτα. Η θέση στον πάτο του βαρελιού δεν τους επιφυλάσσεται επειδή είναι φορείς συγκεκριμένων θρησκευτικών αντιλήψεων· αντίθετα, απαιτείται ένας διεθνώς αναγνωρισμένος τρόπος για να χαρακτηριστεί η κοινωνική τους θέση, μιας και αυτή για να παραχθεί χρειάζεται η συνεργασία αφεντικών, μπάτσων, κρατικών μηχανισμών σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου. Το ελληνικό κράτος –παρόλη την πολιτική, κοινωνική, στρατιωτική τεχνογνωσία που έχει συσσωρεύσει όλα τα προηγούμενα χρόνια στη διαχείριση μεταναστών εργατών οι οποίοι εισέρχονταν μέσω της βαλκανικής οδού και όχι μόνο– θα χρειαστεί να αναδιαρθρωθεί εκ νέου προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στη νέα του θέση στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας ως κράτος-σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και όχι μετατρέπόμενο σε ηγέτη-προστάτη της ελληνορθοδοξίας και της ελληνικότητας που, δήθεν, απειλούνται από εισβολή εξ ανατολών. Αυτά αφορούν μόνο ορισμένους οργανωμένους περιθωριακούς και τη δεύτερης κατηγορίας εσωτερική κατανάλωση. Η κοινωνική μετατόπιση από την περίοδο που ο «αλβανός» έγινε για πρώτη φορά βρισιά στη μοδάτη απαξιοτική αναφορά σε «πακιστανούς» έχει να κάνει μόνο με τη δυναμική του καπιταλισμού ως του πρώτου παγκόσμιου τρόπου παραγωγής και την προσαρμογή του στις ιδιαίτερες εθνικές κρατικές μορφές.

^{2η προσθήκη:} Το ελληνικό κράτος, πυκνώνοντας διαρκώς την εμπλοκή του σε δίκτυα διακρατικών συνεργασιών σε διάφορα μέρη του πλανήτη, έχει ως στόχο πλέον την υπονόμευση της ίδιας της δυνατότητας μετακίνησης των νεοεισερχόμενων μεταναστών από

⁵⁸ Για τα σύμβολα ως ιδεολογικές κατασκευές και τον ρόλο τους στις διαδικασίες εθνοποίησης, παραπέμπουμε στο αξιόλογο κείμενο με τίτλο *Το Αντιμαϊντάν, το Μαϊντάν και άλλες περιπέτειες από το aruthlesscritiqueagainsteverythingexisting.wordpress.com*, το οποίο, πέρα από το διαδίκτυο, μπορεί να βρεθεί στη συλλογή κειμένων *Κάτω από εθνοποιητικές σημαίες: σκέψεις πάνω στην ουκρανική κρίση, την αναδιάρθρωση, τις αντιφάσεις και τα όρια των αγώνων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014. Στο τρίτο μέρος του αφιερώματος στη Γιουγκοσλαβία του *ourbabadoesntsayfairytale.wordpress.com* μπορεί να βρεθεί ένα εκτενές σχόλιο πάνω στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου και της εθνικής ιδεολογίας, καθώς και του μίσους ενάντια στον Βόσνιο. Παρακολουθούμε με ενδιαφέρον τη σύνδεση μεταξύ φετιχισμού των κοινωνικών σχέσεων, εθνικής ιδεολογίας, συμβολικών συστημάτων και συγκρότησης του υποκειμένου που εισηγούνται οι σύντροφοι, παρόλα αυτά δεν μπορούμε να δεχτούμε πως το κεφάλαιο λειτουργεί μόνο «σαν μια δύναμη συγκρότησης κοινότητας». Μας λείπει ο τρόπος που τα δυναμικά στοιχεία της κεφαλαιακής σχέσης, η ταξική πάλη και ο ανταγωνισμός μεταξύ των κεφαλαίων μεταξύ άλλων, διαπλέκονται ιστορικά στον σχηματισμό της εθνικής ιδεολογίας.

τη Μέση Ανατολή. Δηλαδή τη διαχείριση της προσωποποιημένης παρουσίας αυτού που τόσο ουδέτερα και βίαια αποκαλείται πλέον ευρέως «μεταναστευτικές ροές». Η εμφάνιση μιας πρώτης μορφής κέντρων κράτησης σε όλη την επικράτεια στα μέσα των '00 προορίζεται για να στοιβάξει σώματα γυμνά από οποιοδήποτε άλλο προσδιορισμό, ύλη ως καθαρό αντικείμενο. Την ίδια στιγμή που διαφοροποιείται κι άλλο η ρατσιστική κοινωνική ιεραρχία με την προς τα κάτω προσθήκη απαξιωμένων θέσεων, η συνεχής άνοδος του βιοτικού επιπέδου για το σύνολο των πολιτών θα πολλαπλασιάσει τις θέσεις κοινωνικής ανόδου· και, φυσικά, τις ευκαιρίες για όσους εξατομικευμένους ιδιώτες το επιθυμούν. Η εμπέδωση αυτής της πραγματικότητας, από ευρύτατα κοινωνικά στρώματα, θα είναι στο εξής συνώνυμη με τη σταδιακή θεμελίωση της αντίληψης του εθνικού συμφέροντος ως συνώνυμου της ευρωπαϊκής προοπτικής της χώρας. Κράτος και κοινωνία πολιτών θα συγκλίνουν, όσο ποτέ ίσως άλλοτε, σε κοινούς ορισμούς όσον αφορά το τι συνιστά βέλτιστη διαχείριση των εθνικών πλεονεκτημάτων, με το ισχυροποιημένο κράτος να παραμένει ο πόλος που διατυπώνει προτάσεις και διαμορφώνει το πεδίο δράσης εκφράζοντας πραγματικά το συλλογικό συμφέρον του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και τις προσδοκίες της μεσαίας τάξης. Και όχι μόνο. Υπό αυτή την έννοια, ο λαός δεν είναι απαραίτητο να κατέβει στο δρόμο ως έθνος και να εγκυβερνήσει την κυβέρνηση για τους νέους χειρισμούς της πάνω στο μακεδονικό ζήτημα. Κατά τη Σύνοδο Κορυφής του Βορειοατλαντικού Συμφώνου στο Βουκουρέστι το 2008, το ελληνικό κράτος αισθάνεται τόσο ενδυναμωμένο και παράλληλα σχετικά αυτονομημένο ώστε, από τη μια, απέναντι στους διεθνείς εταίρους του, να ασκήσει βέτο, για πρώτη φορά στα χρονικά του θεσμού, σχετικά με την έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων για τη Δημοκρατία της Μακεδονίας –τηρώντας απαρέγκλιτα μια εθνική γραμμή, που όμως ήδη από τότε δεν φαίνεται να έχει κάποιο ιδιαίτερο νόημα για τη διεθνή θέση της χώρας, είναι δείκτης της αίσθησης που έχει το ελληνικό κράτος για τον εαυτό του και γίνεται με την προσδοκία σε μεγαλύτερα ανταλλάγματα– και, από την άλλη, να μη χρειάζεται τη δημοκρατική νομιμοποίηση των μαζών στον δρόμο, τον ελληνικό λαό ως εργαλείο διαπραγμάτευσης, όπως έπρατε πριν από 15 χρόνια⁵⁹.

3^η προσθήκη: Με την επικράτηση του κεφαλαίου, όλοι οι προηγούμενοι τρόποι παραγωγής καθίστανται «οπισθοδρομικοί», «νηπιακοί». Η ιστορία αποκτά κατεύθυνση και προσανατολισμό και μέσω αυτής οι κοινωνικοί σχηματισμοί εγγράφονται σε μια ιεραρχία, της οποίας ο καπιταλισμός είναι η κορυφή και η ολοκλήρωση· όχι, όμως, μόνο ως ιδιαίτερο σύστημα, ανώτερο από τα υπόλοιπα, αλλά ως σύστημα πέρα και πάνω από κάθε ιδιαιτερότητα. Ο καπιταλισμός εμφανίζεται ως η αφηρημένη και καθολική μορφή κάθε κοινωνίας, όπως και το άτομο-άνθρωπος που διάγει τον βίο του εντός της. Ο ανθρωπισμός υπάρχει μόνο ως ιδεολογικό απόσταγμα της παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου και της καθολικότητας των δικαιωμάτων πολίτη των αστικών επαναστάσεων, είναι ασύμβατος με την αποκλειστικότητα οποιουδήποτε ιδιαίτερου εθνικισμού και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί εύκολα εργαλειακά για την ικανοποίηση ειδικών κρατικών συμφερόντων, παρά μόνο στο εσωτερικό του διεθνώς αναγνωρισμένου ιεραρχικού συστήματος κρατών. Όπως έδειξε και η πορεία στο Παρίσι για την επίθεση στο Charlie Hebdo το 2015, δεν μπορούν όλοι οι καπιταλιστικοί κοινωνικοί σχηματισμοί να εμφανίσουν τον εχθρό εντός συνόρων τους ως εχθρό της ανθρωπότητας και να έχουν στην κεφαλή της πορείας πάνω από σαράντα ηγέτες κρατών από όλο τον κόσμο.

4^η προσθήκη: Ιστορικό όριο του ρατσισμού, που αφορά τόσο τις συνθήκες εμφανισής του όσο και τη σύγχρονη διαφορική εκδοχή του, είναι οι κατηγορίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Όπως και στους προηγούμενους τρόπος παραγωγής, η εκμετάλλευση δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, χωρίς κυριαρχία. Μπορεί το καπιταλιστικό σύστημα φαίνεται ότι στηρίζεται μόνο στην οικονομική ισχύ των πραγμάτων, στην πραγματικότητα, όμως, από τη στιγμή που το κεφάλαιο προϋποθέτει και διαμεσολαβεί τον εαυτό του ως κοινωνική σχέση, αναπτύσσεται η καταπίεση και η κυριαρχία ως το ίδιο το αντικείμενο, ο λόγος ύπαρξης όλων των μη καθαρών οικονομικών στιγμών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Αυτές οι στιγμές-θεσμοί ορίζουν εμμενώς το προλεταριάτο και το κατακερματίζουν ιεραρχικά. Πρόκειται για μια διαδικασία βίαιης αναπαραγωγής μιας κοινωνικής σχέσης, όπου στο τέλος της μέρας θα πρέπει ο καθένας να βρεθεί στη θέση που του αντιστοιχεί. Υπό αυτή την έννοια, η δράση όλων των στιγμών, ακόμα και του κράτους και των μεμονωμένων καπιταλιστών, εντάσσεται στη δομική συνθήκη όπου η ίδια η κεφαλαιακή σχέση αποτελεί προϋπόθεση της διευρυμένης αναπαραγωγής της και αυτή η δράση δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή με όρους τόσο εξωτερικότητας όσο και εργαλειακότητας. Πέρα από την ύπαρξη σχέσεων κυριαρχίας μέσα στο εργοστάσιο και την, υπό αυστηρή επιτήρηση, απόσπαση υπεραξίας που αυτές συνεπάγονται, η σχέση εκμετάλλευσης εμπεριέχει τρεις στιγμές: τη συνάντηση μεταξύ εργασιακής δύναμης και κεφαλαίου που προσφέρεται δυνητικά προς αξιοποίηση· την υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο· τη μετατροπή της υπεραξίας σε πρόσθετο κεφάλαιο. Η άρθρωση και αναπαραγωγή του ενιαίου χαρακτήρα των τριών στιγμών δεν είναι δεδομένη, εμπεριέχει ρήξεις και ασυνέχειες, βία και απαξίωση. Οι σχέσεις φυλετικοποίησης μπορούν να αναδυθούν σε κάθε μια από τις φάσεις αυτές και να αποσπαστούν, εμφανιζόμενες ως αυτόνομες, αυθύπαρκτες και αυτογονιμοποιούμενες· ειδικά, στον βαθμό που εμπλέκονται εκπαιδευτικοί, κατασταλτικοί, νομικοί, ιδεολογικοί, θρησκευτικοί και πολιτιστικοί θεσμοί. Επιπλέον, και με ακόμα πιο δομικό τρόπο όσον αφορά την αναπαραγωγή της ρατσιστικής κοινωνικής ιεραρχίας, το κεφάλαιο, λόγω του φετιχισμού του, εμφανίζεται όχι ως κοινωνική σχέση αλλά ως οικονομία, ως αντικειμενικότητα, ως αναπόφευκτη φύση και τάξη πραγμάτων. Και ο ρατσισμός ως διάκριση στη βάση απλά φαινοτυπικών χαρακτηριστικών. Όλοι οι μη αυστηρά οικονομικοί θεσμοί επενεργούν σε αυτήν κατεύθυνση, άλλωστε είναι και οι πιο ενδεδειγμένοι να αντιμετωπίσουν τους αγώνες των μεταναστών θεωρούμενων ως μη-εργατική τάξη και άρα ως μη-λαός. Δεν μπορούν όμως να καθορίσουν την παγκόσμια δυναμική του κεφαλαίου παρά μόνο αποεθνικοποιούμενοι και αυτονομούμενοι οι ίδιοι, αυτονόητα εντασσόμενοι σε διακρατικούς μηχανισμούς συνεργασίας.

⁵⁹ Ο Κοτζιάς, πρώην Υπουργός Εξωτερικών και αρχιτέκτονας της Συμφωνίας των Πρεσπών, κατά την ομιλία του στην εκδήλωση παρουσίασης του σχετικού βιβλίου του Νίκου Μέρτζου η οποία μπορεί να βρεθεί στο mfa.gr, το διατυπώνει με τη δική του φρασεολογία: «Ενώ η κυβέρνηση το 2008 κατάφερε, εξαιρετικά, να φτιάξει μια μεγάλη συμμαχία πάνω στις θέσεις μας και, θα περίμενα εγώ, ιστορικά, να πανηγυρίσει γι' αυτή τη μεγάλη συμμαχία που έκανε, όπου κατάφερε από τα 26 τότε κράτη μέλη του ΝΑΤΟ, τα 17 να συνταχθούν εξαρχής με τις θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης, έφτιαξε ένα άλλο 'σχήμα-μύθος'. Τα πρακτικά της συνεδρίασης του Βουκουρεστίου το 2008, δείχνουν ότι ο πρώτος που πήρε το λόγο ήταν ο Σαρκοζί και τρίτη η Μέρκελ, που στήριξε πλήρως τις ελληνικές θέσεις. Δηλαδή, βγήκαμε και πανηγυρίσαμε για ένα βέτο που δε χρειαζόταν να τοβάλουμε. Μπορεί να τους το είπαμε κάποια στιγμή, μπορεί να πιάσαμε, και καλά κάναμε και πιάσαμε, και πήραμε την πλειοψηφία, αλλά δε βάλαμε βέτο. Και πήγαμε μετά και καταδικαστήκαμε απ' το Δικαστήριο της Χάγης και κουβαλάμε μια καταδίκη πάνω στους ώμους μας για κάτι που δεν το κάναμε ακριβώς έτσι, να το πω ευγενικά, και το οποίο επικαλείται τώρα η άλλη πλευρά. Διότι, κάθε μελλοντική δυσκολία δεν θα είχε δυσκολία μόνο της ερμηνείας της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, θα έχει και τη δυσκολία του πώς γυρίζει μια απόφαση Δικαστηρίου που κάθε άλλο παρά υπέρ μας ήταν».

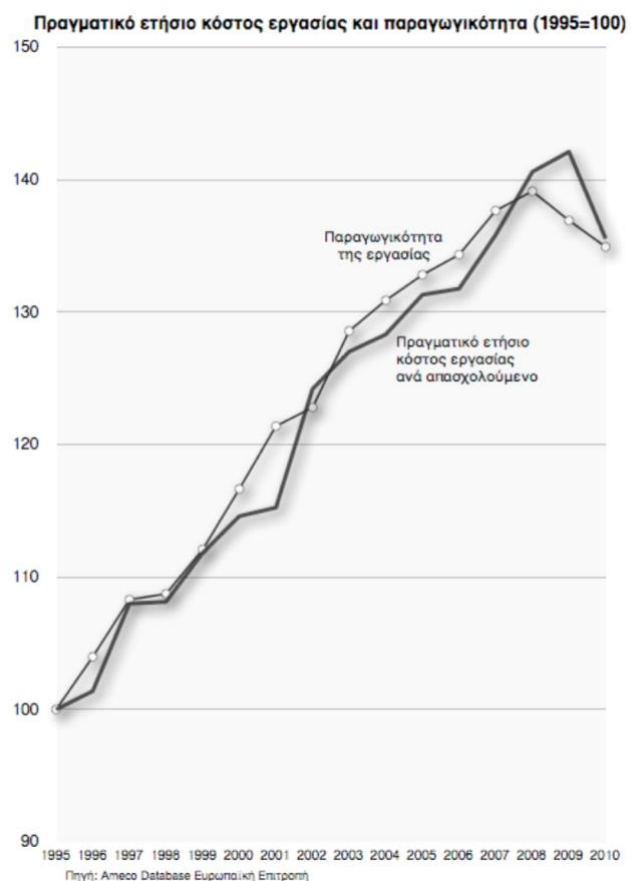
Αν μη τι άλλο, και εν πολλοίς εξεταζόμενο εκ των υστέρων, το ξέσπασμα της κρίσης και η είσοδος της Ελλάδας στην περίοδο δημοσονομικής επιτήρησης καλεί το ελληνικό κράτος να προσέξει πώς θα διαχειριστεί την αναγκαία βαθιά αναδιάρθρωση και την επικείμενη ευρεία απαξίωση κεφαλαίου· αυτή τη φορά δεν υπάρχουν προλετάριοι από την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ ούτε βαλκανική ενδοχώρα προς επέκταση για να σωθεί η παρτίδα. Ενώ η εκμεταλλευσιμότητα των μεταναστών από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή δεν αρκεί για να αναστρέψει την πτώση του ποσοστού κέρδους και την απόκλιση μισθού-παραγωγικότητας⁶⁰. Ξαφνικά, και η υψηλού συμβολισμού ανακοίνωση του τότε πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου από το πιο απομακρυσμένο σημείο της χώρας υποδεικνύει μια κατεύθυνση, το ελληνικό κράτος προβάλλει τον εαυτό του ως ανίσχυρο και ανακοινώνει προς όλες τις κατευθύνσεις ότι βρίσκεται στη γωνία (του χάρτη, όπως το ακριτικό νησί) απειλούμενο και συρρικνωμένο. Το έθνος ειδοποιείται από την κρατική ηγεσία να ταυτιστεί με το ακριτικό Καστελόριζο, καθώς απειλείται και πρέπει να κάνει θυσίες για να αντέξει το άχθος του τεράστιου χρέους· πρέπει, αντιλαμβανόμενο τον εαυτό του ως μικρότερο και ασθενέστερο, να δράσει ως φύλακας απέναντι στον κίνδυνο που έρχεται απ' έξω, μόνο απ' έξω, αντίστοιχου βεληνεκού με τον ιστορικό «κίνδυνο εξ ανατολών». Την ίδια στιγμή που –εν μέσω εντεινόμενης παγκόσμιας ύφεσης, ορισμένες λειτουργίες του κράτους, όπως και κυρίαρχες καπιταλιστικές μορφές όπως το χρέος και η πίστωση, εμφάνιζαν τον μερικά αποεθνικοποιημένο χαρακτήρα τους– η λήψη αποφάσεων απομακρυνόταν ρητά από τη δικαιοδοσία του λαού και δημιουργούσε ρήγματα κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης και νομιμοποίησης στα μάτια των ελλήνων πολιτών, οι διαμαρτυρίες εθνοκοποιούνται καταφερόμενες πρωτίστως ενάντια στο υπερεθνικό καθεστώς της αγοράς και τις εκτελεστικές εξουσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια στιγμή που ψηφίζονται μέτρα, τα οποία η ελληνική αστική τάξη επιθυμεί διακαώς εδώ και χρόνια· την ίδια στιγμή που τα μέτρα ψηφίζονται στη Βουλή από κυβερνήσεις συνεργασίας, τις μόνες εφικτές και πέρα από κάθε έννοια εκπροσώπησης του λαϊκού συμφέροντος νοούμενου ανοιχτά ως αντίθετο στο εθνικό συμφέρον, και υπό την προστασία αστυνομικών δυνάμεων· την ίδια στιγμή η Μέρκελ γίνεται ο απόλυτος αντίπαλος του έθνους. Ενώ παράλληλα το κράτος απαξιώνει και υποτιμά όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και τις φράξιες του κεφαλαίου που είναι λιγότερο ανταγωνιστικές. Η διάλυση του ΠΑΣΟΚ, του κατεξοχήν κόμματος που θεωρείται εκπρόσωπος του λαού από τη μεταπολίτευση και μετά, συμπυκνώνει ολόκληρη τη συγκυρία και μια ιστορική καμπή· μαζί με την ντόπια εργατική τάξη, που πρέπει πλέον εντελώς δυσανάλογα αλλά μαζί με τους μη ανταγωνιστικούς μικροαστούς να υποστεί το τίμημα του ξεπεράσματος της κρίσης, ολόκληρος ο λαός απογυμνώνεται από εκπροσώπηση και εμφανίζεται στον δρόμο ως έθνος σε κρίση. Αυτή την εθνοποίηση της κοινωνικής αντιπαράθεσης είναι που εξέφρασαν ο ΣΥΡΙΖΑ κι οι ΑΝΕΛ, ως κάτω και πάνω πλατεία Συντάγματος αντίστοιχα, και βρέθηκαν στην κυβέρνηση. Η ρητορεία περί «γερμανοτσολιάδων», «εθνοπροδοτών» ενάντια στις μνημονιακές κυβερνήσεις φτάνει στο αποκορύφωμά της, όταν γίνεται αισθητό για πρώτη φορά, άμεσα και χειροπιαστά, ότι η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση πάντα συνεπαγόταν την εθελοντική απώλεια ενός τμήματος της εθνικής κυριαρχίας. Και αυτό ισχύει για κάθε κράτος που επιλέγει να βρίσκεται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλοι οι επιμέρους καπιταλισμοί είναι ίδιοι ή ότι δεν υπάρχουν άνισες σχέσεις μεταξύ τους. Το έθνος, όμως, δημιουργεί ιστορικά τον εαυτό του ως αντιστασιακό απέναντι σε έναν ανώτερο ιεραρχικά εχθρό, υποθετικό ή μη, αυτή τη φορά στην κλίμακα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντός του ευρύτερου κινήματος ενάντια στη λιτότητα (αγανακτισμένοι, συνελεύσεις γειτονιών, επιτροπές ενάντια στο χαράτσι, κλπ), ο ΣΥΡΙΖΑ κι οι ΑΝΕΛ προώθησαν ενεργά την εθνικιστική αφήγηση που κατέληγε στο αίτημα για επαναφορά της εθνικής κυριαρχίας, υπό το όνομα της «πραγματικής δημοκρατίας». Ας μην ξεχνάμε τα συνθήματα «δεν πουλάμε, δεν χρωστάμε, δεν πληρώνουμε», τις ατέρμονες συζητήσεις περί «επαχθούς χρέους» και τις προτάσεις προς το ελληνικό κράτος όσον αφορά τη στρατηγική πρέπει να ακολουθήσει απέναντι στους δανειστές κ.α. Η ύπαρξη του εσωτερικού εχθρού, αυτού που πρέπει να υποτιμηθεί για να μπορέσει να ορθοποδήσει το έθνος, κρατήθηκε επιμελώς στην αφάνεια από τους εθνικιστές κάθε απόχρωσης.

¹ προσθήκη: Από το 2011 με τους αγανακτισμένους έως και το δημοψήφισμα το 2015, οι ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, και κυρίως ο ΣΥΡΙΖΑ, στηρίχτηκαν στην τριαδική δομή της πολιτικής ενότητας που ανέλυσε ο θεωρητικός του ναζισμού Καρλ Σμιτ⁶¹, αρχικά για ν' ανέλθουν κοινοβουλευτικά κι ύστερα για να κυβερνήσουν:

Η νέα κρατική δομή σημαδεύεται από το γεγονός ότι η πολιτική ενότητα του λαού, και συνεπώς, όλη η ρύθμιση της δημόσιας ζωής του εμφανίζεται να διατάσσεται σε τρεις διαφορετικούς κύκλους. Δεν κινούνται παράλληλοι ο ένας στον άλλο, όμως ένας εξ αυτών, το Κίνημα, το οποίο κουβαλά το Κράτος και τον Λαό, διαπερνά και καθοδηγεί τ' άλλα δύο. Οι τρεις σχηματισμοί κινούνται πλάι-πλάι, με τον δικό τους τρόπο, απαντώνται σε ορισμένα καθοριστικά σημεία, ιδίως στην κορυφή, έχουν διακριτά διαφορετικές επαφές κι άμεσους συνδέσμους αναμεταξύ τους, οι οποίοι ωστόσο δεν επιτρέπεται ν' ακυρώσουν τη διάκριση, και συνολικά όλοι τους σχηματίζουν τη συγκρότηση της πολιτικής ενότητας. Ο καθένας έχει διαμορφωθεί από μια ποικιλία οπτικών και, αν μου επιτρέπεται, από διαφορετικά υλικά, όμως όλοι, αν και με διαφορετικούς τρόπους, τους κινεί η δημόσια έννομη τάξη. Κάθε μία απ' τις λέξεις Κράτος, Κίνημα, Λαός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει το σύνολο της πολιτικής ενότητας. Όμως, την ίδια στιγμή, η κάθε λέξη υποδεικνύει μια διαφορετική πτυχή κι ένα συγκεκριμένο στοιχείο αυτού του συνόλου. Μ' αυτόν τον τρόπο, το Κράτος μπορεί να θεωρηθεί αυστηρά ως το πολιτικά στατικό τμήμα· το Κίνημα ως το δυναμικό πολιτικό στοιχείο, και ο Λαός ως η απολίτικη πλευρά, που αναπτύσσεται υπό την προστασία και στη σκιά των πολιτικών αποφάσεων. Θα ήταν ωστόσο λάθος να τα μετατρέψουμε σοφιστικώς σε εναλλασσόμενα κι αμοιβαία αποκλειόμενα αντίθετα, και να θέσουμε το Κράτος ενάντια στο Κίνημα ή το Κίνημα ενάντια στο Κράτος, τον Λαό ενάντια στο Κράτος ή το Κράτος ενάντια στον Λαό, τον Λαό ενάντια στο Κίνημα ή το Κίνημα ενάντια στον Λαό. [...] Ιδίως το Κίνημα είναι εξίσου τόσο

⁶⁰ Το έτος 2008 έχει σημασία όχι μόνο λόγω της Συνόδου του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι, αλλά και γιατί το πραγματικό κόστος εργασίας ανά απασχολούμενο ξεπερνάει αισθητά την παραγωγικότητα της εργασίας, συνδυαζόμενο με τις πρώτες επιπτώσεις του ξεσπάσματος της κρίσης των subprimes έναν χρόνο νωρίτερα. Το γράφημα προέρχεται από τη μελέτη του Ηλία Ιωακείμογλου, Κόστος εργασίας, περιθώρια κέρδους και ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα 1995-2009, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

⁶¹ Καρλ Σμιτ, Κράτος, Κίνημα, Λαός: Η Τριαδική Δομή της Πολιτικής Ενότητας & Το Ζήτημα της Νομιμότητας, Plutarch Press, 2001, σελ. 11-12. Τα δύο ομώνυμα κείμενα δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά το 1933 και το 1950 αντίστοιχα.

το Κράτος όσο και ο Λαός, και ούτε το σημερινό Κράτος (με την έννοια της πολιτικής ενότητας) ούτε ο σημερινός γερμανικός Λαός (το υποκείμενο του πολιτικού όντος που λέγεται «Γερμανικό Ράιχ») θα μπορούσε να είναι εφικτό χωρίς το Κίνημα.

Η αναλογία με τον ναζισμό δεν υπονοεί κάποιου είδους ηθική κριτική στον ΣΥΡΙΖΑ· αυτή την αφήνουμε στους αντιφασίστες ψηφοφόρους του που πίστεψαν ότι η κοινοβουλευτική ισχυροποίησή του θα μπορούσε ποτέ να αποτελέσει ανάχωμα στην εθνικοποίηση της κοινωνικού ζητήματος. Αντιθέτως, ο ίδιος ο Σμιτ παραδέχεται ότι αυτό το τριαδικό μοντέλο δεν υπάρχει μόνο στη ναζιστική Γερμανία και τη φασιστική Ιταλία, αλλά και «στο μπολσεβίκικο Κράτος της Σοβιετικής Ένωσης» με «το Κράτος, το Κόμμα και τα Συνδικάτα ως μια συνολική κάλυψη της πολιτικής και κοινωνικής πραγματικότητας». Κατά τον Σμιτ, το Κίνημα χρειάζεται ένα Κόμμα τα μέλη του οποίου «προέρχονται απ' όλα τα στρώματα του Λαού». Στο «πολιτικό σώμα» του Κόμματος, «ο Λαός βρίσκει την ειδική μορφή του». Η σφαίρα του Λαού «αφήνεται στην αυτοδιοίκηση, η οποία περιλαμβάνει την επαγγελματική οικονομική και την κοινωνική τάξη, καθώς και την κοινοτική αυτοδιοίκηση (βασισμένη στη τοπική γειτονιά)». «Ακόμα και το κορπορατιστικό Κράτος του Φασιστικού Κράτους... το οποίο απορρίπτει την αρχή της αυτόνομης εδαφικής διοίκησης κι ανέχεται μόνο είδη τεχνικής ή “λειτουργικής” αυτόνομης διοίκησης, ένα σύστημα συνδικάτων και ενώσεων, μια “λαϊκή κοινωνική τάξη”... ίσως γεμίσει τον χώρο μιας μη-κρατικής, δημόσιας κι νομικής αυτοδιοίκησης και εισάγει μια αυτονομία που ίσως υπάρξει εφικτή εντός του γενικού πλαισίου της πολιτικής ηγεσίας, έναν κορπορατισμό ή μια ένωση διάφορων ειδών ενώσεων, στην πολιτική ζωή του Λαού». Σε καμία περίπτωση η περίπτωση η τριαδική δομή της πολιτικής ενότητας απ' τον ΣΥΡΙΖΑ δεν υπήρξε τόσο συνολική όσο στην περίπτωση του εθνικοσοσιαλισμού, έτσι κι αλλιώς αυτός ιστορικά δεν μπορεί να επανεμφανιστεί καθώς εκλείπει η δυνατότητα κορπορατιστικής ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης στο κράτος. Οι παραλληλισμοί όμως υπάρχουν. Το Κόμμα-ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε η πολιτική μορφή του Κινήματος, του οποίου μετατράπηκε σε ηγεμονική δύναμη. Ίσως η μεγαλύτερη δύναμη του ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε στο επίπεδο γειτονιάς. Είχαμε συριζαίους δήμαρχοι που στηρίζαν διάφορες τοπικές συλλογικοποιήσεις, πρωτίστως επιτροπές ενάντια στο χαράτσι, με τους δημάρχους να κηρύσσουν «αντιστάση» και να βγαίνουν μπροστά να μεσολαβήσουν τα σχετικά αιτήματα, κοινωνικά ιατρεία οργανωμένα από τοπικά στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ για μια υποτυπώδη ιατρική περίθαλψη, κλπ. Έτσι, το Κίνημα οδηγήθηκε τελικά στις κάλπες και ψήφισε το Κόμμα του. Μπορεί το Κόμμα να μη μετατράπηκε σε Κράτος, έγινε όμως κυβέρνηση. Η τριαδική αυτή δομή της πολιτικής ενότητας που πέτυχε ο ΣΥΡΙΖΑ έφτασε στο απόγειό της με το δημοψήφισμα του 2015, όπου Κράτος-Λαός-Κίνημα έγιναν μια γροθιά γύρω από τη ψήφο του «ΟΧΙ», με τις φιλοκυβερνητικές συγκεντρώσεις στην πλατεία Συντάγματος να είναι οργανωμένες από το Κίνημα, το σώμα των συγκεντρωμένων να είναι ο Λαός και τις ομιλίες διάφορων στελεχών να δηλώνουν την παρουσία του Κράτους.

2^η προσθήκη: Δεν είναι μικρό πράγμα για τον ανανεωμένο, από την πάλη του απέναντι στους «Γερμανούς» και τους «τοκογλύφους», λαό να βλέπει στην κυβέρνηση τους ανθρώπους με τους οποίους πριν από λίγο πάλευε μαζί στους δρόμους και τις πλατείες. Και, εν τέλει, να βλέπει την απόσταση με το κράτος να ελαχιστοποιείται μέχρι εξαφάνισης. Αυτή αποτελεί, άλλωστε, και την πιο απτή, γεωμετρικής έμπνευσης, απόδειξη για την επανεμφάνιση και νίκη του λαϊκισμού ως κίνημα. Αυτή είναι και η μόνη, επιφανειακή, ομοιότητα της νίκης του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2015 με τη νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981, άσχετα αν πολλοί αριστεροί και αναρχικοί φαντασιώνονταν την αναβίωση του αντικατοχικού ΕΑΜ... Μεταξύ άλλων, παρόλα αυτά, η ιστορική ιδιαιτερότητα της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ συνίσταται στην ταχύτητα με την οποία προσαρμόζει το κίνημα των πλατειών στο πλαίσιο του κράτους, καθώς ο ορισμός του εθνικού συμφέροντος με λαϊκούς όρους εγκαταλείπεται τάχιστα προς όφελος ενός ορισμού με κρατικούς όρους: μόλις σε μερικούς μήνες, και μέσω μιας κατεξοχήν δημοκρατικής διαδικασίας όπως ένα δημοψήφισμα, αλλά και μέσω των βουλευτικών εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015. Το κράτος έχει συνέχεια, η δημοκρατία αποτελεί μορφή χωρίς περιεχόμενο που χωνεύει ακόμα και τις πιο αντιφατικές εκδοχές εθνικού συμφέροντος, το ίδιο το κίνημα των πλατειών της περιόδου 2010-12 μπορούσε να θέλει τη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το ευρώ ως νόμισμα και ταυτόχρονα να μη θέλει την τρόικα και τις περικοπές⁶². Η συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ εξέφρασε την κορύφωση αυτής της αντίφασης και, το καλοκαίρι του 2015, τη δημοκρατική έκρηξή της· μετά τις δεύτερες εκλογές του 2015, αποτύπωσε την ασταθή συνύπαρξη μιας κρατικής εθνικιστικής *realpolitik* –που αναγνωρίζει ότι χωρίς την παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και τον δανεισμό του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με επιτόκια χαμηλότερα απ' αυτά των διεθνών αγορών ώστε να μπορέσει να διατηρηθεί ένα επίπεδο ρευστότητας, το ελληνικό κράτος θα είχε κηρύξει χρεοκοπία, με αργεντινικές συνέπειες– και ενός λαϊκού, αγανακτισμένου εθνικισμού που όμως σταδιακά θα καταρρεύσει συμβάλλοντας στην κλιμακούμενη σταθεροποίηση, καθώς θα έχει ήδη αποβάλλει κάθε ειδική αναφορά στο εργατικό συμφέρον. Ούτε λόγος, φυσικά, για τις έμφυλες και τις φυλετικοποιημένες σχέσεις εξουσίας. Με ή χωρίς Grexit, όλοι όσοι νιώθουν εθνικά, δηλαδή κοινωνικά, ανώτεροι γνωρίζουν καλά ποιοι και ποιες πρέπει να υποστούν τους βίαιους κραδασμούς της εξόδου από την κρίση, όταν ξεστομίζουν «τα πρώτα χρόνια θα είναι δύσκολα, αλλά μετά θα έρθει ανάπτυξη».

3^η προσθήκη: Άρρηκτα συνδεδεμένη με την απορία –άλυτη για όσους μιλούν ακόμα την παλιά γλώσσα της μεταπολιτευτικής εθνικής κρατικής ρύθμισης, παρόλο που αυτή καταρρέει μπροστά στα μάτια τους– για το αν ο ΣΥΡΙΖΑ συνιστά σοσιαλδημοκρατικό ή νεοφιλελεύθερο κόμμα, είναι και η σχεδόν σκανδαλογολία για το πώς κατέστη δυνατόν ένα αριστερό κόμμα να βρίσκεται στην ίδια κυβέρνηση μαζί με ένα ακροδεξιό. Είναι ακόμα δύσκολο για τα ορφανά του σταλινισμού, σε όλες τις πλανητικές εκδοχές του, να αποδεχτούν ότι η αντίθεση αριστεράς-δεξιάς δεν υπήρξε τίποτα άλλο από δυο διαφορετικές καθεστωτικές εκδοχές ορισμού του εθνικού συμφέροντος, σύγχρονη έκφραση της αντίφασης έθνος-δημοκρατίας που πάντοτε διαιρούσε το πολιτικό φάσμα από τη δημιουργία σχεδόν του αστικού κράτους, αλλά και κάθε κόμμα εσωτερικά. Η πολιτική λειτουργία αυτής της αντίθεσης είναι να εμφανίζει πολωμένο τον ένα και αδιαίρετο λαό, υπάγοντάς τον ταυτόχρονα στα συμφέροντα της αστικής τάξης· της μόνης τάξης, της οποίας τα συμφέροντα πρέπει να εκπροσωπούνται διαρκώς εντός του κράτους και της οποίας η ηγεμονία παράγεται, σε όλη

⁶² Με ανάλογο τρόπο, υποκριτικά εναντιωνόμενος στην ΕΕ, ο πρώην υπουργός Εξωτερικών Νίκος Κοτζιάς μπορούσε στο site της Κίνησης Ιδεών & Δράσης «Πράττω» να γράφει στις 2.12.2012 ότι: “Ο ειδικός μηχανισμός απώλειας της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, είναι το χρέος της. Από αυτή την πλευρά η Ελλάδα δεν είναι μια ακόμα ημιαποικία των εμπορικών σχέσεων της εποχής της διεθνοποίησης, παρόλο που έχει εμπορικά ελλείμματα με επιπτώσεις στο χρέος της, αλλά μια ημιαποικία της κυριαρχίας του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Διατηρεί ορισμένες πλευρές της τυπικής της κυριαρχίας, ενώ η οικονομική και κοινωνική της πολιτική ελέγχεται από τους ξένους δανειστές και τους επιτρόπους -στην κορυφή της ελληνικής διοίκησής- που επέβαλαν οι τελευταίοι. **Με βάση όλα τα πιο πάνω, υποστηρίζω ότι η Ελληνική περίπτωση αυστηρά επιστημονικά είναι μια ημι-«αποικία» νέου τύπου. Όχι απλά εμπορική, αλλά χρέους. Για τη διευκόλυνση της δημόσιας συζήτησης εισάγω και προτείνω τον όρο «αποικία χρέους»**”. Και, σε άρθρο του στην Καθημερινή στις 10.12.18, να παρουσιάζεται ως γεωστρατηγικά ρεαλιστής εκθέτοντας τα διακρατικά περιφερειακά δίκτυα στα οποία συμμετέχει το ελληνικό κράτος ακριβώς επειδή συνδιαμορφώνει τις πολιτικές ασφάλειας και συνεργασίας της ΕΕ. Δίνοντας έτσι πραγματικό νόημα στην έννοια της «διεθνοποίησης του ελληνικού εθνικισμού» και στον, πλέον, διαφοροποιημένο και πολυσχιδή χαρακτήρα του.

την Ευρώπη την περίοδο της κρίσης, στη βάση δημιουργίας κοινωνικών μπλοκ που διαπερνώνται από το δίλημμα εντός ή εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με τι όρους. Ο μερικά αποεθνικοποιημένος χαρακτήρας του κράτους αναδείχτηκε εκ νέου μέσα στην κρίση, όταν, περνώντας από τις κυβερνήσεις συνεργασίας πολιτικά ετερόκλητων κομμάτων και φτάνοντας στην τρέχουσα συγκυβέρνηση, η διατύπωση και επεξεργασία του κρατικού εθνικισμού οφείλει να τροφοδοτείται από διαφορετικούς κομματικά διαμεσολαβημένους εθνικισμούς και όχι μόνο από έναν. Καθώς οι ανάγκες ξεπεράσματος της κρίσης υπερσυσσώρευσης και αποκατάστασης της σταθερότητας προϋποθέτουν τον εξοβελισμό κάθε πολιτικής προτεραιότητας σχετικής με το Λαϊκό συμφέρον, ο Λαός (και τα δυο με Λ κεφαλαίο) περνάει σε δεύτερο πλάνο· απομένουν τα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα να διεκδικούν την εθνική προτίμηση, την προσαρμογή του ορισμού του έθνους και του εθνικού συμφέροντος στα μέτρα τους, καθώς παραπαίνουν, ασύνδετα μεταξύ τους, στρεφόμενα για εγγυήσεις επιβίωσης σε επιμέρους θεσμούς και μηχανισμούς, ανοιχτά κρατικούς ή μη, περισσότερο ή λιγότερο περιφερειακούς και προσοδικούς. Είναι η αναβαθμισμένη θέση εντός του κυκλώματος αξιοποίησης και αναπαραγωγής του κεφαλαίου που οδηγεί ένα στέλεχος μιας επιχείρησης ή έναν δημόσιο υπάλληλο να θεωρήσει πιο “καθολικά” τα ιδιαίτερα συμφέροντά του έναντι άλλων, ας είναι και ομοεθνείς· η ίδια του η θέση ως μεσαία τάξη⁶³. Αυτό, όμως, που σε επίπεδο κοινωνίας διασπάται, οφείλει σε επίπεδο κράτους να εμφανίζεται ενιαίο και ενοποιημένο. Όσο δύσκολη και προσωρινή κι αν είναι η γραμμή που συνδέει τα λαϊκά συμφέροντα με τα συμφέροντα αναπαραγωγής των ίδιων των, εν πολλοίς αυτονομημένων στο κρισιακό περιβάλλον, θεσμών και μηχανισμών. Οι λαϊκοί εθνικισμοί μπορούν δυναμικά να πολλαπλασιάζονται, ο κρατικός εθνικισμός οφείλει να είναι συνεκτικός και, στον καπιταλιστικό πυρήνα του, ανεπηρέαστος από τις εναλλαγές των κυβερνήσεων. Το κίνημα των πλατειών, τουλάχιστον στην ελληνική εκδοχή του, ανέδειξε περισσότερο τη διάλυση του Λαού μέσω της απαίτησης να εκληφθούν τα συμφέροντα των επιμέρους ομάδων που κατεβαίνουν στον δρόμο – πάντοτε δυναμικά αγωνιζόμενων και πάντοτε ντόπιων έως το μεδούλι– ως προτεραιότητα έναντι όλων των υπολοίπων. Κι αυτό παρά την εκ νέου εθνικιστική ενοποίηση όλων κάτω από την ελληνική σημαία. Το αίτημα για διακεκριμένη μεταχείριση απεκδύεται τον κορπορατιστικό χαρακτήρα του και εμφανίζει τον ρατσιστικό περιεχόμενό του, από τη στιγμή που προϋποθέτει και πραγματώνει την αορατοποίηση των μεταναστών και των γυναικών⁶⁴.

4^η προσθήκη: Κατά το κίνημα των πλατειών, τη στήριξη του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2012 και του 2015, την άνοδο της Χρυσής Αυγής, τις διεργασίες που οδήγησαν στη συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και στο δημοψήφισμα του καλοκαιριού 2015, δυνάμεις από όλο το μεταπολιτευτικό, και πλέον παρωχημένο, πολιτικό φάσμα και παρά τις όποιες προθέσεις τους, απευθύνθηκαν στον ελληνικό λαό και διατύπωσαν διαφορετικές εκδοχές του λαϊκού συμφέροντος, συμβάλλοντας στην ανάδυση του λαϊκού εθνικισμού ως αντισυστημικού και απαξιώνοντας όλες τις υπόλοιπες αντιθέσεις εντός του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού ως δευτερεύουσες και υπονομευτικές του λαού. Οι συνέπειες αυτής της κρίσιμης καμπής για τον ανταγωνιστικό λόγο και δράση μένουν ακόμα να φανούν σε όλο το εύρος τους, ειδικά μετά τα επεισόδια έξω από τη Βουλή στο συλλαλητήριο της 20^{ης} Ιανουαρίου 2019 όπου για πρώτη φορά έγιναν βίαιες συγκρούσεις εθνικιστών με την αστυνομία. Μπάτσοι και ναζί δήλωσαν με τον πιο δημόσια δυνατό τρόπο ότι δεν είναι το ίδιο μαγαζί.

17.

Τα μακεδονικά συλλαλητήρια των αρχών του 2018 και του 2019, από μόνα τους διακριτά σε σχέση με τα υπόλοιπα που διοργανώνονται σποραδικά και με ελάχιστη συμμετοχή μέχρι την ψήφιση της Συμφωνίας των Πρεσπών, μπορούν να γίνουν κατανοητά μόνο σε σχέση με τις δυναμικές γραμμές της προηγούμενης περιόδου και όχι στα πλαίσια μιας αποπροσανατολιστικής συσχέτισης με τα συλλαλητήρια της περιόδου '92-'94. Θα μπορούσαμε να αναφερθούμε σε μια σειρά ομοιοτήτων με το πρόσφατο κίνημα των πλατειών –social media ως από τα κάτω και ακομμάτιστος τρόπος σύνδεσης των συμμετεχόντων μεταξύ τους, απόρριψη των ακραίων εθνικιστικών αναφορών και της ακροδεξιάς βίας, δημοκρατική απεύθυνση αιτημάτων στο κράτος και σεβασμός του κοινοβουλευτισμού, middle class attitude και ατμόσφαιρα στις διαδηλώσεις. Η απόπειρα των διοργανωτών, όμως, πιο κραυγαλέα στην περίπτωση της Αθήνας, να παρουσιάσουν τη συγκέντρωση για τη Μακεδονία ως συμφιλίωση αριστεράς και δεξιάς, ως εκδήλωση του αυθεντικού λαού είναι αδιαμφισβήτητη ως προς αυτό. Μετά από τέσσερα χρόνια συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, βαθιάς αναδιάρθρωσης της δημοσιονομικής πολιτικής και σταθεροποίησης της συσσώρευσης κεφαλαίου στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, ο κρατικός εθνικισμός έχει ισχυροποιηθεί και μπορεί για μια ακόμα φορά να παρακάμπτει τη λαϊκή εθνικιστική νοσταλγία για μια Μακεδονία που υποτίθεται είναι μόνο ελληνική. Φτάνοντας αυτή τη φορά, μέσω της συμφωνίας των Πρεσπών, μέχρι το σημείο να αναγνωρίσει ανοιχτά απέναντι στο ελληνικό ακροατήριο αυτό που ήδη έχει υπογράψει σε επίπεδο διεθνών οργανισμών: την ύπαρξη μακεδονικής εθνικότητας και γλώσσας στο εσωτερικό της Βόρειας Μακεδονίας. Όσο κι αν φαίνεται ότι είναι το ήδη υπάρχον, ιεραρχικό και διαφοροποιημένο εκ γενετής, σύστημα εθνικών κρατών που δρομολογεί νέους ορισμούς του έθνους και στις δυο πλευρές των συνόρων, μέσω των υπερεθνικών οργανισμών που επιβλέπουν τη διαδικασία, ο αντίστοιχος ιστορικός εθνικισμός στα δυο κράτη δεν αποτελεί απλό κομπάρσο. Αντίθετα, το κοινωνικό βάρος του εθνικισμού παράγεται κυρίως ενδογενώς, εντός της κρατικής επικράτειας, παραμερίζοντας ορισμούς του εκάστοτε εθνικού συμφέροντος που δεν ευθυγραμμίζονται με τις ανάγκες του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου. Και το ελληνικό κράτος το θυμίζει προς κάθε κατεύθυνση· κυρίως προς τα μέλη του στρατού και της εκκλησίας που συμμετείχαν στα συλλαλητήρια και πίστεψαν ότι, στη βάση του ιστορικού βάρους των δυο θεσμών στον προσδιορισμό του έθνους και του εθνικού συμφέροντος, θα μπορούσαν να

⁶³ Στο πολύ χρήσιμο βιβλίο της Βάλιας Αρανίτου *Η Μεσαία Τάξη στην Ελλάδα την Εποχή των Μνημονίων. Μεταξύ Κατάρρευσης και Ανθεκτικότητας*, Θεμέλιο, 2018, καταγράφεται αναλυτικά ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο παλιά και νέα μεσαία τάξη δέχτηκαν τις επιπτώσεις του μνημονίου. Στα συμπεράσματα της έκδοσης καταγράφεται, μεταξύ άλλων, η μεγάλη συμπίεση που δέχτηκαν τα εισοδήματα της τελευταίας σε αντίθεση με την πρώτη που επέδειξε μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες ύφεσης.

⁶⁴ Δεν είναι τυχαία ότι συζήτηση για τον τρόπο απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας, και άρα για το ποιος μπορεί να θεωρείται Έλληνας πολίτης διατρέχει όλη την περίοδο της κρίσης, από τον νόμο Ραγκούση το 2010, την κήρυξή του ως αντισυνταγματικός το 2012 και τη μερική ψήφισή του από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ το 2015. Αν και αποτελεί τομή με κρατικούς όρους, καθώς για πρώτη φορά προσφέρει τη δυνατότητα απόκτησης ιθαγένειας με βάση το δίκαιο του εδάφους και όχι του αίματος, μέσα στα πρώτα δυόμισια χρόνια εφαρμογής του μόνο 13.425 μετανάστες πήραν την ελληνική ιθαγένεια, όπως μας πληροφορεί το aftodioikisi.gr. Αυτή η εξέλιξη, αργή αλλά σαφής ένδειξη και της ισχυροποίησης του ελληνικού κράτους, συνεχίζεται ως τις μέρες μας, συνδεδεμένη με την ευρύτερη πολιτική απόδοσης ευρωπαϊκής ιθαγένειας σε ευκατάστατους πολίτες τρίτων χωρών και όχι σε προλετάριους, καθώς με την υπ.αρ.130181/6353/2018 απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών «προστέθηκαν στους τίτλους οριστικής διαμονής που γίνονται αποδεκτοί προκειμένου για την πολιτογράφηση αλλογενών αλλοδαπών με τις τακτικές διατάξεις (άρθρο 5 ΚΕΙ) και οι άδειες αόριστης διάρκειας, δεκαετούς διάρκειας, άδειες διαμονής για επενδυτική δραστηριότητα, άδειες διαμονής ιδιοκτήτη ακινήτου και μόνιμης άδειας διαμονής επενδυτή», όπως διαβάζουμε στο lawspot.gr. Παρόλα αυτά, η λεγόμενη «χρυσή βίζα» σε αλλοδαπούς επενδυτές έχει περάσει από σαράντα κύματα και έχει συνδεθεί στην πράξη μόνο με τη χορήγηση άδειας παραμονής και όχι ιθαγένειας.

αποτρέψουν την εκδήλωση μιας τέτοιας στρατηγικής⁶⁵. Οι ηγεσίες τους, όμως, απέφυγαν την άμεση αντιπαράθεση με το κράτος, τουλάχιστον σε αυτή τη φάση, κατανοώντας ότι ο εθνικισμός που προωθούν κινδύνευε να χάσει το κύρος καθολικότητας που φέρει μετασχηματιζόμενος απλά σε έναν επιμέρους εθνικισμό δίπλα στους άλλους και εκτιθέμενος ως τέτοιος στο αυτοοργανωμένο θέαμα των social media. Δεν είναι τυχαίο ότι ο σύγχρονος διεθνοποιημένος κρατικός εθνικισμός παροξύνεται σε τέτοιο βαθμό απέναντι στον λαϊκό εθνικισμό ώστε, την ίδια στιγμή που η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας βοηθείται να ενταχθεί στο NATO, οδηγείται στην απόφαση απέλασης ρώσων διπλωματών, για πρώτη φορά στη διπλωματική ιστορία των δυο χωρών, στη βάση ισχυρισμών ότι αποπειράθηκαν να δωροδοκήσουν ακροδεξιούς με στόχο τη συμμετοχή σε συλλαλητήριο για τη Μακεδονία στην Αλεξανδρούπολη⁶⁶.

18.

Το ελληνικό κράτος συμβάλλει στη σταθεροποίηση των Δυτικών Βαλκανίων –του μόνου κομματιού της χερσονήσου του Αίμου που παραμένει εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί το έδαφος αναπαραγωγής πολύ υποτιμημένων κομματιών του βαλκανικού προλεταριάτου με ματαιωμένες προσδοκίες και ανοιχτών σε ισλαμιστικές επιρροές– συμμετέχοντας ενεργά σε αυτό που ο Βενιζέλος στην ίδια ομιλία του αποκαλεί «διεθνοποίηση του συντάγματος μιας χώρας σε κρίση» κρίση που είχε παραχθεί από τη μακροχρόνια αντιπαράθεση διαφορετικών εθνικισμών στο εσωτερικό της Δημοκρατίας της Μακεδονίας με αποτέλεσμα να μην μπορεί να υποστασιοποιηθεί συνεκτικά στον χρόνο ο αντίστοιχος κρατικός εθνικισμός. Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ θα συνεχίσει τη εθνική γραμμή για το Μακεδονικό όχι μόνο γιατί θα αποδεχτεί σύνθετη ονομασία με γεωγραφικό προσδιορισμό και erga omnes χρήση του ονόματος, αλλά, κυρίως, γιατί θα συνεχίσει να συμμετέχει στη διαχείριση του βαλκανικού προλεταριάτου εντός και εκτός συνόρων. Σε ένα νέο πλαίσιο αυτή τη φορά, καθώς η ιστορική συγκυρία είναι διαφορετική. Όσο κι αν έχουν απομείνει μεμονωμένες επιχειρήσεις σε διάφορες βαλκανικές χώρες, η μείωση του ΑΕΠ κατά σχεδόν 30% στα χρόνια της κρίσης δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστη τη θέση του ελληνικού κεφαλαίου στην ευρύτερη περιοχή, καθώς η μακροχρόνια ύφεση και οι ανάγκες της αναδιάρθρωσης οδήγησαν σε αποτυχία το στοίχημα επιθετικής επέκτασης των ελληνικών τραπεζών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και ανάδειξής τους σε περιφερειακούς παίκτες⁶⁷. Ήδη το 80% των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια είναι εικονικές χωρίς προσωπικό και οικονομική δραστηριότητα, έχοντας απλά μεταφέρει ή διατηρήσει την έδρα τους στο εξωτερικό λόγω ευνοϊότερης φορολογικής μεταχείρισης⁶⁸ ή ανοίγουν γραφεία και στην Ελλάδα, μιας και η εργασιακή δύναμη έχει γίνει φτηνότερη. Όσο κι αν η ΔΕΗ έκανε μια σημαντική, για τα επενδυτικά σχέδιά της, εξαγορά⁶⁹, όσο κι αν η Ελλάδα παραμένει υψηλά όσον αφορά τη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών και το ποσοστό των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας⁷⁰, όσο κι αν η υπογραφή της συμφωνίας οπωσδήποτε ενισχύει γενικά την παρουσία του ελληνικού κεφαλαίου που έχει απομείνει στην ευρύτερη περιοχή, όλα αυτά δεν εξηγούν την επιλογή του timing της υπογραφής της Συμφωνίας των Πρεσπών. Όσο κι αν αυτή φυσικά δεν αποτελεί προϊόν τύχης και πράγματι συσχετίζεται χρονικά με την επίσημη έξοδο της χώρας από τα μνημόνια και την εθνική ανάταση που τη συνοδεύει, αναγκαστικά όμως εγκαταλείποντας τα εθνικιστικά βαρίδια του παρελθόντος. Πέρα από αφηρημένες γεωπολιτικές αναλύσεις «κύρους» που φρενολογούν τα κράτη και τις πολιτικές δήθεν μακροπρόθεσμης υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων που ακολουθούν, χρειάζεται να επαναφέρουμε στο προσκήνιο τον τρόπο που το προλεταριάτο επηρεάζει εσωτερικά και περιφερειακά/διασυννοριακά τις κρατικές πολιτικές. Η Συμφωνία των Πρεσπών, επομένως, πρέπει να ενταχθεί στη συνέχιση της αστυνομοστρατιωτικής διαχείρισης των μετακινήσεων του παγκόσμιου προλεταριάτου, που αυτή τη φορά ζει εντός Βαλκανίων, μιας και πρέπει να εμποδιστεί η δημιουργία βαλκανικών «μεταναστευτικών ροών» προς τις περισσότερο αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, σε περίπτωση νέας βαθύτερης κρίσης. Η οποία, ας μη λησμονείται, εξαγγέλλεται εδώ και καιρό ότι θα είναι βαθιά⁷¹. Αφού οι Σύριοι πρόσφυγες πέρασαν τα σύνορα το 2015, ακολουθώντας τη βαλκανική οδό προς τη Γερμανία, γιατί να μην το προσδοκούν ή να μην το κάνουν κι άλλοι;

⁶⁵ Δεν θα μπορούσε, άλλωστε, να τραβήξει την αντιπαράθεση στα άκρα μια στρατιωτική ηγεσία που στηρίζει την ευρωπαϊκή, και κατ' επέκταση νατοϊκή, προοπτική της χώρας, όπως θυμίζει το άρθρο με τίτλο «Φρ. Φράγκος: «Ηχηρό ΝΑΙ την Κυριακή»» από το kathimerini.gr. Από την άλλη, ήδη από τον Μάιο του 2018, το αίτημα της λεγόμενης σχισματικής Εκκλησίας των Σκοπίων να υπαχθεί εκ νέου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο χωρίς να αυτοαποκαλείται «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία» δείχνει πως το παπαδαριό και από τις δυο πλευρές των συνόρων κατανόησε εγκαίρως την ιστορική καμπή της περιόδου και έσπευσε να διαπραγματευτεί εκ νέου τη θέση του, δείχνοντας πόσο γρήγορα μπορούν να επιλυθούν «χρόνια» ζητήματα, όταν υπάρχει πολιτική βούληση, περισσότερα στο άρθρο με τίτλο «Κίνηση με πολιτική σημασία από την Εκκλησία των Σκοπίων: Εγκαταλείπει το «Μακεδονία» και ζητάει να επιστρέψει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο» από το kathimerini.gr. Όσο κι αν «προειδοποιούν αυστηρά», για την τυχόν επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών, οι 22 μητροπολίτες της Μακεδονίας σε ανακοίνωσή τους έξι μήνες αργότερα η οποία μπορεί να βρεθεί στο protothema.gr, αυτό που απασχολεί την ηγεσία της Εκκλησίας της Ελλάδος είναι η πιθανή αυτοκεφαλία της μακεδονικής ορθόδοξης εκκλησίας στην πνευματική διαπαιδαγώγηση του «ποιμνίου». Πήρε, από ό,τι φαίνεται διαβεβαιώσεις από την ελληνική κυβέρνηση ότι θα διασφαλιστούν τα συμφέροντά της, γι' αυτό και δεν αναμείχθηκε ενεργά στη διοργάνωση των συλλαλητηρίων. Τα όρια του επαναπροσδιορισμού στις σχέσεις κράτους-εκκλησίας, όπως αυτά εκφράστηκαν στο επίπεδο της επικείμενης αναθεώρησης του Συντάγματος, δείχνουν ότι το deal ήταν προνομιακό και για τις δυο πλευρές. Με τα ίδια τα λόγια της αιχμής της φιλοσυριζαϊκής προπαγάνδας, στο άρθρο «Θαύμα της... Αγίας Μισθοδοσίας» από το efsyn.gr.

⁶⁶ «FT: Απόπειρα δωροδοκίας στην Αλεξανδρούπολη κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών από τους ρώσους διπλωμάτες», από το tonima.gr.

⁶⁷ «Οι ελληνικές τράπεζες έχασαν οριστικά το στοίχημα επέκτασης στη ΝΑ Ευρώπη» από το kathimerini.gr και «Βάζουν πωλητήρια στα Βαλκάνια οι ελληνικές τράπεζες» από το nextdeal.gr.

⁶⁸ «Κ. Παπανάτσιου: Το 80% των ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια είναι εικονικές» από το naftemporiki.gr. Για μια συνολικότερη αποτίμηση της παρατεταμένης ύφεσης στη θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια, παραπέμπουμε στην αναλυτική 138σέλιδη αγγλόφωνη μελέτη των Ritsa Panagiotou και Anastasios Valvis με τίτλο «Πώς η κρίση δημοσίου χρέους επηρεάζει τις σχέσεις της Ελλάδας με τις βαλκανικές χώρες και τη θέση της Ελλάδας στην περιοχή; Μια αρχική εκτίμηση του αντίκτυπου», 2014, από το eliamer.gr. Διαβάζοντάς τη μπορούμε να συμπεράνουμε τη σταθεροποίηση, από το 2012 και μετά, του επιπέδου οικονομικών συναλλαγών της Ελλάδας με τα Βαλκάνια, σε ένα σαφώς χαμηλότερο επίπεδο. Μπορούμε, όμως, εξίσου να συμπεράνουμε το ρόλο του «μαξιλαριού» που φάνηκε να παίζουν οι βαλκανικές οικονομίες και κοινωνίες όσον αφορά το περαιτέρω βάθεμα της ελληνικής ύφεσης. Η μελέτη κλείνει με το αίτημα να βελτιωθεί το ευρωπαϊκό προφίλ της χώρας, καθώς με τα αλλεπάλληλα μνημόνια η θέση της Ελλάδας ως «πρεσβευτή» του ευρωπαϊκού οράματος στην περιοχή έχει ατονίσει. Αυτό θεωρούν οι συγγραφείς ως το μεγαλύτερο μη άμεσα οικονομικό πλήγμα για το ελληνικό κράτος. Αφήνουμε τους όψιμους αντιμπεριαλιστές να αναλύσουν πώς η Συμφωνία των Πρεσπών συμβάλλει καθοριστικά στην αντιστροφή της πτώσης του διπλωματικού κεφαλαίου της δήθεν εξαρτημένης από το NATO και την ΕΕ μεταμνημονιακής Ελλάδας.

⁶⁹ «ΔΕΗ: «Πέφτουν» στα Σκόπια οι υπογραφές για την εξαγορά της EDS» από το tonima.gr.

⁷⁰ «Η Ελλάδα στην Τρίτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών στην ΠΓΔΜ» από το iefimerida.gr. Ας μην ξεχνάμε πως πάνω το μισό της Συμφωνίας των Πρεσπών αφορά την αναβάθμιση της οικονομικής, στρατιωτικής, εκπαιδευτικής, ερευνητικής κλπ συνεργασίας μεταξύ των δυο χωρών.

⁷¹ «Δέκα χρόνια έχουν περάσει/Ten years on» από το τουλάχιστον ενδιαφέρον μπλογκ του Michael Roberts thenextrecession.wordpress.com.

1^η προσθήκη: Άγνωστη σε εμάς μέχρι πρόσφατα, η Gudrun Steinacker, μέλος της γερμανικής διπλωματικής αποστολής και μεταξύ άλλων πρέσβης στο Μαυροβούνιο τη διετία 2014-2016, γράφει⁷²:

Στην ανακοίνωσή της 6^{ης} Φεβρουαρίου, πράγματι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέλεξε ασυνήθιστα καθαρές εκφράσεις για να περιγράψει την κατάσταση στα Δυτικά Βαλκάνια. Γίνεται λόγος για «στοιχεία state capture», με τον οποίο εννοείται η αιχμαλώτιση του κράτους από διάφορες (κυρίως πολιτικές και ιδιωτικές) ομάδες συμφερόντων. Συμπεριλαμβανομένων των διασυνδέσεων με την οργανωμένη εγκληματικότητα και τη διαφθορά σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης και της διοίκησης. Αυτό ενισχύει μια αίσθηση ατιμωρησίας και ανισότητας. Και στις έξι χώρες υπάρχει διευρυμένος πολιτικός έλεγχος στα μίντια· η οικονομία στην περιοχή δεν είναι ανταγωνιστική λόγω μεγάλης πολιτικής ανάμειξης και ενός υποανεπτυγμένου ιδιωτικού τομέα. Κανένα από τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων δεν μπορεί να ειπωθεί ως λειτουργούσα οικονομία της αγοράς. Διμερείς αντιπαραθέσεις συγκρατούσαν και δυσχέραιναν μια λύση. Αυτές και άλλες αστάθειες δεν έπρεπε να εισαχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Περίπου δεκαεννιά χρόνια νωρίτερα, όπως μας θυμίζει μια ειδική αναφορά της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας, το σχέδιο είχε διατυπωθεί κάπως διαφορετικά⁷³:

Με την έγκριση της απόφασης 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, η οποία τερμάτιζε τη βία στο Κόσοβο και τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς στη Σερβία από το ΝΑΤΟ, η ευρύτερη διεθνής κοινότητα εμφανίστηκε προσηλωμένη να επιδιώξει μια ολοκληρωμένη περιφερειακή προσέγγιση για τη σταθεροποίηση της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων. Το Σύμφωνο Σταθερότητας, το οποίο υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1999 αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα της μετατόπισης από μια στάση απάντησης στην κρίση προς μια προσέγγιση σταδιακού μετασχηματισμού ολόκληρης της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων. Με την Ευρωπαϊκή Ένωση στην ηγεσία, το Σύμφωνο Σταθερότητας συνέδεσε περισσότερες από 40 χώρες καθώς και ένα εύρος διεθνών οργανώσεων σε ένα διακυβερνητικό σώμα, το οποίο συντόνιζε την τεχνική και οικονομική βοήθεια και στήριζε τις περιφερειακές πρωτοβουλίες με στόχο τη διευκόλυνση της σταθεροποίησης της περιοχής προάγοντας «ειρήνη, δημοκρατία, σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οικονομική πρόοδο». Η περιοχή των Βαλκανίων επρόκειτο να σταθεροποιηθεί μέσω μιας δυαδικής προσέγγισης που προωθούσε την ευρύτερη ενσωμάτωση στις δυτικές δομές οικονομίας και ασφάλειας καθώς και ανανέωνε και ανέπτυσε την περιφερειακή ενσωμάτωση μέσω οικονομικής συνεργασίας και ενός σημαντικού προγράμματος ανοικοδόμησης. Αργότερα η προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Διασύνδεσης, η οποία είχε μόλις καθιερωθεί. Τα κράτη-δικαιούχοι ήταν η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βουλγαρία, η Κροατία, η ΠΓΔΜ, η Ρουμανία και, μετά το 2000, η Γιουγκοσλαβία και, μετά τον Ιούνιο του 2001, η Μολδαβία· οι γείτονες χώρες Ουγγαρία, Σλοβενία και Τουρκία· τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης· τα μη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης του G8, ΗΠΑ, Ρωσία, Καναδάς και Ιαπωνία, καθώς και μια ευρεία γκάμα διεθνών οργανισμών που περιελάμβαναν την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα Ηνωμένα Έθνη, τον ΟΑΣΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, το ΝΑΤΟ και τον ΟΟΣΑ· διεθνείς οικονομικούς θεσμούς όπως το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανάπτυξη· και περιφερειακούς οργανισμούς όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου, την Πρωτοβουλία Κεντρικής Ευρώπης, η Πρωτοβουλία Συνεργασίας Νοτίου Ευρώπης και η Διαδικασία Συνεργασίας Νοτίου Ευρώπης.

Σε αντίθεση με τη Δυτική Ευρώπη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα Δυτικά Βαλκάνια μετά το τέλος του πολέμου στο Κόσοβο δεν έχουν την αντίστοιχη πολιτική συνοχή ούτε τη δυνατότητα να δημιουργήσουν μια ενδογενή περιφερειακή δυναμική ανάπτυξης του καπιταλισμού, παρά τα περίπου 25 εκατομμύρια κατοίκων τους. Δεν τους αναλογεί κάποιο σχέδιο Μάρσαλ, αλλά μόνο η υπόσχεση πως αν τηρήσουν το Σύμφωνο Σταθερότητας για την πενταετία 1999-2004 και σεβαστούν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης, ο δρόμος για την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ανοιχτός και ίδιος για όλες τις χώρες, χωρίς διακρίσεις στη βάση στρατηγικής θέσης ή ειδικής απειλής που μπορεί να υφίστανται. Μπορεί το τείχος του Βερολίνου να γκρεμίστηκε το 1989, όμως ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου το 1991 και ο πρώτος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία που ολοκληρώθηκε το 1995 θα εμποδίσουν την ολοκληρωμένη κατάρτιση και υλοποίηση των σχεδίων διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επόμενη φάση ενεργοποίησης των συγκεκριμένων σχεδίων το 1998 θα διακοπεί εκ νέου από τον πόλεμο στο Κόσοβο. Εννιά χώρες (Εσθονία, Ουγγαρία, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβενία, Κύπρος, Σλοβακία, Λετονία, Λιθουανία) θα ενταχθούν περισσότερο ή λιγότερο σε προοπτική έναρξης διαπραγματεύσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αφήνοντας οφθαλμοφανώς απ' έξω τις δυο βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία) που δεν αναμείχθηκαν στον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία⁷⁴. Από την άλλη, το ΝΑΤΟ θα βρεθεί το 1999 να έχει σημαντική στρατιωτική παρουσία σε χώρες που δεν είχαν καμία άμεση ελπίδα να γίνουν μέλη του (Κόσοβο, Βοσνία), ενώ, όπως και η ΕΕ, απείχε πλήρως από τις ίδιες δυο χώρες που είχαν εκδηλώσει τον φιλοατλαντικό ζήλο τους. Ευρωπαϊκή Ένωση και ΝΑΤΟ θα συνεργαστούν για πρώτη φορά στο Κόσοβο και όλο το πολιτικό βάρος θα δοθεί στη διεθνοποίηση της σύγκρουσης με το καθεστώς Μιλόσεβιτς και την προβολή των αξιών του ανθρωπισμού, της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων· του πραγματικού οικουμενικού ιδεολογικού οπλοστασίου της ανεπτυγμένης Δύσης. Επιπλέον, και ίσως όχι δευτερευόντως, είναι η ανάγκη υιοθέτησης της Ατζέντας 2000 από τη Γερμανία, με την οποία αναδιαρθρώνεται βαθιά το κοινωνικό κράτος και οι εργασιακές σχέσεις, που θα επιβραδύνει την ενσωμάτωση και θα περιορίσει τη χρηματοδότηση των δυτικοβαλκανικών χωρών· και μαζί της, θα περιορίσει την υιοθέτηση της τότε Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Παρόλα αυτά, όλος αυτός ο διεθνοποιημένος σχηματισμός που αναφέρθηκε πιο πάνω θα κατορθώσει να συγκεντρώσει μερικά δισεκατομμύρια ευρώ και θα σχεδιάσει την υλοποίηση δεκάδων πρότζεκτ υποδομών. Υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι τα κράτη θα αποδεικνύουν συνεχώς ότι συνεργάζονται, ακόμα και σε διασυνοριακή βάση. Μέσω αυτής της οδού υποτίθεται ότι θα ξεπεραστούν οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των χωρών αλλάζοντας την ίδια τη νοοτροπία των κοινωνιών, αναδεικνύοντας στο τέλος της διαδρομής την ανωτερότητα της ευρωπαϊκής προοπτικής. Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το Σύμφωνο Σταθερότητας επιδιώκει να μετασχηματίσει τη σχέση κράτους και κοινωνίας πολιτών της περιοχής θέτοντας ως θεμελιώδη προϋπόθεση για την όποια διεύρυνση της ΕΕ όχι μόνο την ύπαρξη κρατών που να είναι σχετικά σταθερά και ισχυρά, αλλά και κρατών που να μην είναι οργανωμένα σε εθνική βάση, καθώς αυτή έχει αποδειχθεί η μήτρα των δεινών των Βαλκανίων.

⁷² Από το άρθρο της «Τα Δυτικά Βαλκάνια και η διεύρυνση της ΕΕ: μύθος και πραγματικότητα», *Südosteuropa Mitteilungen*, τεύχος 4, 2018.

⁷³ Claire Gordon, Gwendolyn Sasse, Sofia Sebastian «Ειδική αναφορά πάνω στην πολιτική της ΕΕ όσον αφορά τη διαδικασία Σταθεροποίησης και Διασύνδεσης», Ιανουάριος 2008, σελ.13. Μπορεί να βρεθεί στο eurac.edu.

⁷⁴ Ειδικά ο βουλγαρικός εθνικισμός, έχοντας υποστεί δύο φορές βαριά ήττα στο παρελθόν (Βαλκανικοί Πόλεμοι, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) θα αποδειχθεί περισσότερο προνοητικός και υπομονετικός από αυτή την άποψη.

Με τα λόγια του George Schopflin, διευθυντή της Σχολής Σλαβικών και Ανατολικοευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Λονδίνου⁷⁵:

Το 1989, δεν είναι μόνο τα κομμουνιστικά συστήματα που κατέρρευσαν, αλλά και τα κομμουνιστικά κράτη, το κράτος κατέρρευσε, και το κύρος του παραμένει αδύναμο... Στη Δύση, το θεμέλιο του κράτους είναι η συναίνεση των πολιτών· στην Ανατολή, υπάρχει η τάση να το κάνουν να στηρίζεται, ελλείψει κάτι καλύτερου, στο αίσθημα του να ανήκεις σε μια εθνότητα.

Ας μην ξεχνάμε πως τα εθνικά κράτη που προέκυψαν από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης αποτελούν απόδειξη τόσο της σχετικά ανεκτικής κεντρικής πολιτικής απέναντι στις εθνότητες καθ' όλη τη διάρκεια του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού όσο και της αποτυχίας οικοδόμησης μιας μεταεθνικής σοβιετικής ταυτότητας, η οποία εκλήφθηκε ως κατασκευασμένη και εγκαταλείφθηκε σταδιακά όσο οξυνόταν η κρίση του κράτους. Τηρουμένων των ιστορικών αναλογιών, πρόκειται για την ίδια διαδικασία που έλαβε χώρα και στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας.

² προσθήκη: Μια καλοδιατυπωμένη επισκόπηση της κατάστασης στα Βαλκάνια, γραμμένη το καλοκαίρι του 2015, πρέπει να μπορεί να βρει τη θέση στον συλλογισμό που κατατίθεται εδώ⁷⁶:

Τα Βαλκάνια, χώρος βαθιά επηρεασμένος από την δυτική οριενταλιστική ματιά, προσπαθούν να την αποτινάξουν, επιτάσσοντας τον δικό τους οριενταλισμό σε αυτούς που έρχονται. Κράτη ασταθή με τεράστιες αντιθέσεις μεταξύ τους αλλά και στο εσωτερικό τους, μας δίνουν μια καθαρή εικόνα της συγκυρίας: Το (βαλκανικό) έθνος κράτος σε κρίση λόγω τόσο των μεταναστευτικών ροών που προκαλούνται από τη προσπάθεια να διευθετηθεί η παγκόσμια κρίση του κεφαλαίου, και των ανταγωνισμών που προκαλούνται εντός αυτής της κρίσης, αλλά και λόγω της αδυναμίας τους να ανασυγκροτήσουν τη δική τους παραγωγική διαδικασία και συσσώρευση. Αυτό με τη σειρά του προκαλεί ανταγωνισμούς εντός των κρατών όπως τα κινήματα αντίληψης σε Μακεδονία, Ουγγαρία, Κροατία, Βουλγαρία. Παρόλα αυτά καθώς αυτά τα κινήματα είναι κινήματα που η αντιπαράθεση τους με το κρατικό μηχανισμό δεν είναι αρνητική αλλά θετική, αδυνατούν να έρθουν σε επαφή με οποιονδήποτε τρόπο με τον κόσμο αυτών των ροών, καθώς τους βλέπουν σαν έναν περαιτέρω παράγοντα που αποσταθεροποιεί τον παράγοντα «λύσης» του προβλήματος. Είναι εντυπωσιακό ότι τα γεγονότα των πλατειών σε όλες τις χώρες-οι «ντόπιοι κολασμένοι» είναι ένας ξεχωριστός κόσμος από τον κόσμο των ροών (Στα κινήματα αυτά οι «πολίτες» δεν επιδιώκουν την άρνηση του κράτους ή κάποιων λειτουργιών του, αντίθετα το κράτος με ρητό ή άρητο τρόπο εμφανίζεται ως προϋπόθεση της λύσης του προβλήματος(της λιτότητας), το οποίο για «κάποιο λόγο» όμως δεν λύνεται. Η κριτική των κινήματων αυτών είναι ότι η λειτουργία του κρατικού μηχανισμού έχει παρεκκλίνει από αυτό που προϋποθέτει η κρατική μορφή ως σχέση της αστικής κοινωνίας). Βλέπουμε ότι ακόμα και εντός του μόνιμου πλέον πλεονάζοντος πληθυσμού δημιουργούνται διάφορες ταχύτητες και υποκειμένα, διάφορες μορφές οργάνωσης της ζωής και του σώματος που προς το παρόν δεν συγκλίνουν πουθενά, σε κάποια ενιαία ταυτότητα. Υπάρχει αυτό το κομμάτι πλεονάζοντων εντός των κρατών και αυτό το οποίο πλεονάζει εκ νέου μεταξύ κρατών, δηλαδή ανθρώπων που προέρχονται από περιοχές που η κρίση του έθνους κράτους έχει προχωρήσει σε μεγαλύτερο βαθμό και τώρα τη φέρουν μαζί τους και την αναγεννούν εκ-νέου στον πυρήνα των «ανεπτυγμένων», την εντείνουν περαιτέρω πέρα από τις ήδη υπάρχουσες αντιθέσεις. Ταυτόχρονα οι διεργασίες εντός της ΕΕ από τη μία οι νόμοι περί ασύλου και από την άλλη, οι πολιτικές υποτίμησης πρέπει να ειπωθούν ως μια κίνηση δύο κατευθύνσεων, ένα αστικό «double bind» που προκύπτει από την ίδια την αντίφαση του κεφαλαίου. Από τη μία πρέπει το ανθρωπινό δυναμικό να διαχειριστεί, να υποτιμηθεί αλλά και να χρησιμοποιηθεί εντός της ευρωπαϊκής συσσώρευσης, οπότε έστω ένα επισφαλές στάτους «ανθρώπου» θα πρέπει να του αναγνωριστεί. Από την άλλη όσοι δεν χρειάζονται πρέπει να υποτιμηθούν περισσότερο, να αποκλειστούν και όσοι ενσωματώνονται να εσωτερικεύσουν την εμπειρία του αποκλεισμού στο μέγιστο.

Όμως το αστικό δίκαιο του ανθρώπου, που προκύπτει από την οικουμενικότητα των αστικών σχέσεων, υποτίθεται ότι μέσα από την αφαίρεση που έχει στον πυρήνα του εμφανίζεται ως οικουμενικό, και κατ' αυτό το τρόπο γίνεται αντιληπτό ως ουσία του ανθρώπου, μια βιοεξουσία, μια δύναμη που μπορεί να την επικαλείται ο καθένας οπουδήποτε, που την κατέχει ο ίδιος, και υποτίθεται ότι αυτή είναι η «αξία του». Από την άλλη όμως η πραγμάτωση της γίνεται μόνο εντός του κράτους, μόνο εντός της πολιτικής μορφής και της συμπύκνωσης των αστικών σχέσεων, της πολιτικής κοινότητας του κράτους και των πολιτών του. Οι μεταναστευτικές ροές προκαλούν κρίση ακριβώς σε αυτόν τον ιδεολογικό και οργανωτικό πυρήνα του κράτους και της ΕΕ ως δικαίου, δηλαδή την οικουμενικότητα της αστικής κοινωνίας και των αξιών της από τη μία, και από την άλλη την ίδια την αποδιοργάνωση της κρατικής μορφής που είναι υπεύθυνη για την πραγμάτωση αυτού του δικαίου και αυτού του υποκειμένου. Μια τέτοια οικουμενική αναγνώριση των αστικών δικαιωμάτων των μεταναστών θα έφερνε το κράτος στα όρια του, καθώς θα αποδιοργάνωνε περαιτέρω την ίδια τη καπιταλιστική συσσώρευση που έχει το ίδιο το κράτος ως προϋπόθεση ύπαρξης του. Έτσι οι διάφοροι νομικοί και ιδεολογικοί μηχανισμοί των κρατικών μορφών συγκρούονται σε μια προσπάθεια να ισορροπήσουν τις ίδιες τις αντιφάσεις τους και να βρουν τη νέα πολιτική μορφή, κατάλληλη για τις περιστάσεις της εποχής, μια επανακωδικοποίηση του αστικού habitus, η οποία προς το παρόν μένει μετέωρη: Αυτό είναι το πραγματικό νόημα της σύγκρουσης των «ανθρωπιστικών» και ακροδεξιών πολιτικών. Το πραγματικό νόημα μεταξύ της σύγκρουσης του Firdesz και του ΟΗΕ, των ΜΚΟ και των φασιστών, της εκκλησίας, των φοβισμένων πολιτών κτλ. Η μόνη λύση που διαφαίνεται για τη κρατική μορφή και την αστική κοινωνία είναι η επαναανομηματοδότηση της έννοιας της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων όπου πλέον θα γίνεται ρητός λόγος αναφοράς στο κράτος και την κοινότητα του ως μοναδικού εγγυητή της και η φυγή στον εθνικισμό (οχι όμως ως αποπροσανατολισμό όπως γίνεται κατανοητή αυτή η διαδικασία συνήθως) καθώς αυτός αποτελεί την πιο εύπλαστη αλλά και διαχρονική σταθερά της κρατικής κοινότητας και ακριβώς για αυτό το λόγο μπορεί να κινείται ευκολότερα ανάμεσα στο αντιφατικό δίπολο «αστικά/ανθρώπινα δικαιώματα» ή διαχείριση των ροών. Καθώς το έθνος εμφανίζεται ως προκαπιταλιστικό ή προ-κρατικό είναι η φυσική γραμμή ισορροπίας του κράτους, η λογική απάντηση στην τωρινή του κρίση και μορφή καθώς ως «προυπάρχον στο όνομα του μπορεί να νομιμοποιηθεί οτιδήποτε, οποιαδήποτε παραβίαση της αστικής λογικής γίνεται στο τώρα». Αυτό που μπορούμε να προβλέψουμε δεν είναι ανάδυση φασιστικών

⁷⁵ Από την εφημερίδα Le Monde, 2.10.1999.

⁷⁶ Από το κείμενο με τίτλο «Η άλλη άκρη του δρόμου. Μεταναστευτικές ροές στα βορειοδυτικά Βαλκάνια» από το ourbabadoesntsayfairytale.wordpress.com.

κρατών(με την έννοια του 30-40) αλλά αντίθετα εθνικιστικών δημοκρατιών. Υπό αυτή την έννοια και μόνο η Ουγγαρία είναι η αιχμή του δόρατος των κρατικών μορφών και όχι το καθυστερημένο «πειραματόζωο» μια πρωτοπόρας ΕΕ. Ο πάτος δεν έχει (ορατό) τέλος.

3^η προσθήκη: Το 2015, οι Stefan Alscher, Johannes Obergfell και Stefanie Ricarda Roos δημοσιεύουν μια έρευνα με τίτλο Το προφίλ μετανάστευσης των Δυτικών Βαλκανίων: αιτίες, προκλήσεις και προσεγγίσεις επίλυσης για λογαριασμό του γερμανικού Ομοσπονδιακού Γραφείου για τη Μετανάστευση και τους Πρόσφυγες⁷⁷. Από τα συμπεράσματά της, ορισμένα από τα οποία αναφέρονται παρακάτω σχολιασμένα από εμάς με πλάγια, μπορεί να γίνει κατανοητή η σημασία που έχουν τα Δυτικά Βαλκάνια για τους διαχειριστές του μεταναστευτικού ζητήματος εν μέσω κρίσης:

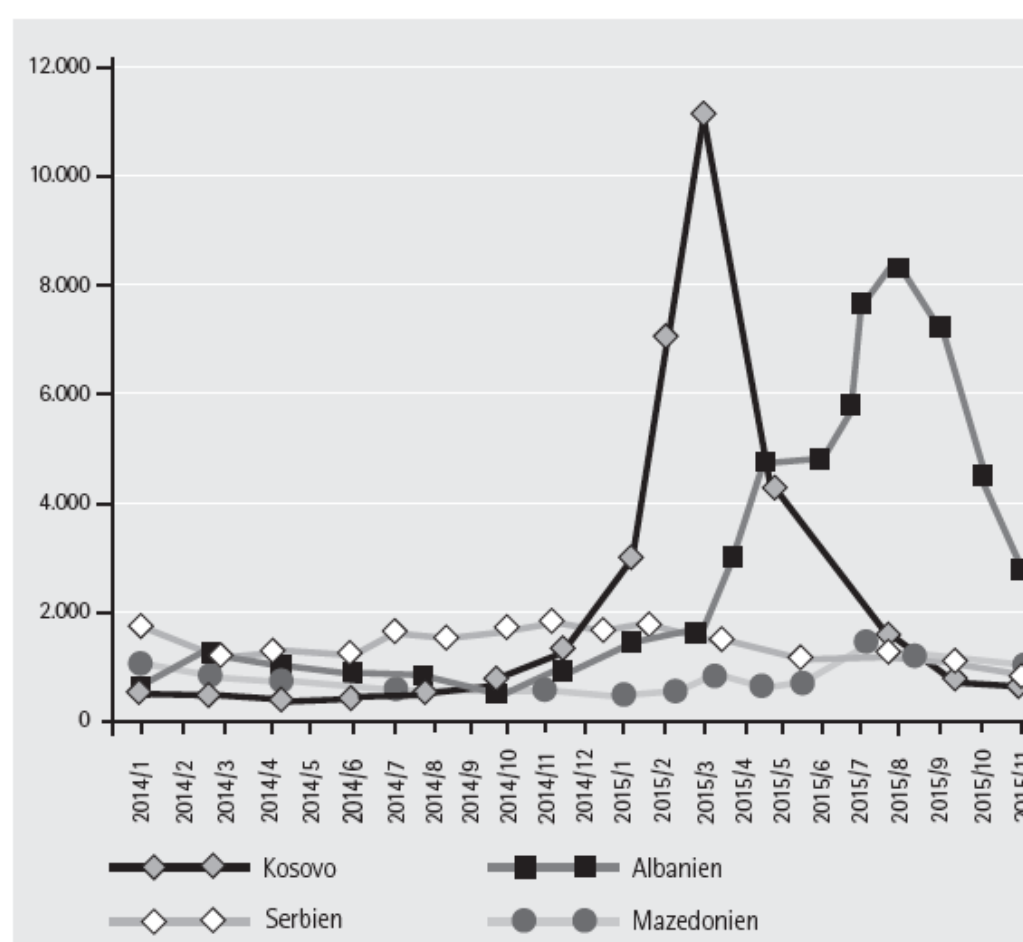
- Η περιφέρεια των Δυτικών Βαλκανίων (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κόσοβο, Μακεδονία, Μαυροβούνιο και Σερβία) είναι πολιτικά, δικαιοδικά, οικονομικά και εθνοτικά πολύ ετερογενής. Εμφανίζεται μια τάση διαφοροποίησης της διαχείρισης των λεγόμενων μεταναστευτικών ροών, ειδικά μετά την είσοδο της Κροατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Ιούλιο του 2013.
- Τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων αποτελούν παραδοσιακές χώρες προέλευσης μεταναστών εργατών από τη δεκαετία του '60. Εντός Ευρώπης, η μετανάστευση εργασίας επικεντρώνεται σε λίγα κράτη (Ιταλία, Ελβετία, Ελλάδα, Γερμανία), τα οποία και αναπτύσσουν ιδιαίτερη συσχέτιση και συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή.

• Η εν λόγω περιφέρεια αποτελεί κεντρικό περιοχή προέλευσης των αιτούντων άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι αριθμοί των αιτούντων άσυλο από τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων αυξήθηκαν πολύ εξαιτίας της άρσης της υποχρεωτικής βίζας για τους υπηκόους Μακεδονίας, Μαυροβουνίου και Σερβίας (Δεκέμβριος 2009) και για τους υπηκόους Αλβανίας και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (Δεκέμβριος 2010). Η Γερμανία αποτελεί την κεντρική χώρα προορισμού των αιτούντων ασύλου από τα Δυτικά Βαλκάνια, δεχόμενη το 2013 εξήντα τοις εκατό περισσότερους αιτούντες σε σχέση με τη Γαλλία που είναι δεύτερη στη σχετική κατάταξη. Ειδικά ο αριθμός των Σέρβων σχεδόν εικοσαπλασιάστηκε μεταξύ 2009 και 2013. Αιτία της αύξησης των αιτούντων ασύλου, ειδικά μετά το φθινόπωρο του 2012 –πέρα από τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος της βίζας– είναι η απόφαση του ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου τον Ιούλιο του 2012 για βελτίωση των (και οικονομικών) παροχών προς τους αιτούντες ασύλου. Το 2014, και ενώ η είσοδος αιτούντων ασύλου στη Γερμανία συνεχίζει να αυξάνεται, από τις 10 κύριες χώρες προέλευσής τους οι πέντε είναι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων: Σερβία (θέση 2), Αλβανία (θέση 5), Κόσοβο (θέση 6), Βοσνία-Ερζεγοβίνη (θέση 7), Μακεδονία (θέση 8). Παρόλα αυτά, η παροχή ασύλου για αυτές τις χώρες βρίσκεται πολύ κάτω του μέσου όρου, καθώς οι εν λόγω αιτούντες δεν πληρούν τις τυπικές προϋποθέσεις, ενώ η πλειοψηφία εξ αυτών είναι ρομά. Επομένως, υπάρχει η ανάγκη διευθέτησης αυτού του είδους ανεπιθύμητης μετανάστευσης, η οποία όπως δείχνει και το διπλανό διάγραμμα αύξησε την πίεση, και στη Γερμανία ως χώρα προορισμού. Αυτοί οι ανεπιθύμητοι μετανάστες, από ό,τι φαίνεται, χρησιμοποίησαν τη βαλκανική οδό την ίδια περίοδο που εμφανίστηκαν μεγάλα προσφυγικά ρεύματα λόγω του πολέμου στη Συρία και το σύνθημα “refugees welcome” είχε γίνει κεντρικό μότο του ευρωπαϊκού ανθρωπισμού.

- Παρά την επιστροφή των προσφύγων και των εσωτερικά εκτοπισμένων στα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, οι μεταναστευτικές διαδικασίες στην περιοχή χαρακτηρίζονται ακόμα από τις συνέπειες του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία. Οι πόλεμοι στην πρώην Γιουγκοσλαβία οδήγησαν στις μεγαλύτερες προσφυγικές μετακινήσεις εντός Ευρώπης από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μετά. Περίπου τέσσερα εκατομμύρια εκτοπισμένοι εκ των οποίων περίπου οι μισοί αφορούν τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Για τις αρχές των Δυτικών Βαλκανίων προκύπτουν πολλαπλές προκλήσεις (αναγνώριση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, έλλειψη κατοικιών, έγερση εμποδίων στην ελεύθερη επιστροφή και το εκ νέου κοινωνικό ρίζωμα κλπ). Τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, όπως και όλου του πρώην ανατολικού μπλοκ, έχουν δομηθεί κυρίως σε εθνοτική βάση χωρίς τη δυτικού τύπου εμπειρία δημοκρατικής διαχείρισης, σχετικής ευελιξίας στη διαχείριση πληθυσμών και ενσωμάτωσης αλλοεθνών, μειονοτήτων, υποκοουλτουρών, ομάδων δικαιωμάτων κλπ. Ο εκσυγχρονισμός του κράτους και της κοινωνίας πολιτών του συνιστά μια δύσκολη και σύνθετη διαδικασία, στην οποία κεντρικό ρόλο παίζουν οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, η εμπειρία τριβής των τοπικών θεσμών και μηχανισμών με τους ευρωπαϊκούς αντίστοιχους, αλλά και τα κατά τόπους κοινωνικά κινήματα που ξεσπούν και ζητάνε περισσότερα δημοκρατικά δικαιώματα.

- Τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν περιφέρεια τράνζιτ για πολλούς μετανάστες από τρίτες χώρες, οι οποίοι περνάνε παράνομα από την Ελλάδα ή την Τουρκία με προορισμό ένα κράτος της Κεντρικής Ευρώπης. Τα ευρωπαϊκά κράτη κατόρθωσαν να συμφωνήσουν σε έναν κοινό τρόπο διαχείρισης της χρηματοπιστωτικής κρίσης, παρά τις όποιες τριβές μεταξύ τους· κάτι που έχει καταστεί ανέφικτο στην περίπτωση της διαχείρισης των προσφύγων. Αυτό το γεγονός δείχνει τον βαθμό που τα κράτη, ειδικά της Ανατολικής Ευρώπης, θεωρούν την είσοδο προσφύγων ως παράγοντα αποσταθεροποίησης του εθνικισμού τους, καθώς αυτή θέτει στο επίκεντρο της συζήτησης τον ρατσισμό και τα επιπλέον προνόμια που πρέπει να έχει ο δικός «τους» λαός έναντι των νεοφερμένων. Και αυτό δεν συνιστά ένα θέμα που μπορεί να ανοίξει εύκολα, ειδικά από κράτη που δεν έχουν κατορθώσει να εκφράσουν ολοκληρωμένα το γενικό συμφέρον και να αρθούν επαρκώς πάνω από τα συμφέροντα της κοινωνίας πολιτών, δηλαδή των ιδιωτών καπιταλιστών. Μια τέτοια συνθήκη αποτελεί εμπόδιο για την υιοθέτηση από μέρους τους του δυτικού μοντέλου

Abbildung 1: Asylanträge in Deutschland aus Ländern des Westbalkans (Jan. 2014 bis Nov. 2015) ⁸

Quellen: Asylgeschäftsstatistik des BAMF, vgl. www.bamf.de, sowie Eurostat-Datenbank, vgl. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (beide letztmals aufgerufen 8.12.2015)

⁷⁷ Αυτή η έρευνα μπορεί να βρεθεί στο bamf.de.

διαχείρισης του ταξικού και κοινωνικού ανταγωνισμού μέσω της εθνικής διαφοροποίησης του προλεταριάτου και διαστρωμάτωσης της αγοράς εργασίας.

- Τα μέτρα που υιοθετούν τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων έναντι της μετανάστευσης καθορίζονται από την πρόθεσή τους να γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εν γένει προσανατολίζονται στον περιορισμό της μετακίνησης (όπως π.χ. η κατάταξη αυτών των κρατών ως «ασφαλή κράτη» υπαγορεύει την επιστροφή των αιτούντων ασύλου που είναι υπήκοοί τους). Παράλληλα όμως και αντιφατικά, τα συγκεκριμένα κράτη δέχονται κριτική, είτε από μέσα είτε απ' έξω, για τη σκληρή πολιτική που ακολουθούν και αντιδρούν, όπως δείχνει η απόφαση του μακεδονικού συνταγματικού δικαστηρίου τον Ιούνιο του 2014 να κηρύξει αντισυνταγματικά τα ιδιαίτερα μέτρα περιορισμού της μετακίνησης. Γίνεται επομένως φανερό η συσχέτιση μεταξύ της πολιτικής και του δικαίου ασύλου κάθε χώρας και των ενταξιακών διαδικασιών που αυτή ακολουθεί στα πλαίσια του Διαδικασίας Σύνδεσης και Σταθεροποίησης.

4^η προσθήκη: Εκτός από το εγχώριο μπλακ μπλοκ, και το διευθυντικό προσωπικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης θυμάται τη Σύνοδο Κορυφής στη Θεσσαλονίκη το 2003, για διαφορετικούς όμως λόγους: εκεί είναι που τέθηκε επισήμως το ζήτημα σύνδεσης των βαλκανικών χωρών με την ευρωπαϊκή προοπτική. Και εκεί είναι φυσικά που επιβεβαιώθηκε εκ νέου η θέση της Ελλάδας ως κεντρικής διαμεσολάβησης σε αυτή την προοπτική⁷⁸. Δεκατρία χρόνια μετά, το συνολικό εμπόριο των Δυτικών Βαλκανίων με την Ευρωπαϊκή Ένωση υπερέβαινε τα 43 δισ. ευρώ, ήδη αυξημένο κατά 80% σε σχέση με το 2008 και με τάσεις περαιτέρω μεγέθυνσης· οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις αποτελούσαν εκεί τους κύριους επενδυτές· τα πέντε προηγούμενα χρόνια οι άμεσες ξένες επενδύσεις είχαν υπερβεί τα 10 δισ. ευρώ. Τα στοιχεία προέρχονται από τη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο *Μια αξιόπιστη προοπτική διεύρυνσης για και ενισχυμένη δέσμευση με τα Δυτικά Βαλκάνια*, δημοσιευμένη τον Φεβρουάριο του 2018⁷⁹, στην πρώτη σελίδα της οποίας διαβάζουμε ότι

«η αλληλοσύνδεση και αλληλεξάρτηση της περιοχής με την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν εμφανής κατά την προσφυγική κρίση»

Αφήνουμε σε όσους απολαμβάνουν την παραλυτική ζεστασιά της αντινατοϊκής προπαγάνδας να μας υποδείξουν έναν άλλο τρόπο πέρα από τις έμπρακτες αρνήσεις των προσφύγων και μεταναστών –δηλαδή πέρα από τα μπλοκαρίσματα σιδηροδρομικών γραμμών, τις συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής στην Ειδομένη, τα πεσίματα στους συνοριοφύλακες, την αναζήτηση εναλλακτικών περασμάτων, τις πορείες διαμαρτυρίας, την αψήφηση απαγορεύσεων, τις εξεγέρσεις στα καμπ, την έστω και περιορισμένη αλληλεπίδραση με τα ντόπια κινήματα αλληλεγγύης κλπ– με τον οποίο μπόρεσε εμπράκτως να αναδειχθεί η ευρεία συνεργασία μεταξύ των κυρίαρχων στη Χερσόνησο του Αίμου εννοημένης ως εκμετάλλευση και καταπίεση, αστυνομική διαχείριση και αποκλεισμός. Δεν ήταν απλά εμφανής, λοιπόν, όπως θα ήθελαν οι συγγραφείς της μελέτης· κατέστη εμφανής. Αποφειτοποιήθηκαν με κόπο και αίμα οι καθολικές ιδεολογίες του ανθρωπισμού, της απειλούμενης δημοκρατίας, του αντιαραβικού ρατσισμού. Στα συμπεράσματα της 18σέλιδης μελέτης περιγράφονται συνοπτικά οι πέντε μεγάλες πρωτοβουλίες που «τρέχει» η Ευρωπαϊκή Ένωση στα Δυτικά Βαλκάνια (ασφάλεια και μετανάστευση, στήριξη κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης, διασύνδεση δικτύων μεταφορών και ενέργειας, ψηφιακή ατζέντα, στήριξη σχέσεων συμφιλίωσης και καλής γειτονίας), τα οποία υποτίθεται είναι να ενταχθούν πλήρως με το επόμενο κύμα διεύρυνσης που τοποθετείται χρονικά το 2025. Όμως, μετά τη λεγόμενη προσφυγική κρίση, τίποτα δεν θα είναι πια το ίδιο.

5^η προσθήκη: Το 2012, οι πάνω από 300 ρατσιστικές επιθέσεις σε διάστημα ενός έτους αποτέλεσαν την πιο σημαντική μέχρι τώρα συνεισφορά της Χρυσής Αυγής στο ελληνικό κράτος, καθώς συνέπεσε η εφαρμογή του ρατσιστικού πολιτικού προγράμματός της με τις ανάγκες αποσυμφόρησης της χώρας. Η άσκηση βίαιης πίεσης ώθησε πολλούς μετανάστες να φύγουν μια ώρα αρχύτερα από την ελληνική φιλοξενία, αποσυμπιέζοντας μια ήδη τεταμένη κοινωνική συνθήκη. Πρόκειται γι' αυτό που παλιότερα, και με μη ανοιχτά ρατσιστικό τρόπο, ονομαζόταν «μετανάστευση των (ελλήνων) εργατών» και «εξαγωγή των αντιφάσεων» σε άλλες χώρες. Το πρόβλημα των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης είναι ότι προορίζονται να παρέχουν φτηνή εργασιακή δύναμη· και να την αφήνουν να σαπίζει ήσυχα σε περιόδους που αυτή καθίσταται περισσευούμενη. Αν και η πρόσφατη οικονομική ύφεση άγγιξε μόνο έμμεσα τα Δυτικά Βαλκάνια –όπως π.χ. με τη μείωση των εμβασμάτων των αλβανών προλετάρων που έμεναν στη Γερμανία ή τις συνέπειες της κατάρρευσης των ελληνικών τραπεζών– η οικονομική ύφεση και η υποτίμηση του προλεταριάτου είχαν συνέπειες και προκαλούν την περαιτέρω σύγκλιση των συνθηκών αναπαραγωγής του σε όλες τις βαλκανικές χώρες. Αυτή η συνθήκη καθιστά, όμως, περισσότερο πιθανό το ενδεχόμενο συγχρονισμένης κατάρρευσης των εύθραυστων αγορών εργασίας τους. Και η εξέγερση στη Βοσνία θυμίζει ακόμα πως ο παραδοσιακός εθνικισμός έχει πάψει να αποτελεί υπολογίσιμη δύναμη χειραγώγησης των κοινωνικών προσδοκιών⁸⁰. Επιπλέον, κανένα ευρωπαϊκό κράτος, ούτε το ελληνικό, δεν είναι σε θέση να αντέξει κοινωνικά και πολιτικά την είσοδο στο έδαφός του κι άλλων μεταναστών. Η υποθετική ευρωπαϊκή καταγωγή των βαλκανίων προλετάρων δεν θα αλλάξει κάτι στο μέλλον που τους επιφυλάσσεται. Ειδικά το μακεδονικό κράτος πρέπει να σταθεροποιηθεί όχι μόνο για να παίξει τον ρόλο του αναχώματος σε περίπτωση ευρύτερης βαλκανικής κατάρρευσης, στα πρότυπα του όχι και τόσο μακρινού πολέμου

⁷⁸ «Η συνεισφορά της ελληνικής κυβέρνησης στη σταδιακή άρση των ευρωπαϊκών αντιθέσεων επέστρεψε στην ελληνική πραγματικότητα ως δικαίωση των «εθνικών οραμάτων»: βιώθηκε με ιδιαίτερη βαρύτητα από το ελληνικό κράτος, ως μια συμβολική ολοκλήρωση της μακριας πορείας ενσωμάτωσης στους νέους υπερεθνικούς σχηματισμούς. Η εξουσία επιχείρησε να επιβάλλει τη συναίσθηση ότι η ιστορία της χώρας έχει γυρίσει σελίδα, εκβιάζοντας την κοινωνική συναίνεση για ένα σύνολο σχεδίων επιβολής που έκανε πράξη την προηγούμενη περίοδο». Από την μπροσουρά με τίτλο *Θεσσαλονίκη Ιούνης 2003. Μια κριτική αποτίμηση*, φθινόπωρο 2004, σελ.24, γραμμένη από ανθρώπους που είχαν συμμετάσχει στα γεγονότα. Αμέσως μετά το προηγούμενο απόσπασμα γράφεται ότι «Από τη μεριά του κινήματος, η Σύνοδος Κορυφής ήταν απλά η αφορμή –μια αφορμή που ήταν φανερό ότι πληρούσε όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις– για το ίδιο το δικό του κεντρικό πολιτικό γεγονός. Αυτό γίνεται ακόμη πιο φανερό σε σύγκριση με τη Σύνοδο Κορυφής στην Αθήνα στις 16 Απρίλη [2003], η οποία αν και πολύ σημαντικότερη ως διεθνές πολιτικό γεγονός (διεύρυνση της ΕΕ, με ταυτόχρονες μαζικές αντιπολεμικές κινητοποιήσεις για το Ιράκ) και αντικειμενικά με μεγαλύτερο συμβολικό φορτίο για την εξουσία, στο φαντασιακό του χώρου και κατά συνέπεια στις δράσεις του, είχε πολύ μικρότερη φόρτιση και σημασία. Από τη μια λοιπόν έχουμε μια περισσότερο ή λιγότερο συγκροτημένη συλλογική επιλογή δημιουργίας ενός κεντρικού γεγονότος και από την άλλη τη συλλογική αδυναμία αξιολόγησης και ουσιαστικής οικειοποίησής του». Πρόκειται για μια έκδοση, η οποία παρόλες τις διαφωνίες, αξίζει να διαβαστεί.

⁷⁹ Ο ακριβής τίτλος της μελέτης είναι «A credible enlargement perspective for and the enhance EU engagement with the Western Balkans» και μπορεί να βρεθεί στο ec.europa.eu.

⁸⁰ Για εκείνα τα σημαντικά γεγονότα που στράφηκαν ευθέως εναντίον του εθνικισμού, χωρίς όμως να τον ξεπεράσουν ως τέτοιο, υπάρχει η κατατοπιστική συνέντευξη μιας βόσνιας αναρχικής από το ourbabadoesntsaysfairytale.wordpress.com, και το βασικό κείμενο των endnotes για το κίνημα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη τον Φεβρουάριο του 2014 που μπορεί να βρεθεί στο athens.indymedia.org.

στο Κόσοβο, όταν δημιούργησε στρατόπεδα προσφύγων στο εσωτερικό του και δεν τους άφησε να κατέβουν νοτιότερα. Αλλά και για να μπορέσει να δείξει έξω ότι διαχειρίζεται ικανοποιητικά τους δικούς του προλετάριους. Αυτό είναι το νόημα της βελτίωσης της θέσης του στην παρούσα συγκυρία πέρα από τις όποιες φαντασιώσεις απόσπασης ωφέλους εξαιτίας μιας γεωπολιτικής αναβάθμισης που σχετίζεται αφηρημένα με τη διέλευση αγωγών φυσικού αερίου από το έδαφός του σε ένα άγνωστο μέλλον. Κάτι που φαίνεται και από τους διαλόγους του συμβουλίου πολιτικών αρχηγών της Μακεδονίας που είδαν το φως της δημοσιότητας⁸¹:

«... **Ντιμιτρόφ**: Είναι σημαντικό στις διαπραγματεύσεις, πώς θα σταθούμε, ακόμη και αν δεν υπάρξει λύση. Είναι σημαντικό πώς θα παίξουμε τα χαρτιά μας. Δεν θέλουμε να φανούμε στα μάτια τρίτων χωρών μη εποικοδομητικοί. Πώς θα είναι η Ελλάδα μετά τις εκλογές; Στην εξουσία θα είναι η Νέα Δημοκρατία με τον Κυριάκο Μητσοτάκη, ο οποίος έχει σπουδάσει στη Δύση. Πρέπει να βιαστούμε. Όσο τσακωνόμαστε τα πράγματα γίνονται πιο εύκολα για τους Έλληνες. Είναι εύκολο για εκείνους, να μας μπλοκάρουν, όταν τους παρέχουμε επιχειρήματα. Το δικό μας βασικό επιχείρημα είναι η σταθεροποίηση των Βαλκανίων. Η προσφυγική κρίση έδειξε πού μπορεί να οδηγηθεί η κατάσταση, όταν γινόμαστε πρόβλημα για την Ε.Ε. Ουδείς στην ΠΓΔΜ θέλει να λύσει το πρόβλημα. Αλλά η μη λύση είναι πρόβλημα... **Ζάεφ**: Πρέπει να διασφαλίσουμε ότι η Ελλάδα δεν θα μπορεί να πάει στο ΝΑΤΟ και στην Ε.Ε. και να ρίξει την ευθύνη στην ΠΓΔΜ. Θέλουμε να αποδείξουμε στην Ε.Ε. και στο ΝΑΤΟ ότι η ΠΓΔΜ επιθυμεί λύση του ζητήματος. Με τον καιρό οι περιστάσεις γίνονται όλο και πιο δυσμενείς για εμάς. Από την ενδιάμεση συμφωνία και μετά, το αντικείμενο της διαπραγμάτευσης ήταν το όνομα. Τώρα προστίθενται γλώσσα και ταυτότητα. Νομίζω ότι πρέπει να λύσουμε το ζήτημα όσο έχουμε ακόμη την ευκαιρία. Με κάθε αναβολή η κατάσταση γίνεται όλο δυσκολότερη. Η κωλυσιεργία και η εκκρεμότητα οδήγησαν σε πολιτική κρίση στην ΠΓΔΜ. Αν δεν βρούμε τώρα λύση, θα χάσουμε δέκα χρόνια. Η προσφυγική κρίση αναζωπύρωσε το ενδιαφέρον για την περιοχή. Πρέπει να εκμεταλλευτούμε αυτό το ενδιαφέρον (ακολούθησε και το αντίστοιχο ενδιαφέρον του ΝΑΤΟ) και να βρούμε μία λύση».

Από αυτή την άποψη, είναι καλύτερα για το μακεδονικό κράτος να δρομολογήσει εκ νέου μια διαδικασία εθνοποίησης στο εσωτερικό του στη βάση που του παρέχει η εκδοχή του «πολίτη της Βόρειας Μακεδονίας» παρά να συντηρεί στο εσωτερικό του προλετάριους που θα μπορούσαν να αισθανθούν ότι η εθνική ταυτότητά τους είναι υπερβολικά τεχνητή. Και σε ένα βάθεμα της κρίσης να αισθανθούν περισσότερο απάτριδες και αποεθνικοποιημένοι, παρά υπεύθυνοι μακεδόνες. Βάζοντας οριστικά στην άκρη τον ελιτισμό και την πολιτική απαξίωση των κοινωνικών διεργασιών στις μικρότερες χώρες, που υπονοεί η εξ ορισμού η ανάλυση με όρους γεωπολιτικής, αλλά και η ευρωατλαντική, ανάλυση σε επίπεδο «κορυφής»– σχετικοποιούμε ακόμα και τον τυχόν ελληνοκεντρισμό της δικής μας κριτικής στο ελληνικό κράτος, τονίζοντας την προτεραιότητα διασφάλισης της εσωτερικής σταθερότητας και στην περίπτωση του μακεδονικού κράτους. Σχετικά με το εκεί δημοψήφισμα της 30^{ης} Σεπτεμβρίου 2018, η Αθηνά Σκουλαρίκη γράφει⁸²:

«Η σαφής αποποίηση κάθε σχέσης με την αρχαία και τη νεότερη Μακεδονία της ελληνικής επικράτειας δημιουργεί αντιδράσεις. Η εθνική αφήγηση μετά την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας έδινε όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην αρχαιότητα. Επί Γκρούεφσκι η τάση του «εξαρχαϊσμού» έγινε επίσημη ιδεολογία του κράτους, σε σημείο που εξοβελίστηκαν οι αναφορές στη σλαβική καταγωγή του έθνους. Απέναντι στα επιχειρήματα της Ελλάδας ότι ένας σλαβικός λαός δεν μπορεί να έχει σχέση με την αρχαία Μακεδονία, η λύση ήταν να αρνηθούν τον σλαβισμό και να επικαλούνται μια απευθείας καταγωγή από τους αρχαίους Μακεδόνες. Τα προηγούμενα χρόνια, ο όρος «Σλάβοι» έφτασε να θεωρείται προσβλητικός. Απέναντι στην αναθεώρηση της εθνικής αφήγησης από τους εθνικιστές του VMRO-DPMNE, οι σοσιαλδημοκράτες, οι αριστεροί και οι φιλελεύθεροι είχαν αναπτύξει έναν ρητό αντι-εθνικιστικό λόγο. Αρνούσαν τους μύθους περί αρχαίας καταγωγής και επέμεναν στη σλαβική καταγωγή και κουλτούρα (τον συνδετικό ιστό της πάλαι ποτέ Γιουγκοσλαβίας). Ομως οι ιδεολογικο-πολιτικές αυτές συγκρούσεις δεν άγγιξαν το σύνολο του πληθυσμού. Η επιστροφή στη σλαβική ταυτότητα με την άνοδο των σοσιαλδημοκρατών του Ζάεφ είναι πολύ πρόσφατη. Πολλοί δυσκολεύονται να αποδεχτούν τον απόλυτο αυτό διαχωρισμό μεταξύ ελληνικής αρχαιότητας και σλαβικής Βόρειας Μακεδονίας».

Η σύγκρουση ορισμών του εθνικού συμφέροντος, τόσο ανάμεσα στην πιο συντηρητική και την προοδευτική φράξια της μακεδονικής αστικής τάξης όσο και μεταξύ μακεδονικής και αλβανικής αστικής τάξης ως εθνοτικά προσδιορισμένων, ταλάνιζε το μακεδονικό κράτος σχεδόν από την ανεξαρτητοποίησή του. Αρχικά, εντός της ανασφάλειας που προκαλούσε ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90- στη συνέχεια, η ένοπλη αντιπαράθεση με την αλβανική μειονότητα στις αρχές της δεκαετίας του '00. Είναι το κίνημα ενάντια στη διαφθορά της δεκαετούς διακυβέρνησης του VMRO, το οποίο ξεσπά την περίοδο '15-'16, αυτό που θα προκαλέσει ρήγματα στον κυρίαρχο εθνικισμό, καθώς για πρώτη φορά μακεδόνες και αλβανοί θα κατέβουν μαζί στον δρόμο σε διαδηλώσεις εναντίον του καθεστώτος⁸³. Τηρουμένων των κοινωνικών και ιστορικών αναλογιών,

⁸¹ Πρόκειται για το άρθρο με τίτλο «Αποκλειστικό «Κ»: Στο φως οι συνομιλίες των ηγετών της ΠΓΔΜ» από το kathimerini.gr. Αν και δεν αναφέρεται εδώ ρητά, η ανάγκη διαχείρισης των μεταναστών αφορά και πιο «στενά» το ζήτημα της ασφάλειας, καθώς ένας από τους δράστες της επίθεσης του Ισλαμικού Κράτους στο Stade de France στις 13 Νοεμβρίου 2015, ο Ahmad al-Mohammad, φέρεται να πέρασε από έλεγχο στο Presevo κρατώντας ένα συριακό διαβατήριο περίπου ένα μήνα νωρίτερα.

⁸² «Βόρεια Μακεδονία: διαψεύσεις και προσδοκίες» από το efsyn.gr. Παρεμπιπτόντως, με τη Συμφωνία των Πρεσπών παρέχεται στο μακεδονικό κράτος η δυνατότητα πρόσβασης στην ιστορία των βυζαντινών/μεσαιωνικών χρόνων για να μπορέσει αυτό να επινοήσει τη δική του παράδοση, αποκλείοντάς του ταυτόχρονα τη δυνατότητα άντλησης στοιχείων νομιμοποίησης από την περίοδο της αρχαιότητας. Από την άλλη, μπορούμε αντίστροφα να συμπεράνουμε ότι ο διεθνοποιημένος ελληνικός εθνικισμός αναβαθμίζει την αρχαιολατρεία ως συστατικό της ελληνικής εθνικής ταυτότητας σε σχέση με την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία. Μένει να φανεί αν αυτό γίνεται για την κατοχύρωση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στον τομέα του τουρισμού ή θα δούμε το επόμενο διάστημα και παπάδες με χλαμύδα.

⁸³ Παραπέμπουμε στο διορατικό άρθρο «Ο αγώνας που κρατάει το μέλλον της Μακεδονίας» του Artan Sadiku από το criticata.ro, γραμμένο τον Ιούνιο του 2015. Ο συγγραφέας δείχνει την αρχική κοινωνική βάση της εναντίωσης στην κυβέρνηση Γκρούεφσκι όπου ήδη συμμετείχε ένα αλβανικό κόμμα, την ευρεία απεύθυνση των αντικαθεστωτικών συνθημάτων και τη μετέπειτα προσπάθεια της σοσιαλδημοκρατίας να πλαισιώσει το κίνημα αποκαλύπτοντας το σκανδαλώδες περιεχόμενο υποκλεμμένων τηλεφωνικών συνομιλιών μεταξύ μελών της συμπολίτευσης. Ούτε οι 22 νεκροί των συγκρούσεων μεταξύ αλβανών ανταρτών και μακεδονικής αστυνομίας στο Κουμάνοβο τον Μάιο του 2015 θα κατορθώσουν να διεμβολίσουν με τον παραδοσιακό εθνικιστικό τρόπο τις διαδηλώσεις. Γενικότερα μιλώντας, στα μπλογκ ourbabadoesntsayfairytale.wordpress και criticatac.ro. μπορεί να βρεθεί ενδιαφέρον υλικό για την κατάσταση στη Μακεδονία, το πρώτο συντροφικό και στα ελληνικά. Από την πλευρά μας να υπογραμμίσουμε ότι και το κράτος και η κοινωνία πολιτών στην άλλη πλευρά των βόρειων συνόρων «μας» έχουν να επιδείξουν «προωθημένα» στοιχεία από πλευράς τόσο βαθέματος της εκμετάλλευσης όσο και αγωνιστικότητας, με τα οποία αξίζει να ασχοληθεί κανείς. Ο μεγαλύτερος όγκος αναρχικού/αντιεξουσιαστικού

πρόκειται για την ίδια μορφή κινήματος, όπως με τις εδώ πλατείες, που προκάλεσε την ανάδυση μιας νέας μορφής εθνικής συμφιλίωσης. Με τη βασική διαφορά, φυσικά, ότι το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα SDSM του Ζάεφ κατόρθωσε να μετασχηματιστεί το ίδιο προκειμένου να μπορεί να αλληλεπιδράσει και να εκπροσωπήσει το κίνημα, σε αντίθεση με τον ΣΥΡΙΖΑ που κατόρθωσε να εκπροσωπήσει το εδώ το κίνημα των πλατειών μόνο αφότου το ΠΑΣΟΚ είχε διαλυθεί. Η κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών φαίνεται να έχει από πίσω της μια ευρεία κοινωνική βάση και στις δυο χώρες, η οποία υποστηρίζει τη σύγκλιση του κυρίαρχου ορισμού του εθνικού συμφέροντος με τον φιλοευρωπαϊσμό. Από την πλευρά της, η λιγότερο δημοκρατική και περισσότερο εθνοτική εκδοχή του εθνικισμού και στις δυο πλευρές των συνόρων δεν έχει κάποια πραγματική εναλλακτική να προτείνει στον πληθυσμό, παρά τις έντονες λεκτικές αντιπαράθεσεις. Μπορεί να οικοδομηθεί ένα σταθερό κοινωνικό και πολιτικό μπλοκ στη βάση του «Πατρίδα, Θρησκεία, Οικογένεια», στη βάση αυτού που φετιχοποιημένα αποκαλείται «φιλορωσισμός», ως αντίβαρο στη δυτική προοπτική;

19.

Ο κόσμος που κατέβηκε στα μακεδονικά συλλαλητήρια του χειμώνα, πέρυσι και φέτος, σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη μοιάζει περισσότερο με τους αγανακτισμένους που προσπάθησαν, το φθινόπωρο του 2011, να εκτρέψουν τις εθνικές παρελάσεις και να τις μετατρέψουν σε πεδίο έκφρασης του λαού παρά με αυτοτελείς «μακεδονομάχους». Δεν πρέπει π.χ. να στεκόμαστε μόνο στο γεγονός ότι το 87% των συμμετεχόντων στο συλλαλητήριο της Αθήνας τον Φεβρουάριο του 2018 θεωρεί ότι βρίσκεται εκεί «για να εκφράσει την αντίθεσή του στις εξελίξεις στο “σκοπιανό” ζήτημα» ούτε μόνο στο γεγονός ότι το 68% θεωρεί ότι «το σημερινό συλλαλητήριο μοιάζει περισσότερο με την κινητοποίηση του 1992 για την ονομασία των Σκοπίων»⁸⁴, αλλά και ότι όλα αυτά λέγονται πατώντας γερά στην πλατεία Συντάγματος· ίσως το μόνο δυνατό συμβολικό έδαφος για κάθε μαζική κινητοποίηση την περίοδο που διανύουμε. Στην ίδια δημοσκόπηση καταγράφεται ένα ποσοστό 54% των συμμετεχόντων που ψήφισε αντιμνημονιακά «όχι» στο δημοψήφισμα του 2015 έναντι μόλις 24% που υποστήριξε το «ναι». Η σύνδεση ανάμεσα στο κίνημα των πλατειών και τα μακεδονικά συλλαλητήρια, ενώ απασχόλησε κεντρικά τους υπηρέτες της ποσοτικοποίησης για λογαριασμό της κυρίαρχης σκέψης, άφησε σε γενικές γραμμές ασυγκίνητους τους λεγόμενους ανατρεπτικούς κύκλους που υιοθετούν ολοένα και περισσότερο τη ρητορική της εγχώριας χρεωκοπημένης άκρας αριστεράς εποφθαλμιώντας το κοινό της.

^{1η} προσθήκη: Όταν οι στρατηγικοί εκφραστές του εθνικού συμφέροντος κατανοούν καλύτερα με τι έχουν να κάνουν⁸⁵:

Το σημαντικότερο όμως πρόβλημα, για να είμαστε ειλικρινείς, είναι η φύση και η ένταση της αντίδρασης ενός πολύ μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας, της κοινής γνώμης, η οποία δεν έχει προφανώς ευανάγνωστα και ορθολογικά κίνητρα, αλλά είναι μια πραγματικότητα, την οποία κανείς δεν μπορεί να υποτιμήσει. Υπάρχει μία εκδίκηση του εθνικολαϊκισμού στην προκειμένη περίπτωση διότι τα πρόσφατα μεγάλα συλλαλητήρια, στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, για το ονοματολογικό είναι μία μετεξέλιξη όχι των συλλαλητηρίων του 1992, αλλά του τρόπου με τον οποίον οργανώθηκε η κοινωνική και πολιτική αντίδραση την περίοδο της κρίσης. Είναι η μετεξέλιξη της «πλατείας των αγανακτισμένων».

Το κυριότερο είναι η αντίδραση της κοινωνίας απέναντι σε μία συσσωρευμένη αίσθηση ήττας, όχι στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και των εθνικών θεμάτων αλλά γενικότερα. Ένα ζήτημα εθνικής ταπείνωσης που πρέπει να το υπερβεί το συλλογικό υποσυνείδητο με πράξεις αντίστασης και υπερηφάνειας, με την παραδοχή βέβαια, η οποία είναι επικίνδυνη, ότι πολλές φορές οι συμβολισμοί είναι σημαντικότεροι της πραγματικότητας. Μετά από λίγο καταλαβαίνουμε όλοι ότι η πραγματικότητα είναι ασυγκρίτως σημαντικότερη και όποιος υποτιμά την πραγματικότητα στο όνομα συμβολισμών και μάλιστα ευκαιριακών συμβολισμών, δεν προσφέρει υπηρεσία στο εθνικό συμφέρον. Είναι άλλο η υπερπατριωτική ρητορική και άλλο ο πραγματικός σύγχρονος και έμπρακτος πατριωτισμός που επιβάλλει γνώση, ικανότητα ανάληψης κινδύνου και δυνατότητα κατανόησης και μεταβολής του πραγματικού συσχετισμού δυνάμεων επί του πεδίου. Τα λόγια είναι εύκολα, η πράξη είναι δύσκολη. Αλλά αντιλαμβάνομαι πάρα πολύ καλά μία φράση που εντός εισαγωγικών θα έλεγε «ε, όχι και τα Σκόπια», όταν έχουμε υποστεί ταπεινώσεις από τους Ευρωπαίους εταίρους, από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, από άλλους παράγοντες του διεθνούς γίγνεσθαι. Αυτή όμως είναι μία αντίδραση η οποία δεν έχει τα στοιχεία του στρατηγικού ορθολογισμού που υπηρετεί τον πραγματικό πατριωτισμό.

20.

Καθώς το ελληνικό κράτος κινείται απαρέγκλιτα στη βάση της εθνικής γραμμής για το μακεδονικό, με τη διαπραγματευτική διαδικασία να βρίσκεται στο επίκεντρο του μηντιακού θεάματος από τις αρχές του 2018 και μετά, αναπτύσσεται μια γκάμα ορισμών του εθνικού συμφέροντος διαφορετικής θεσμικής προέλευσης και όχι απαραίτητα κρατικής, παράλληλα με προτάσεις, αιτήματα και διαμαρτυρίες που απευθύνονται στο ίδιο όσον αφορά την πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει. Η ποικιλία είναι μεγάλη, καθαρός δείκτης ότι ο σύγχρονος ελληνικός εθνικισμός τόσο σε κοινωνικό όσο και σε κρατικό επίπεδο έχει εισέλθει ανεπιστρεπτή στη μεταμοντέρνα εκδοχή του. Κάθε σταχυολόγηση φέρει μέσα της, αναγκαστικά, την προκατάληψη: από τον Μπουτάρη, πρωτοποριακή αστική φιγούρα για τα ελληνικά δεδομένα που γευμάτιζε με τον Ζάεφ ήδη από την Πρωτοχρονιά του 2018, και τον Καμίνη που υπέγραφε τον Απρίλιο του 2018 σύμφωνο συνεργασίας μεταξύ δήμου Αθηναίων και δήμου Σκοπίων· την προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας, εκ μέρους της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Μακεδόνων και 13 Παμμακεδονικών Ενώσεων των αποδήμων Μακεδόνων, για αναστολή και ακύρωση της συμφωνίας των Πρεσπών· τη διοργάνωση συγκέντρωσης, τον Ιούλιο του 2018, έξω από τα γραφεία στο Πέραμα του χρυσαυγίτικου σωματείου «Άγιος Νικόλαος» με κεντρικό σύνθημα «η Μακεδονία είναι “μόνο” ελληνική»· τη διοργάνωση συλλαλητηρίου, τον Ιούνιο του 2018, στις Σέρρες με κεντρικά συνθήματα «η Μακεδονία είναι μια και ελληνική» και «διπλή ονομασία σημαίνει προδοσία», στα οποία ομιλητές ήταν, μεταξύ άλλων, ο μητροπολίτης Σερρών και Νιγρίτης Θεολόγος, ο δήμαρχος Σερρών Π. Αγγελίδης· τα επεισόδια έξω από τη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, τον Ιούνιο του 2018, από οπαδούς του ΠΑΟΚ με στόχο την ακύρωση της εκδήλωση του ΣΥΡΙΖΑ για το Μακεδονικό· το βέτο της Φώφης Γεννηματά στη συνεδρίαση του Κινήματος Αλλαγής για το Μακεδονικό, καθώς όλοι οι υπόλοιποι στο Πολιτικό

λόγου και δράσης στην Ελλάδα αποτελεί λόγο υποτίμησης των κοινωνικών συσχετισμών στη Μακεδονία μόνο για όσους αισθάνονται εθνικά υπερήφανοι, σε ορισμένες περιπτώσεις κρατώντας ακόμα και τη μαυροκόκκινη.

⁸⁴ Τα στοιχεία προέρχονται από τη σχετική έρευνα της ΚΑΠΑ Research με τίτλο “Η ακτινογραφία του συλλαλητηρίου της Αθήνας. Σύγκριση με την αντίστοιχη έρευνα στους «αγανακτισμένους» του 2011” η οποία πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 4.2.18 και η οποία μπορεί να βρεθεί στο tonima.gr.

⁸⁵ Από την ομιλία του Ευάγγελου Βενιζέλου στην παρουσίαση του βιβλίου του Νίκου Μέρτζου, μπορεί να βρεθεί στο evenizelos.gr.

Συμβούλιο στήριξαν, με διαφορετική ένταση και επιχειρηματολογία, τη συμφωνία των Πρεσπών· τις κατηγορίες της αξιωματικής αντιπολίτευσης ότι «ο ΣΥΡΙΖΑ παρέδωσε γλώσσα και εθνότητα στους Σκοπιανούς»· το ψήφισμα της ΠΑΕ Άρης Θεσσαλονίκης που καλούσε στο συλλαλητήριο στη βάση ότι «Μακεδονία και Άρης είναι έννοιες ταυτόσημες»· το κάλεσμα του Σωματείου Ειδικών Φρουρών Ελληνικής Αστυνομίας Αττικής σε όλους τους συναδέλφους τους να συμμετάσχουν στο συλλαλητήριο της Αθήνας, καθώς «η παραχώρηση του ονόματος Μακεδονία αποτελεί παραχώρηση της πατρίδας μας», μέχρι το κάλεσμα του Ιερού Συνδέσμου Κληρικών Ελλάδος, της Λέσχης Εφέδρων Ενόπλων Δυνάμεων και του κρητικού λυράρη Ψαραντώνη. Αντί να εννοηθούν στη συνάφειά τους με το έθνος και τον λαό, αυτές οι εκφράσεις του εθνικισμού εκπίπτουν σε πολλές αναλύσεις σε απλά επιφαινόμενα, σε κενά περιεχομένου σημαίνοντα. Ίσως η βασικότερη αιτία γι' αυτή τη μοιραία παραγνώριση της πραγματικότητας είναι η ακόμα κραταιά ιδεολογική ηγεμονία της αριστεράς που πριμοδοτεί πολιτικά την αντιδεξιά και αντιφασιστική ιδεολογία ενοποιώντας τον πολιτικό αντίπαλο όπου και όπως τη βολεύει για να δικαιολογήσει την ύπαρξή της· τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο του δρόμου. Από εδώ προκύπτει η ανάδειξη των «μακεδονομάχων» ως κύριου στόχου του αντισυλλαληττηριακού κινήματος, στην οποία προστέθηκε και ο απαραίτητος τόνος γελοιοποίησης από τα φιλοκυβερνητικά μήντια. Γενικότερα μιλώντας, ο αντιφασισμός προέκυψε ιστορικά από την διαταξική λογική των λαϊκών μετώπων, είναι δέσμιος της πόλωσης μεταξύ δεξιάς και αριστεράς και αδυνατεί εξ ορισμού, λόγω της δυαδικής λογικής του, να διακρίνει τον λαό και το έθνος, αποφεύγοντας έτσι να αντιπαρατεθεί μαζί τους. Ως τότε, μπορεί να αποτελεί εξάρτημα της αριστερής κρατικής προπαγάνδας, η οποία, σε κραυγαλέα αντίθεση με το 1992, δεν χρειάστηκε να στραφεί ανοιχτά εναντίον κανενός αντιφρονούντα αντιφασίστα. Και μάλιστα αυτή και οι μπάτσοι της, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν άφησαν όσους συμμετείχαν στις αντισυγκεντρώσεις βορά στους οργανωμένους φασίστες. Μένει να φανεί αν κάτω από την πίεση της υποχώρησης των κοινωνικών αγώνων θα μπορέσει να μετασχηματιστεί και ο ίδιος ο εγχώριος αντιφασισμός και να θέσει στο επίκεντρο την κριτική στην αριστερή πολιτική διαχείριση, στην ίδια την αριστερά του κεφαλαίου και του κράτους. Αλλά και στην εθνική ταυτότητα και την εθνική προτίμηση, οι οποίες αυτή τη φορά παράγονται κυρίως «από τα κάτω». Η κριτική κάθε επιμέρους εθνικισμού αποτελεί προϋπόθεση για την πιθανότητα ύπαρξης μιας μη αποσπασματικής αντεθνικής κριτικής, η οποία θα οδηγείτο να ενοποιηθεί τελικά στη βάση της κριτικής του υπάρχοντος. Αρκεί να γίνει παραδεκτή η ισχύς της μορφής-έθνος, η οποία όχι μόνο επέδρασε διαλυτικά στο κομματικό σύστημα και των δυο χωρών αλλάζοντας τον πολιτικό χάρτη τους, αλλά διαπέρασε και τον πολιτικό μικρόκοσμο του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού χώρου.

21.

Στις 26 Νοεμβρίου 2017, πακιστανοί μετανάστες που είχαν συγκεντρωθεί για μια θρησκευτική γιορτή τους στην πλατεία Ομονοίας δέχονται επίθεση από οπαδούς του ΠΑΟΚ, οι οποίοι έχουν συγκεντρωθεί για δικούς τους λόγους κάπου κοντά. Η επίσημη εκδοχή των μήντια είναι πως είναι οι μετανάστες δήθεν επιτέθηκαν στους ποδοσφαιρόφιλους επειδή φορούσαν μαύρα ρούχα, όπως οι χρυσαυγίτες σε παρόμοιες επιθέσεις στο παρελθόν· αφήνουμε την προφορική καταδίκη της σε αυτούς που ξέρουν μόνο να λυπούνται τους μετανάστες, οι οποίοι αν μη τι άλλο προσπάθησαν να απαντήσουν και να διεκδικήσουν την παρουσία τους στον δημόσιο χώρο. Μαζί με τον εμπρησμό της κατάληψης Libertatia –μετά το τέλος του πρώτου και μόνου μαζικού μακεδονικού συλλαλητηρίου στη Θεσσαλονίκη στις 21 Ιανουαρίου 2018– στην οποία συμμετείχαν επίσης φασίστες συνδεσμίτες του ΠΑΟΚ κονεκταρισμένοι με την οικογένεια Σαββίδη⁸⁶, αποτελούν δυο καινοφανή γεγονότα που παράγονται από τη συγκυρία και δείχνουν πως υπάρχει πλέον δρομίσκος εθνικισμός που δεν χρειάζεται άμεσα τις συνήθεις πλάτες των μπάτσων για να επιτεθεί σε καταλήψεις και μετανάστες⁸⁷. Ούτε για να κάνει μεγάλες μοτοπορείες, όπως αυτή στη Θεσσαλονίκη στις 2 Ιουλίου 2018, όπου δηλώθηκε σθεναρή παρουσία στην πόλη. Παράλληλα, τα εκατό κατελημμένα σχολεία για τη Μακεδονία στη Θεσσαλονίκη, και δεκάδες σε άλλες επαρχιακές πόλεις της Ελλάδας, με αφορμή ένα ακροδεξιό κάλεσμα στο facebook τον Νοέμβριο του 2018 δείχνουν ότι υπάρχουν οι προϋποθέσεις για αυτόνομη διατύπωση εθνικιστικών ιδεολογικών αιτημάτων. Ο αντιφασιστικός ρεαλισμός αποδεικνύεται αρετή μόνο όταν δεν προσπαθεί να κρύψει κάτω από το χαλί ότι η απειλή πολιτικής εξαϋλώσής σου είναι διπλή: από τη μια, οι φασίστες αντιγράφουν τις πρακτικές σου στον δρόμο προσπαθώντας να αποκτήσουν πρόσβαση στην άγρια νεολαία και να γείρουν τους συσχετισμούς οριστικά υπέρ τους στον δημόσιο χώρο· από την άλλη, η αριστερή κυβέρνηση, δηλαδή το ίδιο το κράτος, σου παρουσιάζεται ως «σύντροφος» στον κοινό αντιφασιστικό αγώνα.

¹ προσθήκη: Και τι δεν πρότεινε ο κρατικός εθνικισμός ροκειμένου να συνδιαλλαγεί και να σχετικοποιήσει τον μπετοναρισμένο, κυρίως βορειοελλαδικό, εθνικισμό σε σχέση το μακεδονικό ζήτημα: νέο γήπεδο για τον ΠΑΟΚ· ίδρυση διεθνούς πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη· εγκαινίασε ξανά το μετρό της πόλης· ανάδειξη του ναού της θεάς Αφροδίτης στην πλατεία Αντιγονιδών στο κέντρο της συμπρωτεύουσας· και σε ένα βάθος χρόνου, άμεση επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα δώδεκα μίλια ξεκινώντας από το Ιόνιο πέλαγος. Αλλά από ό,τι φαίνεται, χωρίς αποτέλεσμα⁸⁸. Καθώς μένει να φανεί ποιο θα είναι το πλήρες αποτέλεσμα της επίδρασης του μακεδονικού ζητήματος στα κόμματα που επιδιώκουν να διαμεσολαβήσουν τον παραδοσιακό λαϊκό εθνικισμό, ας θυμηθούμε ότι το VMRO στη Μακεδονία διασπάστηκε μπροστά στη Συμφωνία των Πρεσπών, ενώ η Νέα Δημοκρατία –το μόνο κόμμα από την παλιότερη μεταπολιτευτική ιστορία της Ελλάδας που παραμένει σχετικά αλώβητο κατά την περίοδο της κρίσης και των μνημονίων– φαίνεται να απορροφάει τους κραδασμούς. Ως τότε όμως; Προς το παρόν, ο εθνοτικός εθνικισμός παραμένει σε αδιαμφισβήτη ισχύ σε κοινωνικό επίπεδο αναζητώντας τους πολιτικούς εκφραστές του, στους οποίους συγκαταλέγονται αρκετές τυχοδιωκτικές φιγούρες όπως ο Μιχάλης Πατσίκας, εκ των διοργανωτών των συλλαλητηρίων. Το νέο κόμμα του Ελληνική Πολιτική

⁸⁶ Εκτός από τον ΠΑΟΚ, ο Σαββίδης επιδιώκει να ελέγξει την πόλη με διάφορους τρόπους, από επίσημες μεγάλες επενδύσεις σε ξενοδοχεία και στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης ως χορηγίες σε τμήματα του ΑΠΘ που προωθούν τις σλαβικές σπουδές. Οι στενές σχέσεις του με τον ρώσικο εθνικισμό και την ορθόδοξη εκκλησία δεν κρύφτηκαν ποτέ, δεν μπόρεσαν όμως να στηρίξουν από μόνες τους μια δυναμική συνέχεια των μακεδονικών συλλαλητηρίων στην Ελλάδα, πέρα από το αρχικό συλλαλητήριο στη συμπρωτεύουσα. Δεν βρέθηκε κάποια άλλη διαθέσιμη εγχώρια πολιτική στήριξη και ο ομογενής μαφιόζος έμεινε μόνος του. Αφού βέβαια είχε αποκαλυφθεί πως είχε προσπαθήσει να παρέμβει στο δημοψήφισμα της Μακεδονίας πάνω στη Συμφωνία των Πρεσπών λίγους μήνες νωρίτερα.

⁸⁷ Στην ίδια συνθήκη εντάσσεται και η επίθεση που δέχτηκε με πέτρες, μολότοφ και συνθήματα εναντίον της Συμφωνίας των Πρεσπών η κατάληψη πρώην ΠΙΚΠΑ στα Πετράλωνα στις 24.6.18, ενώ μέσα βρισκόταν κόσμος της συνέλευσης. Αξίζει να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη επίθεση, η οποία πραγματοποιήθηκε ενόσω βρισκόταν σε εξέλιξη εντελώς άμαζο μακεδονικό συλλαλητήριο στη Θεσσαλονίκη, καλύφθηκε ευρέως από κάθε είδους μήντια, ενώ εξέδωσε αντιφασιστική ανακοίνωση και το ίδιο το κυβερνητικό κόμμα δείχνοντας ότι μπορεί να παίζει πολιτική μπάλα στις πλάτες του κόσμου των τοπικών συνελύσεων που είχε τραυματίες και συλλήψεις από αυτό το περιστατικό.

⁸⁸ Υπάρχουν αποτελέσματα δημοσκοπήσεων που μιλάνε για διψήφια ποσοστά της Χρυσής Αυγής σε όλους τους νομούς της Κεντρικής και Βόρειας Ελλάδας, όπως παρουσιάζεται στο άρθρο “Δυο κρίσιμα «αποτυπώματα» στις νέες δημοσκοπήσεις” από το tvxs.gr. Μια καθόλου ευοίωνη προοπτική, που διαφαίνεται στον ορίζοντα ενόψει μιας σειράς εκλογικών αναμετρήσεων τους επόμενους μήνες, είναι να αποτελέσει το μακεδονικό ζήτημα καταλύτη για την ισχυροποίηση της άκρας δεξιάς σε όλα τα θεσμικά επίπεδα.

Συνείδηση, που όπως δηλώνει ο ίδιος προέκυψε μέσα από τα συλλαλητήρια, δεν θα κατέβει αυτόνομα στις εκλογές και «δεν πρόκειται να συνεργαστεί με Κρανιδιώτη, Βελόπουλο, Μπαλτάκο και Χρυσή Αυγή»⁸⁹.

22.

Ο εμπειρισμός δικαιολογεί την ύπαρξή του με την ανάγκη επινόησης ενός στέρεου υποβάθρου, το οποίο θα εμπόδιζε να θεωρούνται όλες οι απόψεις έγκυρες και θα δικαίωνε μόνο κάποιες που θα είχαν συνάφεια με τα υπό εξέταση γεγονότα. Στην προσπάθειά του να αντλήσει το αληθινό από την εμπειρία, από κάθε τι εξωτερικά παρόν, ο εμπειρισμός ανυψώνει τα δεδομένα της κατ' αίσθηση αντίληψης και του αισθήματος στη μορφή γενικών παραστάσεων και νόμων. Αν και ανομολόγητη, η ηγεμονική θέση που κατέχει ως μεθοδολογία διεξαγωγής συζητήσεων και επαλήθευσης συμπερασμάτων στους ανατρεπτικούς κύκλους συνδέεται με την υποκειμενική πλευρά της εμπειρικής γνώσης και στο γεγονός ότι «η συνείδηση μέσα στην κατ' αίσθηση αντίληψη είναι άμεσα παρούσα και βέβαιη για τον εαυτό της». Στον ψυχολογικό πυρήνα του εμπειρισμού εδράζεται η ανάγκη να εννοηθεί ο εαυτός απελευθερωμένος από κάθε προκατάληψη ώστε να μπορεί να αποκαταστήσει μια αδιατάρακτη σχέση με το εφεξής εξωτερικό περιβάλλον. Αυτό το «αξίωμα της ελευθερίας», ειδικά στην ιδιαίτερη αναρχική/αντιεξουσιαστική εκδοχή του, εισάγει ένα θεμελιώδες κριτήριο εγκυρότητας κατά την ανάγνωση των γεγονότων, μιας και αυτός που τα διαβάζει πρέπει ο ίδιος να τα βλέπει και να ξέρει ότι είναι ο ίδιος παρών μέσα τους. Ακόμα κι αν απουσιάζεις σωματικά, οι ενημερωτικές αναρτήσεις, οι αναρίθμητες φωτογραφίες και τα βίντεο σε υποχρεώνουν να συμμετέχεις στην εμπειριστική αφήγηση με κόστος την περιθωριοποίησή σου, αν δεν θέλεις να συμπεριφερθείς ως εναλλακτικός δημοσιογράφος. Η εμπειρία προσφέρει την αντίληψη πολλών διακριτών αντικειμένων ή γεγονότων, των διαδοχικών ή παράλληλων μεταβολών τους αδυνατώντας να μιλήσει για τη μεταξύ τους αναγκαία σύνδεση. Η περιγραφή της καθημερινής εμπειρίας δεν μπορεί ποτέ να υποκαταστήσει τη θεωρία. Ποτέ το κολλάζ απόψεων άλλων δεν θα δώσει τη λύση του παζλ στο μυαλό αυτού που το κάνει, αν δεν αφιερώσει χρόνο να συνθέσει ο ίδιος.

^{1η προσθήκη:} Ακόμα ένα απόσπασμα από την μπροσούρα με τίτλο *Θεσσαλονίκη Ιούνης 2003. Μια κριτική αποτίμηση που ξεπερνάει τα περιορισμένα όρια του υπό εξέταση αντικειμένου του*⁹⁰:

Τη στιγμή που θα κυκλοφορεί αυτή η έκδοση για τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης, θα έχει ήδη περάσει ενάμιση χρόνος από τη στιγμή που αυτά πραγματοποιήθηκαν. Κάτι που είναι εξαιρετικά πρωτότυπο για τα δεδομένα του αναρχικού-αντιεξουσιαστικού χώρου, καθώς στο εσωτερικό του βιώνεται μια διαρκής χρονική συστολή: η ίδια η ιστορία του επικάθεται σε χρονικές στοιβάδες σύμφωνα με την εξέλιξη των γεγονότων. Το αποτέλεσμα είναι ότι σε μόνιμη βάση η ιστορία του πρόσφατου παρελθόντος μοιάζει κάτι μακρινό και ήδη μισοξεχασμένο, θαμμένο ήδη από όλα όσα ακολούθησαν και ειδικά τα γεγονότα της τρέχουσας επικαιρότητας. Γι' αυτό και η μόνιμη επωδός που ακούγαμε κατά τη συγγραφή αυτού του κειμένου τους τελευταίους μήνες: *ακόμα μ' αυτά ασχολείστε;*

Ο εγκλωβισμός του χώρου σ' ένα διαρκές τώρα δεν είναι βέβαια προϊόν μεταφυσικής· καταρχήν προκύπτει από την ηλικία του σύνθεσης, καθώς εδώ και πάνω από 30 χρόνια η αναρχία στην Ελλάδα παραμένει ένα κατεξοχήν νεολαιίστικο κίνημα. Επιπρόσθετα –και καθόλου άσχετα με την ενδογενή νεανικότητά του χώρου– υπάρχει μια (ίσως) υπερβολική εστίαση στην άμεση δράση. Προφανώς η καταγραφή της ιστορίας μπορεί να περιμένει την (αναπόφευκτη) νίκη μας.

Hasta la victoria siempre [Μέχρι την τελική νίκη], αλλά στο μεταξύ οι πολλές μικρές ιστορίες που συνθέτουν την κοινή ιστορία χάνονται και φυλλορροούν στον χρόνο χωρίς να καταγράφονται. Και κάθε φορά που κάποιος/α θα θελήσει να πληροφορηθεί για την ιστορία και τα γεγονότα ενός παρελθοντικού χρόνου, θα συλλέξει απλά σκόρπιες (και πολλές φορές αντιφατικές) προφορικές διηγήσεις. Και στις αντικρουόμενες πραγματικότητες των διαφορετικών διηγήσεων θα χαθεί σχεδόν οριστικά η νοηματοδότηση μιας συνέχειας· η αίσθηση ότι κάθε αγώνας του σήμερα είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τους αγώνες του χθες, καθώς το χθες έχει καταλήξει να είναι ένα μόνιμο πεδίο σύγχυσης.

Η απώλεια όμως –για τον καθένα και την καθεμία και για όλους μαζί– της αίσθησης της κοινής ιστορίας δεν αποτελεί τη μοναδική επίπτωση της έλλειψης καταγραφής της. Οδηγεί με νομοτελειακό τρόπο στη λανθάνουσα ανάδειξη των ελάχιστων παλιών συντρόφων ως φορέων της συλλογικής μνήμης, των μοναδικών που μπορούν να συνδέσουν –και άρα να νοηματοδοτήσουν– τους αγώνες του χθες και του σήμερα. Έτσι η αναρχία καταλήγει μια υποκειμενική ιστορία με διαφορετικές αναφορές και διαδρομές ανάλογα κάθε φορά με εκείνον/εκείνη που μπορεί (ή ισχυρίζεται πως μπορεί) να επιχειρήσει την ανασύνθεσή της. Πρόκειται ξεκάθαρα για ένα νόμισμα εξουσίας του αντιεξουσιαστικού χώρου, άμεσα πληρωτέο επί τη εμφανίσει...

23.

Σε ανακοινώσεις που άρχισαν να κυκλοφορούν μετά τα πρώτα μακεδονικά συλλαλητήρια εμφανίστηκαν αμφίσημες διατυπώσεις όπως π.χ. «*Η Μακεδονία είναι μία και νατοϊκή*»⁹¹ οι οποίες επιχειρήσαν να συλλάβουν τη συγκυρία και προφανώς δεν εγγυώνται από μόνες τους το πραγματικό εκτόπισμα του περιεχομένου όσων γράφονται. Πέρα, όμως, από τη δημιουργία εντυπώσεων, κρίση θα πει να προσδιορίζεις την έννοια και να δείχνεις αν είναι σύμμετρη με το υπό εξέταση αντικείμενο, αν δηλαδή αντιλαμβάνεται την ιδιαιτερότητά του. Οι κρίσεις διαφέρουν από τις απλές προτάσεις· αν πεις «περνά ένα αμάξι», αυτό θα αποτελούσε κρίση, και μάλιστα υποκειμενική, τότε μόνο αν ήταν αμφίβολο κατά πόσο το διερχόμενο αντικείμενο είναι αμάξι ή κατά πόσο αυτό κινείται και όχι το σημείο από όπου το βλέπουμε. Άρα μόνο αν ενδιαφερόμασταν να προσδιορίσουμε μια παράσταση που δεν έχει ακόμα αρκετά προσδιοριστεί. Ο βερμπαλισμός, όμως, συνιστά οπισθοχώρηση μπροστά στις έννοιες, υπερβολική σιγουριά ή ηθελημένη διανοητική παραίτηση μπροστά σε μια καπιταλιστική πραγματικότητα που υπερβαίνει αυτόν που μιλάει; Πέρα από το συγκεκριμένο παράδειγμα, παρόλα αυτά, θα ήταν άδικο να μη μιλήσουμε για αναστολές, πολιτικής προέλευσης αυτή τη φορά, που δείχνουν καθαρά ότι όταν χρειαστεί υπάρχει αναστοχασμός γύρω από έννοιες και φανερώνεται η εκτενής συζήτηση που έχει προηγηθεί γύρω από τη χρήση τους. Τίποτα ενδεικτικότερο σε αυτή τη φάση από την αποφυγή να εμφανιστεί, ακόμα και έναν χρόνο μετά, το όνομα «Μακεδονία» σε κείμενα και προκηρύξεις και αντ' αυτού να πληκτρολογούνται βολικότητες όπως «γειτονική

⁸⁹ «Πατσίκας: Προκλητική η στάση του Τσίπρα» από το news247.gr.

⁹⁰ Όπως πριν, σελ.12-13.

⁹¹ Αναφερόμαστε εδώ στην ανακοίνωση που εξέδωσε η *Ταξική Αντεπίθεση (Ομάδα Αναρχικών και Κομμουνιστών)* με τον τίτλο *Η Μακεδονία είναι μία και νατοϊκή: πίσω φασίστες, εμπρός σύντροφοι!* (στο εξής, κείμενο 1), η οποία αναρτήθηκε στο μπλογκ της ομάδας στις 24.1.18. Επειδή οι συγκεκριμένες απόψεις είναι αντιπροσωπευτικές μιας αντίληψης για το μακεδονικό ζήτημα, την οποία συμερίζεται κι άλλος κόσμος μέσα στον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο, θα ασχοληθούμε στη συνέχεια εκτενέστερα μαζί της.

χώρα», «ΠΓΔΜ», «FYROM» κ.α. Πώς να εξηγηθεί αυτή η επιλογή, αν όχι με τη δυσανάλογη επικέντρωση σε μαγικά κλειδιά-λέξεις που δήθεν έχουν τη δυνατότητα να επισκιάσουν όσα πολιτικά λες; Με την υπόκλιση μπροστά στον κοινό νου –αυτό το φάντασμα που κατασκεύασε ο εμπειρισμός– που πρέπει, μεταμορφωμένος πλέον σε απλό πολίτη, να μην «παρερμηνεύσει» αυτά που γράφεις; Οι προφάσεις δεν μπορούν να εκληφθούν ως υπόβαθρο πολιτικής ανάλυσης· αντίθετα, υποδεικνύουν την έλλειψή της, όπως και την απροθυμία να ανιχνευθούν αιχμές εναντίον του (ελληνικού) έθνους και του (ελληνικού) κράτους. Πώς, όμως, θα πάρεις θέση γενικά ενάντια στα κράτη και τα έθνη, όταν αποφεύγεις να μιλήσεις ειδικά ενάντια στο έθνος και το κράτος, εντός των οποίων αναγκαστικά βρίσκεσαι;

1^η πρώτη προσθήκη: Έναν χρόνο μετά, και με το πλεονέκτημα που μας παρέχει η χρονική απόσταση αλλά και η δημοσίευση δυο επιπλέον κείμενων που κυκλοφόρησαν εν τω μεταξύ⁹², μπορούμε να δούμε τελικά τα δομικά χαρακτηριστικά της προσέγγισης της Ταξικής Αντεπίθεσης και που μας οδηγεί πολιτικά. Με πλάγια οι διατυπώσεις των ίδιων των κειμένων:

- «Η πρόσφατη αναθέρμανση του Μακεδονικού ζητήματος, έπειτα από πρωτοβουλία του ΟΗΕ (δηλαδή του ΝΑΤΟ, δηλαδή των ΗΠΑ) έφερε στην επιφάνεια ένα από τα ζητήματα μέσω του οποίου η ντόπια αστική τάξη και το κράτος της από το 1992 κι έπειτα, επέδειξαν... τον αναβαθμισμένο ρόλο τους στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο» (κείμενο 1)

Εδώ, στην πρώτη κιάλας παράγραφο του κειμένου, υπονοείται πως είναι δυνατόν να έχει ανοίξει από άλλους, χωρίς να έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων το ελληνικό και μακεδονικό κράτος, ένα τόσο σημαντικό ζήτημα για την ιστορία του και τη θέση του στην περιοχή. Αυτό φαίνεται και από άλλες διατυπώσεις όπως «οι σχεδιασμοί και οι αναγκαιότητες κυρίως των ΗΠΑ αλλά και της ΕΕ, δείχνουν να επιβάλλουν την οριστική επίλυση του ζητήματος της επίσημης αναγνωρισμένης ονομασίας του γειτονικού κράτους της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (FYROM)» (κείμενο 1). Από την πρώτη στιγμή, λοιπόν, ο διεθνής παράγοντας εμφανίζεται να έχει μια εξωτερική σχέση όχι με τις αναγκαιότητες του ντόπιου πολιτικού προσωπικού, αλλά και της ντόπιας αστικής τάξης καθώς αυτά τα δυο είναι αναπόφευκτα συντονισμένα μεταξύ τους. Ο ευρωατλαντικός Ιμπεριαλισμός (με Ι κεφαλαίο, παρακαλώ) επιβάλλει «με τη διπλωματία ή με τα όπλα» «ρεαλισμό» και «λύσεις», στις οποίες η Ταξική Αντεπίθεση μας καλεί να αντιπαρατεθούμε. Πότε, όμως, στράφηκαν όπλα για να επιβληθεί η πρόσφατη λύση του μακεδονικού και απέναντι σε ποιον; Στην περίπτωση που ισχύει, γιατί θα πρόκειται για ένα πολύ σοβαρό γεγονός που μέχρι τώρα μας έχει διαφύγει. Αλλιώς, θα πρόκειται για έναν ακόμα βερμπαλισμό που προσπαθεί να επιβληθεί στον αναγνώστη όχι βάσει του περιεχομένου των θέσεων που διατυπώνονται, αλλά δια του εντυπωσιασμού.

- Οι ίδιες απόλυτες, και ντούρα αντιιμπεριαλιστικές, διατυπώσεις εξωτερικότητας μεταξύ διεθνοποιημένων θεσμών και ελληνικού κράτους δεν λείπουν ούτε από μερικούς μήνες πιο μετά: «Βέβαια η λύση του ονοματολογικού ζητήματος δεν είναι τίποτα άλλο από ένα προπέτασμα καπνού για την περαιτέρω προέλαση του κεφαλαίου και την πλήρη πρόσδεση της γείτονος στο άρμα του ευρωατλαντικού ιμπεριαλισμού, βάζοντας ακόμα ένα λιθαράκι στην οχύρωση των συμφερόντων της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια στο πλαίσιο του οξυμένου ανταγωνισμού με τη Ρωσία και την Κίνα» (κείμενο 2). Δηλαδή, όσοι κατεβαίνουν στα μακεδονικά συλλαλητήρια, το πλειοψηφικό πολιτικό προσωπικό του ελληνικού κράτους που θεωρεί «ανομολόγητες γραφικότητες» τις ιαχές των συλλαλητηρίων του '92 «μέσα από τον “ρεαλισμό” που διαμορφώθηκε με τη δεδομένη υποβάθμιση στον διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό» (κείμενο 1), σφάλλουν τόσο πολύ για το ζήτημα του ονόματος που δεν έχουν καταλάβει ότι πρόκειται για «προπέτασμα καπνού»; Το έθνος και ο εθνικισμός, του έθνους κι αυτός, αορατοποιούνται, το μόνο που υποτίθεται ότι εξηγεί τα πάντα είναι ο ιμπεριαλισμός. Και μάλιστα μόνο ο ευρωατλαντικός και όχι ο ρώσικος, τη δράση του οποίου οι συγγραφείς παραλείπουν να μας εξηγήσουν τόσο όσον αφορά το μακεδονικό ζήτημα όσο, ας πούμε, το ουκρανικό ή το συριακό. Τίποτα δεν είναι τυχαίο, θα καταλήξεις εκεί που σε οδηγούν τα θεωρητικά και πολιτικά εργαλεία σου. Στα οποία, παρόλα αυτά, δεν ανήκει η διασπορά σύγχυσης, καθώς λίγο αργότερα θα γίνει αναφορά στη στρατηγική του ελληνικού καπιταλισμού, βασικοί στόχοι του οποίου είναι

η οικονομική σταθεροποίηση και ανάπτυξη μέσα από την εμβάθυνση του αντεργατικού-αντιλαϊκού κεκτημένου της τελευταίας οχταετίας, και η αναβάθμιση του γεωστρατηγικού ρόλου του ελληνικού κεφαλαιοκρατικού σχηματισμού, μέσα από την ένταση της στρατιωτικής, οικονομικής και πολιτικής του εξάρτησης από τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό... (κείμενο 3)

Η αλλαγή έμφασης σε σχέση με το πρώτο κείμενο, όπου υποστηριζόταν ότι «[είναι] δεδομένη η υποβάθμιση [της Ελλάδας] στον διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό» είναι εμφανής. Και χωρίς εξήγηση, ενώ θα έπρεπε. Να υποθέσουμε ότι αντιλήφθηκαν την υπερβολική ομοιότητα με τις παραδοσιακές αναλύσεις της αριστεράς, από τις οποίες δεν διασώζει η επίδειξη μάχιμης διάθεσης στον δρόμο; Από την πλευρά μας, το ερμηνεύουμε ως την αναγκαία μετατόπιση από την κριτική στους μακεδονομάχους στην κριτική του ελληνικού κράτους, η οποία δίνει όλη την εικόνα της ενεργητικότητας του τελευταίου.

- Λίγο πιο κάτω, θα γραφτεί διευκρινιστικά ότι:

Διαδραματίζοντας το ρόλο του «καλού και πειθήνιου νατοϊκού στρατιώτη», το ελληνικό κράτος διαμορφώνει τους όρους για την επιθετική επανεξόρμηση του ελληνικού κεφαλαίου στα Βαλκάνια και τη Ν.Α Μεσόγειο, στρατηγική που θωρακίζει κι ενισχύει, παρά τις επιμέρους ενδοαστικές διαφοροποιήσεις, ο αστικός εθνικισμός ως συστατικό στοιχείο της κυρίαρχης ιδεολογίας και βασικός παράγοντας πολιτικής και κοινωνικής ενοποίησης γύρω από τις επεκτατικές βλέψεις που η ελληνική αστική τάξη και το κράτος της διατηρούν ιστορικά έναντι των γειτόνων τους. Όχι μόνο δεν υπάρχει διάσταση ανάμεσα στις δύο αυτά βασικά γνωρίσματα του ελληνικού καπιταλισμού, την εξάρτηση από τη μια και τον εθνικισμό από την άλλη, αλλά διαπλοκή και αλληλοσυμπλήρωμα. Σε πείσμα του αστικού κοσμοπολιτισμού, ο ελληνικός μεγαλοϊδεατισμός, ως πυρήνας της ιδεολογία της ελληνικής αστικής τάξης και του κράτους της, εκφράστηκε ιστορικά κάτω από την σκέπη των Μεγάλων Δυνάμεων και του Ιμπεριαλισμού. Με πιο εύγλωττη –και καταστρεπτική συνάμα– έκφραση της σχέσης αυτής την Μικρασιατική Εκστρατεία και καταστροφή. (κείμενο 3)

⁹² Πρόκειται για τα κείμενα με αντίστοιχους τίτλους Σχετικά με τη συμφωνία Τσίπρα-Ζάεφ και την ευρωατλαντική ολοκλήρωση των Δυτικών Βαλκανίων (στο εξής, κείμενο 2), που αναρτήθηκε στις 27.6.18, και ΔΕΘ 2018: Τα αποκαλυπτήρια της «οικονομικά σταθερής και γεωστρατηγικά ισχυρής Ελλάδας» σηματοδοτούν το επιστέγασμα της κρίσης και το πέρασμα σε μια νέα, ακόμα πιο αναβαθμισμένη, φάση της καπιταλιστικής-ιμπεριαλιστικής επίθεσης (στο εξής, κείμενο 3), που αναρτήθηκε στις 6.9.18.

Στο αυτό το σημείο, που διαφέρει από τα προηγούμενα δύο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το ελληνικό κράτος και την αστική τάξη του, οι συγγραφείς αναγνωρίζουν ότι προϋπόθεση της όποιας αναβάθμισης του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού⁹³ είναι η σταθερότητα της εκμετάλλευσης στο εσωτερικό του, όπως αναγνωρίζουν την ενδογενή παραγωγή και σημασία του εθνικισμού για το εσωτερικό της επικράτειας. Πέραν της πολιτικής εθελουφλίας του να αποδίδεις αυτά τα χαρακτηριστικά μόνο στον αστικό εθνικισμό, θαρρείς και ο μη αστικός εθνικισμός δεν παρήγαγε ανάλογα φαινόμενα π.χ. στο ανατολικό μπλοκ, στις αραβικές χώρες, στην Αφρική ή την Ασία, είναι άξιο απορίας πώς αυτός σχετίζεται με κάποιου τύπου «εξάρτηση», ενώ επί της ουσίας πρόκειται για «διαπλοκή και αλληλοσυμπλήρωμα». Για αλληλοενίσχυση και συνεργασία. Διατυπωμένο οριακά, από το κάθε κράτος ανάλογα με τις δυνατότητές του στο κάθε κράτος ανάλογα με τις ανάγκες του. Απέχουμε πολύ από μια πολεμική σύρραξη ή την κήρυξη εμπορικού πολέμου μεταξύ ελληνικού και αμερικάνικου κράτους. Οι συγγραφείς επιμένουν στη χρήση του όρου «εξάρτηση» για να μην εγκαταλείψουν τις εικονικές βεβαιότητες και το υποτιθέμενο κύρος που παρέχει στους ίδιους και στους κύκλους στους οποίους κινούνται η αναπαραγωγή της αντιιμπεριαλιστικής ιδεολογίας. Το ότι υπάρχει ανισότητα μεταξύ των κρατών και διαφορετικοί ρόλοι στον καταμερισμό εργασίας εντός του συστήματος των κρατών δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση ότι είναι δυνατόν π.χ. οι ΗΠΑ να κατασκευάσουν εκ του μηδενός κάποιου τύπου ελληνικό εθνικισμό ή να του δίνουν όποιο σχήμα θέλουν. Αυτά ήταν τα καταστροφικά λάθη κατά βάση των αριστερών, και δευτερευόντως των αναρχικών, που δεν εναντιώθηκαν στο έθνος και τον εθνικισμό και θεώρησαν ότι μπορούν να τα χειριστούν πολιτικά. Το ιστορικό αποτέλεσμα ήταν ότι έθνος και εθνικισμός χειρίστηκαν και ενσωμάτωσαν κάθε είδους πολιτική δύναμη που αναφερόταν σε αυτά.

- Κάθε αντιιμπεριαλιστής που σέβεται τον εαυτό του, πρέπει να αναζητεί που διεξάγεται ο κοντινότερος πόλεμος για να μπορέσει να σχετιστεί ιδεατά μαζί του και να ξεδιπλώσει τη στρατηγική του. Αν πράγματι βρισκόμασταν σε μια φάση που ο ελληνικός καπιταλισμός ετοιμάζεται να εκστρατεύσει ξανά στα Βαλκάνια σε μεγαλοιδεατική βάση, πράγμα για το οποίο αμφιβάλουμε καθώς εκλείπουν βασικές προϋποθέσεις από τη δεκαετία του '90, σε εμάς θα αντιστοιχούσε μια νέα λιποταξία, όπως προσπαθήθηκε έμπρακτα π.χ. στο μικρασιατικό μέτωπο ή, πιο πρόσφατα, από τους σύρους πρόσφυγες που αρνήθηκαν να πολεμήσουν στον πλευρό οποιασδήποτε πλευράς στον πόλεμο στη Συρία. Αλλά, αλήθεια, τι θα έπρατταν οι συγγραφείς σε περίπτωση εμπλοκής του ελληνικού κράτους σε πόλεμο; Θα εναντιώνονταν σε αυτό ή θα έψαχναν πρώτα αν ο πόλεμος έχει προοδευτικό χαρακτήρα για τον ελληνικό λαό, το αγαπημένο τους υποκείμενο, και τη χειραφέτησή του;
- Στην πραγματικότητα, όμως, στη συμφωνία αυτή η Ελλάδα συμμετείχε από θέση ισχύος, τόσο γιατί σαν εθνοκρατικός σχηματισμός είναι υψηλότερα στον διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό, όσο και γιατί η Βόρεια Μακεδονία είναι αυτή η οποία ωφελείται (έστω και οριακά) περισσότερο από τα επακόλουθα της συμφωνίας (ένταξη στο NATO και στην ΕΕ). (κείμενο 2)

Άρα, δηλαδή, η Ελλάδα, που βρίσκεται σε θέση ισχύος, συμβάλλει στο να επωφεληθεί περισσότερη η Βόρεια Μακεδονία από τη συμφωνία με κάποια ανταλλάγματα. Αυτό λέγεται επιβολή ή αλτρουισμός; Αν υπάρχει κάποιο λάθος στη διατύπωση εδώ και αυτό που θέλουν να πουν οι συγγραφείς είναι ότι και τα δυο κράτη επωφελούνται από τη συμφωνία στη βάση της άνισης θέσης τους στον διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας, θα έπρεπε κάπου να εξηγείται πώς αυτό καθίσταται δυνατό με βάση τη μεταξύ τους δυνατότητα αναγνώρισης αμοιβαίου οφέλους και όχι με διατυπώσεις όπως «Η συμφωνία αυτή εντείνει την εξάρτηση και στις δυο χώρες και τις “μπλέκει” πιο βαθιά στα ιμπεριαλιστικά “παιχνίδια” στην περιοχή των Βαλκανίων». Πουθενά δεν βρήκαμε μια τέτοια εξήγηση, γιατί σε τελική ανάλυση αυτός που πρέπει να κινεί τα νήματα είναι ο θεοποιημένος παγκόσμιος ιμπεριαλισμός. Τα κράτη και τα συμφέροντά τους δεν μπορούν, όμως, να παραγραφούν έτσι εύκολα. Γι' αυτό πέρασαν τόσα χρόνια από την Ενδιάμεση Συμφωνία Ελλάδας-ΠΓΔΜ το 1995 για να μπορέσει να επιλυθεί το ονοματολογικό, αλλιώς πρέπει οι συγγραφείς πρέπει κάποια στιγμή να εξηγήσουν λεπτομερώς, γιατί η «εξάρτηση» εμπόδιζε την επίλυσή του τόσα χρόνια. Προς το παρόν, εμείς δεχόμαστε ότι, τηρουμένων των αναλογιών, όπως μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης ή Ελλάδας και NATO, έτσι και μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας συμφωνήκαν ορισμένα πράγματα αμοιβαία επωφελη· οπωσδήποτε στη βάση μιας ιεραρχίας όσον αφορά το ζήτημα της αλλαγής του συντάγματος εκεί, χωρίς όμως εύκολες συγκρίσεις και αποτιμήσεις όσον αφορά το ποιος ωφελήθηκε περισσότερο. Μένει να φανεί πόσο (θετικά;) θα επιδράσει στην «κοινωνική ενοποίηση» της Βόρειας Μακεδονίας η αναγνώριση μακεδονικής γλώσσας και εθνότητας, που συνδέεται αναπόφευκτα μαζί με την αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη της Βόρειας Μακεδονίας και την αναγνώριση της αλβανικής γλώσσας ως επίσημης συνταγματικής γλώσσας, και πόσο (αρνητικά;) θα επιδράσει στην ενότητα του ελληνικού κράτους η ενίσχυση του ελληνομακεδονικού εθνικισμού.

- Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε αποθήκη όπλων και σε ένα μεγάλο αεροδρόμιο για το NATO, ότι η κυβέρνηση έχει σπείρει νατοϊκές βάσεις και στρατιωτικές εγκαταστάσεις από άκρη σε άκρη σε όλη τη χώρα και ότι στη Σούδα ελλειμνίζονται και από εκεί ξεκινάνε τα αεροσκάφη που “διασφαλίζουν την τάξη και αποκαθιστούν την ειρήνη” στη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, για το ελληνικό κεφάλαιο η συμφωνία είναι ένας βαθύς για μια νέα βαλκανική εξόρμηση, σε ένα “φιλικότερο” πλέον περιβάλλον. Οι αστικές τάξεις των δυο χωρών και το πολιτικό τους προσωπικό προσβλέπουν στη συμφωνία αυτή τη γεωστρατηγική τους αναβάθμιση, βλέπουν δολάρια και ευρώ να ρέουν, αγωγούς φυσικού αερίου να χτίζονται. Όμως για να πραγματοποιηθούν τα σχέδιά τους θα πρέπει η εργατική δύναμη να κινεζοποιηθεί κι' άλλο, θα πρέπει τα εργασιακά δικαιώματα να γίνουν χαρτοπόλεμος και οι πραγματικοί όροι διαβίωσης των εργαζομένων να γίνουν ακόμα χειρότεροι. (κείμενο 2)

⁹³ Γιατί οι συγγραφείς δεν εξηγούν με ποιον τρόπο αναβαθμίζεται ένας κοινωνικός σχηματισμός στο σύνολό του, που σημαίνει όλες οι τάξεις στο εσωτερικό του και ολόκληρος ο πληθυσμός; Εμείς, από την πλευρά μας, δεχόμαστε ότι αυτό μπορεί να συμβεί, και συνέβη, π.χ. με την είσοδο των μεταναστών εργατών στις αρχές της δεκαετίας του '90 ή την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου για δεκαετίες το όφελος από τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις διαχύθηκε σε ολόκληρη την κοινωνική ιεραρχία, όχι φυσικά με ισότιμο τρόπο. Γιατί αποτελεί «κεκτημένο» για τους πληθυσμούς και στις δυο πλευρές των συνόρων ότι «έχουν κάτι θετικό να προσβλέπουν από τη συμφωνία» και ότι «η συμμετοχή σε τέτοιου είδους σχηματισμούς (NATO, ΕΕ) μόνο ανασφάλεια και πολέμους δεν έχει να προσφέρει» (τροποποιημένη διατύπωση από το κείμενο 2). Όσον αφορά το μακεδονικό ζήτημα, η ευρύτερη ερμηνεία των αντιτιθέμενων ορισμών του εθνικού συμφέροντος εντός Ελλάδας –στη βάση της διαφορετικής εκτίμησης για το τι συνιστά η Ευρωπαϊκή Ένωση και πόσο πρέπει να συνδεθεί το μέλλον της χώρας με αυτή– θα είχε πολλά να προσφέρει.

Βλέπει ο ελληνικός καπιταλισμός μια ευκαιρία να διανοίγεται για περαιτέρω συσσώρευση, την οποία μάλιστα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί, και πού; Υπάρχουν επενδυτικές ευκαιρίες στα Βαλκάνια; Πώς συμβιβάζεται αυτό με τη μετατροπή της χώρας σε αποθήκη όπλων; Ως γνωστόν, τα όπλα δεν παράγουν αξία, υπεραξία και κεφάλαιο. Ούτε οι επενδύσεις σε ΑΟΖ και ενεργειακά δίκτυα θα μπορέσουν να δώσουν ώθηση για την ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού παρόμοια με αυτή της δεκαετίας του '90 κατά την οποία ξεπέρασε την κρίση υπερσυσσώρευσης. Από πού προέρχονται τα «δολάρια και τα ευρώ [που] ρέουν» και δεν έχουν ακόμα εκτινάξει την ανάπτυξη του κεφαλαίου στην Ελλάδα; Δεν αναμένουμε να απαντηθεί κάποιο από αυτά τα ερωτήματα όσο μένει στον αέρα η σύνδεση μεταξύ της πραγματοποίησης των επεκτατικών σχεδίων του ελληνικού κεφαλαίου, η επιβεβαίωση του ελληνικού κράτος ως «καλού και πειθήνιου νατοϊκού στρατιώτη» και η «κινεζοποίηση» της εργασιακής δύναμης; Για εμάς, τα δυο πρώτα δεν μπορούν να γίνουν καν νοητά χωρίς τη συζήτηση γύρω από την εκμεταλλευτική βάση, δηλαδή τον τρίτο παράγοντα. Ο στρατός και ο μιλιταρισμός που αναπαράγει μπορούν να επιβληθούν στη συσσώρευση κεφαλαίου μόνο σε καιρό πολέμου, και πάλι προσωρινά. Κατά τη διαπλοκή τους με το βιομηχανικό κεφάλαιο δέχονται αναγκαστικά τους περιορισμούς της αξιοποίησης του κεφαλαίου και δεν μπορούν να ξεφύγουν από αυτό παρά επι ποινή απαξίωσης.

- Και κάτι ακόμα:

Ειδικά σε ότι αφορά την παραγωγικά αποστραγγισμένη Β. Ελλάδα (και Θράκη) της φτώχειας και της ανεργίας, το αμερικανικό οικονομικό ενδιαφέρον εντοπίζεται στην ενίσχυση των εμπορικών συναλλαγών με τη βιομηχανικό κεφάλαιο της Β. Ελλάδας και στην από κοινού «αξιοποίηση» των πλουτοπαραγωγικών της πηγών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο νευραλγικό τομέα της ενέργειας μέσα από την προώθηση των ενεργειακών συμφωνιών γύρω από τον αγωγό φυσικού αερίου TAP (Trans Adriatic Pipeline)... Πρόκειται για ζήτημα μείζονος σημασίας για τον αμερικάνικο παράγοντα, όχι μόνο στο καθαυτό οικονομικό πεδίο όσο πρωτίστως θα λέγαμε στο γεωστρατηγικό, και στην προσπάθεια ελέγχου από τους Αμερικανούς των ενεργειακών δρόμων που οδηγούν στην Ευρώπη, με στόχο τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της τελευταίας από τη Ρωσία (σχεδόν το ένα τρίτο των ενεργειακών αναγκών της Ευρώπης καλύπτεται από τη Ρωσία) και της οικονομικής και πολιτικής επιρροής που αυτή προκαλεί. (κείμενο 3)

Αφήνουμε κατά μέρος τα αντιδραστικά αντανάκλαστικά που θα προκαλούσε στον πληθυσμό της Βόρειας Ελλάδας η φρασεολογία περί «παραγωγικής αποστράγγισης» και «φτώχειας και ανεργίας» υπό τις παρούσες συνθήκες οξυμένου εθνικισμού. Υπάρχουν μια σειρά ερωτήματα που δεν απαντούνται: Υπάρχουν πράγματι αμερικάνοι που ενδιαφέρονται να επενδύσουν στη Βόρεια Ελλάδα και ποιοι είναι αυτοί; Σύμφωνα πάντα με τον συλλογισμό των συγγραφέων, και από τη στιγμή που υπάρχει μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα στην περιοχή, γιατί ο τοπικός πληθυσμός να μη στηρίζει τα επενδυτικά σχέδια των όποιων αμερικάνων και του τοπικού βιομηχανικού κεφαλαίου, αφού εκτιμά ότι θα τον βγάλουν από τη δυσχερή θέση; Άλλη διέξοδο για τον ίδιο δεν υπάρχει, τουλάχιστον οι συγγραφείς δεν αναφέρουν κάτι σχετικό. Μπορεί να αποτελεί λύση το πρόταγμα «έξω οι αμερικάνοι επενδυτές, οι πλουτοπαραγωγικές πηγές μόνο στους ντόπιους» ή πιστεύουν ότι είναι δυνατή μια ταυτόχρονη εκπαράθρωση και αμερικάνων και ελλήνων αστών; Ή μήπως υποστηρίζουν την πιο «εφικτή» σταδιακή λύση: πρώτα να διώξουμε τους αμερικάνους συμμαχώντας με όσους δεν τους θέλουν και μετά στρεφόμαστε εναντίον των ελλήνων αστών; Ποια πρέπει να είναι η στάση των συνεπών αντιιμπεριαλιστών όσον αφορά στην παραγωγική ανασυγκρότηση της Βόρειας Ελλάδας; Ενοχλούν, όμως, οι συγκεκριμένες απαντήσεις, γιατί τότε θα φανεωνόταν όλη η φτώχεια της όψιμης αντιιμπεριαλιστικής φρασεολογίας. Ειδικά, όσο αποσυνδέονται εμμονικά οι γεωστρατηγικές αναλύσεις από τους κοινωνικούς συσχετισμούς, από τις πρωθυστερες αναλυτικά και πολιτικά ταξικές σχέσεις.

Οι μετανάστες εμφανίζονται συνολικά μια μόνο φορά, στο κείμενο 3, σε μια αναφορά στην «Ελλάδα των στρατοπέδων συγκέντρωσης προσφύγων και μεταναστών». Ο αντιιμπεριαλισμός πάντοτε επεδίωκε να έχει ως κέντρο βάρους της ανάλυσής του τον καταπιεζόμενο λαό του έθνους που αποτελούσε τον πιο αδύναμο κρίκο στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Αυτός θα ήταν το ενιαίο και αδιαίρετο επαναστατικό υποκείμενο, ενώ καθήκον της εμπειριστατωμένης ανάλυσης ήταν να στοιχειοθετήσει την κεντρική αντίθεση με τον ισχυρό ιμπεριαλισμό· στην προκειμένη περίπτωση το ΝΑΤΟ και η ΕΕ. Όλες οι υπόλοιπες αντιθέσεις στο εσωτερικό του λαού αποτελούσαν, στην καλύτερη των περιπτώσεων, «δευτερεύουσες αντιφάσεις», οι οποίες όφειλαν να τεθούν στο πολιτικό περιθώριο που τους αντιστοιχεί.

² προσθήκη: Οι γνήσιοι αντιιμπεριαλιστές, στηριζόμενοι στο γεγονός ότι η θέση της χώρας έχει πραγματικά αλλάξει μέσα στην κρίση, κατατάσσουν βολικά τους Έλληνες στα καταπιεζόμενα έθνη σύμφωνα με το ορθόδοξο λενινιστικό manual και υποδεικνύουν το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση ως μόνους διαχειριστές του μακεδονικού ζητήματος. Υπαινισσόμενοι ότι η ελληνική κυβέρνηση απλώς υπακούει εντολές και αορατοποιώντας τον ελληνικό εθνικισμό σε όλες τις εκδοχές του. Η συμμετοχή τους στα πρώτα συλλαλητήρια, ορθώς διαγνωσμένη ως ύστερη εκδήλωση του κινήματος διαμαρτυρίας των πλατειών, μπορεί να ήταν ως επί το πλείστον μη προπαγανδισμένη, όμως τουλάχιστον ήταν συνεπής με τη θεωρία τους· η πάλη του λαού σήμερα αποτελεί την ταξική πάλη του αύριο. Όσοι αντιιμπεριαλιστές δεν συμμετείχαν στα πρώτα συλλαλητήρια, αυτό οφείλεται στη λανθασμένη ανάγνωσή τους ως δήθεν εκδηλώσεις που δεν έχουν καμία σχέση με τον λαό, το επαναστατικό υποκείμενο της θεωρίας τους, και κυριαρχούνται από ναζί, φασίστες και ό,τι άλλο επινοήσει η διαθλασμένη ανάλυσή τους. Γιατί ο λαός, όπως και να 'χει, μπορεί να είναι μόνο προοδευτικός και λαμπαδηδρόμος του φωτός του Διαφωτισμού. Η εναλλαξιμότητα στη θεωρία τους μεταξύ λαού και εργατικής τάξης καθίσταται εφικτή, από τη στιγμή που το εργατικό κράτος γίνεται η μόνη νοητή κατάληξη της γνήσιας ταξικής πάλης· και από τη στιγμή, φυσικά, που το κόμμα οφείλει να εγγυηθεί την απομάκρυνση οτιδήποτε μπορεί να θυμίζει τις ιεραρχίες και τις συγκρούσεις στο εσωτερικό και του λαού και της εργατικής τάξης. Ευτυχώς για εμάς, και δυστυχώς για αυτούς, η σύνθεση του προλεταριάτου στον σύγχρονο καπιταλισμό έχει αλλάξει αμετάκλητα και τίποτα πλέον δεν θα είναι εθνικά, έμφυλα και φυλετικά, ομοιογενές. Δεν πρόκειται ποτέ να υπάρξει ξανά ένα νέο ΕΑΜ και ένας νέος ΕΛΑΣ· ούτε οι όροι για μια εθνικά ειδική θεωρία των σταδίων· ούτε, εννοείται, χωροθετημένες εθνικές αντιφάσεις και συνθήκες της επανάστασης. Οι εθνικά κλειστές περιοχές συσσώρευσης έχουν παρέλθει μαζί με την αντίληψη της εξ ορισμού ενιαίας εργατικής τάξης. Αφήνουμε την εξωτική ανάγνωση της καπιταλιστικής ιστορίας στους νοσταλγούς του Τσε Γκεβέρα, του Αραφάτ, του Σαμίρ Αμίν και του Βελουχιώτη.

3^η προσθήκη: Η υπέρβαση των ρατσιστικών προϋποθέσεων υπάρξης του λαού, η πραγματική συνάντηση ελλήνων και μεταναστών δεν θα είναι μια ευχάριστη συνάντηση· η εξέγερση του 2008 είναι πολύ πιο κοντά μας κοινωνικά κι αν έχουν περάσει δέκα χρόνια. Τότε, μεταξύ άλλων, έλληνες δεν ήταν αυτοί οι εξεγερμένοι που δεν καταδέχτηκαν να κάνουν μαζικά λεηλασίες και επέλεξαν να θεωρήσουν τους εαυτούς τους πολιτικά με όρους ανωτερότητας και αφαίρεσης, δήθεν χωρίς ανάγκες και επιθυμίες; Πολλά έχουν γίνει από τότε, μετανάστες κυνηγήθηκαν υποβιβασμένοι σε δήθεν μαφιόζους, διαφωνούντες χτυπήθηκαν και εκδιώχθηκαν από καταλήψεις δήθεν ως απολίτικοι, μηδενιστές και πολιτικά ανεύθυνοι, πολλά μαγαζιά έλαβαν εγγυήσεις προστασίας. Σε μια κρίσιμη καμπή, όμως, σε μια εξεγερτική αναταραχή που δεν θα υπάρχει λαός να εκπροσωπηθεί σε εκείνη την πλευρά του οδοφράγματος που θα είναι ο «ζόφος», τι θα κάνουν οι αυτόκλητοι πολιτοφύλακες; Πού θα στραφούν τα τόσα όπλα που έχουν επιδειχθεί από τότε; Οι δολοφόνοι του Ζακ Κωστόπουλου, οι οποίοι μια χαρά κατανόησαν ποιος ανήκει στον ελληνικό λαό και ποιος όχι, δεν γνώριζαν τι συνέβαινε για χρόνια μερικά τετράγωνα ανατολικά της Γλάδστωνος;

4^η προσθήκη: Η επιλεκτική εναντίωση στον εθνικισμό ή στην καλύτερη περίπτωση σε κάποιους από τους εθνικισμούς, μπορεί να γίνει αιχμηρή και μάχιμη, αλλά δεν αναρωτιέται ποτέ για τη συνολική εικόνα. Όσο πρωτότυπη κι αν είναι η άσκηση κριτικής αποκλειστικά στους εθνικισμούς του λαού, πιο γνωστοί με τη μάλλον πεζή ορολογία του «εθνικισμού από τα κάτω», ελλοχεύει ο θεωρητικός και πολιτικός κίνδυνος αυτή η κριτική να μετατραπεί σε αντεστραμμένη εικόνα της αντιμπεριαλιστικής κριτικής, όταν διαλανθάνει της προσοχής της η διαλεκτική σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών και, άρα, μεταξύ κρατικού και λαϊκού εθνικισμού. Τότε, αυτή η κριτική εμφανίζεται να μοιράζεται τις ίδιες προϋποθέσεις με την αντιμπεριαλιστική ρητορική μιας και στη θέση της «ανατίναξης» του κράτους τοποθετείται η διάλυση του ελληνικού «όχλου». Αφήνουμε στην άκρη το γεγονός ότι ο «όχλος» δεν μπορεί να συνιστά αναλυτική κατηγορία, εκτός αν θεωρήσουμε ότι το ίδιο το όνομά του μπορεί να σημαίνει κάτι που διαθέτει κάποιο βαθμό συγκρότησης. Από τη στιγμή που η ανάλυση ξεφεύγει από το πεδίο των μερικών εθνικισμών, οπωσδήποτε ουσιαστικών για την πάλη σε επίπεδο καθημερινής ζωής, και εισέρχεται στο πεδίο του καθολικού, χρειάζεται πρώτα από όλα να μπορεί να διακρίνει το κράτος ως ιδιαίτερη μορφή της ολότητας και τον ισχυρό εθνικισμό που αυτό επεξεργάζεται, παράγει και υλοποιεί. Παρόλο που πράγματι η μορφή-έθνος δεν μπορεί να εξαχθεί αυτούσια από τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις όπως αυτές περιγράφηκαν στο κεφάλαιο του Μαρξ ούτε η ανάδυσή της συνδέθηκε ιστορικά με μια συγκεκριμένη μορφή απολυταρχικού κράτους, εντούτοις η μορφή-έθνος δεν είναι αυθύπαρκτη ούτε πρωθύτερη θεωρητικά και πολιτικά σε βαρύτητα. Το έθνος είναι μορφή ύπαρξης των εξουσιαστικών σχέσεων, δεν συμπίπτει με το κενό σημαίνον «έλληνες» έξω από και πέρα από τον κοινωνικό και πολιτικό προσδιορισμό τους. Ο έλληνας δεν είναι απλά μια ταυτότητα όπως, εσφαλμένα, τον αντιμετωπίζει ο ιδεολογικά ανθέλληνας προσαρμόζοντάς τον στα μέτρα του. Όσο το έθνος δεν προσεγγίζεται στην καθολικότητά του –μαζί και δίπλα σε εξίσου καθολικές κατηγορίες όπως το κράτος και το κεφάλαιο που, με μια άλλη ορολογία, δεν είναι τίποτε άλλο από έννοιες που εκφράζουν τις βασικές μορφές κοινωνικοποίησης στον καπιταλισμό– θα περιορίζεται σε υποκειμενική συμπεριφορά και εκδήλωση όσων αισθάνονται έλληνες, σε πολιτιστικό γεγονός. Αντίστροφα, αυτό που σε καθιστά μειονότητα δεν είναι μόνο το υποκειμενικό βίωμα της καταπίεσης, αλλά και η κρατική πολιτική σε όλες τις επιμέρους εκφάνσεις της. Γι' αυτό και, όσο σημαντικό κι αν είναι να αγωνίζεσαι για την παύση της καταπίεσης μιας εθνικής μειονότητας στο εσωτερικό ενός κοινωνικού σχηματισμού, η αναγνώρισή της από το κράτος ενισχύει τις δημοκρατικές λειτουργίες του σε βάρος των μη δημοκρατικών και μη συμπεριληπτικών λειτουργιών του. Και αυτό είναι γνωστό εκ των προτέρων, πριν ακόμα μετατραπεί ο αγώνας για την αναγνώριση μιας εθνικής μειονότητας σε κορωνίδα της ανθελληνικής πολιτικής. Οπωσδήποτε, κάθε κοινωνικός αγώνας επιλέγει ο ίδιος τα μέσα διεξαγωγής του, και καλά κάνει. Όμως, πώς μπορούμε να στραφούμε απέναντι στον τρέχοντα εκφραστή του γενικού συμφέροντος του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, δηλαδή τον Σύριζα, ο οποίος έχει υπάρξει διαχρονικά μια pro feminist πολιτική οργάνωση, υπέρ των δικαιωμάτων των μεταναστών και των μειονοτήτων και με στενή σχέση με τον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο; Εκτός κι αν δεν χρειάζεται, γιατί σιωπηρά γίνεται αντιληπτή η περιρρέουσα εκτίμηση ότι με τον Σύριζα τώρα «κάτι θετικό επιτέλους γίνεται για το μακεδονικό». Από την πλευρά της, η Κομμουνιστική Πρωτοβουλία από τη Σκάλα Λακωνίας είναι ειλικρινής⁹⁴:

Από αυτή τη σκοπιά μόνη συνεπής, αντιφασιστική και διεθνιστική στάση απέναντι στο ζήτημα ήταν αυτή που τηρούσε το κομμουνιστικό κίνημα στην Ελλάδα μέχρι και τη λήξη του Εμφυλίου: αλληλεγγύη στη μακεδονική μειονότητα· κοινή πάλη για την ήττα του ελληνικού εθνικισμού... Σε αυτή την κατεύθυνση η διαφαινόμενη συμφωνία μεταξύ του ελληνικού κράτους και της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» σύμφωνα με το συνταγματικό της όνομα (FYROM στις διεθνείς της σχέσεις) περί αλλαγής του ονόματος της τελευταίας σε «Βόρεια Μακεδονία» συνιστά μια μερική νίκη του επίσημου ελληνικού εθνικισμού, όπως αυτός εκφράζεται από το Υπουργείο Εξωτερικών και τον ΣΥΡΙΖΑ. Στα μόνα θετικά της συμφωνίας μπορούμε να σταχυολογήσουμε την αναγνώριση μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας. Από αυτήν την άποψη και λόγω του ίδιου του γεγονότος της συμφωνίας μπορούμε να μιλήσουμε και για μια μερική ήττα του ελληνικού εθνικισμού, όπως αυτός εκφράζεται από τον «εθνάρχη» Μίκυ Θεοδωράκη, το παπαδαριό, την ακροδεξιά και τον φασισμό.

Αν, αντίθετα, πρωταρχικό μέλημα είναι η εναντίωση στο ελληνικό κράτος και τον εθνικισμό του ο συνεπής ιδεολογικά ανθελληνισμός θα έπρεπε με κάθε τρόπο να στραφεί στην ακύρωση της συμφωνίας των Πρεσπών και τη μη αναγνώριση της μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας που, έστω και περιορισμένα, προωθεί. Όλοι γνωρίζουν ποιοι έχουν προσπαθήσει να φέρουν σε πέρας ένα τέτοιο εγχείρημα ως τώρα. Το πρόβλημα εντοπίζεται, επομένως, στην ίδια την ανθελληνική γραμμή, η οποία ακόμα και στις πιο προχωρημένες αντικρατικές εκδοχές της ηθελημένα δεν λαμβάνει υπόψη στην ανάλυσή της τις προτιμήσεις της ίδιας της μακεδονικής μειονότητας⁹⁵. Τι θα μπορούσε να γίνει όλο αυτό το διάστημα που υπήρχε η συζήτηση για τη Συμφωνία των Πρεσπών και δεν έγινε; Όλα αυτά συνιστούν πραγματικά προβλήματα που δεν αφήνουν κανέναν και καμία απ' έξω, ούτε εμάς τους ίδιους. Επί της αρχής, και σε εντελώς θεωρητικό επίπεδο, μόνο όταν γίνει η διάκριση μεταξύ κράτους και έθνους, και αναδειχθεί η σημασία της ταυτόχρονης κριτικής και στο έθνος και στη δημοκρατία, μπορεί ένας ανταγωνιστικός αντιεξουσιαστικός λόγος να ξεπεράσει τον ορίζοντα του έθνους ως τέτοιου. Αλλιώς, αφήνεται το πεδίο ελεύθερο στην αριστερή κυβέρνηση να εμφανίζεται ότι εφαρμόζει τη λενινιστική πολιτική υποστήριξης του ασθενέστερου έθνους και κατ' επέκταση ότι στηρίζει το δικαίωμα των μειονοτήτων στον αυτοκαθορισμό.

⁹⁴ Ενάντια στη Λήθη #05, *Ιστορικές σημειώσεις πάνω στο Μακεδονικό ζήτημα*, σελ.21.

⁹⁵ Σε επιστολή του προς το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, δημοσιευμένη στις 18.2.19, το «Ουράνιο Τόξο» ζητάει τη διδασκαλία της μακεδονικής γλώσσας σε ακαδημαϊκό επίπεδο υποστηρίζοντας, μεταξύ άλλων, βάσιμα ότι «Με την επικύρωση της **Συμφωνίας της Πρέσπας** κλείνει μια μακρά περίοδος διαμάχης σχετικά με την ονομασία της γειτονικής μας χώρας, την εθνικότητα των κατοίκων της καθώς επίσης και τη μακεδονική γλώσσα που πλέον είναι επισήμως αναγνωρισμένη με αυτό το όνομα και από τη χώρα μας».

24.

Οι παλιοί ιμπεριαλιστές μνημονεύουν μέχρι σήμερα δυο χρονολογίες από το παρελθόν, το 1992 και το 1996, χρησιμοποιώντας τις για να περιγράψουν έναν ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό δήθεν εγκλωβισμένο στο διαρκές παρόν αντίστοιχα των εθνικιστικών μακεδονικών συλλαλητηρίων της εποχής και ενός ελληνοτουρκικού πολέμου που παρολίγο να διεξαχθεί με αφορμή τη βραχονησίδα των Ιμίων. Το νόημα μιας τέτοιας παλινδρόμησης δεν μπορεί να αναζητηθεί στην αναλυτική της αξία, καθώς ποτέ δεν κατόρθωσε να εξηγήσει ούτε γιατί τα συλλαλητήρια δεν επαναλήφθηκαν έκτοτε ούτε γιατί ο περιβόητος πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας δεν έχει γίνει ως σήμερα. Το ίδιο το αίτημα για εξήγηση έχει καταργηθεί προκειμένου η θεωρία να συνεχίσει απρόσκοπτη την ιδεολογική διαδρομή της, αλλά μια τέτοια ερμηνεία δεν αρκεί. Πρόκειται για την αναπόληση μιας εποχής όπου η θεωρία αποκτούσε συνοχή, καθώς συνόδευε την ανάδυση μιας πολιτικής τάσης συνδεδεμένη με την πραγματικότητα ενός πολυεθνικού προλεταριάτου, εντός και εκτός συνόρων. Τα χρόνια πέρασαν, η τάση απέκτησε «κύρος» και η θεωρία πρέπει διαρκώς να κρύβει τη δομική εσωτερική της αστάθεια, μιας και οι βασικές της αναφορές στο εργατικό κίνημα χρονολογούνται ήδη πέντε δεκαετίες πίσω και επί της ουσίας δεν παραδέχτηκε ποτέ τις συνέπειες της κατάρρευσης της εργατικής ταυτότητας. Καμιά εκλεπτυσμένη γεωπολιτική ανάλυση και καμιά επινοημένη αντιιμπεριαλιστική αναφορά δεν μπορούν να υποκαταστήσουν την απαίτηση η θεωρία να ακολουθεί την ιστορικότητα της ταξικής πάλης.

25.

Όσο έντονες και να είναι μεταξύ τους οι συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών ορισμών του εθνικού συμφέροντος, γίνονται πάνω στη βάση της ενίσχυσης της αξίας του λαού, του έθνους και του κράτους. Σε ποια βάση, επομένως, μπορεί να υπάρξει ένας λόγος ανταγωνιστικός στις εθνικές επιταγές, μια προλεταριακή προοπτική αξία του ονόματός της; Όπως έχει ήδη διατυπωθεί, «είναι γεμάτος ο τόπος από ταξικά προσανατολισμένους απολογητές των εθνικών αγώνων που βλέπουν διαρκώς την τάξη μέσα στο έθνος, αλλά όχι το έθνος μέσα στην τάξη». Σύμφωνα με μια κριτική που επιδιώκει να βαθύνει λίγο παραπάνω, από τη στιγμή που ο εθνικισμός δεν συγκροτεί απλά μια ιδεολογία αλλά αποτελεί το σύνολο των καθημερινών πρακτικών που αναπαράγουν το έθνος, προκύπτει πώς το πρώτο βήμα μιας αντεθνικής οπτικής είναι η ειλικρινής αναγνώριση πως δεν μπορούμε να τοποθετήσουμε τον εαυτό μας εκτός αυτού· από τη στιγμή που ζούμε εντός της ελληνικής επικράτειας δεν μπορούμε να διαφύγουμε του εθνικισμού, ούτε στο πεδίο των ιδεών και του λόγου. Πώς, λοιπόν, μπορούμε να στραφούμε συγκεκριμένα εναντίον των επιταγών του έθνους, του ελληνικού πρώτα απ' όλα, από τη στιγμή που μας περιέχει; Είναι πράγματι βολικό, στη βάση ενός αφηρημένου διεθνισμού, να εξισώνεται ο εθνικισμός του δικού σου κράτους με αυτούς των άλλων κρατών, γιατί τότε αποφεύγονται όλα εκείνα τα τοπικά σημεία τριβής με τον ελληνικό εθνικισμό που θα έφερναν την όποια αντεθνική τοποθέτηση προ των ευθυνών της. Μια τέτοια αφηρημένη κριτική του εθνικισμού «από όπου κι αν προέρχεται» μπορεί να αποδειχθεί ανακουφιστική μέσα στην αδυναμία της να κάνει συγκεκριμένες διακρίσεις και αποδώσει τις δέουσες προτεραιότητες. Ακόμα και να κολακέψει τον εαυτό της αυτοπαρουσιαζόμενη ως το απαύγασμα του κοινωνικού ανταγωνισμού, την ίδια στιγμή που υιοθετεί αμάσητη τη φρασεολογία του ελληνικού κράτους. Το σύνθημα «κανένα έθνος δεν μας ενώνει, κανένα όνομα δεν μας χωρίζει» μπορεί να γίνει αιχμηρό μόνο όταν στραφεί ενάντια σε όλες τις όψεις του εγχώριου εθνικισμού, λιγότερο ή περισσότερο πνιγηρές. Αλλιώς καταλήγει να στριμωχτεί στον ανταγωνισμό μεταξύ επιμέρους ορισμών του εθνικού συμφέροντος. Καθώς το βασικό που αναδύθηκε την προηγούμενη περίοδο είναι η εμβάθυνση του διεθνοποιημένου χαρακτήρα του ελληνικού εθνικισμού και καθώς η προτεραιότητα της εναντίωσης στο ελληνικό έθνος και το ελληνικό κράτος έχει απομείνει η μόνη καθοδηγητική αρχή μιας πολιτικής στάσης που θέλει να είναι ανταγωνιστική στο υπάρχον, πρέπει να διεθνοποιηθεί και αυτή ως πραγματική σύνδεση των αγωνιζόμενων σε όλα τα γύρω εθνικά κράτη που στρέφονται ενάντια στους δικούς τους εθνικισμούς. Αυτό είναι το πραγματικό νόημα του συνθήματος «ενάντια σε όλους τους εθνικισμούς» ως εξέλιξη του αφηρημένου διεθνισμού του παρελθόντος, ο οποίος θεωρούσε αυτονόητη την ύπαρξη εθνών ακόμα και μετά την επανάσταση.

26.

Κλείνοντας, ας κάνουμε ορισμένες απαραίτητες υπενθυμίσεις⁹⁶:

*Μαζί με τους πολίτες που στηρίζουν την αλλαγή πορείας στη χώρα,
θα καταφέρουμε δεν έχουμε κάτι να φοβηθούμε.
Δεν υπάρχει ατολμία, θα φύγουμε μπροστά,
να ανοίξουμε ένα νέο αισιόδοξο κεφάλαιο στην ιστορία μας,
θα κάνουμε τα πάντα για να τα καταφέρουμε και θα τα καταφέρουμε.*

Γιώργος Παπανδρέου, Υπουργικό Συμβούλιο, 12.2.2010

⁹⁶ Από την έκδοση των Λένα Βερδέ και Στέλιου Μιχαηλίδη *Η Εργατική Αντίσταση στα Μνημόνια. Χρονικό των Αγώνων μιας Εξαετίας*, 2016, προϊόν της συνεργασίας του *Μαρξιστικού Βιβλιοπωλείου* με τον *Συντονισμό Ενάντια στα Μνημόνια*. Όπως δηλώνεται και στον τίτλο, η έκδοση περιέχει ένα αναλυτικό χρονολόγιο των κινητοποιήσεων που έλαβαν χώρα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα από τις εκλογές του 2009 μέχρι τις αρχές του 2016. Αναφέρει, όμως, μια μόνο φορά τη λέξη «Μέρκελ» για να επευφημίσει τις αντιδράσεις κατά το ταξίδι της στην Ελλάδα σε κάποια φάση. Επιπλέον, στο άρθρο με τίτλο «511.000 δημόσιοι υπάλληλοι στερούνται εισόδημα 1,5 δισ.» της 11.2.2010 από το *enet.gr* μπορεί κανείς να δει αναλυτικά τα μέτρα που είχαν εξαγγελθεί σε εκείνη τη φάση ενάντια στους εργαζόμενους στον δημόσιο τομέα. Το γεγονός ότι ένας από τους βασικούς πυλώνες των δημοσιονομικών μέτρων είχε ως στόχο τη αναδιάρθρωση της λειτουργίας του κράτους –ο άλλος είναι η μείωση του άμεσου και έμμεσου μισθού– θέτει ευθύς εξαρχής το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο το έθνος οφείλει να επενδύσει τους κρατικούς θεσμούς καθιστώντας τους εκ νέου εθνικούς και ποια πρέπει να είναι η νέα σχέση του λαού με αυτούς. Καθ'όλη τη διάρκεια της μνημονιακής περιόδου, αυτή η νέα σχέση επένδυσης διερευνήθηκε και ορίστηκε σχεδόν αποκλειστικά από τους υπαλλήλους του στενότερου δημόσιου τομέα, τα στελέχη του ιδιωτικού τομέα και τους εργοδότες. Με άλλα λόγια, από τις ισχυρότερες μερίδες της μεσαίας τάξης και τους καπιταλιστές.

Μπορεί σήμερα ο τόνος της σιγουριάς που έδινε στις δηλώσεις του ο πρώην πρωθυπουργός να φαντάζει αστεία, τους πρώτους εφτά περίπου μήνες της διακυβέρνησής του όμως –από τη νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές τον Οκτώβρη του 2009 μέχρι την είσοδο στον μηχανισμό στήριξης του ΔΝΤ τον Απρίλη του 2010– αυτό το μοτίβο επαναλαμβανόταν καθημερινά. Το προεκλογικό πρόγραμμα του «λεφτά υπάρχουν» είχε πεταχτεί στα σκουπίδια και στη θέση του είχε μπει, λόγω της οικονομικής κρίσης που χτυπούσε τη χώρα, η χειρότερη επίθεση στα εργατικά εισοδήματα και δικαιώματα. Μισθοί, συντάξεις, δώρα, επιδόματα, άδειες, όλα είχαν μπει στο σφαγείο του λεγόμενου Προγράμματος Σταθερότητας⁹⁷. Η προπαγάνδα της πλειοψηφίας των πολιτών που αγωνιούσε μαζί με την κυβέρνηση για το μέλλον της χώρας, που είναι διατεθειμένη να υπομείνει τα «επώδυνα μεν πλην όμως αναγκαία μέτρα» πήρε εκείνους τους μήνες πρωτοφανείς διαστάσεις. Ώρες επί ωρών τηλεοπτικού χρόνου, τόνοι μελάνι στις εφημερίδες ξοδεύτηκαν για να ντυθεί το προκλητικό πακέτο θυσιών του Προγράμματος Σταθερότητας με τον μανδύα μιας εθνικής, ηρωικής υπόθεσης στην οποία θα έπρεπε να υποταχθούν όλοι... Αναπόσπαστο κομμάτι της προπαγάνδας ήταν ότι το πρόγραμμα αφορά μόνο τον δημόσιο τομέα και δεν αγγίζει τον ιδιωτικό. Στόχος είναι το «νοικοκύρεμα» των δημόσιων οικονομικών, επαναλάμβαναν σε όλους τους τόνους, που θα θίξει μόνο τα «ρετιρέ» των δημοσίων υπαλλήλων. Οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα δεν είχαν κανέναν λόγο να ανησυχούν. Σε αυτό το σημείο θα έπρεπε μάλιστα οι πολίτες να είναι και ευχαριστήμενοι. Η κρίση θα ήταν μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την Ελλάδα να ξεφύγει από τον «κακό» της εαυτό... Κόντρα σε όλη την προπαγάνδα και τα ψέμματα περί συναίνεσης του κόσμου, στις 10 Φλεβάρη [2010], στην πρώτη 24ωρη απεργία της ΑΔΕΔΥ ενάντια στο ΠΑΣΟΚ, ένα μεγάλο κομμάτι της χώρας νέκρωσε... Παρά την άρνηση της ΓΣΕΕ να καλέσει απεργία την ίδια μέρα, στην απεργία συμμετείχαν τελικά και εργαζόμενοι στον ΟΣΕ, η ΠΟΕΙΔΔ (καλύπτει τους συμβασιούχους του δημοσίου), οι Ομοσπονδίες του ΠΑΜΕ, αλλά και πρωτοβάθμια σωματεία όπως το Σωματείο Εργαζομένων στη Wind ή ο Σύλλογος Βιβλιοπαραλλήλων. Η φωτογραφία των εργαζομένων με τα πλακάτ που σχημάτιζαν τη λέξη «δεν πληρώνω» στην κορυφή της πορείας ανέβηκε στα πρωτοσέλιδα του διεθνούς τύπου.

Ήδη από τις 11 Μαρτίου 2004, μόλις τέσσερις μέρες μετά τις εκλογές, ο νέος τότε υπουργός Οικονομικών Αλογοσκούφης δίνει εντολή δημοσιονομικής απογραφής για το έτος 2003, τα πορίσματα της οποίας θα αποκαλύψουν σταδιακά την ψευδή εικόνα που έδειχνε προς τα έξω το ελληνικό κράτος για τη λειτουργία της οικονομίας του εγκαινιάζοντας αυτό που η Νέα Δημοκρατία θα αποκαλέσει «επανάδρωση του κράτους». Από εκείνη την περίοδο και μετά, οι απόψεις των πιστωτών όσον αφορά το μέλλον της ελληνικής οικονομίας γίνονται αναπόσπαστο τμήμα του επίσημου ορισμού του εθνικού συμφέροντος. Ειδικά από το 2008 και μετά όπου οι επιπτώσεις της κρίσης αρχίζουν να αποκτούν ελληνικά χαρακτηριστικά. Παραμονή των εκλογών της 4^{ης} Οκτωβρίου 2009, ο Γιώργος Παπανδρέου θα δηλώσει⁹⁸:

«Το σχέδιο το οποίο θα καταθέσουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα είναι αξιόπιστο, φιλόδοξο, αλλά και ρεαλιστικό. Με βάση αυτό θα διαπραγματευτούμε την παράταση της προθεσμίας για τη μείωση των ελλειμμάτων μας για τρία χρόνια. Θα είναι μια δύσκολη διαπραγμάτευση, γιατί η απερχόμενη κυβέρνηση αποδείχθηκε παντελώς αναξιόπιστη σε όλες τις δεσμεύσεις που ανέλαβε». Ουσιαστικά έθεσε και θέμα αξιοπιστίας των στατιστικών στοιχείων, συμπληρώνοντας ότι «Ξέρουμε καλά –το ξέρει και η αγορά– πως η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη από τα επίσημα στοιχεία».

Τον Οκτώβριο του 2009, ο οίκος Fitch υποβαθμίζει την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου ακολουθεί ο οίκος Standard and Poor's, ενώ στα μέσα Ιανουαρίου 2010 ο τότε υπουργός Οικονομικών Παπακωνσταντίνου συναντιέται με αντιπροσωπεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Για τους τρεις περίπου μήνες που ακολουθούν, το ελληνικό κράτος θα μετρήσει τις κοινωνικές αντιδράσεις στα μέτρα λιτότητας που αρχίζει κλιμακωτά να υιοθετεί: σύμφωνα με το Χρονικό των Αγώνων μιας Εξαετίας, στις 10 Φλεβάρη γίνεται μια από τις μεγαλύτερες συγκεντρώσεις που έχουν γίνει ποτέ σε απεργία δημοσίου, κατά την Πανεργατική Απεργία της 24^{ης} Φλεβάρη⁹⁹ η συμμετοχή στην απεργία είναι πολύ μεγάλη, όπως και η συγκέντρωση στην Αθήνα, ενώ στις 5 Μαρτίου η ψήφιση του πακέτου μέτρων θα γίνει με τους εργαζόμενους στο Εθνικό Τυπογραφείο να προχωρούν σε τετραήμερη κατάληψη εμποδίζοντας το Πρόγραμμα Σταθερότητας να τυπωθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Η ανακοίνωση από το Καστελόριζο για την είσοδο της χώρας σε καθεστώς επίτηρησης γίνεται στις 23 Απριλίου, μια μέρα μετά την 24ωρη απεργία που έχει κηρύξει η ΑΔΕΔΥ (το ΠΑΜΕ και άλλα σωματεία είχαν κηρύξει 48ωρη απεργία για το διήμερο 21-22 Απριλίου): οριστικά πλέον, το ελληνικό κεφάλαιο επιλέγει να περάσει με διεθνή βοήθεια όλα τα απαραίτητα διαρθρωτικά δημοσιονομικά μέτρα που είναι απαραίτητα για το ξεπέρασμα της κρίσης και την ανάκαμψη.

¹ προσθήκη: Στη κορυφή της λίστας των αιτημάτων της ΓΣΕΕ για την απεργία της 5ης Μαΐου 2010 διαβάζουμε «την απόκρουση των Νεοφιλελεύθερων εκβιασμών και απαιτήσεων της τρόικας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ε.Κ.Τ., ΔΝΤ) για την ισοπέδωση των εργασιακών και οικονομικών δικαιωμάτων των εργαζομένων». Είναι, λοιπόν, πριν ακόμη απ' τους αγανακτισμένους που οι θεσμικοί στυλοβάτες του καθεστώτος επιδιώκουν τη στροφή των κινητοποιήσεων προς τον «ξένο παράγοντα». Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν όλοι/ες όσοι/ες κατέβηκαν εκείνη την ημέρα στη μεγαλύτερη ίσως εργατική πορεία μετά τη μεταπολίτευση είχαν κατά νου ότι «ο μεγαλύτερος εχθρός είναι ο ιμπεριαλισμός». Το μόνο σίγουρο, εκ των υστέρων πάντοτε, είναι ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μεγέθους της συγκεκριμένης κινητοποίησης και της προσπάθειας να αποκτήσουν τα μέτρα λιτότητας χαρακτηριστικά εθνικής

⁹⁷ Πρόκειται για την ονομασία που είχε δώσει η τότε κυβέρνηση στο πακέτο μέτρων λιτότητας που ξεκινούσε να εφαρμόσει, πριν την προσφυγή στο ΔΝΤ.

⁹⁸ Παρατίθεται στο άρθρο «Όταν ο Παπανδρέου χαρακτήριζε την Ελλάδα τριτοκοσμική χώρα και μαύρη τρύπα της διαφθοράς» από το newpost.gr. Τα στοιχεία που ακολουθούν προέρχονται από εδώ.

⁹⁹ Από το άρθρο «Πρόσκληση ΚΚΕ, ΣΥΝ προς εργαζόμενους» του kathimerini.gr μαθαίνουμε ότι η συγκεκριμένη απεργία συμπίπτει χρονικά με την επίσκεψη των ελεγκτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

υποταγής στα κελεύσματα των ξένων αορατοποιώντας τα ελληνικά αφεντικά και τις χρόνιες απαιτήσεις τους. Τα αιτήματα της εν λόγω πανεργατικής απεργίας ήταν πάνω-κάτω τα ίδια με της αμέσως προηγούμενης περιόδου, οπότε δεν μπαίνει κάποιο θέμα από αυτή την άποψη. Και για μια ακόμα φορά είναι το *timing* αυτό που πρέπει να εξηγηθεί. Ευρύτερα μιλώντας, ο τρόπος με τον οποίο οι αριστερές οργανώσεις –και λιγότερο κομμάτια του αντιεξουσιαστικού χώρου μεταξύ τους– συνέβαλαν στην εθνικοποίηση του κοινωνικού ζητήματος, σε μια περίοδο που η οργανωμένη άκρα δεξιά δεν ενεπλάκη ανοιχτά στις κινητοποιήσεις, παραμένει από τους ιδεολόγους οπαδούς τους θαμμένος στο χρονοντούλαπο της ιστορίας.

2^η προσθήκη: Όλοι θυμόμαστε τα κινήματα αλληλεγγύης στους για εννιά μήνες απεργούς της Χαλυβουργίας Ελλάδος, τους απεργούς της ΕΡΤ το 2013, τους απεργούς της ΔΕΗ το 2012, τους απεργούς του Μετρό που επιστρατεύτηκαν το 2013, στους κατοίκους στις Σκουριές την ίδια χρονιά κλπ. Γιατί δεν υπήρξε ανάλογη αλληλεγγύη στους απεργούς μετανάστες στη Σκάλα Λακωνίας το 2014, στη Μανωλάδα το 2013, στους εξεγερμένους της Αμυδαλέζας το 2013, στους απεργούς πείνας στη Νομική το 2011 – πέρα φυσικά από μερικές αριστερές κι αναρχικές/αντιεξουσιαστικές οργανώσεις; Γιατί μετανάστες κι οι αγώνες τους βρέθηκαν *de facto* εκτός του λεγόμενου κινήματος ενάντια στη λιτότητα, ενώ τον Δεκέμβρη του 2008 ντόπιοι και ξένοι ήταν μαζί στους δρόμους; Και κατ'επέκταση, γιατί (δεν) μπόρεσαν διαχρονικά οι αντινατοϊκές καμπάνιες να ασκήσουν κριτική με την ίδια ένταση και στον ελληνικό λαό και στον υπέρτατο εχθρό, τον ιμπεριαλισμό;

27.

Τα πρόσφατα μακεδονικά συλλαλητήρια αποτελούν το μοναδική μαζική κάθοδο στον δρόμο ύστερα από τις συγκεντρώσεις υπέρ του περήφανου «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 –οι οποίες με τη σειρά τους κλείνουν τον κύκλο των λεγόμενων αντιμνημονιακών κινητοποιήσεων– και η όποια απόπειρα ερμηνείας τους δεν μπορεί να αγνοεί αυτό το βασικό γεγονός. Μπορεί οι αυτόκλητοι εκπρόσωποι του λαού να κάνουν θεωρητικές και πολιτικές ακροβασίες προκειμένου να πηγαίνουν με τα νερά του, όμως ο λαός διαθέτει μνήμη και οικειοποιείται συχνότερα εκείνες τις μορφές αγώνα που προσφέρουν αναγνώριση, νομιμοποίηση και δυναμική. Γι' αυτό ξαναπήγε στο Σύνταγμα για να διαδηλώσει υπέρ της ελληνικότητας της Μακεδονίας. Όταν ο κυριότερος, ίσως, εμπνευστής της αριστερής στρατηγικής τα τελευταία χρόνια υπέρ ενός αριστερού λαϊκισμού να δηλώνει ότι¹⁰⁰

Μέχρι και τα μέσα του 20ού αιώνα, το επίκεντρο των κινητοποιήσεων εναντίον τού συστήματος εντοπιζόταν σε οργανώσεις της εργατικής τάξης. Στη συνέχεια, όμως, αυτός ο «κόσμος» άρχισε να αποσυντίθεται εξαιτίας της τάσης προς «τριτογενοποίηση» της ευρωπαϊκής οικονομίας (καθώς ο πλούτος παράγεται πλέον κυρίως από τον τομέα των υπηρεσιών). Οι «θύλακες» της εργατικής τάξης στις πόλεις έπαψαν να είναι αποτελεσματικοί στην αναπαραγωγή μιας «προλεταριακής» κουλτούρας. Έτσι, οι κοινωνικές συμμαχίες των μη προνομιούχων έλαβαν νέα μορφή, πολύ πιο ρευστή, αφού το ιδεολογικό της περιεχόμενο κινείται ενίοτε προς τα αριστερά και άλλοτε προς τα δεξιά. Οι επικλήσεις προς το «προλεταριάτο» δεν βρίσκουν πλέον ανταπόκριση, γιατί οι βιομηχανικοί εργάτες αποτελούν πολύ μικρό μέρος του εργατικού δυναμικού. Εν ολίγοις, η πολυδιάστατη έννοια του λαού αντικατέστησε εκείνη του προλεταριάτου στο επίκεντρο του αντισυστημικού/αντιπολιτευτικού πολιτικού λόγου... Η άνθηση του λαϊκισμού οφείλεται στην κρίση που διήλθαν παραδοσιακές μορφές κινητοποίησης της εργατικής τάξης. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, μέχρι τη δεκαετία του 1960, υπήρχε κάτι που ονομαζόταν «ο κόσμος της αριστεράς». Ο όρος αναφέρεται σε εκείνο το πλέγμα των συνδικάτων, των θεσμών και των πολιτιστικών μορφών που προσέδιδε μια συγκεκριμένη ταυτότητα στην εργατική τάξη. Αυτό δεν υπάρχει πλέον. Ο λαϊκισμός εντοπίζεται σε αμφότερες τις πλευρές του ιδεολογικού φάσματος. Υπάρχουν ειδοποιό διαφορές ανάμεσα στον «αριστερό» και τον «δεξιό» λαϊκισμό ως προς το περιεχόμενο. Ωστόσο, η δομή του λαϊκιστικού λόγου και οι συνθήκες που γεννούν τον λαϊκισμό είναι κοινές. Για παράδειγμα, όταν το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γαλλίας αποφάσισε να συμμετάσχει στον κυβερνητικό συνασπισμό, η ψήφος διαμαρτυρίας μετακινήθηκε στα δεξιά. Πολλοί από τους σημερινούς ψηφοφόρους του Λε Πεν υπήρξαν στο παρελθόν υποστηρικτές του Κομμουνιστικού Κόμματος. Στη γαλλική πολιτική αργκό, το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «αριστερός Λεπενισμός» (*gauche lепенism*). Η λαϊκιστική λογική, είτε προέρχεται από τα αριστερά, είτε από τα δεξιά, έχει ένα και μόνο βασικό χαρακτηριστικό: τη διχοτόμηση του κοινωνικού πεδίου ανάμεσα στους «προνομιούχους» και τους «μη προνομιούχους». Ο λαϊκιστής απευθύνεται στους τελευταίους –παρακάμπτοντας το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας– και ζητά την υποστήριξή τους, ώστε να ανατραπεί το υπάρχον «κατεστημένο». Αυτή είναι κλασική μορφή του λαϊκισμού.

αυτό που πρέπει να συγκεκριμενοποιείται και να εξηγείται κάθε φορά είναι ακριβώς ο τρόπος με τον οποίο παράγεται αυτή η «διχοτόμηση του κοινωνικού πεδίου». Στη δική μας περίπτωση, ο πληθυσμός διαιρέθηκε βαθιά με δυο αλληλοδιαπλεκόμενους τρόπους: αφενός, εμφανίζοντας τη συντριπτική πλειοψηφία των μισθωτών και των καπιταλιστών ως «παραγωγικούς εργαζόμενους» οι οποίοι, χωρίς μεταξύ τους αντιθέσεις, έχουν κοινό συμφέρον να αγωνιστούν απέναντι στους τραπεζίτες, τους τοκογλύφους, την τρόικα κ.α. που επιβουλεύονται τον πλούτο που μόνο αυτοί παράγουν· αφετέρου, εμφανίζοντας τους έλληνες ως θύματα που απειλούνται από τους ξένους που παίρνουν την υπερτιμημένη μορφή του Σόιμπλε είτε την υποτιμημένη μορφή των μεταναστών. Ο φετιχοποιημένος αντικαπιταλισμός απέκτησε έτσι εθνική λαϊκή μορφή θέτοντας παράλληλα το ζήτημα που βρίσκεται στο επίκεντρο της σημερινής συγκυρίας: καθώς, λόγω της ίδιας της δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα όποια μέτρα παρουσιάζονται ως κάτι που έρχεται απ' έξω –ενώ κάτι τέτοιο δεν ισχύει γιατί η συμμετοχή στην ευρωζώνη προσφέρει πολλά οφέλη στα κράτη-μέλη της– το κράτος εγκαλείται ότι δεν είναι επαρκώς εθνικό, ότι δεν λειτουργεί σωστά προς όφελος του λαού. Δημιουργείται έτσι το πεδίο για να τεθεί ζήτημα υπεράσπισης της εθνικής κυριαρχίας και καταλληλότερου ορισμού του τι συνιστά εθνικό συμφέρον. Η κρίση χρέους, ως στρεβλωμένη μορφή της κρίσης της ταξικής σχέσης, παρήγαγε την ένταση που τελικά έσπασε το διηλεκτρικό κι ο λαός κινήθηκε προς το κράτος. Όχι για να το ανατρέψει, αλλά για να επιβεβαιωθεί μέσω αυτού, για να ορίσει ο ίδιος το εθνικό συμφέρον, αναζητώντας στο κράτος ένα λιμάνι εν μέσω μιας φουρτούνας στην παγκόσμια αγορά. Η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών, όπως αυτή μορφοποιήθηκε το προηγούμενο διάστημα, αποτέλεσε το υπόβαθρο για να μπορέσει να καταστεί νοητή και δυνατή η αλληλουχία πλατειών-δημοψηφίσματος-συλλαλητηρίων για όσους αισθάνθηκαν ότι πρέπει να κατέβουν στον δρόμο. Με όλες τις ασυνέχειες που μια τέτοια αλληλουχία ορίζει, καθώς κινείται σε έναν ιστορικό χρόνο διαφορετικό από το καπιταλιστικό ημερολόγιο.

¹⁰⁰ «Ο αναγκαίος λαϊκισμός»: Συνέντευξη του Ερνέστο Λακλάου» από το tvxs.gr. Τα αποσπάσματα αποτυπώνουν το νόημα των λεγόμενων του Λακλάου χωρίς την αρχική διαλογική μορφή.

1^η προσθήκη: Η νομισματική ένωση των κρατών-μελών της ευρωζώνης δεν αποτελεί δημοσιονομική ένωση¹⁰¹. Ωστόσο, η ΟΝΕ θέτει το πλαίσιο της δημοσιονομικής πολιτικής και επιτηρεί την τήρηση των συμφωνηθέντων δημοσιονομικών όρων των κρατών-μελών, απορρίπτοντας τη χρηματοδότηση μέσω ελλείμματος και απαιτώντας δημοσιονομική πειθαρχία. Το σύνθημα είναι επαγρύπνηση και συντονισμός των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών. Αφού σκοπός της δημοσιονομικής πολιτικής είναι η στήριξη του ισχυρού νομίσματος, η δημοσιονομική πολιτική παύει να αποτελεί μέσο οικονομικής αναπροσαρμογής διαμέσου κενόνων δημοσιονομικών επεκτάσεων. Όμως, η ΟΝΕ δεν συνιστά κάποιο σύγχρονο Λεβιάθαν ούτε κατέχει κάποια πολιτική κυριαρχία από μόνη της. Όλες οι δημοσιονομικές πολιτικές της για την ανταγωνιστικότητα των αγορών εργασίας μπορούν να εφαρμοστούν μόνο διαμέσου των επιμέρους κρατών-μελών. Η νομισματική πολιτική διαχωρίζεται από τη δημοσιονομική πολιτική, με την πρώτη να τίθεται σε μια υπερεθνική σφαίρα ευθύνης και η δεύτερη σε εθνική. Αυτό δημιουργεί ένα σύστημα ομοσπονδιοποιημένης πολιτικής ευθύνης, η οποία υπονομεύει τις παραδοσιακές μορφές της δημοκρατικής διακυβέρνησης και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Δημιουργεί επίσης ένα σύστημα αποκεντρωμένης λήψης αποφάσεων σε εδαφικοποιημένες αγορές εργασίας που ρυθμίζονται από υπερεθνικούς κανόνες και προαπαιτούμενα. Έτσι, οι κανόνες της αγοράς αποτελούν ισχυρότατο διαμορφωτικό παράγοντα της ευρωπαϊκής κοινωνίας και ο σύγχρονος ρόλος του ευρωπαϊκού εθνικού κράτους εμφανίζεται σαφώς μετατοπισμένος προς τη διασφάλιση ομαλών συνθηκών συσσώρευσης κεφαλαίου. Με τη μεταφορά της νομισματικής πολιτικής όσο το δυνατόν πιο μακριά από την επιρροή κοινωνικών αγώνων και συγκρούσεων, οικονομικών λόμπι και κοινοβουλευτικών πλειοψηφιών των κρατών-μελών, οποιαδήποτε «οικονομική αποτυχία» ενός κράτους-μέλους της ΟΝΕ εκφράζει την αποτυχία της κυβέρνησης να διασφαλίσει εγχώρια τις απαιτήσεις του υπερεθνικού νομίσματος μέσω της επίτευξης ανταγωνιστικών εργασιακών σχέσεων στην κλίμακα της παγκόσμιας αγοράς. Η νομισματική ένωση θέτει τα πρότυπα για τις νομισματικές συνθήκες της ένωσης στο σύνολό της, και τα κράτη-μέλη οφείλουν να στηρίζουν το ευρώ επιτυγχάνοντας εγχώρια υψηλότερη παραγωγικότητα της εργασίας. Τα κράτη-μέλη πρέπει επίσης να στηρίζουν την ένωση μη-εφαρμόζοντας δημοσιονομικές πολιτικές προστατευτισμού, καθώς κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε προβλήματα στα υπόλοιπα κράτη-μέλη υπονομεύοντας τα θεμέλια ενός ενιαίου οικονομικού χώρου στηριζόμενου στην αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στη δημοσιονομική πολιτική έχουμε ενάντια συνδυασμό των υπερεθνικών δημοσιονομικών κανόνων με την εθνική κυριαρχία επί της δημοσιονομικής πολιτικής. Αυτό σημαίνει αφενός φόβο για δημοσιονομικές σπατάλες των κρατών-μελών που θα διακινδυνεύαν να αποσταθεροποιήσουν το ευρώ. Αφετέρου, σημαίνει την απόρριψη δημιουργίας ενός συγκεντρωτικού οργανισμού υπεύθυνου για τη δημοσιονομική πολιτική του συνόλου της ΟΝΕ, καθώς κάτι τέτοιο εγκυμονεί τον κίνδυνο της εμφάνισης κενόνων ελλειμματικών δαπανών και παρεμβατισμού αυτή τη φορά όχι σε εθνικό αλλά σε υπερεθνικό επίπεδο. Έτσι, η ΟΝΕ αναλαμβάνει τα καθήκοντα του συντονισμού και της εποπτείας, καθώς και τη δυνατότητα να προτείνει τροποποιήσεις στις εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές και να επιβάλλει κυρώσεις στην περίπτωση που κάποιο κράτος-μέλος παραβεί τους προσυμφωνηθέντες κανόνες. Καθορίζει τους κανόνες του –εγγενώς ασύμμετρου– παιχνιδιού, επιτηρεί την κοινοβουλευτική συμμόρφωση και προσφέρει απόψεις βαρύνουσας σημασίας για τα προσχέδια των εθνικών προϋπολογισμών πριν κατατεθούν επισήμως στα αντίστοιχα εθνικά κοινοβούλια προς συζήτηση και ψήφιση. Όμως δεν παίζει το παιχνίδι. Δεν συμμετέχει στις κοινοβουλευτικές ψηφοφορίες των προϋπολογισμών, ούτε μπορεί να τους επιβάλλει χωρίς να εγκριθούν από τα εθνικά κοινοβούλια. Το εθνικό κοινοβούλιο παραμένει η πολιτικά κυρίαρχη πηγή νομιμοποίησης. Είναι εκείνο που, αν θέλει να παραμείνει στην ευρωζώνη, πρέπει να περάσει τα αναγκαία μέτρα και να τα εφαρμόσει. Όποιο κράτος θέλει το ευρώ, ένα υγιές νόμισμα που δεν είναι επιρρεπές σε απότομες ανατιμήσεις κι υποτιμήσεις και λειτουργεί ως παγκόσμιο χρήμα, πρέπει και να συμβάλει ενεργά στο να παραμείνει το ευρώ ένα τέτοιο νόμισμα. Έτσι, το κράτος λαμβάνει μέτρα στα οποία η ταξική πάλη δεν δύναται να παρέμβει ιδιαίτερα, επειδή αυτό θα σήμαινε την έξοδο της χώρας από το ευρώ· επειδή, φυσικά, η έξοδος από το ευρώ για μια οικονομία που δεν μπορεί να σταθεί μόνη της στην παγκόσμια αγορά θα σήμαινε ακόμη βαρύτερα μέτρα για το προλεταριάτο ώστε να γίνει η οικονομία της ανταγωνιστική χωρίς τη στήριξη των άλλων κρατών-μελών της ευρωζώνης: γι' αυτό και, γενικά μιλώντας, σε καμιά χώρα το προλεταριάτο δεν έχει θέσει σοβαρά στο τραπέζι την έξοδο από την ΕΕ, καθώς αντιλαμβάνεται ότι μέσω αυτής του προσφέρονται κάποιοι προνομιακοί όροι σε οικονομικό επίπεδο και σε επίπεδο κοινωνικών δικαιωμάτων. Συγκριτικά πάντα με ό,τι συμβαίνει εκτός ΕΕ. Αυτό εξηγεί γιατί και στην Μακεδονία δεν υπήρξαν και τόσο μεγάλες αντιδράσεις ενάντια στη συμφωνία των Πρεσπών: το μακεδονικό προλεταριάτο αναγνώρισε εντός της ΕΕ ένα μέλλον λιγότερο ζοφερό από ό,τι εκτός της, σε σημείο που δέχτηκε πολλές από τις υποχωρήσεις που του ζήτησε ο ελληνικός κρατικός εθνικισμός. Το μακεδονικό κράτος πήρε, όμως, την αναγνώριση μακεδονικής εθνότητας και γλώσσας για να μπορέσει, σε συνδυασμό με τη διασφάλιση των συνθηκών αναπαραγωγής του κεφαλαίου, να σταθεροποιήσει τον μακεδονικό κοινωνικό σχηματισμό.

2^η προσθήκη: Από τη στιγμή που όχι μόνο η εργασία, αλλά ολόκληρος ο κοινωνικός σχηματισμός υπάγεται στο κεφάλαιο και κρίνονται τα οικονομικά στοιχεία και γενικότερα η απόδοσή του με πολυσχιδή χρηματοοικονομικά εργαλεία, η έννοια του ρίσκου και του περιορισμού του αποκτούν αναγκαστικά μια ευρύτερη βιοπολιτική διάσταση· δηλαδή, πέρα από το θεμελιακό υπόβαθρο ότι η εκμετάλλευση, η καταπίεση, η πειθαρχία των σωμάτων των προλεταρίων μπορεί να γίνει νοητή και ως κάτι που αφορά τα σώματα ως τέτοια, ως παραγωγικούς φορείς ζωής πέρα από εθνικούς, έμφυλους κ.α. χαρακτηρισμούς. Υπό αυτή την έννοια –ειδικά σε περιόδους κρίσης– το κράτος εμφανίζεται πιο στενά να ορίζει (και να ορίζεται από) όχι μόνο τι αποτελεί ανταγωνιστικό με οικονομικούς όρους, αλλά και τι συνιστά υπερπληθυσμό. Με άλλα λόγια, πώς σχετίζονται οι λειτουργίες του κράτους με τον διαχωρισμό, την ταξινόμηση, τον στιγματισμό, τον αποκλεισμό, την καταστολή του ποιος είναι κατάλληλος για αξιοποίηση και ποιος όχι. Καθώς ο υπερεθνικός παράγοντας, συμβολοποιημένος κατεξοχήν στο ευρώ ως νόμισμα υπό τη διαχείριση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, ταυτίζεται αυξανόμενα με αυτό το θεμελιακό υπόβαθρο, η εθνική αντίσταση απέναντί του θα επιστρατεύσει όλα τα μέσα για να απωθήσει την όποια ουσιαστική συζήτηση περί της φύσης των εξουσιών που καταδυναστεύουν τις ζωές μας. Συσκοτίζοντας ταυτόχρονα την ειδική φύση της κυβερνητικής που βρίσκεται απέναντί της, σύμφωνα με την οποία ολόκληρα συλλογικά φαινόμενα, ανεξαρτήτως κλίμακας, μπορούν πλέον να ταξινομηθούν και να χαρακτηριστούν «φυσικά» ή «αφύσικα» ανάλογα με το αν συμβάλλουν στη ρύθμιση των κοινωνικών αντιθέσεων, στην αποπληρωμή των δανείων και στην προαγωγή της συσσώρευσης κεφαλαίου. Και σύμφωνα με την οποία, αντίστροφα, η σταθερότητα ενός κοινωνικού σχηματισμού εξαρτάται από την ικανότητά του κράτους να διαχειρίζεται το ενσωματωμένο ρίσκο βαθμολογούμενο γι' αυτό, την ίδια στιγμή που η αποτυχία ενός κράτους-μέλους να διασφαλίσει τις εγχώριες του προϋποθέσεις συμμετοχής στη νομισματική ένωση επηρεάζει τις συνθήκες στο σύνολο της ευρωζώνης. Το μεμονωμένο πρόβλημα ενός κράτους-μέλους αποκτά πειθαρχική διάσταση και μετατρέπεται σε συλλογικό πρόβλημα όλων των μελών. Έτσι, το διεθνές εισέρχεται εκ νέου στις κοινωνικές δυναμικές ως

¹⁰¹ Η ανάλυση για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στο Werner Bonefeld, *Το Ισχυρό Κράτος και η Ελεύθερη Οικονομία*, Rowman & Littlefield International, 2017. Στο ομώνυμο άρθρο του alertacomunista.wordpress.com υπάρχουν μεταφρασμένα στα ελληνικά τα δυο επίμαχα κεφάλαια του βιβλίου.

συγκροτητική στιγμή τους αποσταθεροποιώντας σε σταθερή βάση τη μεσολάβηση μεταξύ οικονομικών δομών και ιδεολογικών σχηματισμών. Αναπόφευκτα, άρα, το κράτος και τους θεσμούς του. Με τα λόγια κάποιου που ξέρει για τι πράγμα μιλάει¹⁰²:

Αυτή η διάσταση μου φαίνεται απολύτως καθοριστική, και μας πηγαίνει πίσω στο προηγούμενό μας ζήτημα αναφορικά με την άρθρωση μεταξύ ρατσισμού κι εθνικισμού και την μορφή που αυτή λαμβάνει στη σημερινή συγκυρία. Θα ήθελα να προτείνω την ακόλουθη θέση. Στην ουσία, ο νεωτερικός ρατσισμός δεν αποτελεί ποτέ απλώς μια «σχέση με τον Άλλο» βασισμένη σε μια διαστρέβλωση της πολιτιστικής ή κοινωνιολογικής διαφοράς· αποτελεί μια σχέση με τον Άλλο μεσολαβημένη απ' την παρέμβαση του κράτους. Ακόμα καλύτερα -και είναι εδώ που χρειάζεται να εννοιοποιηθεί μια θεμελιωδώς υποσυνείδητη διάσταση- αποτελεί μια συγκρουσιακή σχέση με το κράτος, η οποία «βιώνεται» διαστρεβλωμένα και «προβάλλεται» ως μια σχέση με τον Άλλο. Αυτό θα εξηγούσε γιατί η «εθνική προτίμηση», όπως την αποκαλεί η γαλλική ακροδεξιά, είναι τέτοιας ανυπέβλητης σημασίας στο σημερινό ρατσιστικό σύμπλεγμα. Αυτή η εθνική προτίμηση αποτελεί τόσο έναν αντικειμενικό θεσμό όσο κι ένα φάντασμα μέσω του οποίου όλα τα εθνικά άτομα τείνουν ν' αντιλαμβάνονται τον ειδικό χαρακτήρα της δικής τους σχέσης εξάρτησης και διεκδίκησης με το κράτος.

Αθήνα, Μάρτιος 2019
2008-2012.net

¹⁰² Από το άρθρο του Ετιέν Μπαλιμπάρ «Δεν υπάρχει πλέον κράτος στην Ευρώπη: ρατσισμός και πολιτική στην Ευρώπη σήμερα» δημοσιευμένο στο alertacomunista.wordpress.com.